

Anneke Menger

DE
WERKALLIANTIE
IN HET
GEDWONGEN
KADER

Onderzocht bij het
reclasseringstoezicht

De werkalliantie in het gedwongen kader

ISBN 978-94-6301-194-5

Uitgeverij Eburon
info@eburon.nl
www.eburon.nl

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Studio Iris, Leende

© 2018. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende

VRIJE UNIVERSITEIT

De werkalliantie in het gedwongen kader

Onderzocht bij het reclasseringstoezicht

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad Doctor of Philosophy
aan de Vrije Universiteit Amsterdam,
op gezag van de rector magnificus
prof.dr. V. Subramaniam,
in het openbaar te verdedigen
ten overstaan van de promotiecommissie
van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid
op dinsdag 4 september 2018 om 9.45 uur
in de aula van de universiteit,
De Boelelaan 1105

door

Anneke Menger
geboren te Zwolle

promotoren: prof.dr. P.H. van der Laan
prof.dr. J.M.A. Hermanns

copromotor: dr. A.G. Donker

Inhoud

1	Inleiding	13
1.1.	De werkalliantie	13
1.2	Reclasseringstoezicht	14
1.3	Het gedwongen kader	17
1.4	Aanleiding tot onderzoek naar de werkalliantie in gedwongen kader	19
1.5	Het onderzoek: doel en onderzoeksvragen	21
1.6	Leeswijzer	22
2	Relatie en werkalliantie	25
	Herkomst, ontwikkeling en betekenis van de begrippen	
2.1.	Inleiding	25
2.2.	Relatiefactoren en methodiek	26
2.3	Relatie en werkalliantie: twee dominante begrippen	30
2.4	Het begrip relatie: definitie en kenmerken	31
2.5	Het begrip werkalliantie: definitie en kenmerken	32
2.6	Belang van de werkalliantie voor resultaten	34
2.7	Discussie en nieuwe vragen in de onderzoeksliteratuur	38
3	Relatie en werkalliantie in gedwongen kader	39
	Kenmerken en aanpassingen	
3.1.	Inleiding	39
3.2	Relatiefactoren in het reclasseringswerk	39
3.3	Aanpassing van kenmerken van de relatie voor het gedwongen kader	42
3.4	Aanpassing van kenmerken van de werkalliantie voor het gedwongen kader	48
3.4.1	Twee voorstellen voor aanpassing voor het werken met delinquenten in gedwongen kader	48
3.4.2	Enkele bevindingen over de werkalliantie met delinquenten in gedwongen kader	50
3.5	Een nieuwe loot aan de stam van begrippen: <i>dual role relationship</i>	53
3.6	Conclusie en discussie over kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader	58

4	De werkalliantie in gedwongen kader als werkzame factor	65
	Theoretisch model en onderbouwing	
4.1.	Inleiding	65
4.2	Kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader	66
4.3	De context van de werkalliantie in gedwongen kader	66
4.4	Kenmerken van de cliënt	68
4.5	Kenmerken van de reclasseringswerker	72
4.6	Kenmerken van het toezichttraject	74
4.7	Motivatie en ervaren veranderbaarheid	75
4.8	Resultaten	77
4.9	Conclusies over de werkalliantie als werkzame factor	79
5	Metten van kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader	81
	Ontwikkeling van het meetinstrumentarium voor de veronderstelde kenmerken	
5.1.	Inleiding	81
5.2	Stap 1: Twee bestaande instrumenten als basis	82
5.2.1	Offender-Version van de Working Alliance Inventory-Short Form	82
5.2.2	Dual Role Relationship Inventory-Revised	84
5.3	Stap 2: Een check bij reclasseringswerkers	87
5.4	Stap 3: Proefitems en pilots met de vragenlijst	90
5.4.1	Eerste pilot onder 12 cliënten en reclasseringswerkers	90
5.4.2	Consult expert licht verstandelijke beperking	91
5.4.3	Aanpassing vragenlijsten na pilot en consult	92
5.4.4	Toets bij reclasseringsexperts	92
5.5	Stap 4: De definitieve set meetinstrumenten	93
5.5.1	Offender Version van de WAI-S	93
5.5.2	De DRI-R: enkele aanpassingen	94
5.5.3	Nieuwe items: helderheid over kader, reactance en doel en taak	95
5.5.4	Pilot met de definitieve set vragenlijsten en de procedure	97
5.6	Conclusie over het meetinstrumentarium voor kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader	98
6	Materiaal, methode, procedure en onderzoeksgroep	101
6.1.	Inleiding	101
6.2	Materiaal: meetmethoden voor de werkzame factoren uit het theoretisch model	101

6.2.1	Meetmethode voor de werkalliantie in het reclasseringstoezicht	101
6.2.2	Meetmethode voor achtergrondkenmerken uit het theoretisch model	102
6.2.3	Meetmethode voor motivatie als convergente variabele	104
6.2.4	Meetmethode voor de uitkomstmaten	104
6.3	Inclusiecriteria	106
6.4	Procedure bij dataverzameling	107
6.5	De interviewers	108
6.6	Communicatie, instemming en borging privacy	109
6.7	Bepaling van de steekproef van cliënten	110
6.8	Mogelijke selectie-effecten	113
6.9	Representativiteit cliënten in de onderzoeksgroep bij de eerste meting	115
6.10	Non-respons cliënten bij de tweede meting	117
6.11	Representativiteit van de reclasseringswerkers	117
6.12	Overzicht van de onderzoeksgroep	118
6.12.1	Deelnemende cliënten	123
6.12.2	Deelnemende reclasseringswerkers	121
7	Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader	123
	Selectie en structurering van de items	
7.1.	Inleiding	123
7.2.	Samenvatting van het proces van selectie, structurering en toetsing	123
7.3	De monitor werkalliantie in gedwongen kader: het model van factoren en items	125
7.4	Conclusies over de gevonden factoren	132
8	De werkalliantie vanuit het perspectief van cliënten	135
	Waardering, veranderingen in tijd en samenhang met andere kenmerken	
8.1.	Inleiding	135
8.2	De werkalliantie volgens cliënten	138
8.2.1	De werkalliantie volgens cliënten in de startfase van het toezicht	138
8.2.2	De werkalliantie volgens cliënten zes tot negen maanden later	138
8.2.3	Verschuivingen in de tijd	139

8.2.4	Samenvatting	139
8.3	De werkaliantie volgens cliënten en demografische cliëntkenmerken	140
8.3.1	In de startfase	140
8.3.2	Zes tot negen maanden later	141
8.3.3	Verschuivingen in de tijd	141
8.3.4	Samenvatting	141
8.4	De werkaliantie volgens cliënten en kenmerken van het justitietraject	142
8.4.1	In de startfase	142
8.4.2	Zes tot negen maanden later	142
8.4.3	Verschuivingen in de tijd	143
8.4.4	Samenvatting	143
8.5	De werkaliantie volgens cliënten en beleving van het justitietraject	144
8.5.1	In de startfase	144
8.5.2	Zes tot negen maanden later	145
8.5.3	Samenvatting	145
8.6	De werkaliantie volgens cliënten en cliëntproblematiek	146
8.6.1	In de startfase	146
8.6.2	Zes tot negen maanden later	146
8.6.3	Samenvatting	146
8.7	De werkaliantie volgens cliënten en demografische kenmerken van de reclasseringswerker	147
8.7.1	In de startfase	147
8.7.2	Zes tot negen maanden later	147
8.7.3	Samenvatting	147
8.8	De werkaliantie volgens cliënten en de aard van hun motivatie	148
8.8.1	In de startfase	148
8.8.2	Zes tot negen maanden later	148
8.8.3	Verschuivingen over de tijd	149
8.8.4	Samenvatting	149
8.9	De werkaliantie volgens cliënten en uitkomstmaten	150
8.9.1	De uitkomstmaten: werkwijze bij analyse en verdeling van cliënten	151
8.9.2	De subgroepen die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten	152
8.9.3	Overeenkomst en verschil tussen groepen cliënten op basis van de uitkomstmaten	154
8.9.4	De werkaliantie bij de start en uitkomstmaten	154
8.9.5	De werkaliantie zes tot negen maanden later en uitkomstmaten	156
8.9.6	Verschuivingen over de tijd en uitkomstmaten	157
8.9.7	Samenvatting	157
8.10	Samenvattende conclusie over de werkaliantie volgens cliënt	159

8.10.1	Cliënten over de werkalliantie	160
8.10.2	De werkalliantie volgens cliënt en achtergrondkenmerken	161
8.10.3	De werkalliantie volgens cliënt en hun motivatie	163
8.10.4	De werkalliantie volgens cliënt en de uitkomstmaten	163
9	De werkalliantie vanuit het perspectief van reclasseringswerkers	167
	Waardering, veranderingen in tijd en samenhang met andere kenmerken	
9.1	Inleiding	167
9.2	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers	168
9.2.1	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers in de startfase	169
9.2.2	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers zes tot negen maanden later	169
9.2.3	Verschuivingen in de tijd volgens reclasseringswerkers	170
9.2.4	Samenvatting	170
9.3	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en demografische kenmerken van de werker	171
9.3.1	In de startfase	171
9.3.2	Zes tot negen maanden later	171
9.3.3	Verschuivingen in de tijd	172
9.3.4	Samenvatting	172
9.4	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers, moeilijkheidsgraad cliënt en ervaren competentie	172
9.4.1	In de startfase	172
9.4.2	Zes tot negen maanden later	173
9.4.3	Samenvatting	174
9.5	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en demografische kenmerken van de cliënt	174
9.5.1	In de startfase	174
9.5.2	Zes tot negen maanden later	175
9.5.3	Samenvatting	175
9.6	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en kenmerken van het justitietraject	175
9.6.1	In de startfase	175
9.6.2	Zes tot negen maanden later	176
9.6.3	Samenvatting	176
9.7	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en cliëntproblematiek	177
9.7.1	In de startfase	177
9.7.2	Zes tot negen maanden later	178
9.7.3	Samenvatting	178

9.8	De werkalliantie volgens reclasseringwerkers en de aard van de motivatie van de cliënt	179
9.8.1	In de startfase	179
9.8.2	Zes tot negen maanden later	179
9.8.3	Verschuiving in de tijd	179
9.8.4	Samenvatting	180
9.9	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en uitkomstmaten	181
9.9.1	In de startfase	181
9.9.2	Zes tot negen maanden later	183
9.9.3	Verschuiving in de tijd	185
9.9.4	Samenvatting	186
9.10	Samenvattende conclusie over de werkalliantie volgens reclasseringswerkers	187
9.10.1	Reclasseringswerkers over hun beleving van de werkalliantie	188
9.10.2	Samenhang met kenmerken van de reclasseringswerker	189
9.10.3	Samenhang met kenmerken van de cliënt	190
9.10.4	Samenhang met motivatie van de cliënt	191
9.10.5	De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en uitkomstmaten	191
10	De werkalliantie vanuit een gecombineerd perspectief	197
10.1	Inleiding	197
10.2	Overeenkomsten en verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers	197
10.2.1	Samenhang tussen cliënten en reclasseringswerkers	198
10.2.2	Absolute en relatieve verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers	201
10.2.3	Samenhang tussen de verschillen bij meting 1 en 2	205
10.2.4	Samenhang tussen absolute verschillen en kenmerken van het justitietraject	207
10.2.5	Absolute verschillen en uitkomstmaten	208
10.2.6	Samenhang van contra-reactance van de reclasseringswerkers met de werkalliantie volgens cliënt	210
10.2.7	Conclusie over de samenhang van het verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers met de uitkomstmaten	210
10.3	Samenhang tussen de werkalliantie en uitkomstmaten vanuit beider perspectief	212
10.3.1	Samenhang in de startfase vanuit een gecombineerd perspectief	213
10.3.2	Samenhang zes tot negen maanden later vanuit een gecombineerd perspectief	214

10.3.3	Samenhang vanuit beide metingen in een gecombineerd perspectief	216
10.3.4	Conclusies over de samenhang van combinaties van alliantiekenmerken met uitkomstmaten vanuit een gecombineerd perspectief	217
11	Algemene conclusies	221
11.1	Inleiding	221
11.2	Conclusie over mogelijk relevante kenmerken	222
11.3	Conclusie over waardering van de werkalliantie door cliënten en reclasseringswerkers	226
11.4	Conclusie over de werkalliantie en kenmerken van cliënt, reclasseringswerker en Justitietraject	229
11.5	Conclusie over de werkalliantie en de aard van de motivatie van de cliënt	234
11.6	Conclusie over de werkalliantie en uitkomstmaten vanuit afzonderlijk perspectief	235
11.6.1	Werkalliantie en uitkomstmaten: perspectief van cliënten	236
11.6.2	Werkalliantie en uitkomstmaten: perspectief van reclasseringswerkers	238
11.7	Conclusie over de werkalliantie vanuit een gecombineerd perspectief	240
11.8	Conclusies over kenmerken van de werkalliantie	242
11.9	Conclusies in het licht van aanleidingen in wetenschap en beroepspraktijk	246
11.10	Samenvattende conclusie over de hoofdvraag	248
11.11	Sterke en zwakke kanten van het onderzoek	248
12	Discussie naar aanleiding van de bevindingen	251
12.1	Mogelijke betekenis voor verder onderzoek naar de werkalliantie in gedwongen kader	251
12.2	Mogelijke betekenis voor de beroepspraktijk	256

Literatuurlijst	265
Bijlagen	283
Bijlage 1 Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader	284
Het proces van selectie en structurering. Methode en resultaat per stap.	
Bijlage 2 Meetinstrumentarium	303
Vragenlijst cliënten meting 1	303
Vragenlijst reclasseringswerkers meting 1	306
Vragenlijst cliënten meting 2: aanpassing voor vervolgmeting	309
Vragenlijst reclasseringswerkers meting 2: aanpassing voor vervolgmeting	310
Bijlage 3 Informatie en informed consent	312
Informatiemail aan reclasseringswerkers van deelnemende locaties	312
Verzoek deelname aan reclasseringswerkers	314
Brief voor cliënten	315
Toestemmingsformulier	316
Samenvatting	318
Summary	322
Dankwoord	325
Curriculum Vitae	329

Inleiding

Dit onderzoek gaat over de werkalliantie in gedwongen kader. Het is uitgevoerd in de context van het reclasseringstoezicht, aan de hand van de volgende centrale vraag:

Wat zijn specifieke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader die samenhangen met het verloop en de afronding van het reclasseringstoezicht?

In deze inleiding worden eerst de kernbegrippen uit deze centrale vraag toegelicht: de werkalliantie, het reclasseringstoezicht en het gedwongen kader. Daarna een korte schets van de achtergrond van dit onderzoek, waarna de onderzoeksvragen worden beschreven.

1.1 DE WERKALLIANTIE

Het begrip werkalliantie verwijst naar de verhouding die cliënten en professionals met elkaar aangaan in de context van professionele begeleiding. Het begrip is geïntroduceerd door Bordin (1975) als basisbegrip voor, veelal vrijwillige, psychotherapie. Na introductie in 1975 werd het begrip werkalliantie ook toegepast in andere contexten, zoals begeleiding en praktische hulp.

In essentie gaat het om de kwaliteit van hun doelgerichte interactie. Horvath, Del Re, Flückiger & Symonds (2011, p. 27) definiëren het als volgt: *“The working alliance is centrally the achievement of collaborative stance in therapy and is built on three components: agreements on the therapeutic goals, consensus on the tasks that make up therapy and a bond between the client and the therapist”*. De werkalliantie wordt doorgaans beschreven in termen van de drie kenmerken die het begrip includeert: gezamenlijke doelgerichtheid, gezamenlijke taakgerichtheid en wederzijdse binding.

Het begrip werkalliantie wordt vaak gelijk gesteld met het begrip relatie, dat eveneens in gebruik is om de verhouding tussen cliënten en professionals aan te duiden, maar volgens Horvath et al. (2011) verschilt de betekenis van beide begrippen. Norcross en Lambert (2011, p.4) definiëren het begrip relatie als volgt: *“The relationship is the feelings and attitudes that therapist and client have toward one another, and the manner in which they are expressed”*. Een goede relatie kan ontstaan als er sprake is van de volgende houdingskenmerken en gedragingen van de professional: respect, empathie, onvoorwaardelijke acceptatie, warmte, gevoelsexpressies, gevoelsreflecties, humor (Rogers, 1957, 1961).

Voor dit onderzoek is gekozen voor het begrip werkalliantie. Herkomst, kenmerken, overeenkomsten en verschillen tussen de begrippen werkalliantie en relatie worden beschreven in hoofdstuk 2, waar ook de keus voor het begrip werkalliantie is beargumenteerd.

Hierop vooruitlopend is, samengevat, het begrip werkalliantie verkozen boven het begrip relatie, waarbij het begrip werkalliantie:

- is gereserveerd voor doelgerichte en tijdelijke interactie tussen professionals en cliënten,
- is gericht op het bereiken van doelen buiten de alliantie en geen doel op zich is,
- alleen kan worden begrepen vanuit beider perspectief
- en waarvan de kenmerken mede bepaald worden door specifieke contexten, zoals het gedwongen kader.

1.2 RECLASSERINGSTOEZICHT

Het onderzoek naar de werkalliantie wordt uitgevoerd binnen het reclasseringstoezicht. Reclasseringstoezicht is een van de kerntaken van de reclassering. De reclassering werkt met burgers die worden verdacht van – of zijn veroordeeld voor een delict, met als overkoepelende missie herhaling van delictgedrag te voorkomen en re-integratie van de betrokken burgers te bevorderen.

Het werk van de reclassering is wettelijk verankerd in de Reclasseringsregeling van 1995. De Reclasseringsregeling is een Algemene Maatregel van Bestuur, gebaseerd op enkele bepalingen in het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Gratie¹. In de Reclasseringsregeling is vastgelegd dat de taken van de reclassering zijn voorbehouden aan instellingen die hiertoe door de Minister van Veiligheid en Justitie zijn erkend. Drie erkende reclasseringsorganisaties² zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de uitvoering van de Reclasseringsregeling en voor de ontwikkeling van beleid en professionalisering. Onder de verantwoordelijkheid van de reclassering kunnen ook instellingen voor maatschappelijke dienstverlening of vrijwilligers onderdelen van het reclasseringswerk uitvoeren.

In mei 2017 publiceerde het Ministerie van Veiligheid en Justitie een nieuwe versie van de Reclasseringsregeling in het Staatsblad van het Koninkrijk der

1 Artikelen 14d, tweede lid, 16 en 22^e, Wetboek van Strafrecht.
 Artikelen 147, eerste lid, 177, tweede lid, en 310, Wetboek van Strafvordering.
 Artikel 19, eerste lid, Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen
 Artikel 15, eerste lid, Gratiwet.

2 Reclassering Nederland (RN), Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG) en Leger des Heils Jeugdbescherming en reclassering (LJ&R).

Nederlanden (220) waarin de formulering van de werkzaamheden is geactualiseerd. In deze geactualiseerde versie zijn de werkzaamheden van de reclassering als volgt beschreven:

“Onze Minister draagt er zorg voor dat in ieder arrondissement in ieder geval en zoveel mogelijk in onderlinge samenhang, in opdracht van de bevoegde autoriteiten de volgende reclasseringswerkzaamheden worden uitgevoerd:

- het doen van onderzoek naar en het geven van voorlichting en advies over personen die worden verdacht van of zijn veroordeeld wegens een strafbaar feit, ten behoeve van te nemen beslissingen inzake de vervolging, de afdoening, de berechting of de tenuitvoerlegging van straffen of maatregelen;
- het houden van toezicht op de naleving van aan verdachten of veroordeelden bij of krachtens de wet opgelegde voorwaarden of ontzetting van rechten en hen ten behoeve daarvan te begeleiden;
- het voorbereiden en begeleiden van en het houden van toezicht op de uitvoering van de taakstraf en het voorbereiden en begeleiden van andere straffen of maatregelen, waarmee reclasseringsinstellingen bij of krachtens de wet zijn belast;
- het opstellen van een indicatiestellingsadvies als bedoeld in artikel 5, tweede lid, van het Interimbesluit forensische zorg en de zorgtoeleiding namens Onze Minister, bedoeld in artikel 6, eerste lid, tweede volzin, van het Interimbesluit forensische zorg” (Artikel 9, p. 2).³

Reclasseringstoezicht is een van de hierboven beschreven kernwerkzaamheden van de reclassering.

De nota van Toelichting (2017) bij de Reclasseringsregeling beschrijft toezicht als volgt:

“Het toezicht omvat het stimuleren en motiveren van de veroordeelde om zich aan de opgelegde voorwaarden te houden (begeleiding), naast de controle op de naleving van die voorwaarden en het signaleren van (dreigende) overtreding” (Toelichting artikel 1, onderdeel C, p.7).

De hier genoemde voorwaarden vinden hun basis in de Wet Voorwaardelijke Sancties (2011)³. Deze wet, in werking getreden in 2012, beoogt een geschikt justitieel kader te scheppen voor een persoonsgerichte benadering, door het gebruik van straffen met bijzondere voorwaarden te stimuleren. Daarnaast beoogt de wet de rechtszekerheid te vergroten, door expliciet vast te leggen aan welke voorwaarden veroordeelden zich moeten houden. Krachtens deze

3 Wet van 17 november 2011 tot Wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met wijzigingen van regeling van voorwaardelijke veroordeling en de regeling van voorwaardelijke invrijheidstelling, *Stb* 2011, 545

wet geldt bij een voorwaardelijke veroordeling als algemene voorwaarde dat de veroordeelde zich tijdens de proeftijd niet schuldig maakt aan een strafbaar feit. Daarnaast kunnen specifieke, op de persoon van de veroordeelde toegespitste bijzondere voorwaarden bij vonnis worden opgelegd, in de context van verschillende voorwaardelijke sanctiemodaliteiten. De wet onderscheidt veertien verschillende bijzondere voorwaarden, ingedeeld in vijf categorieën, te weten:

- Herstellende voorwaarden (schadevergoeding, waarborgsom);
- Vrijheidsbeperkende voorwaarden (locatie-/contactverbod, locatiegebod, meldplicht);
- Gedragsbeïnvloedende voorwaarden (verbod gebruik drugs en/of alcohol, gedragsinterventies);
- Op zorg gerichte voorwaarden (klinische zorg, ambulante zorg, maatschappelijke opvang);
- Overige voorwaarden (andere gedragsaanwijzingen).

In combinatie met een bijzondere voorwaarde kan de rechter de reclasering opdracht geven om toezicht te houden op de naleving van de voorwaarden en de veroordeelde ten behoeve daarvan te begeleiden. In die gevallen geldt tevens als algemene voorwaarde dat de veroordeelde meewerkt aan het vaststellen van zijn identiteit en “medewerking verleent aan het reclaseringstoezicht, als bedoeld in 14 d, tweede lid, de medewerking aan huisbezoeken daaronder begrepen” (art.14a, lid 1, sub b, Wetboek van Sr.). In het geval van vrijheidsbeperkende voorwaarden heeft de politie een handhavende taak. Hiernaast kan de rechter, indien hij dat nodig acht, krachtens artikel 14c, lid 2, Wetboek van Sr, een veroordeelde opleggen zich op bepaalde tijdstippen te melden bij een bepaalde instantie, meestal de reclassering.

De duur van het toezicht is formeel gekoppeld aan de duur van de proeftijd die hoort bij een (voorwaardelijke) veroordeling. Krachtens de Wet Voorwaardelijke Sancties (2011) is de maximale duur van de proeftijd drie jaar, met de mogelijkheid tot verlenging met nog eens twee jaar. Binnen deze maximale duur kan Justitie (Rechter of Officier van Justitie) de feitelijke duur van de proeftijd bepalen, op grond van factoren als de aard van het delict, de omstandigheden van de veroordeelde en de hoogte van het recidiverisico.

Uit het registratiesysteem van de reclassering blijkt dat het aantal adviezen en werkstraffen gedurende de laatste vier jaren enigszins fluctueert, terwijl het aantal toezichtopdrachten stabiel iets toenam. De toename van toezichtopdrachten hangt vermoedelijk samen met de stijging van het aantal voorwaardelijke sanctiemodaliteiten na inwerkingtreding van deze wet in 2012.

Tabel 1.1 Uitgebrachte adviezen 2012 tm 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
3RO	45.341	49.322	48.091	45.822	46.069

Tabel 1.2 Ingestroomde toezichtopdrachten 3RO 2012 tm 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
3RO	15.873	17.238	17.943	18.028	18.363

Tabel 1.3 Voltooide werkstraffen 3RO 2012 tm 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
3RO	27.748	28.347	29.128	31.739	28.263

1.3 HET GEDWONGEN KADER

Reclasseringstoezicht wordt uitgevoerd in de context van een voorwaardelijk sanctie en is daarmee voor de cliënt niet vrijwillig. Met andere woorden: voor cliënten is sprake van een gedwongen kader. Het gedwongen kader verwijst naar een justitiële (straf- of civielrechtelijk) - of bestuursrechtelijke maatregel, die de context vormt waarbinnen burgers professionele bemoeienis moeten aanvaarden. Een gedwongen kader geldt, behalve voor cliënten van de reclassering, ondermeer ook voor cliënten van de jeugdbescherming (voor zover sprake is van een civielrechtelijke maatregel), burgers in detentie en deels ook in de forensische zorg. De term gedwongen kader verdient de voorkeur boven de termen 'gedwongen hulpverlening' of 'onvrijwillige hulpverlening', die ook wel worden gebezigd (onder andere door Jagt, 2001). Het gedwongen kader verwijst naar de context voor de cliënt en de professional, waarbinnen meer of minder succesvol interactie tot stand kan komen, die vervolgens meer of minder leidt tot een proces dat de cliënt ervaart als helpend.

Het onderscheid tussen het gedwongen en het vrijwillige kader is in de basis formeel: van gedwongen kader spreken we bij bemoeienis die is opgelegd door de rechterlijke macht (of door burgemeesters in het kader van een bestuursrechtelijke sanctie). Van vrijwillig kader spreken we als dat niet zo is. Het gedwongen kader valt niet vanzelfsprekend samen met onvrijwilligheid van cliënten. Mensen die te maken krijgen met opgelegde bemoeienis kunnen dit als vrijwillig ervaren. En mensen die begeleid worden in een formeel vrijwillige kader kunnen zich onder grote druk voelen staan om deze hulp te aanvaarden en daardoor onvrijwilligheid ervaren.

Rooney (1992) onderscheidt drie aspecten aan onvrijwilligheid: ten eerste objectief vrijheidsverlies (bijvoorbeeld een gebiedsverbod en een opgelegd reclasseringscontact), ten tweede subjectieve beleving hiervan (mensen verschillen onderling in de mate waarin zij opgelegd contact als dwang er-

varen) en ten derde lotscontrole, oftewel de mate waarin de professional macht heeft om bepaalde handelingen af te dwingen of te beperken (bijvoorbeeld de bevoegdheid van de reclassering om overtredingen aan justitie te melden en de gevolgen die dit kan hebben).

Op basis van deze drie aspecten van onvrijwilligheid is het inhoudelijke verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige bemoeienis graduueel. Bij een formeel gedwongen kader is er echter altijd in meer of mindere mate sprake van het eerste en het derde aspect van onvrijwilligheid. In veel publicaties wordt er daarom van uitgegaan dat relatief veel cliënten in het gedwongen kader daadwerkelijk een bepaalde mate van onvrijwilligheid ervaren (Ross, Polaschek & Ward, 2007; Rooney, 1992; Skeem & Manchak, 2008; Trotter, 2006). Deze grotere kans op feitelijke beleving van onvrijwilligheid van de cliënt compliceert de interactie tussen cliënten en professionals in het gedwongen kader. Rooney (1992) spreekt in dit verband van de ‘dynamiek van de onvrijwillige transactie’. Hierbij kan verzet van cliënten optreden tegen de hen opgelegde beperkingen, tegen het opgelegde contact of tegen het feit dat een veranderdoel is opgelegd. Rooney (1992) ziet dit als een natuurlijke reactie van mensen die zich in hun autonomie bedreigd zien. Deze vorm van verzet wordt *reactance* genoemd (Norcross & Lambert, 2011; Rooney, 1992; Skeem, Eno Loudon, Polaschek & Camp, 2007; Smith, Cornacchione, Morash, Kashy & Cobbina, 2015)⁴. Dit verzet kan veel verschillende vormen aannemen, variërend van rechtstreekse boosheid tot schijnbare overgave en passief verzet. Het gedrag waarin *reactance* zich uit zal in de praktijk niet gemakkelijk te onderscheiden zijn van ‘gewone’ weerstand tegen een specifieke verandering. Maar de bron van het verzet kan verschillen. *Reactance* kan zich ook gemakkelijk richten op de professional die de beperking vertegenwoordigt.

De dynamiek van de onvrijwillige transactie stelt ook aan de betrokken professionals bijzondere eisen. Herkennen van *reactance* als bijzondere vorm van verzet, en methodische reacties hierop in de interactie, wordt door meerdere auteurs beschouwd als een belangrijke vaardigheid voor professionals die werken in gedwongen kader (Rooney, 1992; Skeem et al., 2007; Trotter, 2006). Hiernaast hebben de betrokken professionals omschreven bevoegdheden die hen een bepaalde macht geven ten opzichte van hun cliënten. Bijvoorbeeld het geven van aanwijzingen of berispingen, of terugmeldden van het toezicht bij de verantwoordelijke opdrachtgever, soms met het gevolg dat een voorwaardelijke sanctie wordt omgezet in detentie. Volgens Skeem en Manchak (2008) kan deze positie gevolgen hebben voor het vertrouwen dat cliënten stellen in de betrokken professional. Een vertrouwelijke mededeling van een cliënt over terugval (bijvoorbeeld in delictgedrag)

4 De term *reactance* wordt voorlopig onvertaald aangehouden. Er zijn diverse Nederlandse vertalingen gepubliceerd, die echter de lading van het begrip niet dekken.

zou immers kunnen leiden tot een formele reactie van de professional. De betrokken professionals dienen hun cliënten vanaf de start te informeren over de aard van het gedwongen kader, over de condities die daarbij gelden en over de positie van de professional hierbij. Transparantie hierover hoort bij de juridische basis van hun beroepsuitoefening, ook op grond van de beginselen van rechtsgelijkheid en het recht op informatie van burgers die zijn verdacht van- of veroordeeld voor een delict (Boone, 2009; Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, 2013).

De dynamiek van de onvrijwillige transactie stelt ook specifieke eisen aan de werkalliantie tussen cliënten en professionals. De vraag welke eisen dit precies zijn, met andere woorden, aan welke kenmerken de werkalliantie in gedwongen kader moet voldoen, stelt men veel in de praktijk van het reclasseringswerk. Dit vormt een van de aanleidingen voor het onderzoek naar kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader.

1.4 AANLEIDINGEN TOT ONDERZOEK NAAR DE WERKALLIANTIE IN GEDWONGEN KADER

De hierboven beschreven complicatie in de dynamiek van de onvrijwillige transactie is een van de aanleidingen voor dit onderzoek, uitgevoerd bij het reclasseringstoezicht. Het belang hiervan wordt versterkt doordat de handelingskennis voor professionals die werken in gedwongen kader nog betrekkelijk jong is. In het verlengde hiervan bieden de Nederlandse sociale HBO opleidingen, waar het merendeels der reclasseringswerkers (89% in de onderzoeksgroep van dit onderzoek) en jeugdbeschermers wordt opgeleid, pas sinds 2007 een expliciet programmaonderdeel aan van behoorlijke omvang, in de vorm van een keuzeprogramma van een half jaar (Van der Linde, Van Vliet & Menger, 2015; Hanrath & Bosker, 2016; Menger, 2017). Mogelijk hierdoor lijkt het denken over effectieve interactie van een deel van de betrokken HBO-professionals geënt op een non-directief relatiebegrip zoals bekend uit het vrijwillige kader (Menger & Donker, 2016). Dit blijkt ondermeer uit vragen die reclasseringswerkers, tijdens interviews en focusgroepen ter voorbereiding van dit onderzoek, voorlegden, zoals: *"kan ik iemand wel begrenzen als ik nog geen goede relatie heb opgebouwd?"* En in de omgekeerde vorm: *"kunnen we wel een relatie ontwikkelen als we toezicht moeten houden?"* Anders geformuleerd vragen deze reclasseringswerkers zich af of meteen bieden van duidelijkheid over doelen en condities van het toezicht de ontwikkeling van een goed contact zal dwarsbomen. En of er wel een goed contact mogelijk is als je directief zorgen uit over veiligheid en duidelijke afspraken maakt over kaders en verplichtingen.

In dit beeld van de professionals weerspiegelt zich mogelijk een conceptuele spanning tussen hun professionele overtuiging en hun opdracht, zoals gesignaleerd door Annison, Eadie en Knight (2008). Deze spanning kan leiden tot aarzelend gedrag of juist tot afstandelijk en rigide gedrag (mogelijk ter compensatie van de aarzelang, of omdat zij een relatie – volgens het hen bekende begrip – niet mogelijk achten in hun werk). Cliënten krijgen dan pas bij problemen te maken met begrenzendende acties en bevoegdheden van de tot dusver meegaande werker. Of, omgekeerd, cliënten ervaren weinig steun en empathie waardoor zij zich alleen nog strategisch gedragen tegenover de reclasseringswerker. In meerdere studies is echter gebleken dat beide strategieën de effectiviteit van het reclasseringswerk kunnen ondermijnen (Andrews & Bonta, 2010; Lipsey & Cullen, 2007; Skeem & Manchak, 2008; Wormith et al., 2007). Ook schuren deze strategieën met het recht van reclasseringscliënten op heldere en neutrale informatie over het kader en de condities van het toezicht (Boone, 2009; Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, 2013).

Dit onderzoek beoogt bij te dragen aan de ontwikkeling van een empirisch onderbouwd concept over de werkaliantie dat specifiek toepasselijk is voor het gedwongen kader en dat reclasseringswerkers kan ondersteunen bij een effectieve en legitieme uitvoering van hun opdracht.

De onderzoeksvraag aan welke specifieke eisen de werkaliantie in gedwongen kader moet voldoen is lange tijd onderbelicht geweest. Vanaf de eeuwwisseling kwam een beperkte stroom onderzoeken naar de werkaliantie in gedwongen kader op gang. Ook in meta-analytische reviews werd expliciet aandacht hiervoor gevraagd. Zo vonden Lipsey en Cullen (2007) in hun review dat een eenzijdige benadering in het reclasseringswerk, primair gericht op risico en controle, minder effectief is dan een gecombineerde benadering, waarin naast controle veel aandacht is voor responsiviteit, motivatie en de werkaliantie. Ze bepleitten meer aandacht voor deze thema's bij onderzoekers naar effectief terugdringen van recidive. Olver, Stockdale & Wormith (2011) vroegen aandacht voor de voortijdige uitval uit erkende interventieprogramma's, die blijkens hun review is gerelateerd aan recidive. Ze bepleitten een hoge prioriteit voor onderzoek naar factoren die deze uitval kunnen verminderen en noemen hierbij met name onderzoek naar het principe van responsiviteit, het motiveren van cliënten en de werkaliantie in het reclasseringswerk. Hierbij refereerden zij aan de onderzoekstraditie naar de werkaliantie in het vrijwillige kader, waar volgens Norcross (2011) al decennialang algemene overeenstemming is over kenmerken van een goede werkaliantie en over het belang ervan voor therapietrouw en voor het bereiken van behandel- of begeleidingsdoelen.

In diverse van de eerste onderzoekspublicaties over de werkaliantie in het gedwongen kader draaide het om de vraag of er hier sprake is van specifieke kenmerken van de werkaliantie en zo ja, op welke manier die afwijken van

de kenmerken in het vrijwillige kader (Ross et al., 2007; Skeem et al., 2007). Hierover zijn door verschillende auteurs eerste bevindingen gedaan, die in hoofdstuk 3 nader worden beschreven. Dit huidige onderzoek naar de werkalliantie in het gedwongen kader, toegespitst op het Nederlandse reclasseringstoezicht, is ingebed in deze jonge onderzoekstraditie.

1.5 HET ONDERZOEK: DOEL EN ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit onderzoek wordt het gedwongen kader beperkt tot het werken met delinquente cliënten in het kader van een strafrechtelijke sanctie. Hierbinnen gaat het om cliënten die onder toezicht staan bij de reclassering. Het onderzoek richt zich op de centrale vraag welke specifieke kenmerken van de werkalliantie in het Nederlandse reclasseringstoezicht samenhangen met het verloop en het resultaat van het toezicht. Het onderzoek is opgezet tegen de achtergrond van verschillende discussies, concepten en meetinstrumenten in de jonge internationale onderzoekstraditie over kenmerken en belang van de werkalliantie in het gedwongen kader (hoofdstuk 3 en 4). Dit onderzoek beoogt daarom primair meer zicht te krijgen op het construct werkalliantie in gedwongen kader en op kenmerken daarvan die een rol spelen in de dynamiek binnen het Nederlandse reclasseringstoezicht en bij het resultaat ervan.

Het onderzoek kent de volgende hoofdvraag:

Wat zijn specifieke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader die samenhangen met het verloop en het resultaat van het toezicht?

Het onderzoek is opgezet aan de hand van twee clusters van deelvragen:

1. De werkalliantie in de onderzoeksliteratuur:

- Welke kenmerken van de werkalliantie komen in onderzoeksliteratuur naar voren als mogelijk relevant voor het verloop en de resultaten van het reclasseringstoezicht?
- Welke kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het toezichtstraject hangen blijkens de onderzoeksliteratuur samen met de werkalliantie in het reclasseringstoezicht?

2. De werkalliantie onderzocht in het Nederlandse reclasseringswerk:

- Welke kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het toezichtstraject blijken op grond van het empirische onderzoek samen te hangen met kenmerken van de werkalliantie in het reclasseringstoezicht?
- Welke kenmerken van de werkalliantie blijken op grond van het empirische onderzoek samen te hangen met het verloop en de afronding van het reclasseringstoezicht?

- Is er sprake van samenhang tussen specifieke combinaties van kenmerken van de werkalliantie en het verloop en de afronding van het toezicht?

Als operationalisatie van de uitkomstmaat verloop van het toezicht is gekozen voor wel of geen haperingen in het toezicht (meermalen te laat of niet opdagen en formele handelingen van de reclasseringswerker). Als operationalisatie van de uitkomstmaat afronding van het toezicht is gekozen voor al dan niet voortijdig negatieve uitval. Daarnaast is gekozen voor een indicatie voor mogelijke recidive, geoperationaliseerd als wel of geen nieuwe vroeghulpmelding.

1.6 LEESWIJZER

Deze onderzoeksrapportage bestaat uit drie onderdelen.

Bevindingen uit de literatuur: hoofdstuk 2 tot en met 4

Deze hoofdstukken omvatten het verslag van een literatuurstudie op basis van het eerste cluster van onderzoeksvragen. In hoofdstuk 2 zijn herkomst en definities van de begrippen relatie en werkalliantie in algemene zin beschreven. In hoofdstuk 3 wordt de stap gemaakt naar kenmerken van de werkalliantie met delinquenten in gedwongen kader. Hoofdstuk 4 beschrijft de werkalliantie in gedwongen kader als werkzame factor naast andere werkzame factoren. Dit in de vorm van een theoretisch model over veronderstelde kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader, de mogelijke samenhang hiervan met andere variabelen die inwerken op het reclasseringstoezicht en de mogelijke samenhang van de werkalliantie met de beoogde resultaten van het reclasseringstoezicht.

Instrumentarium en design van het onderzoek: hoofdstuk 5 en 6

In hoofdstuk 5 wordt verslag gedaan van de ontwikkeling van het meet-instrumentarium dat de theoretisch veronderstelde kenmerken van de werkalliantie beoogt te meten. Daarna volgt in hoofdstuk 6 een beschrijving van het overige materiaal, de opzet en de procedure bij de steekproeftrekking, afgesloten met een overzicht van de onderzoeksgroep en de representativiteit daarvan.

Resultaten en conclusies van het empirische onderzoek: hoofdstuk 7 tot en met 12

Deze hoofdstukken omvatten de bevindingen van het empirische onderzoek. In hoofdstuk 7 is uiteengezet welke stappen zijn gezet om te komen tot een factorstructuur die voldoende passend is voor beide perspectieven (cliënten en professionals) en beide metingen (start en zes tot negen maanden later). Deze stappen monden uit de in de alliantie-monitor voor het ge-

dwongen kader. Daarna worden de bevindingen beschreven, onderscheiden naar het perspectief van cliënten (8) en reclasseringswerkers (9). Vervolgens zijn beide perspectieven samengevoegd om de samenhang van specifieke (combinaties van) kenmerken of perspectieven met de beoogde resultaten van het reclasseringstoezicht te bepalen (10). In hoofdstuk 11 zijn de centrale conclusies samengevat. In hoofdstuk 12 zijn op basis van de bevindingen enkele suggesties beschreven voor verder onderzoek naar de werkalliantie in gedwongen kader en vervolgens enkele suggesties voor de beroepspraktijk.

2 Relatie en werkalliantie

Herkomst, ontwikkeling en betekenis van de begrippen

2.1 INLEIDING

De begrippen relatie en werkalliantie vinden hun herkomst in de theorie en methoden van psychotherapie in vrijwillig kader. De onderzoekspublicaties over de werkalliantie in het gedwongen kader grijpen hierop terug. In het domein van de psychotherapie is veel onderzoek gedaan naar het belang van de werkalliantie voor de behandelresultaten. Dit hoofdstuk pretendeert hiervan geen uitputtend overzicht te geven. De selectie is gemaakt met het doel te verhelderen wat de herkomst is van de begrippen relatie en werkalliantie, hoe zij zijn gedefinieerd en wat de overeenkomsten en verschillen zijn. Dit om de begripsontwikkeling in het gedwongen kader, beschreven in hoofdstuk 3, beter te kunnen plaatsen.

In de onderzoeksliteratuur komen we het begrip ‘werkalliantie’ tegen naast begrippen als relatie, werkrelatie, therapeutische alliantie, helpende alliantie, helpende relatie en therapeutische relatie.

Regelmatig worden deze beide begrippen, relatie en werkalliantie, door elkaar gebruikt alsof het synoniemen zijn (ondermeer door Burnett & McNeill, 2005; Norcross, 2011). Diverse andere auteurs definiëren echter duidelijke verschillen tussen beide en geven aan hoe beide begrippen zich ten opzichte van elkaar hebben ontwikkeld (Horvath, 2011; Ross, Polaschek & Ward, 2007). Deze verschillen komen in § 2.2 aan bod. In de paragrafen daarna wordt afzonderlijk ingegaan op de begrippen relatie (§2.3) en werkalliantie (§2.4), waarna enkele bevindingen omtrent het belang ervan voor het resultaat van therapie worden samengevat (§2.5).

In de hiernavolgende paragraaf (§2.1) wordt eerst beschreven hoe beide begrippen gezamenlijk zich verhouden tot het begrip ‘methodiek’, in de literatuur ook wel ‘model en techniek’ genoemd. Zolang het verschil tussen de begrippen relatie en werkalliantie nog niet is toegelicht gebruiken we het begrip ‘relatiefactoren’, omdat dit in de onderzoeksliteratuur naar voren komt als een verzamelnaam voor alle termen die worden gebezigd als het gaat om de verhouding tussen cliënten en professionals. Dit overkoepelende begrip wordt ook gebruikt bij verwijzingen naar literatuur waarin bevindingen over de relatie en de werkalliantie zijn samengevoegd, iets wat regelmatig gebeurt.

2.2 RELATIEFACTOREN EN METHODIEK

Verhouding tussen mensen

De beide begrippen 'relatie' en 'werkalliantie' gaan in de meest abstracte zin over de verhouding tussen mensen. Mensen staan in een bepaalde verhouding tot elkaar en de aard en het belang van die verhouding verschilt per geval. Zo is een apart geval de verhouding tussen professionals en cliënten die functioneel en tijdelijk samenwerken aan het realiseren van bepaalde doelen, bijvoorbeeld reclasseringsdoelen.

Onderscheid tussen relatiefactoren en methodiek

Het onderscheid tussen relatiefactoren en methodiek blijkt lastig te bepalen. In de literatuur laten weinig onderzoekers zich hierover uit. Norcross en Lambert (2011) stippen dit wel aan. Zij stellen dat de elementen 'behandeltechniek' en 'relatie' slechts analytisch kunnen worden onderscheiden en dat dit nuttig is voor een beter begrip van het totale proces. In analytisch onderscheidende zin verwijzen volgens Norcross en Lambert (2011) begrippen als behandelmethodiek, technisch handelen, of de interventie naar *wat* er gebeurt in therapie. Het therapeutisch handelen kan bijvoorbeeld verlopen volgens de principes van het gedragsmatig - cognitieve therapiemodel. De cliënt leert dan disfunctionele gedachten en gedragingen te vervangen door nieuwe gedachten, waarmee hij beter in staat is, zijn problemen op te lossen. Het therapeutisch handelen kan ook verlopen via de methodiek van inzichtgevende therapie. De cliënt krijgt dan via reflectie inzicht in de herkomst en de motieven van zijn gedragingen en gedachten, waardoor hij zich kan losmaken van oude disfunctionele patronen. Relatiefactoren verwijzen naar het interpersoonlijke gedrag tussen beiden tijdens de uitvoering van de therapie. Naar *hoe* de therapeut en de cliënt zich (ongeacht de methodiek) tegenover elkaar gedragen. De therapeut die werkt volgens de gedragsmatig-cognitieve behandelmethodiek kan daarbij meer of minder warm en empathisch reageren, zich meer of minder doelgericht gedragen, en meer of minder responsief reageren op gevoelsuitingen van cliënten. En de cliënt kan meer of minder sympathie voor de therapeut ervaren, meer of minder verzet tonen en de persoonlijke match tussen beiden kan meer of minder goed zijn.

Hoewel beide soort interactie – het technische *wat* en het interpersoonlijke *hoe* - analytisch wel te onderscheiden zijn is een echt onderscheid in de praktijk tussen beide aspecten in het behandelingsproces volgens Norcross en Lambert (2011) onmogelijk. Volgens hen kan het intermenselijke aspect niet uit het instrumentele handelen worden weggenomen. Orlinsky (2000) wijst erop dat elk technisch handelen (zoals werken volgens het gedragsmatig - cognitieve model) tevens relationeel handelen is. En elke relationele context (bijvoorbeeld het vertrouwen van de patiënt in de competentie van zijn therapeut) geeft betekenis aan het technische handelen. De relationele aspecten en de behandelmethodiek verwijzen dus wel naar verschillende elementen,

maar die hangen in het therapeutische proces nauw samen en gaan vloeiend in elkaar over. Een goed verloop van de interpersoonlijke interactie kan de werking van de methodiek versterken en een niet goed uitgevoerde methodiek kan een goed verloop van de interpersoonlijke interactie belemmeren.

Van tegenstelling naar synthese

Niettemin ontstond rond de eeuwwisseling een discussie tussen onderzoekers, waarin juist een tegenstelling tussen beide elementen werd geponeerd, op basis van de vraag wat er nu het meeste toe doet, de behandelmethodiek of relatiefactoren. Norcross & Lambert (2011) beschouwen dit als een valse tegenstelling en beschrijven hoe deze in de discussie terecht kwam.

Volgens hen beschouwden psychotherapeuten en maatschappelijk werkers in de jaren '70, in navolging van Freud (1912) en Rogers (1957), relatiefactoren als het meest essentiële onderdeel van hun werk. Rond die tijd was het 'persoonlijk groeimodel' als behandelmethodiek dominant, waarbij de persoonlijke groei van cliënten niet zozeer werd verwacht van specifiek technisch handelen, maar van een warme respectvolle relatie. Met andere woorden: 'de relatie' werd beschouwd als 'de methodiek'.

In de loop van de vorige eeuw nam de differentiatie in verschillende therapeutische methodieken (ook wel therapie modellen genoemd) toe. Naast de persoonlijke groeibenadering ontstonden ondermeer directieve therapie, gedragstherapie, cognitieve therapie en systeemtherapie. Hiermee deden ook andere opvattingen over het belang van relatiefactoren hun intrede, die in verschillende nieuwe behandelmethodieken minder centraal stonden. Vanaf grofweg de jaren '80 verschoof het accent in de ontwikkeling van – en het onderzoek naar werkzame factoren in de psychotherapie naar deze verschillende therapie modellen of methodieken; verbetering van de effectiviteit werd nu vooral daarvan verwacht.

Vanaf begin jaren '90 werden internationaal steeds hogere eisen gesteld aan onderbouwing van effectiviteit van sociale interventies, mede als gevolg van subsidieregels, die in diverse Westerse landen meer afhankelijk werd van de mate waarin interventies bewezen effectief waren (Poort, 2009). De vraag 'wat werkt?' kwam op en klonk overal, in de gezondheidszorg, in het onderwijs, in de psychotherapie en bij justitie. 'Wat Werkt?' werd de leidende vraag in de internationale onderzoeksagenda (Andrews & Bonta, 1994; Cullen & Gendreau, 2001; Durnescu, 2012). Diverse auteurs (behalve Norcross in 2011, ook Burnett & McNeill, 2005 en Durnescu, 2012 en in Nederland Hermanns & Van Montfoort, 2008) beschrijven dat daarbij vooral is gezocht naar effectiviteit van de verschillende behandelmethodieken. Hiertoe werden behandelmethodieken (ook in het gedwongen kader, zoals verschillende gedragsinterventies) in hogere mate dan voorheen gestructureerd, onderbouwd, onderzoekbaar gemaakt en onderzocht. Volgens bovengenoemde auteurs verdween het thema relatiefactoren in gelijke tred hiermee naar de achter-

grond van de onderzoeksagenda, mede doordat dergelijke factoren zowel methodologisch als ethisch minder makkelijk te isoleren en te manipuleren zijn in een gecontroleerde trial.

Met de aldus ontstane groei van bevindingen omtrent de effectiviteit van specifieke behandelmethodieken en de daarbij achterblijvende evidentie omtrent relatiefactoren kon zich het beeld ontwikkelen van een valse tegenstelling tussen behandelmethodiek en relatiefactoren, waar Norcross (2011), en in Nederland Hermanns en Van Montfoort (2008), Pijnenburg (2010), Stams (2011) en Van Yperen, Van der Steege, Addink en Boendermaker (2010) op wijzen. Aan de ene kant ontstonden associaties tussen de termen evidence based werken, wat werkt, methodiek, technisch handelen, meetbare, specifieke factoren, helder, resultaatgericht. Daar tegenover leken termen te staan als de relatie, niet onderbouwd, zachte algemene factoren, vaag, procesgericht.

Deze beeldvorming ontstond in weerwil van enkele meta-analytische bevindingen van Wampold, Mondin, Moody, Stich, Benson en Ahn (1997). Zij vonden nauwelijks verschillen in effectiviteit tussen bonafide behandelmethodieken onderling, maar wel ontdekten zij dat alle effectieve therapieën aan een set van gemeenschappelijke kenmerken voldoen. Zij noemden deze gemeenschappelijke kenmerken de ‘algemene factoren van effectiviteit’, ook wel de gezamenlijke – of aspecifieke factoren (*common factors*) genoemd. Effectiviteit hangt blijkens hun onderzoeken niet samen met de specifieke behandelmethodiek als zodanig; een specifieke methodiek werkt *omdat* het voldoet aan elementen van de gezamenlijke factoren. In deze gezamenlijke factoren van Wampold et al. (1997) speelt ondermeer een rol de mate waarin de door de professional gehanteerde methodiek theoretisch consistent, onderbouwd en toetsbaar is. Daarnaast gaat het om verwachtingen van cliënt en professional, de overtuigingskracht van de professional, het geloof van de cliënt in het verklaringsmodel, het vertrouwen van de professional in zijn werkwijze en in de eigen competenties, en de kwaliteit van de relatie tussen hen beide. Wampold et al. loste hiermee feitelijk het beeld van de valse dichotomie tussen specifieke methodiek en relatiefactoren op tot een synthese: het werken met een ‘hard’ onderbouwde methodiek blijkt een onderdeel van de gezamenlijke factor te zijn en het belang van de als ‘zacht’ te boek staande factoren blijkt empirisch te zijn onderbouwd en dus ‘hard’ te zijn.

In de hitte van de discussie lijkt de betekenis van de door Wampold et al. geïntroduceerde algemene factoren echter ten onrechte te zijn verschoven van ‘kenmerken waar alle bonafide methodieken gezamenlijk aan voldoen’ naar ‘alle factoren buiten de specifieke methodiek’. Mede debet aan dit beeld van een tegenstelling tussen specifieke methodieken en relatiefactoren is mogelijk het taartpuntmodel van Lambert en Barley (2002) over het relatieve

belang van verschillende factoren: 30 % relatiefactoren; 15% verwachting van cliënt; 15% model en techniek en 40% extra-therapeutische factoren, zoals belangrijke gebeurtenissen in het leven van cliënten.

Het model gaf voeding aan het idee dat het belang van specifieke methoden los van (of tegenover) het belang van relatiefactoren zou staan (zie bijvoorbeeld De Vries, 2007) en dat model en techniek, als losstaand element, 'maar' 15% zou bijdragen aan het resultaat. Van Yperen et al. (2010) bekritisieren de percentages uit dit model. Zij achten ze verouderd en niet berekend maar geschat en geven aan dat Lambert et al. de verschillende aspecten van de algemene (of gezamenlijke) factor (Wampold et al., 1997) ten onrechte heeft gereduceerd tot alleen relatiefactoren. Daarnaast zijn volgens Van Yperen et al. (2010) behandelmethoden in de afgelopen 25 jaar zodanig verbeterd dat hun bijdrage aan het resultaat aanzienlijk groter geschat kan worden dan in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw. Ook Stams (2011) stelt, ondermeer refererend aan Van Yperen et al. (2010) dat specifieke methoden en algemene factoren sterk onderling verweven zijn.

Pijnenburg (2010) stelt, in lijn met bovenstaande kritiek, dat de betekenisvolle relatie van cliënten met hun zorgprofessionals het hart van de (jeugd) zorg is en dat de terminologie rond non-specifiek/algemeen versus specifiek semantisch verwarrend is. Hij pleit ervoor dit onderscheid te vermijden en over de hele linie gewoon te spreken over werkzame, of invloedrijke factoren.

Ook Lambert zelf bekritiseert zijn eigen eerste model; op basis van voortschrijdend inzicht scherpen Norcross en Lambert (2011) dit model aan, mede verwijzend naar Norcross, Hogan en Koocher (2008). In het nieuwe model zijn relatiefactoren en kenmerken van de therapeut van elkaar onderscheiden en zijn de bekende factoren afgezet tegen het percentage nog onverklaarde variantie. Zo komen zij tot de volgende verdeling van de verklaarde variantie: 30% bijdrage van de patiënt; 12% relatiefactoren; 8 % behandelmethode; 7% individuele therapeut; 3 % andere factoren; de overige 40% is onverklaarde variantie. In dit model is het belang van de relatie nog wel groter dan het specifieke behandelmodel, maar het verschil is veel kleiner dan in het oude model van Lambert en Barley (2002).

Samengevat achten Norcross et al. (2011) en in Nederland ook Hermanns & Van Montfoort (2008), Hermanns & Menger (2010), Pijnenburg (2010), Stams (2011) en Van Yperen (2010) het niet vruchtbaar voor de ontwikkeling van het vak om het belang van 'model en techniek' tegenover het belang van 'de relatie', of in bredere zin, van de algemene – of gezamenlijke factor te stellen.

Evidence Based Practice

Het beeld van een synthese tussen specifieke methodiek en relatiefactoren is eveneens te onderbouwen met de algemene en alom gebruike definitie van *Evidence-based Practice* van de American Psychological Association (2006,

p. 273). In deze definitie zijn enkele belangrijke elementen uit de discussie geïntegreerd: *“Evidence-based practice in psychology is the integration of the best available research with clinical expertise in the context of patients characteristics, culture and preferences”*. Deze definitie beperkt zich niet tot contextloze effectieve behandeltechnieken (door ondermeer Rovers, 2011, vereenzelvigd met *evidence based practice*), maar omvat daarnaast kenmerken en cultuur van de cliënt en de klinische ervaring en voorkeuren van de professional. Terzijde zij opgemerkt dat Duncan en Miller (2000) en Hermanns en Van Montfoort (2008) in onderzoek vonden dat explicitering van deze klinische ervaring, door middel van systematische reflectie op eigen gedrag, bijdraagt aan een goede afweging van de vaak impliciete ervaring en aan effectiviteit.

2.3 RELATIE EN WERKALLIANTIE: TWEE DOMINANTE BEGRIPPEN

Wat zijn nu overeenkomsten en verschillen tussen de beide begrippen ‘relatie’ en ‘werkalliantie’? En wat zijn kenmerken van de relatie en van de werkalliantie? Zoals gezegd liggen de wortels van beide begrippen in vrijwillige psychotherapie, waar het ook verder is ontwikkeld tot de interpretaties die professionals en onderzoekers er momenteel aan geven.

Behoefte aan eenduidige definiëring

De begrippen ‘relatie’ en ‘werkalliantie’ zijn in de loop der jaren op veel verschillende manieren gedefinieerd. Horvath (2011) spreekt van een *common sense* begrip (iedereen denkt zo’n beetje te weten waar het over gaat) dat aan een internationaal eenduidige en scherpere definiëring toe is. Hij refereert hierbij tevens aan een review van Elvins en Green (2008), die meer dan 65 instrumenten vonden die de kwaliteit van de relatie (pretenderen te) meten, waarvan over de helft geen studies over validering of convergentie met andere meetinstrumenten bekend waren. In de 20 meta-analytische reviews, samengebracht door Norcross (2011) die al decennialang een onderzoeksprogramma naar ‘de therapeutische relatie’ leidt, komt dan ook een scala aan begrippen voor, waaronder: relatie, therapeutische relatie, werkrelatie, helpende alliantie, therapeutische alliantie, werkalliantie. Voor elk van deze begrippen zijn in de reviews deels wel en deels niet overlappende begripsdefinities te vinden. Horvath, Del Re, Flückiger & Symonds (2011) stellen dat het veelal zo is dat de door de onderzoeker veronderstelde kenmerken en het gehanteerde meetinstrument de definitie bepalen. Zij nemen in hun eigen meta-analyse naar effectiviteit 201 studies op die zijn gebaseerd op een groot aantal verschillende begripsdefinities en 30 meetinstrumenten. Ook zij pleiten voor meer eenduidigheid in de definiëring. In de volgende paragrafen wordt een overzicht gegeven van herkomst en ontwikkeling van de begrippen relatie (2.4) en werkalliantie (2.5).

2.4 HET BEGRIP RELATIE: DEFINITIE EN KENMERKEN

Norcross en Lambert (2011, p.4) kiezen als overkoepelende definitie voor alle definities in de reviews die van Gelso & Carter (1994): *"The relationship is the feelings and attitudes that therapist and client have toward one another, and the manner in which they are expressed"*. Deze ruime definitie benadrukt onderlinge gevoelens en houdingen en abstraheert van gedragskenmerken en contexten die inwerken op deze beleving.

De omschrijving past bij de onderzoekstraditie naar de relatie, die is te herleiden tot Rogers (1957) en Freud (1912) die het begrip 'relatie' als cruciale werkzame factor bij psychotherapie hebben geïntroduceerd. Freud zag verstoringen in de relatie tussen patiënt en therapeut niet als een realiteit in het gedrag van hier en nu, maar als een weerspiegeling van de onbewuste psychische conflicten van de patiënt. Deze conflicten zouden in 'de relatie' met een therapeut tot bewustzijn komen en daarmee oplossen. De relatie waarin deze onbewuste conflicten werden opgelost was dus het voertuig voor genezing. Later voegde hij hieraan toe dat er daarnaast ook sprake kon zijn van een positieve relatie, gebaseerd op bewuste samenwerking in de realiteit. Die toevoeging veranderde niet zijn basisaanname, namelijk dat 'de ontwikkeling van de relatie de therapie was'.

In aansluiting hierop was ook voor Rogers de relatie zelf 'het voertuig voor groei'. In zijn model was psychotherapie niet zozeer gericht op het oplossen van onbewuste conflicten als wel op de positieve variant daarvan: individuele persoonlijke groei, in de richting van zelfrealisatie. Een warme non-directieve, inzichtgevende relatie was voor Rogers niet alleen een noodzakelijke, maar ook een *voldoende* voorwaarde voor die groei. Ook in dit therapiemodel werden, naast de ontwikkeling van de relatie, geen andere specifieke technieken (methodieken) nodig geacht. Deze op groei gerichte relatie kan ontstaan als er sprake is van de volgende houdingskenmerken en gedragingen van de professional: respect, empathie, onvoorwaardelijke acceptatie, warmte, gevoelsexpressies, gevoelsreflecties, zelfonthulling, humor (Rogers, 1957, 1961). Het belang van deze kenmerken is regelmatig bevestigd in grootschalige meta-analyses (Gelso & Carter, 1994; Norcross, 2011) en zij kunnen dan ook worden gezien als relevant bij de professionele ondersteuning van een veranderingsproces.

Dit relatiebegrip is ook overgenomen in het social casework, de methode die decennialang ten grondslag lag aan het maatschappelijk werk (Kamphuis, 1950; Perlman, 1957), die op zijn beurt weer is overgenomen door het reclasseringswerk (Burnett & McNeill, 2005; Heinrich, 1995). Voor het maatschappelijk werk, dat meer praktisch van aard is dan de toenmalige hoofdstroming in de psychotherapie, is het Rogeriaanse begrip wel enigszins aangepast. 'Relatie' werd 'werkrelatie' en een goede werkrelatie is volgens Perlman niet alleen goed voor persoonlijke groei, maar ondersteunt

een cliënt ook bij het oplossen van praktische problemen en bij het ontwikkelen van sociale bindingen.

2.5 HET BEGRIP WERKALLIANTIE: DEFINITIE EN KENMERKEN

Parallel hieraan ontstond een onderzoekstraditie onder de naam ‘werkalliantie’. In het begrip werkalliantie staat de bewuste en doelgerichte samenwerking tussen de cliënt en de professional centraal. Het begrip is door Bordin (1994, p.13) als volgt gedefinieerd: *“The working alliance between the client seeking change and the therapist offering to act as a change-agent incorporates a mutual understanding and agreement about change goals and the necessary tasks to move forward to these goals, along with the establishment of bonds to maintain the partners’ work”*.

Het begrip is nader uitgewerkt en onderzocht door Horvath en Bedi (2002) en Horvath en Greenberg (1986). In een review van Horvath, Del Re, Flückiger en Symonds (2011, p.27) geven zij de volgende definitie: *“The working alliance is centrally the achievement of collaborative stance in therapy and is built on three components: agreements on the therapeutic goals, consensus on the tasks that make up therapy and a bond between the client and the therapist”*.

De ontwikkeling van het begrip werkalliantie komt deels voort uit kritiek op het begrip relatie. Volgens Horvath en Bedi (2002) en Horvath (2011) staan in de onderzoekstraditie naar ‘de relatie’ – in lijn met de herkomst van het begrip – vooral de houding en het gedrag van de professional centraal. Over bewuste en doelgerichte bijdragen van cliënten is in deze traditie veel minder geschreven. Gedragingen van cliënten die inwerken op de relatie worden in deze traditie immers als min of meer ‘onbewust’ beschouwd; in de relatie moeten zij tot bewustzijn komen. Als gevolg hiervan kan gebrek aan vooruitgang ook snel worden toegeschreven aan (alleen) de cliënt, zoals pathologie of gebrek aan motivatie, terwijl er ook sprake kan zijn van minder vruchtbare interactie tussen cliënten en hulpverlener. Bovendien wordt het begrip relatie beschouwd als universeel geldig. Daarmee wordt ook het onderscheid tussen persoonlijke – en professionele interactie vaag.

Onderzoekers in de traditie van de werkalliantie baseren zich op Bordin (1975, 1994), die veronderstelde dat verschillende soorten therapie verschillende soorten eisen zou stellen aan de werkalliantie, en dat ‘het profiel’ van een goede werkalliantie dus ook steeds zou kunnen verschillen, afhankelijk van de gehanteerde therapiemethode. Dit is een belangrijk onderscheid met het concept van de (therapeutische - of werk) ‘relatie’, dat uitgaat van stabiele kenmerken los van specifieke doelen, methodieken of contexten. Een ander verschil met het relatiebegrip is dat een professioneel contact volgens Bordin toewerkt naar een duidelijk einddoel dat buiten de relatie zelf ligt. En het contact is beperkt in tijd.

Het bereiken van overeengekomen centrale *doelen* (het eerste kenmerk van de werkalliantie) is uiteindelijk maatgevend voor de kwaliteit van de werkaliantie. Doelen verwijzen naar de te verwachten korte –en lange termijn resultaten, die zijn afgeleid van doelen die cliënten nastreven in therapie of begeleiding. Het is volgens Horvath (2011) van belang dat beide actoren zich in het therapeutische proces in bepaalde mate bewust zijn van doelen en dat deze doelen voldoende sturend zijn gedurende de therapie. De kwaliteit van de werkalliantie hangt samen met de mate van overeenstemming over de te realiseren doelen. Die overeenstemming omvat ook over de manier waarop hieraan gewerkt gaat worden, oftewel de *taken* van beide actoren (het tweede kenmerk van de werkalliantie). De activiteiten dienen ook voor beide duidelijk te zijn. Verschillende opvattingen over doelen en taken dienen openlijk te worden besproken en de partners streven naar voldoende overeenstemming hierover. Bij het derde kenmerk van de werkalliantie, *binding*, gaat het erom dat de partners zich in voldoende mate gebonden voelen aan het gezamenlijke traject en aan elkaar. Vanuit cliënten hangt binding samen met de beleving van een respectvolle benadering en het geloof in oprechte betrokkenheid van de professional. Vanuit de professional gaat het over de eigen inzet om goed werk te verrichten met de cliënt, het vertrouwen in de eigen competenties om hem te begeleiden en voldoende openheid (door zicht te houden op eigen emotionele respons en daarop te reflecteren in professioneel beraad) om empathie en betrokkenheid te tonen en door te zetten bij problemen in de werkalliantie. Binding is niet gedefinieerd als een universele noodzaak tot diep en warm contact. Binding is geen doel op zich, het moet ‘slechts’ sterk genoeg zijn om openlijk te kunnen spreken over doelen en taken en om de gezamenlijke doelen te kunnen bereiken.

Deze aannames passen bij de meer zakelijke benadering van hulp en therapie, zoals taakgerichte hulpverlening (Jagt, 2008), die eind jaren '70 opkwam, naast en in reactie op de meer ‘open eind’ benadering in de psychodynamische benadering van Freud en in het persoonlijke groeimodel van Rogers. Volgens Horvath et al. (2011) maakt het begrip ‘werkalliantie’ de houdingsaspecten die horen bij het begrip ‘relatie’ niet overbodig. Het begrip werkaliantie omvat volgens hem deze houdingsaspecten, zoals respect, empathie, onvoorwaardelijke acceptatie, warmte, gevoelsreflecties, humor, die kunnen bijdragen aan het ontstaan van binding.

Volgens Horvath et al. (2011) ligt de bron van dit begrip werkalliantie bij Freud's theorie over de mogelijkheid van een positieve relatie, gebaseerd op samenwerking in de realiteit. Deze aanvulling had Freud (in 1912) gegeven op zijn theorie over de verstoorde relatie als spiegel van onbewuste conflicten. Zetzel (1956) introduceerde later de term *therapeutische alliantie* voor dit vermogen van een patiënt om zich ‘met het gezonde deel van zijn ego’ te verbinden met de therapeut om de gezamenlijke taken te volbrengen. Deze

omschrijving is nog psychodynamisch van aard. Greenson (1965) maakte daarop een onderscheid tussen enerzijds de *werkalliantie*, verwijzend naar het vermogen van de cliënt om de taken die horen bij de therapie te volbrengen en anderzijds de *therapeutische alliantie*, verwijzend naar het vermogen van de cliënt om een persoonlijke binding met de therapeut aan te gaan. Luborsky (1976) maakt hierop een variant door te veronderstellen dat beide soorten alliantie zich in twee fasen ontwikkelen: eerst het vertrouwen in de therapeut als bron van hulp, dan de betrokkenheid bij het therapeutische proces.

Bordin integreert de beide soorten alliantie van Greenson en de fasen van Luborsky in zijn nieuwe concept 'werkalliantie', waarin de *actieve* deelname van *beide* actoren, therapeut en cliënt, aan een *doelgericht* proces centraal staat. Zo kwam hij op de drie kenmerken van de werkalliantie: doelgerichtheid, taakgerichtheid en binding. Horvath (2011, p. 125) beschrijft dit als een belangrijke stap: "*Bordin and Luborsky moved the concept of the alliance to the 'pan-theoretical' stage by divorcing the theory of the alliance from its psychodynamic roots and by dissociating the idea of the alliance from specific modes of therapy*".

2.6 BELANG VAN DE WERKALLIANTIE VOOR RESULTATEN

Ondanks de hierboven geschetste conceptuele verschillen worden de begrippen 'relatie' en 'alliantie' veel door elkaar gebruikt, ook in onderzoekspublicaties. Een eenduidig antwoord op de vraag hoe groot de bijdrage van de relatie of alliantie is aan de beoogde resultaten is dan ook niet gemakkelijk te geven. De vele reviews onder de noemer 'working-alliance' of 'relationship' hebben bovendien vaak betrekking op een specifiek kenmerk of een deelaspect van beide concepten. Bijvoorbeeld: alleen het aspect empathie (Elliot, Bohart, Watson & Greenberg, 2011), of alleen het aspect cliëntfeedback (Lambert & Shimokawa, 2011), of alleen het aspect doelgerichtheid (Schick Tryon & Winograd, 2011). En ze zijn uitgevoerd in allerlei verschillende contexten (allianties met individuen, gezinnen, leefgroepen, extramuraal en intramuraal).

Gevonden effectgroottes variëren sterk, al naar gelang de verschillen in definitie, in de context, in de resultaatcriteria, de onderzoekopzet, het aantal respondenten, het aantal metingen in het proces en van de tijdstippen daarvan. Horvath (2011) pleit daarom voor meer internationale eenduidigheid in de definitie en Crits-Christoph, Gibbons, Hamilton, Ring-Kurtz en Gallop (2011) bepleiten tevens een grotere eenduidigheid in onderzoeksdesign. Dit op grond van hun (meta-analytische) bevinding dat de effectgrootte pas kan worden vastgesteld bij metingen van zowel cliënt als behandelaar en bij vier of meer metingen tijdens het proces. Bij vier of meer metingen is de ver-

klaarde variantie volgens hen groter dan bij slechts een meting. Zij beschouwen de werkalliantie dus als een dynamisch construct, dat kan veranderen over de tijd. Met in acht neming van deze belemmeringen zijn hieronder enkele algemene indicaties samengevat over het belang van de werkalliantie, zoals bekend voor het vrijwillige kader.

De werkalliantie en resultaten

Er zijn enkele meta-analyses uitgevoerd over het belang van de werkalliantie voor diverse vormen van behandeling, therapie of begeleiding in vrijwillig kader.

In een review van Castonguay, Constantino en Holforth (2006) vond men een positieve samenhang tussen de werkalliantie en therapeutische veranderingen, over een breed spectrum van behandelmethodieken en cliëntproblematieken, met een zwak tot matige effectgrootte van .22 tot .26. Gezien de grote complexiteit van psychotherapie en het grote aantal factoren dat een rol speelt achtten ze dat een duidelijk verband. De kwaliteit van de werkalliantie bij de start van de therapie bleek in deze review significant samen te hangen met uitval of afronding van de behandeling.

Horvath, Del Re, Flückiger en Symonds (2011) voerden een meta-analyse uit over 200 studies, in vrijwillige contexten, naar de relatie of werkalliantie, waarvan 83 met een van de varianten van de WAI; de overige studies maakten gebruik van 32 andere, verschillende meetinstrumenten. Het gebrek aan eenduidigheid in begripsdefinitie en meetinstrument losten zij op door naar een gezamenlijke factor te zoeken die alle verschillende instrumenten bleken te meten en die als onafhankelijke variabele voor hun meta-analyse kon dienen. Als gezamenlijke factor in alle verschillende meetinstrumenten vonden zij 'betrouwbare samenwerking'. Hiermee beoogden zij overigens geen nieuwe definitie te poneren, de factor is de via factoranalyse empirisch gevonden grootste gemene deler van alle verschillende instrumenten. Tussen de gevonden gezamenlijke factor in alle instrumenten en het therapieresultaat (in termen van de verschillende uitkomstmaten in de geïncludeerde onderzoeken) vonden zij een klein gemiddeld maar sterk significant effect. Het resultaat van therapie was volgens deze review voor ongeveer 7.5% toe te schrijven aan deze factor, waarbij een lage kwaliteit samenhang met negatieve resultaten en een hoge kwaliteit met betere resultaten.

Over het belang van de verschillende kenmerken (doel- en taakgerichtheid versus binding) ten opzichte van elkaar komen geen eenduidige bevindingen naar voren. Overeenstemming over doelen en taken bleek in een studie van Webb et al. (2011) sterker samen te hangen met afname van symptomen dan binding. Andere studies vinden echter een sterkere samenhang van binding, met zowel afname van symptomen als ervaren welzijn van patiënten (Pinshof, Zanbarg & Knobloch-Fedders, 2008). Weerasekera, Linder, Greenberg & Watson (2001) suggereren dat het belang van de verschillende kenmerken mede afhankelijk is van de doelen van de therapie. Waarbij de

doel- en taakgerichte dimensie vooral van belang zou zijn bij bereiken van de overeengekomen doelen, namelijk vermindering van symptomen, en de onderlinge binding vooral een rol zou spelen bij verbetering van zelfvertrouwen en interpersoonlijke competentie van patiënten.

De werkalliantie en patronen over de tijd

Bordin (1989, 1994) veronderstelde dat een schommelend patroon in de werkalliantie effectiever zou zijn dan een stabiel gelijk blijvend patroon, omdat oplossen van spanningen en verdriet in de alliantie een belangrijke bijdrage levert aan therapeutische doelen. En het uitblijven van problemen en schommelingen zou erop kunnen wijzen dat beide actoren de therapie 'uitzitten' zonder open gesprek over problemen en zonder confrontaties. Horvath et al. (2011) vonden in hun review over 200 studies geen sterke bewijzen, maar wel indicaties voor de veronderstelling dat bepaalde patronen in de ontwikkeling van de werkalliantie samenhangen met het bereiken van therapieresultaten. Want er zijn studies die vonden dat een stabiel stijgende kwaliteit van de alliantie samenhangt met resultaat (de Roten, Fischer, Drapeau, Beretta, Kramer & Favre, 2004; Kramer, de Roten, Beretta, Michel & Despland, 2009; Piper, Ogrodniczuk & Joyce, 2004). En er zijn studies waaruit blijkt dat een schommelende ontwikkelingslijn (U-patroon) samenhangt met resultaat (Kivlinghan & Shaughnessy, 2000). Er zijn echter ook diverse studies die deze patronen niet vinden (Stiles, Glick, Osatuke, Hardy, Shapiro, Agnew-Davies & Barkham (2004); Stevens, Muran, Safran, Gorman & Winston (2007).

Volgens onderzoek van Safran, Muran & Eubanks-Carter (2011) kunnen problemen in de alliantie (zoals conflicten over doelen en taken, of verstoring van de onderlinge binding) het risico van dropout verhogen, maar effectief herstel hiervan kan juist bijdragen aan verhoging van de kwaliteit van de werkalliantie en aan therapieresultaat. Safran et al. (2011) benadrukken hierbij dat het ontstaan van problemen niet alleen is toe te schrijven aan eigenschappen van de cliënt en dat de behandelaar een belangrijke rol speelt bij het herstel daarvan.

Horvath et al. (2011) merken op dat patroonstudies bemoeilijkt worden doordat de therapieën zelf sterk in duur verschillen (van 6 tot 30 sessies) en dat onderzoekers verschillende criteria gebruiken om patronen in de ontwikkeling vast te stellen en verschillende drempelwaardes aanhouden voor hoog, middel of laag. Zij vragen zich af of het gebrek aan sterke coherentie in de resultaten betekent dat de eisen aan de werkalliantie variëren met de specifieke context of behandelmethode, of dat de brede diversiteit in onderzoeksmethoden de ontwikkeling van kennis over een algemeen patroon van een goede alliantie in de weg staat. In hun meta-analyse kwam naar voren dat er op algemeen niveau, over de aard en duur van de therapie heen, nog geen patroon is gevonden met een duidelijker voorspellende waarde dan een ander patroon. Wel komen volgens hen twee 'veelbelovende hypo-

thesen' over de betekenis van patronen naar voren. Ten eerste: enige fluctuatie in de kwaliteit van de alliantie in de loop van de tijd lijkt meer samen te hangen met positief resultaat dan een stabiel alliantiepatroon. Dit zolang de over all kwaliteit niet daalt in de tijd. En ten tweede: er is groeiend bewijs voor een negatieve samenhang van een stabiel lage en een stabiel dalende kwaliteit van de werkalliantie met het resultaat van therapie (Safran, 1993; Safran & Muran, 2000; Strauss, Hayes, Johnson, Newman, Brown & Barber, 2006). In 2017 verschijnt een omvangrijke studie van Zilcha-Mano, Muan, Hungr, Eubanks, Safran en Winston (2017) waarin de ontwikkeling van de werkalliantie vanuit het perspectief van zowel patiënt als therapeut ($n=241$) over 30 sessies is gescoord en waarbij per sessie en na 30 sessies (met 1 item aan beide over vooruitgang) is gevraagd naar resultaat. Ook hieruit blijkt dat verbetering van de werkalliantie over de tijd samenhangt met positieve resultaten van de therapie, per sessie en over all, en verslechtering of een stabiel lage waardering van de werkalliantie samenhangt met minder goede resultaten.

De werkalliantie en het perspectief van cliënten en professionals

Horvath et al. (2011) vinden in hun meta-analyse dat werkalliantie volgens cliënten sterker samenhangt met het behandelresultaat (afname symptomen en problemen) dan de werkalliantie volgens behandelaren, voor zover het door henzelf gerapporteerde verbeteringen betreft. Ook in de studie van Zilcha-Mano (2017) blijkt de cliëntwaardering van de werkalliantie sterker samen te hangen met de resultaten (beperkt gemeten, met 1 item na elke sessie en 1 item voor over all resultaat) dan de waardering door de therapeut.

De werkalliantie en verschillen tussen cliënt en professional

De werkalliantie wordt beschouwd als een interactief concept. Niettemin zijn er nauwelijks studies van enige omvang gepubliceerd die de mate van overeenkomst en verschil tussen cliënten en professionals onderzoeken. In het hierboven al aangehaalde grootschalige onderzoek onder 241 dyades van Zilcha-Mano et al. (2017) zijn ook analyses gedaan over het belang van verschillen tussen patiënt en therapeut voor de door hen gehanteerde uitkomstmaten. Zij vinden een indicatie voor een zwak verband tussen grote verschillen en slechtere resultaten, zoals gemeten als zelfrapportage met 1 item, maar alleen bij therapie die is gebaseerd op het gedragsmatig-cognitieve model. Het effect geldt niet voor *alliance-focussed* therapie, waarbij therapeuten zijn getraind in gevoeligheid voor de beleving van cliënten. Zilcha-Mano et al. (2017) bespreken ook eerdere studies naar het belang van verschillen tussen cliënten en professionals, vonden er slechts enkele en concluderen dat de bevindingen inconsistent zijn. Zij verwijzen naar enkele studies die vinden dat de mate van overeenkomst tussen cliënten en professionals samenhangt met betere resultaten (Bachelor, 2013; Kivlighan, 2007). En naar andere studies die juist vonden dat grotere verschillen samenhan-

gen met betere resultaten (Marmarosh & Kivlighan, 2012). Terwijl Fitzpatrick, Iwakabe & Stalikas (2005) geen enkel verband vonden tussen verschillen bij de werkalliantie en resultaten. Zilcha-Mano et al. (2017) pleiten voor studies waarin zowel het verloop als het verschil tussen cliënten en professionals worden meegenomen en waarbij tevens wordt nagegaan hoe die op elkaar inwerken.

2.7 DISCUSSIE EN NIEUWE VRAGEN IN DE ONDERZOEKSLITERATUUR

Safran en Muran (2006) vinden de omvang van de gevonden verbanden tussen de werkalliantie en resultaten niet overtuigend. Zij vragen zich af, op grond van literatuurstudie en discussie, af of het concept werkalliantie meerwaarde heeft, vanwege het samengestelde karakter ervan. Zij bepleiten een onderzoeksmatige focus op meer specifieke kwesties die samenhangen met de ontwikkeling van de werkalliantie, zoals de affectieve aspecten van het alliantieconcept vallend onder het kenmerk 'binding'. Waarmee ze feitelijk voorstellen het begrip werkalliantie weer te vervangen door het begrip relatie, omdat de aspecten die hierbij horen verondersteld worden in te werken op binding. Een tweede vraag over het concept, opgeworpen door Elvins en Green (2008), betreft het gegeven dat alle 65 door hen besproken meetinstrumenten de werkalliantie meten via zelfrapportage van cliënten of professionals, soms met toevoeging van een observator. Zij stellen dat de metingen op deze wijze mogelijk zijn beïnvloed door diverse andere variabelen waarvan de invloed op deze zelfrapportages niet bekend is. En ze geven in overweging een meer feitelijke meting van de werkalliantie te ontwikkelen, of met behulp van betere statistische technieken beter te zoeken naar de verschillende variabelen die mogelijk een rol spelen. Norcross & Lambert (2011) blijven uitgaan van de werkalliantie als belevingsconstruct. Zij concluderen op basis van hun review dat de werkalliantie als procesvariabele vooraf gaat aan behandelresultaat, maar dat er nog geen duidelijkheid is over de richting van het verband. Volgens hen moet er meer onderzoek komen naar de vraag of het verband mogelijk ook verklaard kan worden door cliëntmotivatie of effectiviteit van de behandelmethodiek. Ook zijn de factoren die inwerken op de kwaliteit van de werkalliantie volgens hen nog niet goed in beeld gebracht en is er nog onvoldoende kennis over de vraag 'welk soort werkalliantie werkt bij welke persoon, welke problematiek, welke context en welke behandeling'.

3 Relatie en werkalliantie in het gedwongen kader

Kenmerken en aanpassingen

3.1 INLEIDING

Voor het reclasseringswerk, en in bredere zin het werken met delinquenten in gedwongen kader, kwam onderzoek naar het belang van relatiefactoren (als verzamelterm voor relatie, werkalliantie en de varianten hiervan) pas rond de eeuwwisseling op gang. Onderzoekspublicaties over relatiefactoren in het gedwongen kader bouwen voort op concepten en bevindingen in het vrijwillige kader. Bij vertaling van de verschillende begrippen die verwijzen naar relatiefactoren zijn twee onderling samenhangende bewegingen te zien. Ten eerste een stapsgewijze verschuiving van het begrip relatie – via aangepaste definiëring – naar het begrip werkalliantie. En ten tweede een stapsgewijze aanpassing van de kenmerken van de relatie, en later van de werkalliantie, aan de specifieke dynamiek van gedwongen kader.

In dit hoofdstuk zijn deze bewegingen samengevat. Het hoofdstuk start met de stand van zaken rond de agendering van relatiefactoren in het reclasseringswerk (3.2). Daarna zijn aanpassingen en enkele bevindingen rond het begrip relatie beschreven (3.3), waarna aanpassingen en enkele bevindingen rond het begrip werkalliantie volgen (3.4). Vanwege het nog geringe aantal studies naar de werkalliantie in het reclasseringstoezicht zijn hierbij ook onderzoeken meegenomen naar de werkalliantie met delinquenten in andere (gedwongen) contexten, zoals detentie. Dan volgt een uiteenzetting over een derde loot aan de stam van begrippen, de *dual role relationship* (3.5), waarmee een meer grondige aanpassing aan het gedwongen kader wordt beoogd. Tot slot de conclusies voor het onderzoek, waarin de keus voor het begrip werkalliantie in gedwongen kader wordt onderbouwd en de theoretisch veronderstelde kenmerken daarvan worden beschreven (3.6).

3.2 RELATIEFACTOREN IN HET RECLASSERINGSWERK

Het belang van relatiefactoren is al vanaf de eerste belangrijke publicaties over werkzame factoren in het reclasseringswerk geagendeerd (Andrews, 1980; Andrews & Kiessling, 1980; Andrews & Bonta, 1994). Expliciet empirisch

onderzoek hiernaar bleef echter schaars, tot na de eeuwwisseling, mede als gevolg van twee ontwikkelingen in het denken over effectief reclasseren.

Wat werkt beperkt tot effectiviteit van interventies

Vanaf de jaren '90 lag de focus in de internationale onderzoeksagenda bij 'wat werkt bij terugdringen recidive van criminaliteit'. Evenals in het brede sociale- en justitiële domein (zie hoofdstuk 2), werd ook bij het reclasseringswerk het vraagstuk 'wat werkt' lange tijd gezien als alleen een kwestie van effectiviteit van programma's, methoden en (gedrags)interventies (Andrews & Bonta, 1994; Burnett & McNeill, 2005; Cullen & Gendreau, 2001; Durnescu, 2012; Hermanns & Van Montfoort, 2008). Onderzoek naar effectiviteit van programma's en interventies leidde in dit domein tot fundamentele inzichten in de vorm van algemene principes van effectiviteit bij terugdringen van recidive. Enkele van deze principes werden de basis voor de herinrichting van het reclasseringswerk in onder andere Canada, de Verenigde Staten, Engeland en Nederland (Poort & Eppink, 2009). Het gaat om het risicoprincipe (*risk*): de intensiteit van de aanpak moet aansluiten bij de hoogte van het recidiverisico: hoe hoger het risico, des te intensiever de aanpak. Het behoefteprincipe (*needs*): de aanpak dient gericht te zijn op de veranderbare criminogene factoren. En het principe van responsiviteit (*responsivity*): de werkwijze en stijl moeten aansluiten bij de leerstijlen, motivatie, stadia van verandering, persoonlijkheid en beperkingen van de individuele delinquent (Andrews & Bonta, 1994). Hiernaast onderbouwden Andrews en Bonta (1994) het belang van een gedragsmatig- cognitieve aanpak en van gestructureerde taxatie van risico, behoeften en responsiviteit. Deze principes werden bekend als het RNR-model. Het model omvatte meer principes, zoals het onderbouwd afwijzen van afschrikking als middel en van relationele vaardigheden van reclasseringswerkers. En later werkten Andrews en Bonta (2010) het model uit tot 17 beginselen van effectiviteit bij het verminderen van delictgedrag, waaronder het belang van algemene professionaliteit, respect voor de persoon, investeren in mensen en verminderen van delinquent slachtofferschap. Zij benadrukten in 2010 ook sterker het belang van beschermende factoren.

Adoptie van het RNR-model leidde in Nederland tot een diagnostisch instrument voor de reclassering (Van Montfoort, 2004), een eerste methodiek die specifiek toepasselijk was voor het reclasseringswerk (Menger & Krechtig, 2004) en een serie gestructureerde gedragsinterventies. Dit zijn trainingen gericht op specifieke typen cliënten, bijvoorbeeld Alcohol en Geweld, Agressieregulatie training, Cognitieve Vaardigheden. Gedragsinterventies werden geprotocolleerd, voor toelating gelden hoge selectiedrempels. De uitval is 25% in Nederland, maar dat is lager dan in andere landen (Fischer, Captein & Zwirs, 2012; McMurran & Theodosi, 2004; Van Poppel, Tackoen & Moors, 2005).

De oriëntatie van de reclassering op deze RNR-principes, versterkt doordat de financiering hierop werd afgestemd, leidde volgens Annison, Eadie en Knight (2008), Burnett en McNeill (2005) en Ross (2012) tot een afnemende aandacht

voor relatiefactoren op de beleids- en onderzoeksagenda. Dit ondanks dat Andrews en Bonta ook het belang van relatiefactoren expliciet bepleitten.

Spanning tussen oriëntatie van reclasseringswerkers en koers en taal van de reclassering

Hiernaast hangt, volgens Burnett en McNeill (2005) en Ross (2012), de teruglopende aandacht voor relationele aspecten in het reclasseringswerk samen met de toenmalige verschuiving van focus van het reclasseringswerk: van individueel welzijn van reclasseringscliënten naar veiligheid van de samenleving. In Groot Brittannië leek, aldus Burnett en McNeill (2005), aandacht voor 'de relatie' zelfs enige tijd in diskrediet te zijn, vanwege de (volgens de auteurs onterechte) associaties van dit begrip met 'bepriending' en hulpverlening, associaties die enige tijd niet pasten bij de koers en het taalgebruik van het reclasseringswerk.

Voor veel reclasseringswerkers in de dagelijkse praktijk bleef echter ook in die tijd het belang van goede samenwerking met de cliënt *common sense*. Een onderzoek naar de professionele oriëntaties onder 257 Britse reclasseringswerkers, door Annison, Eadie en Knight (2008), illustreert de mens – en relatiegerichte benadering van de overgrote meerderheid van hen. Al eerder constateerde ook Bracken (2003) dit, na een onderzoek onder 70 reclasseringswerkers waarin is gevraagd welke competenties zij het meest essentieel vinden voor effectief reclasseringswerk. Als belangrijkste drie kwamen hieruit: omgaan met emoties, relationele vaardigheden en gespreksvaardigheden.

Mogelijk verklaart deze mens – en relatiegerichte oriëntatie de conceptuele spanning onder Britse (Burnett & McNeill, 2005) -, Australische (Ross, 2012) - en ook Nederlandse reclasseringswerkers (Hermanns & Menger, 2010; Menger & Donker, 2014). Deze spanning kan er bij een deel van hen toe leiden dat zij confronterende of begrenzendes acties niet goed uit durven te voeren uit angst de samenwerkingsrelatie te schaden. Of juist omgekeerd dat zij het hele idee 'samenwerkingsrelatie met de cliënt' overboord zetten omdat zij ervan uitgaan dat dit niet meer mogelijk (of toegestaan) is, en overgaan tot controlerend eenrichtingsverkeer in het handelen (Skeem & Manchak 2008; Hermanns & Menger, 2010). Van beide strategieën is echter de ineffectiviteit aangetoond (Andrews & Bonta, 2010; Lipsey & Cullen, 2007; Wormith et al., 2007; Skeem et al., 2007).

Nieuwe impuls voor onderzoek naar relatiefactoren

Het verschijnen, in 2007, van enkele meta-analytische reviews gaf een nieuwe impuls aan het onderzoek naar relatiefactoren. Lipsey & Cullen (2007) bevestigden nogmaals eerdere bevindingen rond de effectiviteit van de RNR-principes. Daarnaast constateerden zij dat een eenzijdige benadering, primair gericht op risico en controle, weinig effectief is en dat programma's gericht op afschrikking zelfs contra-effectief zijn (toename van criminaliteit, met effectgroottes tussen de .12 en .26). Terwijl een gecombineerde benadering, waarbij controle

samengaat met een rehabiliterende benadering en veel aandacht voor responsiviteit, motivatie, relatiefactoren wel consistent positief is, met effectgroottes tussen de .10 en .38. Ze bepleitten meer aandacht hiervoor in onderzoek.

Ook Wormith, Althouse, Simpson, Reitzel, Fagan en Morgan (2007) bevestigden eerdere bevindingen over werkzame factoren en benadrukken dat de RNR-principes een tweezijdige oriëntatie vragen: niet alleen op risico en controle, maar ook op positieve doelen voor cliënten, gedrag, re-integratie en motivatie. Zij vragen meer aandacht voor toepassingsvragen in de praktijk op grond van de vraag *hoe* het werkt en voor *wie* het werkt. Later bevestigden Olver, Stockdale en Wormith (2011) het belang hiervan, op grond van een meta-analyse over uitval uit erkende interventieprogramma's voor zedendelinquenten. Deze review includeerde 114 studies, met in totaal 41.428 delinquenten. Zij bevestigden het belang van eerdere bevindingen rond de principes van effectiviteit. En ook zij vroegen aandacht voor een nieuw vraagstuk: de effectiviteit van verschillende interventieprogramma's is dan wel aangetoond, maar de uitval blijkt groot te zijn. *Over all* is de uitval 27.1% over alle programma's en alle delicttypen. Er bleek een significant verband met criminogene factoren als delictgeschiedenis, persoonlijkheidskenmerken en houding tegenover het programma, waaronder motivatie. In het algemeen bleek de uitval hoger naarmate het ingeschatte risiconiveau toeneemt. Een belangrijke constatering was dat uitval een significante voorspeller bleek te zijn voor recidive (effectgroottes met verschillende uitkomstmaten variëren van .08 tot .23). Olver et al. (2011) concludeerden dat degenen die het meest zouden moeten profiteren van de programma's (hoog in zowel risico als in criminogene behoeften) de kleinste kans hebben de programma's af te maken. Zij bepleitten een hoge prioriteit voor onderzoek naar factoren die deze uitval kunnen verminderen en noemden hierbij met name onderzoek naar het principe van responsiviteit, het motiveren van cliënten en de werkalliantie in het reclasseringswerk.

Ongeveer tegelijkertijd met de twee reviews uit 2007 verschenen eerste publicaties waarin het belang van de relatiefactoren (waarvoor ook in het gedwongen kader diverse termen in omloop zijn) voor het werken met delinquenten in gedwongen kader sterker dan voorheen werd geagendeerd (Ross, Polaschek & Ward, 2007; Skeem, Eno Loudon, Polaschek & Camp, 2007).

3.3 AANPASSING VAN KENMERKEN VAN DE RELATIE VOOR HET GEDWONGEN KADER

Ook in het gedwongen kader werd het onderzoek naar relatiefactoren aanvankelijk gedomineerd door het begrip relatie. In eerste publicaties over werkzame factoren in het reclasseringswerk hanteerden auteurs een licht aangepaste versie van de maatschappelijk werk variant van het Rogeriaanse relatiebegrip (Andrews, 1980; Andrews & Bonta, 1994; Bonta, Rugge, Scott, Bourgon en Yessine, 2008), zonder verschillen tussen het vrijwillige en het

gedwongen kader expliciet te thematiseren. Daaraan werd in recentere publicaties stap voor stap een draai gegeven die het steeds meer passend maakte voor de dynamiek van onvrijwillige transacties. Dit leidde uiteindelijk tot een relatiebegrip dat dichtbij de definitie van 'de werkalliantie' komt, maar onder de naam 'relatie', ondermeer bij Trotter (1999, 2006), Northey (1999), Rex (1999) en Burnett & McNeill (2005). Hieronder is deze stapsgewijze aanpassing van kenmerken van het relatiebegrip samengevat.

De rol van de relatie in het RNR-model

De RNR- principes van effectiviteit bij terugdringen van recidive (Andrews & Bonta 1994, 2010) verwijzen impliciet naar zowel het belang van relatiefactoren als naar de complicaties van het gedwongen kader. Met de twee eerste principes (*Risk* en *Needs*) wordt duidelijk dat het – anders dan in het vrijwillige kader - in eerste instantie niet de vraag of de klacht van de cliënt zelf is die de centrale doelen en de intensiteit van het reclasseringstoezicht bepaalt, maar de aard en hoogte van het risico en de factoren die samenhangen met delictgedrag. Het derde principe, *Responsivity*, onderstreept juist het belang van goede afstemming op de mogelijkheden, beperkingen en doelen van de cliënt. Dit principe vraagt van de reclasseringswerker zich te verdiepen in cliënten en een passende interpretatie te geven van diens mogelijkheden en beperkingen, van de aard van de motivatie en de manier waarop deze te versterken is. Andrews en Bonta beschouwen een goede relatie tussen reclasseringswerker en cliënt dan ook als een fundament van het 'RNR model'. Dit is volgens hen inherent aan het principe van responsiviteit. Volgens hen dienen reclasseringswerkers samen te werken met delinquenten en warm, empathisch en flexibel te zijn (Andrews & Bonta, 1994, 2010).

Al eerder beschreven Andrews (1980) en Andrews en Kiessling (1980) het belang van een hoge kwaliteit van de relatie. Als reclasseringswerkers een warme en empathische relatie aangaan en daarnaast actief ingaan tegen antisociaal denken en prosociale uitingen actief belonen, dan kan volgens hen aanzienlijke reductie van recidive worden bereikt. Zij introduceerden het vaak geciteerde '*firm and fair*' als toegevoegde kenmerken van een effectieve reclasseringsrelatie. In een meta-analyse naar het gebruik van RNR-principes namen Dowden en Andrews (2004) dan ook enkele relatieaspecten op. Naast een effectief gebruik van autoriteit (*firm and fair*) spraken zij van het belang van een goede interpersoonlijke relatie door openheid, warmte en enthousiasme te tonen. Ze bekritiseerden het feit dat de ontwikkelde interventieprogramma's hier te weinig rekening mee houden (slechts 3 tot 16% van de door hen onderzochte 273 programma's), adviseerden meer onderzoek te doen naar het belang van de relatieaspecten en bepleitten integratie hiervan in het methodisch handelen. Het belang dat de RNR- onderzoekers hechten aan de relatie in het reclasseringswerk werd later nog een keer bevestigd in een onderzoek van Bonta, Rugge, Scott, Bourgon en Yessine (2008) naar de

mate waarin reclasseringswerkers gebruik maken van de bekende werkzame factoren. In hun onderzoek analyseerden zij 62 toezichtgesprekken (opgenomen op audiotape) met behulp van een observatie-instrument. Daarin waren niet alleen indicaties voor het gebruik van het RNR-model opgenomen, maar ook de relatieaspecten openheid, empathie, warmte, enthousiasme, aanmoediging en humor, waaraan het kenmerk 'stevigheid' is toegevoegd. Van deze aspecten kwam aanmoediging overigens in bijna alle gesprekken voor en uitingen van openheid en warmte in ongeveer de helft van de gesprekken. In conceptuele zin hanteren deze onderzoekers het traditionele relatiebegrip uit de Rogeriaanse traditie. Ze spreken echter nergens van het oorspronkelijke relatiekenmerk 'onvoorwaardelijke acceptatie' uit het vrijwillige kader en voegen *'firm en fair'* toe voor het reclasseringswerk.

De rol van de relatie in professionele methodieken voor werken in gedwongen kader

Ongeveer tegelijk met de onderzoeksbevindingen van Andrews en Bonta (1994, 2010) over terugdringen van recidive verschenen de eerste onderbouwde professionele methodieken voor werken in gedwongen kader. Trotter (1999, 2006) wees er vanaf zijn eerste handelingsgerichte publicatie over *working with involuntary client* op dat reclasseringswerkers goed gebruik moeten maken van de werkzame aspecten van de relatie. Ook hij baseerde zich in eerste instantie op het relatiebegrip uit de Rogeriaanse traditie, waarbij hij met name de kenmerken warm, empathisch, open, vriendelijk, humor noemde. Hij plaatste deze aspecten echter in de bredere context van het door hem geïntroduceerde *pro-social modelling* als werkzame methodiek voor het werken met delinquenten en paste de betekenis van (enkele) relatiekenmerken expliciet aan voor het reclasseringswerk. De reclasseringswerker als prosociaal rolmodel komt volgens Trotter zelf de afspraken na, is eerlijk en betrouwbaar, respecteert de cliënten als mens en interpreteert motieven van mensen vooral positief. Hij nam afstand van de non-directieve beeldvorming rond het relatiebegrip: confronterende reacties kunnen volgens hem effectief zijn bij het uitlokken van prosociaal gedrag, maar alleen als ze gepaard gaan met directieve positieve adviezen. Confrontaties die afschrikkend zijn of cliënten negatief bekritisieren zijn volgens hem niet effectief: de reclasseringswerker toont zich daarmee als een rolmodel voor antisociaal gedrag. Het algemene relatiekenmerk empathie nuanceert Trotter tot 'empathisch begrip voor pro-sociale uitingen'. Onvoorwaardelijke acceptatie nuanceert hij tot: afwijzen van delictgedrag met respectvolle aanvaarding van de persoon. Dit relatieconcept van Trotter is voor het Nederlandse reclasseringswerk overgenomen door Menger en Krechtig (2004)⁵.

5 In nieuwe versie van de methodiek Werken in Gedwongen Kader (Menger, Krechtig & Bosker, 2013, 2014 en derde herziene druk 2016) is dit vervangen door het begrip werkaliantie in gedwongen kader.

Trotter sluit in terminologie aan bij het relatiebegrip en noemt de traditionele relatiekenmerken, maar hij plaatst deze duidelijk in de context van het reclasseringswerk. Hij neemt het begrip 'werkalliantie' niet over, maar in zijn begripsomschrijving komt hij dichtbij een belangrijk kenmerk hiervan: de context en het doel van de bemoeienis bepalen volgens hem de aard en kenmerken van de relatie.

De rol van de relatie in onderzoek naar het proces van stoppen met delinquent gedrag

Ook Burnett en McNeill (2005) en Burnett (2007), die onderzoek doen naar factoren die bijdragen aan het stoppen met delictgedrag (*desistance*), achten een goede ondersteunende relatie, gericht op het nastreven van positieve doelen, van belang. Zij bepleiten meer aandacht voor relatiefactoren en meer onderzoek daarnaar. Mede verwijzend naar Farrall (2002) beschreven zij het belang hiervan voor het overwinnen van praktische blokkades, het proces van het vernieuwen van de narratieve identiteit, het verwerven van regie over het eigen bestaan (*agency*) en het (weder)opbouwen van sociale bindingen. Burnett en McNeill (2005) nemen expliciet afstand van de vroegere, psycho-analytische en Rogeriaanse opvatting van de relatie, waar wordt geabstraheerd van omgevingsfactoren en waar de cliënt volgens hen wordt beschouwd als onbewust handelend object.

Ook zij gebruikten in hun publicaties de term 'relatie', maar de kenmerken die zij hieraan toekenden stemmen overeen met belangrijk elementen van het concept 'werkalliantie', namelijk het contextspecifieke karakter ervan en de actieve deelname van beide actoren.

Het relatiebegrip en het belang van het perspectief van cliënten

Een onderzoek naar de relatie tussen jongeren die een seksueel delict pleegden en hun behandelaars (Northey, 1999) onderstreepte het belang van openheid van professionals voor cliëntfeedback. Als jongeren verklaringen van behandelaars over hun delict afwijzen blijken behandelaars dit vaak als weerstand of ontkenning te interpreteren. Bij de jongere kan het er echter om gaan dat ze één of meer elementen van de verklaring niet geloven, bijvoorbeeld omdat het verklaringsmodel van de behandelaars incompleet of gedeeltelijk onjuist is, of omdat zijzelf een andere verklaring hebben.

De door Northey gesignaleerde reflex van behandelaars om tegenwerking als (irrationele) weerstand te beschouwen en niet als bewust doelgericht handelen van cliënten, illustreert de mogelijke negatieve doorwerking van het traditionele relatiebegrip in het handelen van de professional. Ook in haar onderzoek waren de gevolgen hiervan negatief. Waar behandelaars kozen voor een open gesprek met hun cliënt over het verklaringsmodel en de daarop gebaseerde doelen, verliep de onderlinge samenwerking positiever. Dit is in lijn met het concept werkalliantie, waarin het perspectief van de cliënten en een gesprek over (ook verschillende en strijdige) doelen essentieel

zijn. Hoewel Northey spreekt van 'relatie', illustreert haar conclusie de meerwaarde, in elk geval op het punt van de tweezijdige oriëntatie, van het begrip 'werkalliantie'.

Een onderzoek onder 60 reclasseringscliënten van Rex (1999) leverde belangwekkende inzichten op vanuit het perspectief van cliënten. Zij vroegen, via interviews, in welke mate en op welke manier zij het stoppen met delicten plegen verbonden aan hun ervaringen met de reclassering. Degenen (ongeveer de helft) die hun gedragsverandering mede toeschreven aan de reclasseringswerker noemden vooral thema's die zijn te duiden als relatiefactoren.

Veel cliënten waren zich niet bewust van een duidelijk gezamenlijk plan en zij waardeerden dit negatief. Cliënten van reclasseringswerkers die duidelijk onderhandelen over gezamenlijke doelen en plannen waren daar juist positief over. Het merendeel van de cliënten vond een positieve relatie met hun reclasseringswerker belangrijk omdat dit hen helpt volhouden. Zij noemden hierbij luisteren, interesse tonen, empathie, respect, maar ook (65%) een beetje afstand houden. Een directieve houding van de reclasseringswerker werd gewaardeerd, zolang dit voortkomt uit betrokkenheid en de wens dat zij als cliënt een succes maken van hun leven. Veel cliënten gaven aan dat ze liever meer dan minder stevigheid en richting willen; deze houding werd door hen vaak geïnterpreteerd als betrokkenheid. Bij de helft van de cliënten rapporteerde een gevoel van verplichting en loyaliteit aan de reclasseringswerker. Deze cliënten voelden dat de reclasseringswerker graag wil dat ze uit de criminaliteit blijven en dat ze het als een persoonlijk falen zullen zien als zij recidiveren. Cliënten waren negatief over autoritair, veroordelend en over - directief gedrag. Gevraagd naar hun reacties hierop gaven zij aan dat ze hierop vooral reageren met 'niet communiceren', ontwijkend gedrag, omslachtig praten en met bedrog. Met andere woorden: met strategieën om de invloed van de reclasseringswerker te weerstaan. Ze zeiden dit eerder te doen dan rechtstreeks uiten van onvrede, omdat dit justitiële gevolgen kan hebben.

In conceptuele zin voegen de door Rex geïnterviewde cliënten meerdere aspecten toe aan het (door haar gebruikte) relatiebegrip, waarmee zij dichtbij het concept 'werkalliantie' komen. Richting en helderheid over doelen en taken (alliantiekenmerk doel- en taakgerichtheid), een vriendelijke empathische en respectvolle houding gericht op volhouden van het nieuwe leven (alliantiekenmerk binding), die ook gepaard kan gaan met enige formaliteit en afstand (alliantiekenmerk eindigheid). Ook maken ze duidelijk dat ze actief deelnemen aan het proces en zich doelbewust mee- en tegenwerkend gedragen. Dat verwijst naar het alliantiekenmerk tweezijdigheid. Naast deze alliantiekenmerken voegen zij toe een stevige benadering, zolang die voortkomt uit betrokkenheid en die daardoor wordt gelegitimeerd, een kenmerk dat ook voorkomt in het relatiebegrip van zowel Andrews en Bonta als Trotter.

Een kleinschalige narratief onderzoek van Lewis (2014) waarin zij verhalen van cliënten reconstrueerde op grond van diepte-interviews en focusgroepen, trachtte eveneens de betekenis te achterhalen die reclasseringscliënten geven aan van wat deze auteur 'de werkrelatie' noemt. De deelnemende cliënten hechtten waarde aan ondersteuning en warmte, maar daarnaast juist ook aan directief adviseren, confronteren en uitdagen tot verandering, vanuit vertrouwen zonder agressieve benadering. Cliënten rapporteerden dat een combinatie van 'vertrouwen in mij' en 'eerlijk en direct zijn, zonder eromheen te draaien' hen het meest had geholpen. Cliënten waren positief over aspecten als openheid, vriendelijkheid, respect, uiten van geloof en vertrouwen, maar ook over 'prosocial push', door cliënten beschreven als reclasseringswerkers die hun gedrag en gedachten op een positieve manier uitdagen, direct, rechte doorzee en eerlijk. Negatief waren ze met name over afwezigheid van empathie, ondersteuning, respect, geloof, over misbruik van macht en over 'zich veroordeeld voelen'. *Over all* gaven cliënten aan dat zij in een goed klimaat voor verandering (gebaseerd op wederzijds respect en geloof in verandering) de uitdagingen en confrontaties van de reclasseringswerker accepteren en waarderen. Als het veranderklimaat 'vergiftigd' is (door een veroordelende houding) interpreteren cliënten de confrontaties eerder als 'misbruik van macht'.

De cliënten uit dit onderzoek maken duidelijk dat positieve uitdaging en er niet omheen draaien belangrijk zijn, voor zover dit gepaard gaat met empathie en betrokkenheid. Ook laten zij zien dat het niet de vraag is 'of en wanneer' confrontaties een goede onderlinge samenwerking in de weg staat, maar dat het erom gaat 'hoe' dit gebeurt: vanuit een eerlijke betrokkenheid zonder te veroordelen.

Het relatiebegrip en het perspectief van de professionals

Een ouder, maar relevant onderzoek van Farrenkopf (1992) onder 24 behandelaars van zedendelinquenten (gedwongen kader) bracht specifieke aandachtspunten aan het licht vanuit het perspectief van professionals. Behandelaars die vanaf de start een sterke (innerlijke) hechting ontwikkelen kunnen hun cliënten door een 'roze bril' gaan zien en veel in hen investeren. Dat maakt hen gevoelig voor teleurstellingen in de alliantie, bijvoorbeeld bij recidive of ondermijnend gedrag. En dit kan op zijn beurt weer leiden tot afwijzing van de cliënt en toenemend cynisme bij henzelf. Behandelaars (van deze groep cliënten) die vanuit een meer onthechte houding werken, '*philosophically tolerating the human dark side*', zijn volgens Farrenkopf minder gevoelig voor de ontwikkeling van professioneel cynisme en daardoor lopen ze minder het risico om cliënten af te wijzen op grond van teleurstellingen. Volgens Kozar en Day (2012) hoeft emotionele onthechtheid van de professional bij antisociale of gewelddadige cliënten (wat volgens hen nuttig is om emotionele exploitatie te voorkomen) niet strijdig te zijn met betrokkenheid. Op grond van een literatuurreview concludeerden zij dat een goed

getrainde en ervaren reclasseringswerker ook vanuit een emotioneel onthechte houding respect en betrokkenheid kan tonen en de motiverende technieken kan gebruiken die inwerken op het ontstaan van binding van cliënten. Een vergaand gebrek aan emotionele betrokkenheid kan leiden tot antipathie voor cliënten, een sterk afstandelijke houding en negatief confronterende interventies, die blijkens divers onderzoek (Andrews & Bonta, 1994; Rex, 1999; Trotter, 2006; Taft & Murphy, 2007) niet effectief zijn.

3.4 AANPASSING VAN KENMERKEN VAN DE WERKALLIANTIE VOOR HET GEDWONGEN KADER

De hierboven besproken aanpassingen en bevindingen suggereren dat het traditionele relatiebegrip aan herijking toe is voor het gedwongen kader. De focus bij publicaties over het gedwongen kader is echter pas rond de eeuwwisseling expliciet verschoven naar het concept 'werkalliantie', ondermeer door Florsheim, Shotor bani, Guest-Warnick & Barrat (2000). Hierna kwam een kleine maar gestage stroom onderzoeken op gang naar het mogelijke belang van de werkalliantie, met de kenmerken gezamenlijke doel- en taakgerichtheid en binding. In 2007 kwam er een voorstel voor aanvulling van het concept van de werkalliantie voor het werken met delinquenten in gedwongen kader (Ross, Polaschek & Ward, 2007). In 2010 kwamen Tatman en Love met een aangepaste versie van het meest gebruikte meetinstrument *Working Alliance Inventory (WAI)* voor de werkalliantie met delinquenten.

In deze paragraaf eerst een samenvatting van deze aanpassingen (3.4.1). Vervolgens een samenvatting van andere relevante bevindingen over kenmerken en belang van de werkalliantie met delinquenten in het gedwongen kader (3.4.2).

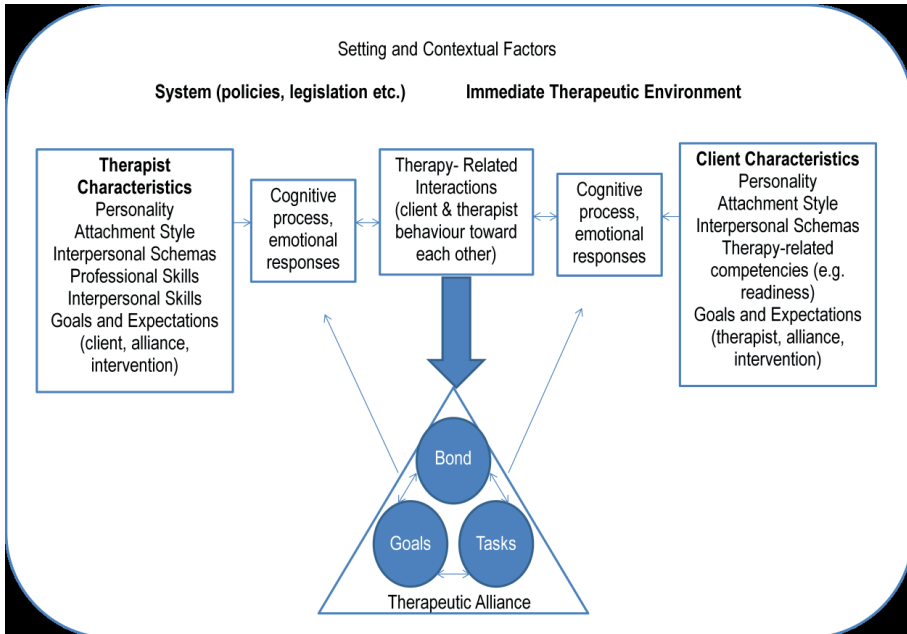
3.4.1 Twee voorstellen voor aanpassing voor het werken met delinquenten in gedwongen kader

Aanvulling met justitiële context en met kenmerken van cliënten en reclasseringswerkers

In 2007 kwamen Ross, Polaschek & Ward (2007) met een voorstel voor aanpassing van Bordins' concept van de werkalliantie voor het werken met delinquenten in gedwongen kader. Zij achtten het concept bruikbaar als basis. Maar zagen als zwakte dat het concept abstraheert van de invloed van de justitiële context en dat in het model geen beïnvloedende kenmerken van cliënten en werkers zijn opgenomen. Zij schetsten een aangevuld model, waarin zij de justitiële context opnemen, evenals enkele cliënt- en werkerkenmerken, zoals psychiatrische stoornissen, motivatie en hechtingsstijl van de cliënt en competenties, vaardigheden en hechtingsstijl van de werker. Daarnaast brachten zij in beeld dat het niet 'de werkalliantie zelf' is die

resultaten beïnvloedt, maar de innerlijke cognitieve – en emotionele processen van zowel de cliënt als de reclasseringswerker, die tijdens de ontwikkeling van de werkalliantie op gang worden gebracht. Figuur 3.1. toont hun aanvullingen op het model van de werkalliantie.

Figuur 3.1 The revised theory of the therapeutic alliance (Ross, Polaschek & Ward, 2007)

Deze toevoegingen doen volgens Ross et al. meer recht aan de complexiteit van het werk. Het nut van deze aanvullingen is volgens hen dat reclasseringswerkers hierdoor specifieke problemen in de alliantie beter kunnen adresseren en concreet evalueren. Ross et al. veronderstellen dat dit van bijzonder belang is voor het gedwongen kader, waar problemen in de alliantie relatief veel voorkomen en waar het uitblijven daarvan, sterker dan in vrijwillige kader, kan wijzen op contact vermijdend gedrag van de actoren.

Aanpassing van kenmerken en meetinstrument: niet drie, maar twee kenmerken

In 2010 introduceerden Tatman en Love een 'Offender-Version' van de *Working Alliance Inventory-Short Revised*, op basis van de WAI -Short die al was ontwikkeld door Tracey en Kokotovic (1989). Tatman en Love beschreven het werkalliantie-concept als relatief nieuw en veelbelovend voor het reclasseringsonderzoek. Ze pasten enkele items licht aan en vervingen 'therapeut' door 'reclasseringswerker'. Zij vonden bij 182 reclasseringscliënten niet de drie factorstructuur doel, taak, binding die in het vrijwillige kader steeds

wordt gevonden, maar een twee factorstructuur van enerzijds doel/taak en anderzijds binding, met een sterke onderlinge samenhang. De scores waren niet systematisch gerelateerd aan de duur van het toezicht en het risiconiveau. Zij concludeerden dat deze aangepaste versie van de WAI een geschikt meetinstrument is voor de alliantie met delinquenten in gedwongen kader en dat cliënten in deze context de doel- en taakgerichtheid als een samenhangend kenmerk van de alliantie zien in plaats van twee te onderscheiden elementen en dat die ook nauwelijks te onderscheiden zijn van binding.

Ross, Polaschek en Wilson (2011) testten de factorstructuur van de *offender* versie van de WAI van Tatman en Love (2010) voor de werkalliantie met hoog risico gedetineerden. Zij betrokken hierbij ook de reclasseringswerkers en observatoren. Hun verwachting was dat de factorstructuur zou verschillen voor de drie verschillende perspectieven van cliënt, reclasseringswerker en observator. Zij deden een meting in de beginfase van de behandeling. Hierbij vonden zij geen verschillende factorstructuur per perspectief. Een twee factorstructuur (doel/taak versus binding) kwam er het sterkste uit. Doel en taak vormden een factor en binding een tweede, waarbij binding wel samenhang vertoonde met doel en taak (.69), maar minder sterk dan bij Tatman en Love (2010). Ross et al. constateerden dat deze cliëntengroep een onderscheid maakt tussen doel/taak enerzijds en binding anderzijds. Ze zien hun eigen emotionele evaluatie van hun contact met de behandelaar dus los van hun gezamenlijke vermogen om aan doelen en taken te werken. Dit was tegen de vooraf geformuleerde verwachting van het onderzoek in, want volgens Ross et al. gaan behandelaars in de praktijk er vaak vanuit dat cliëntevaluaties vertekend zijn door persoonlijkheidskenmerken of door hun neiging om zich goed voor te doen in het zicht van invrijheidstelling. Dit onderzoek wees er volgens hen echter op dat deze hoog risicogroep binding met de behandelaar kan ontwikkelen, los van hun appreciatie van doelen en middelen van de bemoeienis. Ook de behandelaars onderscheidden het werken aan doel en taak van de ontwikkeling van binding aan elkaar. Ross et al. verbonden hieraan de conclusie dat zij in staat zijn om zich te concentreren op doelen en taken, ook als zij het moeilijk vinden om binding te ontwikkelen.

3.4.2 Enkele bevindingen over de werkalliantie met delinquenten in gedwongen kader

Bevindingen in detentie: tweede meting hangt meer samen met resultaat dan eerste meting

De toepasbaarheid van het begrip werkalliantie is onderzocht voor behandeling van gedetineerde delinquente jongens, door Florsheim, Shotorbani, Guest-Warnick & Barrat (2000). Zij concludeerden dat het concept werkalliantie en het bijbehorende meetinstrument toepasbaar zijn voor de doelgroep en vonden een patroon in de ontwikkeling van de werkalliantie, dat mogelijk specifiek is voor de doelgroep of voor de context van detentie. Zij

constateerden, na twee metingen met de WAI (na drie weken en na drie maanden behandeling) bij 78 jongeren en hun behandelaars, dat de kwaliteit van de werkalliantie bij deze groep niet goed is af te meten aan de scores van cliënten bij de eerste meting. Want negatieve behandelresultaten, zoals *meer* symptomen van antisociaal gedrag en hogere recidive, kwamen vooral voor bij jongeren die hoog scoren op de werkalliantie in de startfase en lager in de middenfase. Jongeren die wat lager scoorden bij de start en hoger in de middenfase vertoonden *minder* symptomen en lagere recidive. De onderzoekers suggereerden op grond van deze uitkomsten dat deze doelgroep, in elk geval in de context van detentie, mogelijk goed zijn in *looking good in the honeymoon*, maar dat ze dat later niet kunnen volhouden. De scores na drie maanden weerspiegelden de feitelijke kwaliteit van de werkalliantie beter. Hogere scores in de middenfase, na drie maanden, hingen samen met minder uitval uit de behandeling, waarbij zowel de alliantiescores als de uitval beide weer samenhangen met de cliëntkenmerken antisociale *peergroup* en voorafgaande detentie.

Bevindingen in detentie: eerst doelen, dan binding

Een onderzoek naar de werkalliantie met een vergelijkbare doelgroep, delinquente jongeren in behandeling tijdens detentie, is uitgevoerd door Holmqvist, Hill en Lang (2007). Zij onderzochten hun werkalliantiescores aan het begin van de intramurale behandeling en relateerden die aan behandelresultaten. Het bleek dat de affectieve aspecten van de werkalliantie (het kenmerk binding) in het beginstadium minder sterk samenhangen met behandelresultaat dan de samenwerkingsaspecten doel- en taakgerichtheid. Holmqvist et al. suggereerden op grond hiervan dat in het gedwongen kader verandering in de startfase mogelijk op gang kan komen als jongeren de behandeling nuttig vinden zonder dat er meteen sprake is van positieve wederzijdse gevoelens. En dat er vermoedelijk een interactie-effect is tussen de affectieve aspecten (binding) en de samenwerkingsaspecten (doelen, taken) in de alliantie; binding kan in het gedwongen kader mogelijk volgen op vruchtbare doelgerichte samenwerking.

Bevindingen over ontwikkeling: stijgende lijn in werkalliantie hangt samen met goede resultaten

Polaschek en Ross (2010) onderzochten de werkalliantie bij 50 gedetineerde mannen die een acht maanden durend intramuraal behandelprogramma volgden voor hoog risico psychopathische gewelddadige delinquenten. Ze maten de alliantiescores van de gedetineerden, de behandelaars en een observator op drie momenten. Daarnaast stelden ze scores op motivatie en beginnende verandering op de dynamische risicofactoren vast. Noch de beginscores van de alliantie, noch de beginscores van motivatie en verandering hingen samen met de mate van verandering tijdens de behandeling. De alliantiescores van de cliënten waren vanaf de start hoog; bij de behandelaars

ook, maar iets lager. De alliantiescores verbeterden vooral tussen de eerste en de tweede meting, daarna bleef het gemiddeld stabiel. Los van de beginscores van zowel alliantie als motivatie: de gedetineerden bij wie de alliantie het sterkst verbeterde tijdens de behandeling lieten de grootste vooruitgang zien. Evenals bij Florsheim et al. (2000) bleek hier een toenemende kwaliteit van de alliantie dus beter dan een stabiel hoog gelijk blijvende alliantie en vertoonden de beginscores geen samenhang met resultaten. De risicofactoren en de gemeten psychopathie voorspelden de vooruitgang niet. Ross et al. suggereerden dat de hoge beginscores op de alliantie, ook op gezamenlijke doelgerichtheid, te maken hebben met dit specifieke programma, waarin moet worden aangesloten op de vroege doelen van gedetineerden. Het feit dat er geen samenhang is gevonden tussen vroege motivatie, vroege alliantie en latere uitkomsten suggereert volgens hen dat er geen reden is om mensen uit behandeling te weren die bij de start niet gemotiveerd zijn.

Bevindingen over de werkalliantie en door cliënten gepercipieerd succes

In een studie van Hart & Collins (2014) onder 48 reclasseringscliënten is de vraag gesteld of er een verband is tussen de kwaliteit van de werkalliantie, het risiconiveau en het soort delict van de reclasseringscliënt. Er is gemeten met de *Offender-Version* van de WAI (Tatman & Love, 2010), één keer en alleen aan cliëntzijde. De 48 deelnemende cliënten zijn onderverdeeld in laag-, midden- en hoog risicocliënten en daarnaast in soort delict. Er bleek geen verschil tussen de risiconiveaus in de cliëntwaardering van de werkalliantie. Er bleek wel een positieve samenhang tussen de werkalliantie volgens de cliënt en hun perceptie van succes ($r=.68$; $p<.001$). De werkalliantie verklaarde 45.8% van de variantie in het gepercipieerde succes. De scores van de cliënten waren erg hoog, waaruit volgens Hart & Collins blijkt dat reclasseringswerkers tegenwoordig meer aandacht besteden aan de werkalliantie en de relatiefactoren die daaraan bijdragen dan 30 jaar eerder werd gerapporteerd door ondermeer door Andrews & Kiessling (1980).

Bevindingen over de werking van conflicten

Het effect van conflicten in de werkalliantie in het gedwongen kader is onderzocht door Watson, Thomas & Daffern (2015) onder 54 zedendelinquenten en hun behandelaars. Het onderzoek vond plaats vanuit cliëntperspectief. Bij de start zijn tevens kenmerken van hun interpersoonlijke stijl en mate van psychopathie gemeten. Aan het eind is hen gevraagd conflicten in de afgeronde alliantie te scoren en aan te geven of deze conflicten naar hun ervaring zijn opgelost. De kwaliteit van de werkalliantie bleek significant hoger bij diegenen die geen conflicten hebben ervaren dan bij hen die een onopgelost conflict rapporteren. Er bleek tevens een significant verband tussen strubbelingen en een vijandige interpersoonlijke stijl van de cliënt. Herstel van breuken bleek daarmee niet samen te hangen.

Bevindingen over het perspectief van cliënten en werkers

Over de precieze hoogte van scores van cliënten en werkers laten onderzoekpublicaties zich weinig uit. Waar dit gebeurt spreekt men voor cliënten alleen van ‘hoge scores’ (Florsheim et al., 2000) zonder waardes te noemen. Waar wel scores zijn genoemd schommelen die rond de 6.00 op een zevenpuntsschaal (Tatman & Love, 2010; Polaschek & Ross, 2010; Hart & Collins, 2014; DeSorcy, Olver & Wormith, 2016, allen gemeten met de WAI; Manchak, Skeem & Rook, 2014, gemeten met INTREX (Benjamin, 2005). Over scores van werkers rapporteerden Polaschek et al. (2010) dat zij iets lager zijn dan die van cliënten; zij publiceerden hierover geen waardes. Tatman et al. (2010) en Ross et al. (2011) rapporteerden alleen over overeenkomsten en verschillen in de factorstructuur bij cliënten en werkers.

Wat betreft het belang voor verschillende uitkomstmaten lijkt het erop dat verbetering van zelfgerapporteerde gedragsproblemen meer samenhang vertoont met cliëntscores op de werkalliantie dan met werkerscores en vice versa. In een studie onder 37 adolescente meisjes met gedragsproblemen vonden Ayotte, Lanctôt en Tourigny (2016) dat scores van de behandelaar sterker dan die van cliënten samenhangen met de door de behandelaar gerapporteerde verbetering. Ook Walters (2016) vond dat scores van behandelaren door henzelf gerapporteerde terugval in behandeling beter voorspellen. Over het belang van verschillen tussen cliënten en werkers is nauwelijks gepubliceerd voor de werkalliantie in het gedwongen kader. Polaschek et al. (2010) en DeSorcy et al. (2016) vonden een sterke samenhang tussen de scores van cliënt en werkers. Walters (2016) ging na wat het belang is van absolute verschilscores (de omvang van het verschil in waardering van de werkalliantie tussen cliënt en werker, ongeacht de richting) voor de uitkomstmaten van zijn onderzoek en hij vond geen enkele samenhang.

3.5 EEN NIEUWE LOOT AAN DE STAM VAN BEGRIPPEN: DUAL ROLE RELATIONSHIP

Waar Ross, Polaschek en Ward (2007) de werkalliantie voor het gedwongen kader aanvulden met het belang van de justitiële context en van andere beïnvloedende factoren gingen Skeem, Eno Louden, Polaschek & Camp (2007) een stap verder. Zij kwamen met een inhoudelijk nieuw concept, ontwikkeld voor behandeling in gedwongen kader van delinquenten met een psychiatrische stoornis, de *dual role relationship*. Zij introduceerden dit als alternatief voor zowel het begrip relatie als het begrip werkalliantie. In lijn met dit concept ontwikkelden zij ook een nieuw meetinstrument, de *Dual Role Inventory-Revised* (DRI-R).

Dual role relationship: achtergronden

Skeem et al. (2007) gaan uit van een duale rol van behandelaren in gedwongen kader. Zij plaatsten hun voorstel tegen de achtergrond van een serie bevindingen over effectief handelen van professionals die feitelijke macht hebben en op grond daarvan in staat zijn om het gedrag van anderen in te perken en te beïnvloeden. Het handelen van deze professionals is volgens hen te situeren op een dimensie van autoritatief handelen naar autoritair handelen, waarbij effectief omgaan met *reactance* een sleutelcompetentie is. De term *reactance* staat, zoals ook in de inleiding beschreven, voor gedrag dat mensen vertonen als een bepaalde vrijheid verloren is gegaan en als zij belemmeringen ervaren om deze vrijheid te herwinnen (Brehm & Brehm, 1981; Dillard & Shen, 2005; Rooney, 1992; 2006; Skeem & Manchak, 2008; Trotter, 1994). *Reactance* uit zich in vormen van relationeel verzet. Autoritatief handelen wordt gekenmerkt door (Skeem, Encandela & Eno Loudon, 2003): duidelijk communiceren van regels en van wat hierbij wel en niet onderhandelbaar is; respect voor de ander en investeren in instemming door de ander met de opgelegde regels; zelf het goede voorbeeld geven door zich prosociaal te gedragen tegenover de ander; begrip tonen voor de positie en de *reactance* van de ander, zonder toe te geven bij niet onderhandelbare condities. Aan de andere kant van het spectrum bevindt zich autoritair handelen, dat in zijn meest extreme vorm staat voor dwingend en veeleisend gedrag, weinig flexibiliteit en een kleinerende manier van controleren. Regels worden daarbij opgelegd zonder aanzien des persoons, zonder rekening te houden met diens gevoelens en zonder oog voor doelen en behoeften van cliënten (Skeem et al., 2003). Volgens een literatuurreview van Skeem en Manchak (2008) zijn professionals in gedwongen kader die autoritatief werken vanuit een gecombineerde, hybride rolopvatting en die een goede synthese vinden tussen controleren en ondersteunen, het meest effectief: bij hen is zowel de *reactance* van cliënten als de uitval het laagst. Rooney (1992) wees er al op dat een sterke *reactance* wijst op een hoge mate van ervaren dwang. Day, Tucker en Howells (2004) bevestigden dit beeld en vonden in hun onderzoek dat de ervaring van dwang te verminderen is bij een gecombineerde rolopvatting en een goede kwaliteit van de werkaliantie. En Paparozzi & Gendreau (2005) constateerden in hun onderzoek dat een goede balans tussen confronterende en ondersteunende benaderingen samenhangt met het tegenbeeld van *reactance*: *compliance* in het reclasseringscontact (minder schendingen, afspraken beter nakomen en minder recidive).

Kenmerken van de dual role relationship

Skeem et al. (2007) veronderstellen dat in het gedwongen kader niet de drieslag van de werkaliantie (gezamenlijke doelen en taken plus binding) centraal staat, maar dat een ander kenmerk sterker inwerkt op de kwaliteit van de werkaliantie, namelijk relationele rechtvaardigheid (*relational fairness*). Dit kenmerk is een combinatieconstruct van twee componenten: ten

1e helderheid over kaders, condities en regels en ten 2e inspraak van de cliënt bij de toepassing hiervan, oftewel de investeringen van de reclasseringswerker in gezamenlijkheid met de cliënt. Zij verwijzen hierbij naar het begrip '*procedurele rechtvaardigheid*' uit het juridische domein, dat samenhangt met *compliance* van burgers. *Compliance* staat in het juridische domein voor het vertrouwen van burgers in de wet en de mate waarin burgers beslissingen van autoriteiten aanvaarden. Naarmate burgers de procedures meer als rechtvaardig beschouwen en de motieven als goed neemt de kans toe dat zij regels en besluiten aanvaarden, ook als ze het er inhoudelijk niet mee eens zijn (Tyler & Huo, 2002). De veronderstelling is dat relationele rechtvaardigheid bijdraagt aan *compliance* in de behandeling in gedwongen kader. Het kenmerk *fair* was ook al verondersteld door Andrews en Kiessling (1980). Daarnaast kent het concept van de *dual role relationship* de kenmerken zorgzaamheid (*caring*), vertrouwen (*trust*) en strakheid/punitiviteit (*toughness*). Het kenmerk *trust* staat voor vertrouwen en openheid van de cliënt en voor de inschatting daarvan door de behandelaar. Het kenmerk *toughness* staat voor rigide optreden door de behandelaar en cliënten die zich neerbuigend behandeld voelen.

Nieuw meetinstrument: Dual Role Relationship Inventory (DRI)

Skeem et al. (2007) ontwikkelden een nieuw (exploratief) meetinstrument (vragenlijst van 36 items, parallel af te nemen bij cliënten en professionals) met de naam *Dual-Role Relationship Inventory (DRI)* en gingen na of dit toegevoegde waarde heeft boven de *Working Alliance Inventory (WAI)*. Skeem et al. testten de DRI samen met de WAI in twee studies bij delinquenten met een psychiatrische stoornis die werden behandeld in gedwongen kader en hun behandelaren (de eerste keer met 55 en de tweede keer met 322 dyades). In de factorstructuur bleken de items over binding uit de WAI te clusteren in het *fairness* domein. De WAI factoren doel- en taakgericht kwamen in de studie van Skeem et al. als minder consistent en belangrijk naar voren. De DRI-Revised (DRI-R), vastgesteld na deze studies, meet een grote combinatiefactor zorgzaam-rechtvaardig (*caring-relational fairness*), een tweede kleinere factor vertrouwen (*trust*) en een derde kleine factor strak / punitief (*toughness*).

Skeem et al. (2007) suggereerden dat het geringe belang van de WAI-kenmerken gezamenlijke doel- en taakgerichtheid samenhangt met het feit dat doelen in de gedwongen context eenzijdig zijn opgelegd, waardoor er minder sprake is van gezamenlijkheid daarbij. Dit wijkt enigszins af van eerdere bevindingen in het gedwongen kader (Galloway & Brodsky, 2003; Holmqvist & Lang, 2007; Polaschek & Ross, 2010), die vonden dat gezamenlijke doelgerichtheid in de startfase na verloop van tijd samen hangt met binding. De kleine factor 'strak/punitief' (*toughness*) bleek negatief samen te hangen met motivatie, schending van toezichtvoorwaarden, onttrekking uit toezicht en nieuwe arrestaties. Dit is een herbevestiging van eerdere bevin-

dingen over het negatieve effect van autoritair en punitief werken (Trotter, 1999; Skeem et al, 2003; Day, Tucker & Howells, 2004; Paparozzi & Gendreau, 2005; Lipsey & Cullen, 2007). Als maat voor convergente validiteit van de DRI-R gebruikten Skeem et al. algemene satisfactie en behandelmotivatie. In deze studie van Skeem et al. meet de DRI-R de kenmerken van de alliantie bij behandeling in gedwongen kader beter dan de WAI.

DRI-R in de reclasseringscontext

In 2012 herhaalden Kennealy, Skeem, Manchak en Eno Loudon (2012) het onderzoek naar de bruikbaarheid van de DRI-R, dit keer met reclasseringscliënten zonder psychiatrische stoornis. Bij deze doelgroep bleek de DRI-R toekomstige arrestaties te voorspellen, waarbij was gecontroleerd voor risiconiveau en persoonlijkheidskenmerken. Bij deze doelgroep bleek het belang van de ene grote factor *caring-relational fairness* voor nieuwe arrestaties zo groot als die van de gehele DRI-R. Dit hoeft volgens de auteurs niet te liggen aan de alliantiekenmerken zelf; het kan ook samenhangen met de gebrekkige kwaliteit van de beide overige schalen. In hun conclusies adviseerden zij toekomstig onderzoek met alternatieve items voor het kenmerk *toughness*.

Enkele studies over het verband van de DRI-R met uitkomstmaten

De DRI-R is gebruikt in een omvangrijke longitudinale studie van Morash, Kashy, Smith en Cobbina (2016) onder 226 vrouwelijke delinquenten. Zij onderzochten in algemene zin de invloed van het gedrag van reclasseringswerkers op nieuwe arrestaties en veroordelingen tijdens het reclasseringstoezicht binnen 24 maanden na de start. Meegenomen zijn de oriëntatie op de criminogene behoeften (gerapporteerd door cliënten), de intensiteit van het toezicht (gerapporteerd door reclasseringswerkers), de *dual relation* stijl (DRI-R afgenomen bij reclasseringswerkers en cliënten) en de mate van angst en *reactance* (gerapporteerd door cliënten). Er is gecontroleerd voor risiconiveau en andere relevante cliëntkenmerken. Zij vonden geen direct verband tussen de uitkomstmaten, de intensiteit van toezicht, de oriëntatie op behoeften en de DRI-R. Wel bleek een indirect verband: hoge scores op de DRI-R aan werkerzijde hingen (zwak) samen met minder angst en *reactance* van de vrouwelijke delinquenten en via deze factor uiteindelijk met recidive binnen 24 maanden. Ook bij integrale toetsing van het model bleef alleen het (zwakke) effect van de ondersteunende stijl, gemeten met de DRI-R werkerzijde, over. Als mogelijke verklaringen voor de bevinding dat het gedrag van de reclasseringswerker in deze studie *over all* weinig invloed heeft wezen de auteurs op de kleine omvang van de groep bij wie nieuwe arrestaties en veroordelingen zijn gerapporteerd. Zij pleitten voor toevoegen van andere uitkomstmaten, zoals vooruitgang op de criminogene factoren.

Een interventie, gericht op verbetering van de kwaliteit van de dual role relationship binnen het reclasseringswerk kan effectief zijn, zo bleek uit de studie van Blasko, Friedmann, Rhodes en Taxman (2015). Bij een steekproef van

253 ex-gedetineerden kreeg de betrokken reclasseringswerker een interventie aangeboden waarvan theoretisch werd verondersteld dat het de kwaliteit van de *dual role relationship* (hier overigens werkalliantie genoemd, maar gemeten met de DRI-R) zou verbeteren. Bij een controlegroep van 227 vond het toezicht op de gebruikelijke wijze plaats. Omdat het gebruikelijke toezicht bij *parole* (toezicht na detentie, in de Verenigde Staten) volgens de auteurs vooral bestaat uit controle en risicomangement is de interventie gericht op aanleren van gedragstrainingen en *motivational interviewing*. In beide groepen was sprake van een gelijke spreiding van risiconiveau en andere cliënt-gebonden factoren. De reclasseringscliënten waarvan hun reclasseringswerkers de interventie hadden gevolgd scoorden significant hoger op de DRI-R en vertoonden minder 'technische overtredingen' (overtredingen binnen het toezicht) dan de cliënten van werkers uit de controle groep. De kwaliteit van de werkalliantie volgens de cliënten hing negatief samen met zowel technische overtredingen als met druggebruik, ook in die gevallen waarin de reclasseringswerker de interventie niet had gevolgd.

Ook Wild (2011) gebruikte de DRI-R in haar onderzoek naar de voorspellen-de waarde van de *dual role relationship* voor enkele recidivematen. De DRI-R (Skeem et al., 2007) is een keer afgenomen bij 216 jeugdige reclasseringscliënten. Zij vond een significante negatieve samenhang van de DRI-R met formele overtredingen tijdens het reclasseringstoezicht en met formele reacties van de reclasseringswerker. Met feitelijke recidive en nieuwe arrestaties vond zij geen verband. Het stadium van motivatie van de cliënt (gemeten met de *readiness to change* schaal van McConaughy, Prochaska & Velicer, 1983) hing, tegen de verwachting in, niet significant samen met de alliantiescores en negatief met formele handelingen van reclasseringswerkers: cliënten die een hoge veranderingsbereidheid rapporteerden kregen vaker te maken met formele handelingen van de reclasseringswerker. Maar niet vaker met nieuwe arrestaties. De onderzoeker wierp als interpretatiemogelijkheid op dat formele handelingen van de reclasseringswerker de externe motivatie van jeugdige reclasseringscliënten mogelijk kunnen vergroten.

De werking van relational fairness: de combinatie van verbondenheid en controle

Vanwege het grote belang van relationele rechtvaardigheid voor nieuwe arrestaties voerden Manchak, Skeem & Rook (2014) een verdiepend onderzoek uit naar de combinatie van verbondenheid en controle in het gedwongen kader. Op grond van eerdere studies waaruit bleek dat dwang en controle ook bij vrijwillige therapie een rol kunnen spelen (Monahan et al., 2005 in Manchak et al., 2014) onderzochten zij in hoeverre er in gedwongen kader meer sprake is van controle dan in vrijwillig kader. Daarnaast vroegen zij zich af in hoeverre controle noodzakelijkerwijs te koste gaat van verbondenheid. Hun onderzoek is uitgevoerd op grond van het conceptuele model van de interpersoonlijke circumplex (Freedman, Leary, Ossorio & Goffey, 1951;

Benjamin, 1996), met als uitgangspunt dat relaties doorgaans complementair van karakter zijn en dat acties en reacties zijn te plaatsen langs twee assen. Een horizontale as voor de mate van onderlinge verbondenheid, lopend van liefde (actief tonen van persoonlijke betrokkenheid) naar haat (actief aanvallende of blamerende acties). En een verticale as voor de mate van controle, lopend van volledige autonomie (actief werken aan autonomie) naar volledige controle (actief tonen van controlerende acties). Zo ontstaan domeinen als vijandige controle (laag op verbinden, hoog op controle), neutrale controle (hoog of middelmatig op controle, neutraal op verbinden) en verbindende controle (hoog op verbinden, hoog op controle). Een steekproef van 125 patiënten, behandeld in gedwongen kader, is gevraagd de relatie met hun behandelaar te scoren op INTREX (64 items; Benjamin, 2005) voor de zelfrapportage voor de interpersoonlijke circumplex. Deze scores zijn vergeleken met ruwe data uit eerdere studies met INTREX in het vrijwillige kader. Er bleek een sterk verschil tussen het gedwongen – en het vrijwillige kader bij neutrale controle: dit kwam in het gedwongen kader veel meer voor. De scores op vijandige controle bleken even laag als in het vrijwillige kader, waarbij aanvallende acties in het gedwongen kader zelfs minder voorkwamen dan in het vrijwillige kader. De scores op verbindende controle waren in het gedwongen kader juist hoger dan in het vrijwillige kader. Ook acties gericht op vergroten van autonomie kwamen in het gedwongen kader iets meer voor. Manchak et al. (2014) concludeerden dat de controle niet ten koste hoeft te gaan van verbondenheid en dat neutraal controlerende interacties juist samen gaan met minder aanvallende interacties. De hoge scores voor verbondenheid, ook bij hoge scores op controle, zijn consistent met de principes van procedurele rechtvaardigheid (Tyler & Huo 2002) en relationele rechtvaardigheid (Skeem et al., 2007) en *dual-role quality* (Skeem et al., 2007; Kennealy et al, 2012). Manchak et al. (2014) nemen in deze publicatie voor het gedwongen kader afstand van het begrip werkalliantie ten gunste van de door hen geïntroduceerde *dual role relationship*.

3.6 CONCLUSIE EN DISCUSSIE OVER KENMERKEN VAN DE WERKALLIANTIE IN GEDWONGEN KADER

Welke kenmerken worden theoretisch als relevant beschouwd voor het verloop en de afronding van het reclasseringstoezicht? Om deze vraag te beantwoorden is eerst een verkenning gedaan van de herkomst, ontwikkeling en betekenis van de begrip werkalliantie en relatie (hoofdstuk 2). Vervolgens is samengevat hoe in de afgelopen decennia is geprobeerd beide begrippen, relatie en werkalliantie, aan te passen aan het werken met delinquenten in gedwongen kader (hoofdstuk 3). De bevindingen hierover, in combinatie met eigen inhoudelijke overwegingen, hebben geleid tot conceptuele keuzen als basis voor het onderzoek. Hieronder zijn deze keuzen toegelicht.

Werkalliantie en methodiek

Bij het onderzoek geldt als uitgangspunt dat de werkalliantie niet is te los te zien van specifiek en gestructureerd methodisch handelen. Soepele, doelgerichte interpersoonlijke interactie en specifiek methodisch handelen kunnen elkaar wederzijds versterken of verzwakken. En kennis over kenmerken van de werkalliantie kan mogelijk worden geïntegreerd in de vorm van ijkpunten voor methodisch handelen in gedwongen kader.

Keus voor het begrip werkalliantie boven het begrip relatie

Het begrip werkalliantie geldt bij dit onderzoek als basisbegrip en is verkozen boven het begrip relatie, waarbij het begrip werkalliantie:

- is gereserveerd voor doelgerichte en tijdelijke interactie tussen professionals en cliënten,
- is gericht op het bereiken van doelen buiten de alliantie en geen doel op zich is,
- alleen kan worden begrepen vanuit beider perspectief
- en mede bepaald wordt door specifieke contexten, zoals het gedwongen kader.

Deze keus maakt de aspecten die horen bij het relatiebegrip niet overbodig. Enkele van deze aspecten zijn door verschillende onderzoekers genuanceerd voor het werken met delinquenten in het gedwongen kader. Deze aangepaste aspecten worden verondersteld in te kunnen werken op het ontstaan van binding.

Keus voor het begrip werkalliantie in gedwongen kader

Vervolgens is gekozen voor het begrip 'werkalliantie in gedwongen kader' als basis voor het onderzoek. Bij deze keus golden de volgende overwegingen.

- De drie kenmerken van het algemene begrip werkalliantie, gezamenlijke doel- en taakgerichtheid en binding, lijken conceptueel niet dekkend voor de dynamiek van onvrijwillige interactie. Communicatie over het kader ontbreekt. Ook biedt het onvoldoende aanknopingspunten voor onderzoek naar de werking van verzetsreacties van cliënten tegen inperking van autonomie, en de reacties daarop van reclasseringswerkers. En gezamenlijkheid rond doelen en middelen kan niet vanzelfsprekend als startsituatie worden beschouwd.
- De introductie van het nieuwe begrip *dual role relationship* (Skeem et al., 2007) en van het daarbij behorende meetinstrument is een belangwekkende stap vooruit in het onderzoek naar de werkalliantie in het gedwongen kader. De kenmerken die zijn gevonden in de context van dit begrip zijn relevant en worden meegenomen in het onderzoek. In conceptuele zin kan het idee van een duale rol echter aanleiding geven tot de gedach-

te dat een begrenzend en controlerende rol ten principale strijdig is met een ondersteunende en motiverende rol. Er zijn echter aanwijzingen dat begrenzen, structuur bieden en 'neutrale' controle onder bepaalde condities door cliënten wordt ervaren als steunend en helpend (Lewis, 2014; Manchak et al., 2014; Rex, 1999; Trotter, 2006). Het begrip werkalliantie in gedwongen kader blijft, om deze en de hierboven genoemde redenen, de basis van het onderzoek.

- Het gedwongen kader verwijst niet per definitie naar onvrijwilligheid en amotivatie van de cliënt en evenmin per definitie naar twee strijdige rollen van de reclasseringswerker. Het compliceert de aard van de interactie, maar dicteert het niet. Binnen dit kader kunnen beide actoren er meer of minder het beste van maken.

Keus voor vier kenmerken in het theoretisch model van de werkalliantie in gedwongen kader

In Figuur 3.2. is te zien welke vier kenmerken als theoretisch relevant worden beschouwd voor de werkalliantie in gedwongen kader. Daaronder worden de veronderstelde kenmerken toegelicht. De gemaakte keuzen sluiten aan bij de geraadpleegde literatuur, waarover vervolgens conceptuele afwegingen zijn gemaakt.

Figuur 3.2 Theoretisch model voor kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader

Positieve kenmerken:

Gezamenlijke doelen en taken
Binding en vertrouwen
Helderheid van kaders en verplichtingen

Negatieve kenmerken:

Stroefheid

Het voorstel van Ross et al. (2007) om in het model te expliciteren dat de werkalliantie via therapiegerelateerde (in ons geval toezichtgerelateerde) interacties en innerlijke processen inwerkt op de resultaten, is hier niet overgenomen. Hun aanvulling was belangrijk omdat hiermee werd benadrukt dat het bij de werkalliantie gaat om de beleving daarvan door de betrokken actoren. Als deze innerlijke processen echter in een model worden geëxpliciteerd naast de werkalliantie kan dit leiden tot een beeld van de werkalliantie als een materieel bestaand fenomeen, waarvan de status naast interacties en methodisch handelen onduidelijk is. Daarom is het wellicht beter de werkalliantie zelf consequent op te vatten als een beleavingsconstruct.

Hieronder volgt een toelichting op de theoretisch veronderstelde kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader.

Gezamenlijke doelen en taken

Dit kenmerk verwijst naar het belang van duidelijke, positieve doelen en bijpassende activiteiten in het reclasseringstoezicht en zoveel mogelijk overeenstemming hierover. Ondanks enigszins tegenstrijdige bevindingen over het belang hiervan (Skeem et al., 2007 versus Ross et al., 2007 en Polaschek & Ross, 2010) wordt dit kenmerk voor dit onderzoek relevant geacht voor het gedwongen kader. Want het belang van positieve doelen en concrete taken als motor voor verandering is, in elk geval in het vrijwillige kader, in meerdere studies aangetoond (Van Yperen & Van der Steege, 2007; Van Yperen, Booy & Van der Veldt, 2003). Ook de RNR onderzoekers (Andrews & Bonta, 1994, 2010) zijn duidelijk over het belang van doelen en taken, die volgens hen ontleend moeten zijn aan de criminogene factoren (needs) van de cliënt. Ward (2010) gaat er in zijn Good Lives Model vanuit dat emotionele – en gedragsverandering niet kan plaatsvinden zonder dat er sprake is van positieve doelen, die ontleend dienen te zijn aan een positief beeld van de cliënt van wat ‘het goede leven’ voor hem of haar inhoudt.

Binding en vertrouwen

Binding verwijst naar de mate waarin beide actoren zich committeren aan het toezichttraject en aan elkaar. Binding hangt samen met de mate van steun, respect en optimisme die cliënten ervaren en die reclasseringswerkers kunnen opbrengen. Het belang van binding vanuit de reclasseringswerker is voor het reclasseringswerk al langer erkend (door Chapman & Hough, 1998; Holt, 2000). Voldoende binding vanuit cliënten wordt verondersteld gedragsverandering te faciliteren (Ross, Polaschek & Ward, 2007; Thornton, Mann & Williams, 2000; Wilcox & Gray, 2017). Mede op basis Skeem et al. (2007) wordt verondersteld dat binding samenhangt met voldoende *vertrouwen* van cliënten in hun reclasseringswerker en daarmee op voldoende bereidheid open te spreken over behoeften en belemmeringen. En een bepaalde, realistische mate van vertrouwen van de reclasseringwerker in de intenties en betrokkenheid van de cliënt kan een vruchtbare samenwerking weerspiegelen.

Beide kenmerken staan in dienst van het bereiken van gezamenlijke doelen. Binding in het kader van de werkalliantie dient dit zo sterk te zijn als nodig is voor het bereiken van de doelen en hoeft niet sterker te zijn dan dat (Horvath et al., 2011). In het theoretische model geldt dat ook voor vertrouwen.

Helderheid van kaders en verplichtingen

De mate waarin kaders en wederzijdse verplichtingen duidelijk zijn en blijven wordt theoretisch als relevant beschouwd voor de werkalliantie. Skeem et al. (2007) includeren deze helderheid in hun definitie van relationele rechtvaardigheid en onderbouwen het belang ervan, maar in het bijbehorende meetinstrument krijgt dit aspect van de definitie weinig plaats. Zij

includeren het ook in het kenmerk ‘strak/punitief’ (*toughness*), maar daar vraagt de DRI-R alleen naar een negatieve variant van helderheid over condities. Daarom is een neutrale vorm van heldere communicatie van regels en verplichtingen als afzonderlijk kenmerk in het theoretisch model geplaatst. De aanname hierbij is dat de kwaliteit van de werkalliantie wint bij duidelijkheid over het kader en de verplichtingen, zowel bij de start als gedurende de rest van het toezicht (Rooney, 1992; Trotter, 2006). Het behoedt cliënten voor verwachtingen die niet te realiseren zijn en geeft hen de ruimte zich te verhouden tot de gedwongen context. Betrokken confrontatie en afwijzen van gedrag met respect voor de persoon kan door reclasseringscliënten worden ervaren als betrouwbaar en ondersteunend (Rex, 1999; Trotter, 1994, 2006; Lewis, 2014). Het belang van neutrale communicatie van verplichtingen is tevens onderbouwd door Manchak et al. (2014), die vonden dat neutrale controle meer voorkomt in het gedwongen – dan in het vrijwillige kader en dat vijandige controle hier juist minder voorkomt dan in het vrijwillige kader. Mogelijk behoedt een vanzelfsprekende neutraal controlerende houding reclasseringswerkers voor regieverlies en doorschieten naar een rigide of vijandige houding.

Stroefheid

Een stroeve interactie wordt verondersteld negatief in te werken op de andere kenmerken van de werkalliantie en op het eindresultaat. In het theoretische model verwijst stroefheid naar bijdragen van zowel reclasseringswerkers als cliënten en de wisselwerking daartussen. Voor reclasseringswerkers duidt het op rigide of punitief optreden, in aansluiting op het kenmerk *toughness* van Skeem et al. (2007). Bij dit kenmerk gaat het om de mate waarin de cliënt zich overvraagd, rigide en neerbuigend behandeld voelt, of waarin de reclasseringswerker zichzelf percipieert als strak controlerend. Hiervan is ook door Wormith et al. (2007) een negatief verband met resultaten is vastgesteld. De term *toughness* van Skeem nemen we niet over, vanwege de associaties hiervan met het kenmerk *firmness* (stevigheid), dat in bepaalde situaties juist als positief kan worden beschouwd en waarvan effectiviteit ook is aangetoond (Andrews, 1980; Andrews & Kiessling, 2004; Rex, 1999). Vanuit de zijde van cliënten gaat het om een hoge mate van *reactance*, relationeel verzet tegen de ervaren dwang (Rooney, 1992; Trotter, 2006; Skeem & Manchak 2008), dat zich bij een soepel contact kan richten tegen ‘het systeem’ en bij een stroef contact tegen de reclasseringswerker. Vooral *reactance* gerichtheid op de reclasseringswerker kan, zo is de veronderstelling in het model, de werkalliantie ondermijnen. In termen van interactie kunnen bepaalde gedragingen van cliënten (bijvoorbeeld duurzaam passief verzet of actief grensoverschrijdend gedrag) meer rigide gedrag van reclasseringswerkers oproepen dan zijzelf willen. Terwijl *reactance* van cliënten kan toenemen bij een eenzijdige rol oriëntatie van de reclasseringswerker (alleen gericht op controle, met weinig aandacht voor responsiviteit of binding)

en afnemen bij een goede hybride (dw.z. een passende balans tussen ondersteunen en begrenzen, Skeem et al., 2007) kwaliteit van de werkalliantie (Norcross, 2011; Rooney, 1992; Day et al., 2004; Skeem et al. 2007; Paparozzi & Gendreau, 2005). *Reactance* is daarom in het theoretische model opgenomen als een kenmerk van de interactie.

Het kenmerk relationele rechtvaardigheid (Skeem et al, 2007) is niet overgenomen in het model. Deze combinatie van ‘helderheid en inspraak plus zorg’ lijkt zich te ontwikkelen tot een containerconstruct als enige voorspeller (Kennealy et al., 2012), wat het zicht op de dynamiek in gedwongen kader ook weer kan belemmeren. Daarom is gekozen voor kenmerken die de intenties van relationele rechtvaardigheid meer gedifferentieerd kunnen verhelderen. De gedachte hierbij is dat de combinatie van 1^e) neutrale en heldere communicatie over kaders en verplichtingen, 2^e) streven naar gezamenlijkheid bij doelen en taken en 3^e) voldoende binding en vertrouwen kan staan voor een relationeel rechtvaardige werkwijze. En dat dit, evenals procedurele rechtvaardigheid, de kans op *compliance* en doelbereik vergroot.

4 De werkalliantie in gedwongen kader als werkzame factor

Theoretisch model en onderbouwing

4.1 INLEIDING

Aan het eind van het vorige hoofdstuk is vastgesteld welke kenmerken van de werkalliantie theoretisch als relevant worden verondersteld voor het verloop en de afronding het toezicht.

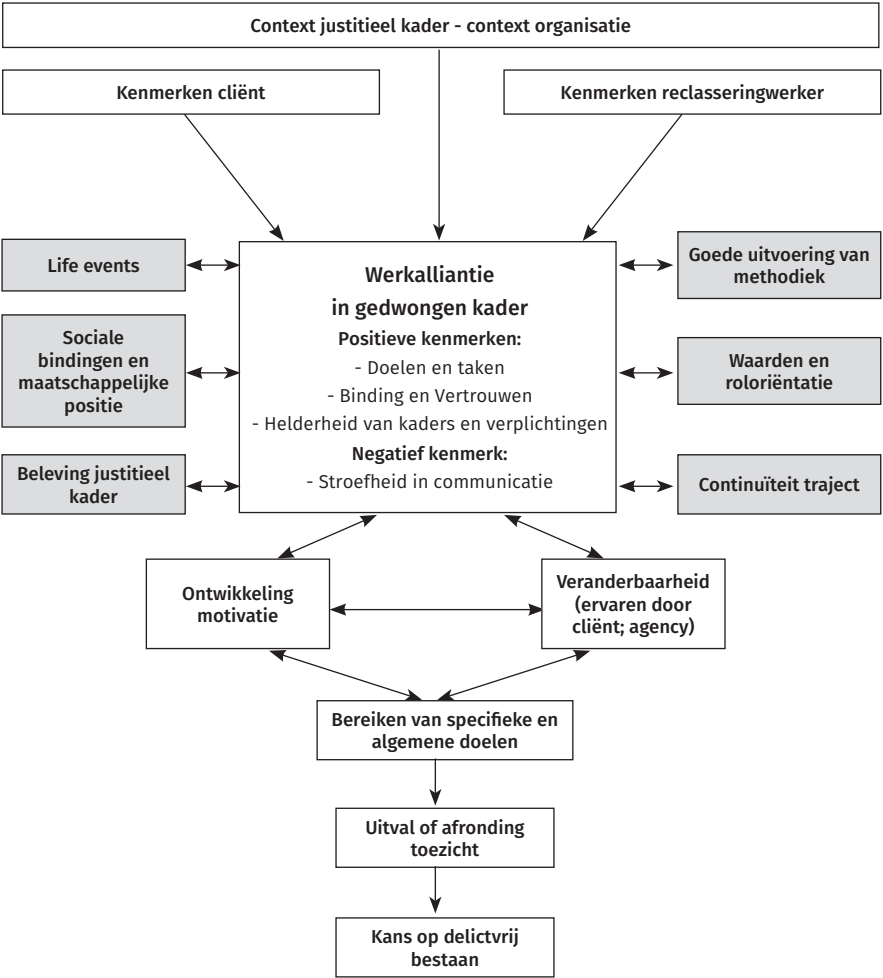
In dit hoofdstuk wordt het theoretisch model aangevuld. Ten eerste zijn kenmerken van de context, van cliënten en van reclasseringswerkers in beeld gebracht. Deze kenmerken worden verondersteld samen te hangen met de werkalliantie. Deze kenmerken hangen, zo is de veronderstelling, ook rechtstreeks, via andere lijnen dan (kenmerken van) de werkalliantie, of in interactie met elkaar, samen met het resultaat van reclasseringstoezicht. Ten tweede is in beeld gebracht met welke resultaten van het toezicht de werkalliantie verondersteld wordt samen te hangen. De werkalliantie wordt verondersteld slechts een van de factoren te zijn die samenhangen met het resultaat. Op deze resultaten zullen meer factoren van invloed zijn dan de werkalliantie, waaronder de in beeld gebrachte kenmerken van context, cliënten en reclasseringswerkers. Verbanden tussen de werkalliantie en het resultaat worden vermoedelijk deels verklaard door interacties tussen de werkalliantie en andere factoren binnen (en buiten) het model, of door een derde factor die beide onderling samenhangende factoren beïnvloedt.

Al deze wederzijdse en onderling interacterende invloeden zijn in het model niet in beeld gebracht, omdat dit onderzoek (zie hoofdstuk 6) niet voorziet in een integrale analyse van alle veronderstelde interacties. De werkalliantie is centraal gepositioneerd in het model omdat dit het centrale thema is van het onderzoek. In het onderzoek wordt een beperkt deel van de in beeld gebrachte variabelen gemeten. Daarbij worden eerst verbanden tussen de werkalliantie en enkele gemeten achtergrondkenmerken geanalyseerd en daarna de samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie en de resultaten, zoals geoperationaliseerd in dit onderzoek. Zie voor het onderzoeksdesign hoofdstuk 6.

Evenals het theoretisch model van de kenmerken van de werkalliantie zijn de aanvullingen op het model gebaseerd op literatuurstudie en eigen conceptuele overwegingen. Ook hier lag focus van de literatuurstudie bij de

werkalliantie met delinquenten in gedwongen kader. Het model van Ross, Polaschek en Ward (2007), getoond in §3.4.1. (figuur 2.1) wordt verder aangevuld. Figuur 4.1. toont het model. Definiëring, invulling en onderbouwing volgen daaronder.

Figuur 4.1 Theoretisch model van de werkalliantie in gedwongen kader als werkzame factor

4.2 KENMERKEN VAN DE WERKALLIANTIE IN GEDWONGEN KADER

De theoretisch relevante kenmerken zijn toegelicht in de conclusies van hoofdstuk 3 (§3.6.3).

4.3 DE CONTEXT VAN DE WERKALLIANTIE IN GEDWONGEN KADER

In het model is verondersteld dat een aantal contextfactoren samenhangt met de kwaliteit van de werkalliantie.

De context: Kenmerken van het justitietraject

Het justitiële kader vormt een overkoepelende context die van invloed is op de dynamiek in de interactie. Hiernaast wordt invloed verwacht van de volgende specifieke kenmerken van de justitiegeschiedenis en het justitietraject:

- Risiconiveau van de cliënt: de hoogte van het recidiverisico (hoog, gemiddeld of laag op de RISC⁶). Dit kan worden gezien als een kenmerk van de cliënt, maar als afgeleide hiervan varieert de mate van intensiteit van het toezicht en van de controlerende elementen daarbinnen. Dat is een kenmerk van het justitietraject, waarvan invloed op de werkalliantie wordt verondersteld.
- Sanctiemodaliteit / toezichtvariant: bijvoorbeeld voorwaardelijke veroordeling, voorwaardelijke schorsing, transactie, of voorwaardelijke invrijheidstelling. Ook dit verwijst, behalve naar ernst of persistentie van delictgedrag en de hoogte van het risico, tevens naar de intensiteit van het toezicht.
- Voorafgaande detentie en eerder reclasseringscontact, verwijzend naar persisterend delictgedrag en mogelijke detentieschade.
- Gelijktijdige andere reclasseringsbemoeienis (werkstraf, gedragsinterventies), verwijzend naar intensiteit van de actuele reclasseringsbemoeienis.

Deze context is in het model opgenomen op grond van Ross, Polaschek en Ward (2007) en Skeem, Eno Loudon, Polaschek en Camp (2007), die dit gegeven als uitgangspunt namen voor aanpassingen van de werkalliantie voor het gedwongen kader. Verder vond Wild (2011) een samenhang van de Amerikaanse toezichtvariant 'nazorg detentie' met de werkalliantie. Deze toezichtvariant zegt indirect ook iets delictzwaarte, risiconiveau en mogelijke detentieschade. In deze lijn vonden Florsheim, Shotorbani, Guest-Warnick en Barrat (2000) dat zowel de alliantiescores als de uitval samenhangen met 'voorafgaande detentie'. Andere bevindingen relativeren het belang van risiconiveau voor de werkalliantie, zoals Tatman en Love (2010) die een zwakke maar niet significante covariatie met risiconiveau vonden. Polaschek en Ross (2010), Hart en Collins (2014), Skeem et al. (2007) en Kennealy et al. (2012) vonden geen enkel verband tussen het risiconiveau en werkalliantie, gemeten met de WAI, respectievelijk de DRI-R. Niettemin wordt in dit theoretische model samenhang tussen risiconiveau en werkalliantie verondersteld als een nader te onderzoeken vraag. Hetzelfde geldt voor

6 Het risicotaxatie instrument van de reclassering.

de samenhang met eerdere en gelijktijdige reclasseringsbemoeienis op de actuele werkalliantie.

De context: organisatie en beleid

De organisatie van de reclasseringswerker wordt in het model verondersteld van invloed te zijn. Dit wordt ondersteund door Matthews en Hubbard (2007) in een literatuuronderzoek naar het belang van de werkalliantie bij de jeugdreclassering. Zij bespraken drie kenmerken van de context die invloed uitoefenen op het vermogen van professionals om een effectieve alliantie te ontwikkelen met hun cliënten. Ten eerste de mate waarin organisaties in hun beleidsontwikkeling aandacht besteden aan het belang van respectvolle bejegening, ten tweede de mate waarin de politiek en het beleid een punitieve houding vragen van de professionals en ten derde de hoogte van de caseload. Professionals in gedwongen kader die werken met een hoge caseload, in een sterk punitieve omgeving en in een organisatie die weinig belang hecht aan een respectvolle bejegening zijn blijkens hun review minder goed in staat om een effectieve alliantie te ontwikkelen.

4.4 KENMERKEN VAN DE CLIËNT

Demografische kenmerken

Hoewel er tot dusver weinig verband is gevonden tussen de werkalliantie in het gedwongen kader en demografische kenmerken van cliënten (leeftijd, gender, woon- en leefsituatie) wordt enig verband hiermee wel verondersteld in het theoretisch model. De Lude, Mitchell en Barber (2012) vonden in een onderzoek onder 202 reclasseringscliënten geen verband tussen de werkalliantie, leeftijd en gender. DeSorcy, Olver en Wormith, (2016), Walters (2016) en Skeem et al. (2007) vonden evenmin een verband met deze cliëntkenmerken. DeSorcy et al. (2016) vonden wel een lichte positieve correlatie met leeftijd: hoe ouder cliënten zijn des te positiever zij rapporteerden over de werkalliantie. Walters (2016) refereert aan Daniel en Korr (2008) en Green, Albanese, Cafrien Aarons(2014) voor een iets betere werkalliantie (klein maar significant effect) met vrouwelijke cliënten.

Kenmerken van persoon en problematiek

Voor het vrijwillige kader vonden Castonguay, Constantino en Holforth (2006) een positieve samenhang tussen de werkalliantie met de cliëntkenmerken emotioneel welzijn en verwachting van effect van de therapie. En een negatieve samenhang met de cliëntfactoren vermijdend gedrag, interpersoonlijke problemen en depressieve gedachten. Er is geen reden aan te nemen dat dit in het gedwongen kader anders ligt. Hieraan voegden Ross, Polaschek en Ward (2007), op grond van een literatuurreview, enkele eigenschappen toe voor de werkalliantie specifiek met delinquente cliënten

in het gedwongen kader. Deze cliënten reageren volgens hen relatief vaker angstig, vijandig, defensief en er is bij hen ook meer dan gemiddeld sprake van persoonlijkheidsstoornissen, een achtergrond van mishandeling en verwaarlozing en als gevolg daarvan problemen met hechting, ook met behandelaars of reclasseringswerkers. Angst, vijandigheid en vermijding van cliëntzijde kunnen volgens Ross et al. het werken aan doelen en taken in de weg staan en het ontstaan van binding ondermijnen. Het verband hiervan met relatiefactoren is in verschillende studies aangetoond (Hudson & Ward, 1997; Marshall, 1989; Smallbone & Dadds, 1998).

Het effect van trauma symptomen en hechtingsstijl op de werkalliantie is onderzocht bij 332 jongvolwassen seksuele delinquenten door Bovard-Johns, Yoder en Burton (2015). Traumasymptomen gerelateerd aan eigen seksueel slachtofferschap hingen in deze studie samen met een lagere waardering van de werkalliantie.

Het verband tussen (de mate van) psychopathie, het vermogen een constructieve therapeutische – of werkalliantie te vormen en de mate waarin van behandeling wordt geprofiteerd is al lang een onderwerp van discussies en onderzoek. Ondermeer Galloway en Bordsky (2003) en Wong en Hare (2005) wezen erop dat kenmerken van verhoogde psychopathie een negatief verband vertonen met de scores van de behandelaar op de werkalliantie. Anderen (Olver & Wong, 2009; Wilson & Tamatea, 2013; Polaschek & Ross, 2010) vonden dit verband niet. Skeem, Monahan en Mulvey (2002) stelden de onbehandelbaarheid van delinquenten met kenmerken van psychopathie ter discussie, op grond van onderzoek onder 871 psychiatrische patiënten met gewelddadig gedrag. De mate van psychopathie, gemeten met de PCL:SF (Hart, Cox & Hare, 1995) modereerde in dit onderzoek niet met hun betrokkenheid bij de behandeling en de gerapporteerde vooruitgang. Ook in een longitudinaal onderzoek onder 202 gedetineerde seksuele delinquenten van Walton, Jeglic en Blasko (2016) naar de invloed van de mate van psychopathie en de gerapporteerde kwaliteit van de werkalliantie zijn de veronderstelde negatieve verbanden nauwelijks gevonden. De werkalliantie scores van zowel de patiënten als die van de behandelaar vertoonden hier geen verband met de mate van psychopathie (gemeten met de PCL-R; Hare, 2003). In Nederland onderzochten Colijn, Cnossen, De Jong en Haringsma (2014) kenmerken van de werkalliantie onder 60 patiënten met ernstige persoonlijkheidsproblematiek in een intensieve klinische behandelsetting. Zij vonden een minder goede werkalliantie met patiënten met een cluster B persoonlijkheidsstoornis (waaronder antisociale stoornissen) dan met cluster C stoornissen (zoals angstige- en vermijdende stoornissen). En naarmate patiënten angstiger gehecht waren, scoorden zij extremer (extreem positief of extreem negatief) op de werkalliantie met de behandelaars. De bevindingen over de werkalliantie en de mate van psychopathie laten volgens Walton et al. (2016) nog veel vragen open. Zo kan het vermogen van de betrokken patiënten de feitelijke inzet te maskeren of de behandelaar te manipuleren

een rol spelen, zodat de alliantie vanuit het perspectief van de behandelaar op orde blijft. Maar ook kunnen hun bevindingen, evenals die van anderen, erop wijzen dat behandeling van patiënten met kenmerken van psychopathie wel tot de mogelijkheden behoort en dat verder onderzoek naar deze mogelijkheid van belang is.

Walters (2016) onderzocht de werkalliantie met verslaafde delinquenten en vond geen verschillen met andere cliëntgroepen. Meier, Barrowclough en Donmall (2005) vonden dat vroege alliantiescores van verslaafde cliënten consistent voorspellend waren voor betrokkenheid en voortgang vroeg in het behandeltraject. Voor latere resultaten was de voorspellende waarde minder consistent. Barrowclough, Meier, Beardmore en Emsley (2010) vonden bij verslaafde cliënten dat eerdere ervaringen met behandeling van invloed zijn op de alliantiescores tijdens de actuele behandeling.

Voor de werkalliantie met licht verstandelijk beperkten vonden Strauser, Lustig en Donnell (2004) dat hogere cliënt scores op de werkalliantie positief samenhangen met het resultaat van begeleiding gericht op rehabilitatie.

Toezichtgerelateerde vaardigheden

Ross et al. (2007) veronderstellen dat 'behandelingsgerelateerde vaardigheden' van cliënten van invloed zijn op de werkalliantie. Deze veronderstelling is in ons model overgenomen als toezichtgerelateerde vaardigheden. Ross et al. (2007) noemden als vaardigheden het vermogen om een band met iemand aan te gaan, responsiviteit (Andrews & Bonta, 1994), stellen van realistische doelen en geloven in de eigen verandercompetenties. In ons theoretische model worden de aspecten responsiviteit, realistische doelen en geloof in eigen verandercompetenties opgevat als dynamische eigenschappen van cliënten, die beïnvloedbaar zijn in interactie met de reclasseringswerker. Daarnaast veronderstelden Ross et al. (2007) dat er invloed uitgaat van intellectuele vermogens, geletterdheid, mentale stabiliteit en geheugen.

Beleving van het justitiële kader

In het model wordt verondersteld dat niet alleen de feitelijke kenmerken van het justitietraject ertoe doen, maar ook de subjectieve beleving daarvan door de individuele cliënt. Dit op grond van ondermeer Rooney (1992), die onderbouwde dat de feitelijke ervaren onvrijwilligheid mede wordt bepaald door de subjectieve beleving van inperking van autonomie. DeLude et al. (2012) vonden een zwak verband van de werkalliantie met beleving van eerder reclasseringscontact.

De context van het sociale netwerk van de cliënt

De sociale context van de cliënt wordt verondersteld van invloed te zijn op de werkalliantie. Een strikt dyadische visie op de werkalliantie geeft een te beperkt beeld van de complexiteit van de veranderingsprocessen in het gedwongen kader.

Dit is opgenomen in navolging van Orsi, Lafortune en Brochu (2010), die op grond van een literatuurstudie over gedetineerde jongeren het belang hiervan voor de werkalliantie beargumenteerden. Vooral de kwaliteit van sociale bindingen buiten de inrichting zijn volgens hen belangrijk, met ouders, familie, school, werk en vrienden (Zack, Castonguay & Boswell, 2007 in Orsi et al., 2010).

Aan de rol van het sociale netwerk wijdden Vidal, Oudekerk, Dickon Reppucci en Woolard (2015) een longitudinale studie, waarin zij 140 jongvolwassen vrouwelijke plegers van geweldsdelicten drie jaar lang volgden. Ze onderzochten de samenhang tussen werkalliantie, sociaal netwerk (ouders en peers) en recidive. Er bleek een significante samenhang tussen de interpersoonlijke aspecten van de alliantie (binding) en recidive van geweldsdelicten bij cliënten die geen ouderlijke ondersteuning en geen goede communicatie met peers rapporteerden. Waar wel een goed ondersteunend contact was, waarbij vooral de vader van belang bleek, was er geen significante samenhang meer tussen recidive met de werkalliantie. Zij concludeerden dat de kwaliteit van de werkalliantie, en met name de interpersoonlijke aspecten daarvan, vooral een beschermende factor is voor recidive bij jongvolwassen vrouwen bij wie de ouders geen ondersteunende rol spelen bij hun re-integratie.

Het belang van peers en familie voor de werkalliantie is door Bovard-Johns, Yoder & Burton (2015) onderzocht bij 332 mannelijke jongvolwassen seksuele delinquenten. Ook hier bleek hechting aan peers en vooral goede communicatie met de vader samen te hangen met hogere waarderingen van de werkalliantie met de behandelaar. Florsheim et al. (2000) vonden dat jongeren die veel contact hadden met antisociale peers lager scoorden op de werkalliantie met hun behandelaar.

Uit een onderzoek van Skeem, Eno Loudon, Manchak, Vidal en Haddad (2009) onder 82 verslaafde delinquenten bleek dat toekomstige overtreddingen binnen zowel het reclasseringscontact als de behandeling het laagste zijn als er sprake was van een ondersteunend sociaal netwerk én een behandelaar en / of reclasseringswerker die hen expliciet betrok bij beslissingen over de behandeling en in het toezicht. Naarmate het sociale netwerk kleiner en minder ondersteunend was werd het belang (in de zin van voorspellend voor overtreddingen) van een goede professionele alliantie groter. Delinquenten met een beperkt en niet ondersteunend sociaal netwerk, die zich meer gecontroleerd dan ondersteund voelden in de professionele alliantie lieten de meeste overtreddingen zien. Skeem et al. (2009) bepleitten op grond hiervan meer aandacht voor versterken van het sociale netwerk in het reclasseringswerk.

De maatschappelijke context van de cliënt

De invloed van maatschappelijke contextfactoren op delinquentie, zoals al dan niet hebben van werk, armoede/schulden, leven in achterstandswijken,

laag opgeleid zijn, is bekend (Farrall, 2002). Er is hiervan (nog) geen effect bekend op de werkalliantie. Wel zijn er beperkt referenties voor een verband tussen de werkalliantie en het contextkenmerk behorend tot een culturele minderheidsgroep. DeSorcy, Olver & Wormith (2016) onderzochten 423 seksuele delinquenten, waarvan de helft Canadees Aboriginal (oorspronkelijk Canadese bewoners, namelijk verschillende groepen Indianen) en de helft Non-Aboriginal. Zij vonden significante verschillen tussen beide groepen op de scores van de werkalliantie, met name bij binding, en een (zwak) positief verband tussen de waardering van de werkalliantie en positieve afronding van de behandeling. Zij bespreken de bevindingen in het licht van het waardepatroon van de betrokken Aboriginals in relatie tot het waardepatroon van de Canadese behandelprogramma's en het concept werkalliantie van Horvath et al (2011). Ook Walters (2016) vond dat hoge scores op de werkalliantie van cliënten met een witte, westerse achtergrond hun vooruitgang (hier: minder druggebruik) iets beter voorspelden dan bij cliënten met een andere culturele achtergrond. De onderzoekers roepen op dit voor meerdere culturele groepen te onderzoeken en indien nodig tot aanpassingen van cultuurspecifieke kenmerken van de werkalliantie te komen.

Life events tijdens het toezicht

Belangrijke wendingen in het leven (rond werk, inkomen, relaties, ouderschap, wonen, gezondheid) kunnen van grote invloed zijn op de afbouw van een delinquente loopbaan (Farrall, 2002; Laub & Sampson, 2001) en daarmee mogelijk ook op de resultaten van het toezicht. De invloed hiervan op de werkalliantie in gedwongen kader wordt in dit model verondersteld.

4.5 KENMERKEN VAN DE RECLASSERINGSWERKER

Demografische kenmerken

In het model wordt een mogelijk verband verondersteld van de werkalliantie met leeftijd, gender en ervaringsjaren van de reclasseringswerker, ondanks dat dit verband in andere studies nauwelijks is gevonden of onderzocht. Waar in de literatuur is gecontroleerd voor deze kenmerken is er ofwel niet over gerapporteerd ofwel er is niets gevonden. Hieraan zal mede debet zijn dat het merendeel van de onderzoeken naar de werkalliantie zich concentreert op kenmerken en werkalliantiescores van cliënten. DeLude et al. (2012) stelden de vraag wel expliciet, maar vonden geen verband tussen cliëntscores op de werkalliantie en demografische kenmerken van de reclasseringswerker. Blasko & Jeglic (2016) deden een studie naar het verband van de werkalliantie met (ondermeer) gender van de behandelaar, bij 202 seksueel delinquent mannen. Het alliantiekenmerk binding van deze cliëntgroep met vrouwelijke behandelaar bleek significant iets minder sterk dan bij mannelijke behandelaars. Volgens de auteurs kan men hieruit niet conclu-

deren dat vrouwelijke behandelaars minder effectief zijn; de bevindingen kunnen de perceptie van de seksueel delinquenten op vrouwen weerspiegelen. Verwijzend naar Safran et al. (2006) stellen zij dat vrouwen die goed zijn in het herstellen van problemen in de alliantie juist een hoge effectiviteit kunnen bereiken.

Kenmerken van de persoon

Voor het vrijwillige kader constateerden Castonguay et al. (2006) een verband tussen de werkalliantie met de volgende (meer of minder persoonsgebonden) gedragingen van de behandelaar: in positieve zin met empathie, flexibiliteit, adequate interpretaties. En in negatieve zin met rigiditeit, neiging tot kritiseren en inadequate zelfonthulling. Er is geen reden aan te nemen dat dit voor het gedwongen kader anders zal liggen. Ross et al. (2007) beschouwden enkele relatief stabiele persoonlijkheidskenmerken als essentieel, zoals warmte in het contact, zorgvuldigheid, hechtingsstijl en bepaalde interpersoonlijke schema's. Voor reclasseringswerkers met een angstige hechtingsstijl en een interpersoonlijk schema waarbij zij zich afgewezen voelen bij kritiek, is het volgens hen moeilijk om binding te ontwikkelen met cliënten die afwijzend en kritisch reageren. Bij gedetineerden met persoonlijkheidsstoornissen vonden Bowers et al. (2003) een verband tussen neuroticisme (NEO-PI-R; Costa & McCrea 1992) van de medewerkers en hun houding tegenover de gedetineerden. In de context van klinisch forensische zorg vond Penterman (2015) dat groepsleiders met een hoge mate van emotionele stabiliteit minder frequent melding maakten van agressieve incidenten, terwijl groepsleiders met een hoge mate van consciëntieusheid dit juist vaker deden.

Toezichtgerelateerde competenties: ervaring, training en monitoring

Volgens Ross et al. (2007) is er een verband tussen de werkalliantie en aan te leren professionele competenties, zoals de technische vaardigheden om volgens specifieke methodieken te werken en het vermogen een vruchtbare samenwerking te ontwikkelen en onderhouden met cliënten. Dit laatste veronderstellen zij van bijzonder belang in gedwongen kader, waar doelen van de cliënt bij de start niet altijd overeenkomen met doelen van de reclassering. Doelen en verwachtingen van de reclasseringswerker zelf zijn cruciaal. Ross et al. stellen dat zowel te hoge doelen en verwachtingen (niet te realiseren, leidend tot teleurstellingen) als te lage doelen en verwachtingen (de verwachting van falen) schadelijk kunnen zijn in het werken met delinquente cliënten. Te hoge verwachtingen en sterke binding van reclasseringswerkers met hun cliënten kunnen ook volgens Farrenkopf (1992) ondermijnend werken en leiden tot cynisme en afwijzing van cliënten. Blasko, Friedmann, Rhodes en Taxman (2015) constateerden dat de werkalliantie (volgens cliënten) met reclasseringswerkers die een training kregen aangeboden over gedragsverandering en motivational interviewing beter was dan met hen die dit niet krijgen. Wampold et al. (1997) vonden dat het vertrouwen van professionals in de eigen werkwijze van

invloed is op hun effectiviteit in de samenwerking. Northey (1999) en Ross et al. (2007) benadrukten het belang van cliëntfeedback voor de kwaliteit van de alliantie. Het belang hiervan is voor het vrijwillige kader al eerder vastgesteld door Norcross (2011) en Duncan en Miller (2000) en in Nederland bepleit door Pijnenburg (2010) en Van Yperen et al. (2010).

Waarden en roloriëntatie van de reclasseringswerker

Prosociale waarden en het geloof in de veranderbaarheid van mensen beïnvloeden de kwaliteit van de werkalliantie, blijkt uit onderzoek van Trotter (2006) en Annison, Eadie en Knight (2008). Ook Matthews en Hubbard (2007) benadrukten het belang van deze waarden.

Invloed van een gecombineerde controlerende – en rehabiliterende roloriëntatie op negatieve uitval is gevonden door Wormith et al. (2007). Een verband tussen de hybride (evenwichtig combineren van ondersteunen en begrenzen) kwaliteit van de werkalliantie is gevonden door Skeem et al. (2007). Wild (2011) trachtte onder 216 jeugdige reclasseringscliënten een verband vast te stellen tussen hun scores op de Dual Role Relationship Inventory-Revised (DRI-R, Skeem et al., 2007) en roloriëntatie van de reclasseringswerkers. Wegens het gebrek aan variantie (een overgrote meerderheid scoorde een ‘gecombineerde / hybride’ rolopvatting) kon dit verband niet worden geëxploreerd.

4.6 KENMERKEN VAN HET TOEZICHTTRAJECT

Goede uitvoering van methodiek

Nauwe samenhang en wederzijdse invloed tussen methodiek en werkalliantie wordt in veel publicaties verondersteld (Norcross & Lambert, 2011; Orlinsky, 2000; Ross et al., 2007; Burnett & McNeill, 2005; Hermanns & Van Montfoort, 2008; Van Yperen, 2010).

Flückiger, Del Re, Wampold, Symonds en Horvath (2012) vonden (voor het vrijwillige kader) in een meta-analyse dat de gerapporteerde kwaliteit van de werkalliantie niet verschilt voor de verschillende behandelmethodieken. Verschillende andere auteurs refereren juist wel aan kenmerken van het behandelprogramma bij de interpretaties van hun resultaten. Zo geven Polaschek & Ross (2010) aan dat de hoge scores die zij vinden op doelgerichtheid mogelijk te maken hebben met het behandelprogramma van de onderzochte doelgroep, waarin aansluiting bij doelen van cliënten vanaf de start van het traject cruciaal is. Dat zou betekenen dat methodieken waarbij gewerkt wordt met door doelen die cliënten zelf belangrijk vinden kunnen leiden tot hogere scores op de werkalliantie. Skeem et al. (2007) en Kennealy et al. (2012) vonden juist een gering belang van het kenmerk gezamenlijke doelgerichtheid en verklaarden dit uit het feit dat de reclassering werkt op basis van opgelegde doelen, die zijn ontleend aan het recidiverisico en de opdracht van Justitie, en dat doelgericht werken vanuit cliëntdoelen daardoor

bemoeilijkt wordt. Hoewel inhoudelijk tegenstrijdig ondersteunen de interpretaties van deze onderzoekers de veronderstelling dat de gehanteerde methodiek een rol speelt bij de kwaliteit van de werkalliantie. Voor therapie in het vrijwillige kader vinden Zilcha-Mano et al. (2017) dat verschillen tussen cliënten en therapeuten in waardering van de werkalliantie groter zijn bij gedragsmatig-cognitieve therapie dan bij *alliance-focussed* therapie en dat grote verschillen bij gedragsmatig-cognitieve therapie samenhangen met minder goede resultaten.

Zowel Ross et al. (2007) als Hart en Collins (2014) thematiseren dat de programmatheorie van het RNR model veel vraagt van de vermogens van de cliënt om te onderhandelen over doelen en van de vaardigheid van de reclasseringswerker om de doelen van de cliënt te verbinden aan reclasseringsdoelen. De uitgangspunten van het *good lives* model (Ward, 2002) vormen volgens Ross et al. (2007) en Hart en Collins (2014) een beter basis voor het proces van gezamenlijke doelgerichtheid, omdat hierbij positieve doelen van cliënten het startpunt vormen. Methodieken die een goede aansluiting op doelen van de cliënt voorschrijven zijn volgens hen van positieve invloed op de kwaliteit van de werkalliantie. In algemene zin draagt een goede modelgetrouwe uitvoering van een methodiek (programma-integriteit; Andrews & Bonta, 2010) bij aan resultaten en daarmee vermoedelijk ook, gezien de veronderstelde wisselwerking, aan de kwaliteit van de werkalliantie.

Continuïteit

Het begrip werkalliantie lijkt continuïteit in de samenwerking tussen een cliënt en een professional te veronderstellen. De geraadpleegde onderzoeken rapporteren, op één na, niet over wisselingen aan de zijde van professionals; er wordt kennelijk uitgegaan van één behandelaar of reclasseringswerker die vanaf het begin tot het einde in het spel is. De realiteit van het reclasseringswerk, zeker geplaatst binnen de gehele justitieketen vanaf de aanhouding, is echter een andere. Om deze reden namen DeLude et al. (2012), die alliantiescores van 202 reclasseringscliënten hebben gemeten, het aantal wisselingen op in hun onderzoek. Bij ruim de helft van de deelnemende cliënten was minstens een keer van reclasseringswerker gewisseld. In afwijking van hun verwachting bleek geen significant verband tussen het aantal wisselingen, de alliantiescores en het – beperkte – resultaatcriterium van algemene satisfactie. Het belang van continuïteit in de gehele keten is echter in verschillende publicaties onderbouwd, door ondermeer Chapman en Hough (1998) en Carney en Buttell (2003) en in Nederland Kenis (2001) en Hermanns (2009). Dat maakt de vraag naar het effect van wisselingen op de werkalliantie relevant.

4.7 MOTIVATIE EN ERVAREN VERANDERBAARHEID

In het model wordt verondersteld dat er gedurende het toezichttraject sprake is van wisselwerking (convergentie) tussen de kwaliteit van de werkalliantie, de motivatie van de cliënt en het geloof in veranderbaarheid van de cliënt. Mogelijk medieert de motivatie van de cliënt tussen de werkalliantie en het toezichtresultaat.

Motivatie van de cliënt is een dynamisch en cyclisch proces, waarbij tijdens elke fase terugval mogelijk is. Motivatie tot verandering is niet (alleen) een eigenschap van een persoon en diens context, maar evenzeer een resultaat van interactie tussen cliënt en reclasseringswerker (Proschaska, Redding & Evers, 2002; Miller & Rollnick, 2002; Menger & Krechtig, 2016). De motivatiecyclus kent als stadia: voorbeschouwing, overpeinzing, besluitvorming, verandering en consolidatie. Daarnaast onderscheidt de literatuur verschillende varianten van interne of externe motivatie. In aansluiting op andere onderzoekers voor het gedwongen kader (Skeem et al., 2007; Van der Helm, 2011) wordt in het model uitgegaan van het motivatiebegrip van ondermeer Guay, Vallerand & Blanchard (2000), die vier typen motivatie onderscheiden: intrinsieke motivatie (ik doe het omdat ik er zelf gelukkig van word), interne regulatie (ik doe hem omdat het mij een door mijzelf gewaardeerd voordeel oplevert), externe regulatie (ik doe het omdat het moet en ik de gevolgen van weigering wil vermijden) en amotivatie (ik ga dit niet doen want ben meer gemotiveerd voor iets anders). De veronderstelling hierbij is, evenals bij Miller et al. (2002), dat intrinsieke motivatie geen voorwaarde is voor gedragsverandering. Externe regulatie wordt verondersteld een hanteerbaar startpunt te zijn voor het werken aan reclasseringsdoelen en toewerken naar interne regulatie is voldoende voor het bereiken van reclasseringsdoelen op de korte termijn. Bij het type motivatie dat door Guay et al. (2000) amotivatie is genoemd, is de cliënt niet ongemotiveerd in algemene zin, maar is het streven van de cliënt sterker gericht op andere doelen dan op het beoogde doel van de alliantie. Bijvoorbeeld op doelen waarvan zij vooralsnog meer voordelen ervaren (zoals het vasthouden aan status in criminele jeugdgroepen, of volharden in verslavingsgedrag). Ook dat kan in het reclasseringswerk een startpunt zijn voor werken aan *compliance* aan het toezicht en daadwerkelijke verbeteringen in het leven van de betrokken cliënt (Proschaska et al., 2002; Miller & Rollnick, 2002; Menger & Krechtig, 2013, 2016).

Geloof in veranderbaarheid van de situatie en vertrouwen in de eigen competentie om te veranderen wordt door Proschaska et al. (2002) en Miller et al. (2002) beschouwd als een voorwaarde voor motivatieontwikkeling. Waar dit voldoende aanwezig is spreken zij van *readiness to change*. McNeill en Whyte (2007) spreken in dit verband van de term *agency* (zelfregie), de ervaring van zichzelf als een handelend persoon die invloed kan uitoefenen op

het eigen leven (zie ook Seligman, 1972). Veranderbaarheid en motivatie liggen dicht bij elkaar, maar veranderbaarheid is wel te specificeren binnen het motivatiebegrip van Guay et al. (2000), dat in het model als uitgangspunt is genomen.

Polaschek et al. (2010) hebben zowel de motivatie van cliënten als diens werkalliantie scores gemeten; ze rapporteerden niet over het verband tussen motivatie en de werkalliantie, maar constateerden wel dat zowel de motivatie als de werkalliantie bij de start van de behandeling niet samenhangt met resultaat en bij de vervolgmeting wel. Skeem et al. (2007) gebruikten motivatie als maat voor convergentie en vonden een verband met de *dual role relationship*. Wild (2011) nam de *readiness to change* schaal op in haar onderzoek, vond geen verband hiervan met de *dual role relationship* en een negatieve samenhang met formele handelingen door de reclasseringswerker.

4.8 RESULTATEN

In het theoretische model wordt verondersteld dat de kwaliteit van de werkalliantie van invloed is op het bereiken van doelen en het al dan niet afronden van het gehele toezichttraject. Ook kenmerken van de context, cliënten, reclasseringswerkers en het toezichttraject worden verondersteld van invloed te zijn op het resultaat, al dan niet in interactie met de werkalliantie.

Bereik van specifieke en algemene doelen

Specifieke doelen zijn overeengekomen concrete tussendoelen van het toezicht (rond bijvoorbeeld inkomen, huisvesting, relaties, emotioneel welzijn, middelengebruik, zelfregie bij risicobeheersing) en doelen van specifieke onderdelen van het traject (van bijvoorbeeld gedragsinterventies, behandeling). Algemene doelen zijn de doelen van het toezichttraject als geheel, die zijn geformuleerd in relatie tot het gewenste eindresultaat van een delictvrij en maatschappelijk geïntegreerd bestaan. Doelbereik als uitkomstmaat voor de werkalliantie wordt in de literatuur vaak gedefinieerd in termen van beginnende gedragsverandering, beginnend behandelresultaat en verbetering van emotioneel welzijn, veelal op basis van zelfrapportage door cliënten, al dan niet aangevuld met rapportage door professionals (Polaschek et al. 2010; Hart et al., 2014; Ayotte et al., 2016; Walters, 2016). Daarnaast wordt doelbereik in termen van formele reclasseringsdoelen gedefinieerd, zoals al dan niet voorkomen van formele overtredingen en nieuwe arrestaties. Enkele publicaties rapporteerden een negatief verband tussen specifieke kenmerken van de

werkalliantie, technische overtredingen en nieuwe arrestaties (Florscheim et al., 2000; Skeem et al., 2007; Kennealy et al., 2012; Wild, 2011).⁷

Cliëntscores op de werkalliantie lijken vooral positief samen te hangen met door cliënten zelf gerapporteerde verbetering en werkerscores op de werkalliantie met door henzelf gerapporteerde verbetering. Mogelijk werkt de werkalliantie, zoals ervaren door de cliënt, vooral in op ervaren veranderingen en welbevinden van cliënten en indirect op de voor hen meer afstandelijke reclasseringsdoelen.

Uitval versus afronding van het reclasseringstraject

Wormith et al. (2007) en Olver et al. (2011) verwachtten vooral invloed van de werkalliantie op afronding of uitval van het toezicht, dat blijkens hun review is gerelateerd aan recidive.

Van een afgerond traject spreken we als de doelen zijn bereikt en / of als de opgelegde toezichttermijn is afgelopen. Voortijdig doelbereik, leidend tot voortijdig stoppen van het toezicht, wordt beschouwd als een afgerond traject. Tijdelijk of geheel afbreken van het toezicht wegens opname in een behandelkliniek of een verhuizing wordt niet als uitval beschouwd; inhoudelijk kan dit zowel een positieve als een negatieve wending zijn. Van negatieve uitval spreken we alleen als het toezicht voortijdig wordt afgebroken (en de cliënt wordt teruggezonden naar Justitie) wegens overtredingen van bijzondere voorwaarden of aanwijzingen, een algeheel gebrek aan *compliance* in de samenwerking, veelvuldig wegblijven van de cliënt, of recidive tijdens toezicht. Diverse auteurs gebruikten haperingen in het toezicht als zodanig als proxy – uitkomstmaat voor uitval of voor recidive en vonden een verband hiervan met de werkalliantie (Skeem et al., 2007; Kennealy et al., 2012; Wild, 2011). De uitkomstmaat afronding of negatieve uitval wordt in de literatuur weinig gebruikt. Wel door Florscheim et al. (2000) en Skeem et al. (2007), die beide een verband vonden met een of meer kenmerken van de werkalliantie respectievelijk *dual role relationship*.

Delictvrij en maatschappelijk geïntegreerd bestaan

Hiervan spreken we als de cliënt uiteindelijk een naar eigen beste vermogen maatschappelijk geïntegreerd en prosociaal, delictvrij leven leidt. McNeill (2006) spreekt van *primary desistance* (geen delictgedrag) en *secondary desistance* (een nieuwe identiteit waarbij een persoon zichzelf niet meer ziet als iemand die delicten pleegt maar als iemand die een prosociaal, goed leven wil leiden). Hoewel *secondary desistance* staat voor het meest stabiele resul-

7 In het licht van de opdracht van de reclassering en de waarde 'veiligheid' is ook tijdig terugzenden naar Justitie wegens oplopend risico of nieuw delictgedrag een vorm van doelbereik en goed reclasseringswerk. In deze studie beschouwen we echter het bereiken van positieve doelen, afgeleid van het streven naar een maatschappelijk geïntegreerd en delictvrij leven, als resultaat.

taat en het streven van reclasseringswerkers daarop is gericht, beschouwen we *primary desistance* als een belangrijk en beïnvloedbaar resultaat van reclasseringstoezicht. Er is onder onderzoekers discussie over recidive als dichotome uitkomstmaat. Ook het verminderen van aantal en ernst van de delicten kan immers als maatschappelijk relevant resultaat van reclasseringstoezicht worden beschouwd, evenals verbeteringen op criminogene en beschermende factoren (Andrews & Bonta, 2010; McNeill, 2006; Menger, Bosker & Heij, 2012) en het bereiken van positieve doelen van de cliënt (Ward & Maruna, 2007). Deze uitkomstmaat is in algemene zin moeilijk te meten. Als proxy voor *primary desistance* kan, behalve naar afronding en uitval, gekeken worden naar doelbereik volgens cliënten zelf en verbetering op geobjectiveerde criminogene en beschermende factoren, nieuwe vroeghulpmeldingen (eerste reclasseringscontact na nieuwe aanhouding) en feitelijke recidivegegevens tot enkele jaren na afronding van - of uitval uit het toezicht. Florsheim et al. (2000) en Skeem et al. (2007) vonden een verband van de werkalliantie met nieuwe arrestaties tijdens het toezicht. Bij de uitkomstmaat 'nieuwe vroeghulpmelding' geldt dat dit niet hoeft te betekenen dat de cliënt werkelijk betrokken is bij een delict, er is een verdenking.

4.9 CONCLUSIES OVER DE WERKALLIANTIE ALS WERKZAME FACTOR

In Figuur 4.1. werd het theoretisch model getoond van de werkalliantie als mogelijk werkzame factor voor de beoogde resultaten van het toezicht. Voor het onderzoek geldt de aanname dat alle kenmerken uit dit theoretische model een rol spelen, op de volgende wijze:

- Kenmerken van de context, van beide actoren en van het reclasseringstraject worden verondersteld van invloed te zijn op de werkalliantie. Zij worden ook verondersteld van invloed te zijn op het eindresultaat, in interactie met de werkalliantie of met andere kenmerken uit het model.
- Motivatie en veranderingsbereidheid worden verondersteld convergent te zijn met de ontwikkeling van de werkalliantie en zijn mogelijk mediërend tussen de werkalliantie en het resultaat.
- Kenmerken van de werkalliantie worden verondersteld, naast of in interactie met de beschreven andere variabelen, van invloed te zijn op twee soorten resultaat van het toezicht. Ten eerste verbetering van welbevinden en gedrag bij cliënten, volgens henzelf (in termen van eigen positieve doelen) en de reclasseringswerker (in termen van verbetering bij criminogene en beschermende factoren). Ten tweede op resultaten in termen van formele reclasseringsdoelen, zoals compliance en afronding van het toezicht. Van beide soorten resultaat wordt invloed verondersteld op het einddoel van een naar beste vermogen delictvrij en maatschappelijk geïntegreerd bestaan van cliënten.

Het begrip werkalliantie in gedwongen kader beschrijft microprocessen tussen cliënten en reclasseringswerkers. De werkalliantie is echter niet te isoleren van kenmerken van de context: sociale bindingen en maatschappelijke positie van de cliënt, de organisatie van de reclasseringswerker en het politieke klimaat en de justitiële context die voor beiden gelden.

Een beperking van de jonge onderzoekstraditie naar de werkalliantie in gedwongen kader is de grote variëteit in uitkomstmaten, waardoor het belang van de werkalliantie voor verschillende soorten resultaat nog niet goed is vast te stellen. Een tweede beperking is de eenzijdigheid van de metingen: hoewel het begrip werkalliantie per definitie verwijst naar bijdragen van beide actoren in hun onderlinge interactie wordt in de meeste publicaties alleen geschreven over cliëntmetingen. En waar de beleving van de werkalliantie door professionals wel is gemeten is er slechts zeer beperkt over gerapporteerd. Een derde beperking is dat onderzoek naar de werkalliantie in het gedwongen kader merendeels is gebaseerd op slechts een meting en / of op een kleine onderzoeksgroep.

Daarom vinden in dit huidige onderzoek twee metingen plaats onder zowel cliënten als reclasseringswerkers en worden meerdere uitkomstmaten gebruikt.

Het theoretisch model omvat een groter aantal variabelen dan kan worden meegenomen in een eerste onderzoek naar kenmerken van de werkalliantie voor het Nederlandse reclasseringstoezicht. Voor dit onderzoek is gekozen voor meting van een beperkt aantal variabelen, waarvan rechtstreekse relevantie voor de kwaliteit van de werkalliantie wordt verwacht *en* die ofwel betrouwbaar zijn te meten via items in de vragenlijst, ofwel voldoende eenduidig uit het registratiesysteem van de reclassering zijn te halen. In hoofdstuk 6 is beschreven welke van de variabelen uit het model in het onderzoek zijn meegenomen, hoe die zijn gemeten en hoe resultaatcriteria zijn geoperationaliseerd.

5 Meten van kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader

Ontwikkeling van het meetinstrumentarium voor de veronderstelde kenmerken

5.1 INLEIDING

Voor de theoretisch veronderstelde kenmerken van de werkalliantie in het Nederlandse reclasseringstoezicht is geen dekkend meetinstrument voor handen.

De *Offender-Version* (Tatman & Love, 2010) van het veel gebruikte meetinstrument *Working Alliance Inventory* (WAI, Horvath & Greenberg, 1986) meet slechts twee van de vijf theoretisch veronderstelde kenmerken (doel- en taakgerichtheid en binding). Het eerste specifieke meetinstrument voor het gedwongen kader, de *Dual Role Relationship Inventory* (DRI-R; Skeem et al., 2007) meet twee deel aspecten van de theoretisch veronderstelde kenmerken: vertrouwen als onderdeel van binding en rigide optreden van de reclasseringswerker als onderdeel van stroefheid.

Naast deze constatering wordt meting van de werkalliantie gecompliceerd doordat de beleving daarvan per definitie bij zowel cliënt als werker dient te worden vastgesteld, hoewel slechts in een beperkt aantal onderzoekspublicaties is gerapporteerd over bevindingen aan beide zijden. De betekenis van deze tweezijdigheid dient nog nader geëxploreerd te worden. Mogelijk hebben reclasseringscliënten en – werkers een zodanig ander perspectief op de werkalliantie dat het niet vanzelfsprekend gaat over hetzelfde construct. Het construct werkalliantie is bovendien dynamisch; het kan veranderen in de loop van de tijd.

Dit maakt het zoeken naar een geschikt instrument tot meer dan een keus van een bestaand instrument. Om tot een zowel dekkend als passend meetinstrumentarium te komen zijn verschillende stappen gezet, waarbij de volgende vragen leidend waren:

- Welke bestaande meetinstrumenten zijn het meest voor de hand liggend voor het meten van de theoretisch veronderstelde kenmerken?
- In welke mate zijn deze bestaande instrumenten compleet, in de zin van dekkend voor alle veronderstelde kenmerken?

- Welke extra items en (concept) schalen zijn nodig om bestaande instrumenten dekkend te maken voor de theoretisch veronderstelde kenmerken?
- Zijn de items zodanig geformuleerd dat zij passend zijn voor de context en de professionele cultuur van de Nederlandse reclassering?
- Is de formulering van de items begrijpelijk voor cliënten en werkbaar voor reclasseringswerkers?

Het zoekproces is te ordenen in vier stappen:

- Stap 1: keuze van twee bestaande instrumenten als basis
- Stap 2: bottom up check bij reclasseringsexperts van de theoretisch veronderstelde kenmerken en van de passendheid van de twee bestaande instrumenten
- Stap 3: maken van proefitems en uitvoeren van twee tests met de gehele set vragenlijsten
- Stap 4: definitieve keuze van nieuwe items en pilot met de definitieve set meetinstrumenten

5.2 STAP 1: TWEE BESTAANDE INSTRUMENTEN ALS BASIS

5.2.1 Offender-Version van de Working Alliance Inventory-Short Form

De *Working Alliance Inventory Short Form* (WAI-S) is een van de meest gebruikte instrumenten voor de werkalliantie, vooral in het vrijwillige kader maar ook, in beperkte mate, in het gedwongen kader. Om vergelijking met andere onderzoekspublicaties mogelijk te maken is dit instrument gebruikt bij de metingen van de werkalliantie.

De WAI-S, ontwikkeld door Horvath en Greenberg (1986), later bewerkt door Horvath en Bedi (2002), kan twee van de kenmerken uit het theoretische model meten, te weten gezamenlijke doel- en taakgerichtheid en binding. De WAI is het meest gebruikte instrument om de werkalliantie te meten tussen een professional en diens cliënt (Norcross, 2011). Dit instrument is gebaseerd op het begrip werkalliantie, zoals geïntroduceerd door Bordin (1975). De eerste versie van de WAI is gepubliceerd in 1986, sindsdien is een groot aantal studies verricht met het instrument, ondermeer geresumeerd in Horvath et al. (2011).

Schalen

De WAI bestaat uit 36 items, verdeeld over drie schalen, te weten *goal*, *task* en *bond*. Antwoorden worden gescoord op een Likert schaal van 1-7 uiteenlopend van helemaal oneens tot helemaal eens.

De WAI kent een versie voor professionals en voor cliënten en is gericht op de meting van hun onderlinge samenwerking; de WAI bedoelt unieke dyades te meten. Beide versies zijn parallel: aan professional en cliënt wordt steeds naar hetzelfde gevraagd. De items uit de WAI zijn – in lijn met het gegeven dat de werkalliantie primair een beleavingsconstruct is - gericht op beleavingsaspecten.

- Aan beide zijden (cliënt en professionals) komen drie soorten items voor:
- items over beleving van de eigen inzet in de werkalliantie (voorbeeld: *ik probeer echt goed te luisteren naar mijn cliënt* versus *ik voel dat mijn toezichthouder echt naar me luistert*),
 - items over de perceptie van gezamenlijkheid in de beleving (*we zijn het eens over wat belangrijk is om aan te werken*),
 - en items over de perceptie van de beleving van de ander (*ik denk dat mijn toezichthouder me mag* vs *ik denk dat mijn cliënt me mag*).

WAI –S Offender-Version

Na de introductie van de WAI zijn enkele verkorte versies verschenen, allen bestaande uit 12 items, eveneens verdeeld over de drie schalen *goal*, *task* en *bond*, die een vergelijkbaar resultaat laten zien als de langere versie. De WAI- Short Form van Tracey en Kokotovic (1989) is door Tatman en Love (2010) gebruikt als uitgangspunt voor de Offender-Version van de WAI. In de Offender-Version is de term ‘therapeut’ vervangen door ‘reclasseringswerker’ en ‘therapie’ door ‘toezicht’. Daarnaast is het item ‘*mijn toezichthouder respecteert mij*’ aangevuld met ‘*zelfs als ik iets doe wat hij/zij niet goed vindt*’.

Tabel 5.1 De items van de WAI Short Form, Offender-Version (Tatman & Love, 2010)

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
Mijn toezichthouder en ik zijn het eens over wat er moet veranderen bij mij (G)	Mijn cliënt en ik zijn het eens over wat er moet veranderen bij hem/haar
Mijn toezichthouder en ik hebben samen bepaald aan welke doelen ik werk tijdens het toezicht ((G)	Mijn cliënt en ik hebben samen bepaald aan welke doelen hij/zij werkt tijdens het toezicht
Ik heb het gevoel dat het toezicht mij zal helpen bij de veranderingen in mijn leven (G)	Het toezicht zal mijn cliënt helpen bij de veranderingen die hij/zij wil
Mijn toezichthouder en ik zijn het eens over wat we willen bereiken met het toezicht (G)	Mijn cliënt en ik zijn het eens over de doelen waaraan we werken tijdens het toezicht
Ik geloof dat we op een goede manier aan mijn problemen werken (T)	Mijn cliënt gelooft dat we op een goede manier aan zijn/haar problemen werken
Door het toezicht ga ik anders naar mijn problemen kijken (T)	Ik denk dat mijn cliënt door het toezicht anders naar zijn/haar problemen gaat kijken
Met hulp van mijn toezichthouder begrijp ik nu beter hoe ik kan veranderen (T)	Het toezicht helpt mijn cliënt te begrijpen hoe hij kan veranderen

Vervolg tabel 5.1 De items van de WAI Short Form, Offender-Version (Tatman & Love, 2010)

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
We zijn het eens over wat belangrijk is om aan te werken (T)	We zijn het eens over wat belangrijk is om aan te werken
Ik denk dat mijn toezichthouder mij mag (B)	Ik denk dat mijn cliënt me mag
Ik voel dat mijn toezichthouder echt naar me luistert (B)	Ik probeer echt goed te luisteren naar mijn cliënt
Mijn toezichthouder en ik respecteren elkaar (B)	Mijn cliënt en ik respecteren elkaar
Mijn toezichthouder respecteert mij, zelfs als ik iets doe wat hij/zij niet goed vindt (B)	Mijn cliënt voelt zich door mij gerespecteerd, zelfs als hij/zij iets doet wat ik niet goedkeur

Interne consistentie WAI - S

De interne consistentie van de schalen in de WAI Short Form is hoog: Tracey en Kokotovic (1989) vinden in het vrijwillige kader de volgende alfa's voor cliënten: .90 (goal), .90 (task) en .92 (bond) en voor therapeuten .88 (goal), .83 (task) en .91 (bond). Tatman en Love (2010) rapporteren alleen over cliënten: .93 (goal), .90 (task) en .93 (bond). Bij Tatman en Love blijkt een tweefactor structuur sterker voor cliënten in het gedwongen kader: een grote factor goal-task en de factor bond. Ook Ross et al. (2011) vinden deze tweefactor structuur voor het gedwongen kader.

Test-hertest betrouwbaarheid

Tatman en Love voerden een test-hertest betrouwbaarheidsonderzoek uit onder 174 mannelijke reclasseringscliënten die deelnamen aan groepsactiviteiten. Aan het eind van de groepssessies is de WAI Offender-Version bij elk individueel afgenomen en binnen twee weken opnieuw. Zij vonden een matige tot sterke test-hertest correlatie van .70.

5.2.2 Dual-Role Relationships Inventory-Revised

De *Dual-Role Relationships Inventory-Revised* (DRI-R; Skeem et al., 2007) is het eerste instrument dat probeert vat te krijgen op de dynamiek van de interactie in een gedwongen kader en de eerste poging om specifieke kenmerken van de werkalliantie in een gedwongen kader te conceptualiseren. De ontwikkeling en toetsing van dit instrument vond plaats bij patiënten die voor psychiatrische stoornissen werden behandeld in gedwongen kader (forensische psychiatrische zorg). Hierna is het instrument gebruikt bij reclasseringstoezicht bij volwassenen (Kennealy et al., 2012) en voor jeugdige delinquenten (Wild, 2011).

Schalen DRI-R

De DRI-R bestaat uit drie schalen, te weten *caring-relational fairness*, *trust* en *toughness*. De schaal *caring-relational fairness* is samengesteld uit oorspronkelijk twee verschillende constructen (*caring*, 10 items en *relational fairness*, 10 items) en bestaat uit 20 items. *Trust* en *toughness* bestaan elk uit 5 items. Evenals de WAI werkt de DRI-R met parallelle items voor cliënt en professionaal en is het ontwikkeld om unieke dyades te meten. De items zijn evenals de WAI grotendeels gericht op beleving van de eigen inzet, de gepercipieerde gezamenlijkheid in beleving en de perceptie van de beleving van de ander. Daarnaast bevat de DRI-R, anders dan de WAI, een klein aantal items over perceptie van *gedrag* van de ander en van zichzelf (voorbeeld: *mijn behandelaar corrigeert me stevig als ik me niet aan de afspraken houd vs als deze cliënt zich niet aan de afspraken houdt dan corrigeer ik hem stevig*). De antwoorden worden gescoord op een Likert 7 puntsschaal, lopend van geheel oneens tot geheel eens.

Tabel 5.2 De items van de DRI-R

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
Ik voel me veilig genoeg om open en eerlijk te zijn tegenover mijn toezichthouder (Tr)	X lijkt zich veilig genoeg te voelen om open en eerlijk met me te praten
Ik voel me vrij om de dingen waar ik moeite mee heb met mijn toezichthouder te bespreken (Tr)	X voelt zich vrij om zijn/haar zorgen met mij te bespreken
Mijn toezichthouder vertrouwt erop dat ik eerlijk ben tegen hem/haar (Tr)	Ik vertrouw erop dat X eerlijk is tegen mij
Mijn toezichthouder weet dat hij / zij mij kan vertrouwen (Tr)	Ik weet dat ik X kan vertrouwen
X is iemand die ik vertrouw (Tr)	X lijkt het gevoel te hebben dat ik iemand ben die hij/zij kan vertrouwen
Mijn toezichthouder verwacht dat ik alles alleen doe en helpt me daar niet mee (To)	Ik verwacht dat X zijn taken zelfstandig uitvoert en ik help hem/haar daar niet teveel mee
X stelt onredelijke eisen aan mij (To)	Op grond van mijn functie stel ik strenge eisen aan X
Ik heb het gevoel dat mijn toezichthouder naar mogelijkheden zoekt om mij te straffen (To)	X lijkt te denken dat ik zoek naar mogelijkheden om hem/haar te straffen
Mijn toezichthouder corrigeert mij stevig als ik me niet aan de afspraken houd (To)	Als X iets verkeerd doet dan corrigeer ik hem stevig om te voorkomen dat het nog een keer gebeurt
Mijn toezichthouder behandelt mij neerbui-gend (To)	Ik spreek neerbuigend tegen X
X geeft om mij als persoon (C-RF)	Ik geef om X als persoon

Vervolg tabel 5.2 De items van de DRI-R

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
Mijn toezichthouder legt mij goed uit wat hij /zij van mij verwacht en waarom het goed is dat ik dat doe (C-RF)	Ik leg uit aan X wat ik verwacht dat hij/zij doet en waarom het goed is dat hij/zij dat doet
X doet zijn best om mij te helpen met mijn problemen (C-RF)	Ik doe erg mijn best om het goed te doen met X
Als ik het moeilijk vind om te doen wat ik moet doen dan luistert mijn toezichthouder goed naar de redenen die ik daarvoor heb (C-RF).	Als X het moeilijk vindt om te doen wat hij/zij moet doen dan luister ik goed naar de redenen die hij/zij daarvoor heeft
Als ik me niet aan de regels houd dan legt mijn toezichthouder rustig uit wat er moet gebeuren en waarom ((C-RF)	Als X zich niet aan de verplichtingen houdt dan leg ik rustig uit wat er moet gebeuren en waarom
Mijn toezichthouder is enthousiast en optimistisch over mij (C-RF)	Ik ben enthousiast en optimistisch over X
Mijn toezichthouder moedigt me aan om het samen met haar te doen (C-RF)	Ik moedig X aan om samen te werken met mij
Mijn toezichthouder houdt echt rekening met mijn omstandigheden als hij / zij besluit wat ik moet doen (C-RF)	Bij mijn besluiten over wat X moet doen houd ik echt rekening met zijn/haar omstandigheden
Mijn toezichthouder probeert echt om het goed te doen met mij (C-RF)	Ik probeer echt om het goed te doen bij X
Mijn toezichthouder is aardig en vriendelijk tegen mij (C-RF)	Ik ben warm en vriendelijk tegen X
Mijn toezichthouder behandelt me rechtvaardig (C-RF)	Ik behandel X rechtvaardig
Mijn toezichthouder is echt begaan met mijn situatie (C-RF)	Ik ben echt begaan met X's situatie
Mijn toezichthouder geeft me complimenten als ik dingen goed doe (C-RF)	Ik prijs X voor de goede dingen die hij/zij doet
Als ik me niet aan de afspraken houd dan praat mijn toezichthouder met mij voordat hij/zij verdere actie onderneemt (C-RF)	Als X een verkeerde richting uitgaat dan praat ik eerst met hem/haar voordat ik andere maatregelen neem
Ik weet dat mijn toezichthouder echt probeert mij te helpen (C-RF)	Ik wil X echt graag helpen
Mijn toezichthouder houdt rekening met mijn mening (C-RF)	Ik houd rekening met X's mening
Mijn toezichthouder geeft me genoeg kans om het te zeggen als ik moeite heb me aan de regels te houden (C-RF)	Ik geef X genoeg kans om het te zeggen als ik moeite heb me aan de regels te houden (C-RF)
Mijn toezichthouder neemt genoeg tijd om mij te begrijpen (C-RF)	Ik neem de tijd die nodig is om X te begrijpen
Mijn toezichthouder houdt rekening met mijn behoeften (C-RF)	Ik houd rekening met X's behoeften
Mijn toezichthouder respecteert mij in absoluut al zijn uitingen (C-RF)	Ik toon X respect in al mijn gedragingen

Vervolg tabel 5.2 De items van de DRI-R

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
-	Ik denk dat mijn cliënt zaken achterhoudt en niet met mij bespreekt (Tr)
-	Ik wil graag weten wat mijn cliënt van de voorwaarden vindt (RF)
-	Ik ben altijd helder en duidelijk over wat ik van mijn cliënt verwacht

Interne consistentie DRI-R

De interne consistentie van de DRI-R schalen is bij Skeem et al. (2007) hoog bij de doelgroep psychiatrische patiënten, namelijk $\alpha = .96$ voor de combinatieschaal *caring-relational fairness*, $.90$ voor *trust*, $.87$ voor *toughness* en $.95$ voor de totale DRI-R.

Test-hertest betrouwbaarheid

Skeem et al. (2007) rapporteren niet over test-hertest betrouwbaarheid; de publicaties over vervolgonderzoek met de DRI-R evenmin.

Convergente validiteit

De DRI-R scores in het onderzoek van Skeem et al. (2007) correleren matig ($.37$) met algemene tevredenheid (rapportcijfer) over de relatie met de behandelaar of cliënt, in dit onderzoek als een maat voor convergente validiteit gebruikt. Bij Skeem et al. (2007) hangen de cliëntscores op *toughness* ($.31$) en *trust* ($.21$) en de werkerscores *trust* ($.29$) en *toughness* ($.24$) significant samen met de *situational motivation scale* van Guay, Vallerand en Blanchard (2000).

Predictieve validiteit

In het onderzoek van Skeem et al. (2007) blijken hoge scores op *toughness* bij cliënten ($.34$) en lage scores op *trust* bij behandelaars ($.36$) voorspellend te zijn voor schendingen door de cliënt tijdens het toezicht. In het latere onderzoek van Kennealy et al. (2012) bij reclasseringstoezicht blijkt de predictieve validiteit van de combinatieschaal *caring-relational fairness* voor het aantal schendingen even goed als die van de gehele DRI-I.

5.3 STAP 2: EEN CHECK BIJ RECLASSERINGSWERKERS

Vijf reclasseringsexperts (ervaren reclasseringswerkers en werkbegeleiders) zijn geïnterviewd over de vraag wat volgens hen een goede kwaliteit werkaliantie in het reclasseringstoezicht kenmerkt. Bij elk door hen genoemd kwaliteitsaspect is doorgevraagd naar concretisering en is verzocht om

voorbeelden uit casuïstiek.⁸ Bij de analyse van de gesprekken is gezocht naar de kenmerken waarover overeenstemming bestaat. Overeenstemming bestaat over de volgende aspecten, door hen vooral geformuleerd in termen van gedragingen.

- Contact maken door tonen van interesse, kleine non-verbale en verbale uitingen van steun en respect en zoeken naar positieve bronnen van motivatie;
- Bij de begeleidingsdoelen het tempo en de mogelijkheden van de cliënt volgen en geloof houden in diens mogelijkheden, ook bij tegenslag;
- Werken in lijn met je eigen persoonlijkheid, bv humor niet als principe maar inzetten als dit bij je past;
- De kunst van toewerken naar motivationele congruentie, door als reclasseringswerker waar mogelijk aan te sluiten bij doelen en korte termijn perspectieven van de cliënt en tegelijkertijd de cliënt te motiveren om reclasseringsdoelen over te nemen;
- Duidelijk zijn over het kader en over rechten en plichten van zowel de cliënt als de reclassering, je eigen grenzen als werker serieus nemen en begrenzen van de cliënt als dat nodig is;
- Geen beloftes doen over vertrouwelijkheid aan je cliënt en niet te makkelijk uitgaan van volledige openheid en vertrouwen van de zijde van je cliënt. Betrouwbaar zijn: afspraken nakomen van beide zijden, het toezicht serieus nemen, als toezichthouder niet 'grillig' zijn (bv. te lang meegaan en dan te laat en te hard begrenzen), maar rustig en voorspelbaar zijn in je uitingen en besluiten⁹.

De genoemde aspecten zijn te ordenen in termen van de theoretisch veronderstelde kenmerken. De eerste drie gedragingen werken vermoedelijk in op het kenmerk *binding en vertrouwen*. De vierde gedraging werkt in op *gezamenlijke doelgerichtheid*. En beide laatste gedragingen verwijzen naar een neutrale *heldere communicatie van kaders en verplichtingen*.

Vervolgens zijn hen in een focusgroep de WAI en de DRI-R voorgelegd met het verzoek om deze lijsten te becommentariëren op volledigheid en pas-

- 8 Hiernaast is een kwalitatief onderzoek gedaan naar kenmerken van de werkalliantie die naar voren komen op grond van reconstructie van 40 gesprekken tussen cliënten en reclasseringswerkers en interviews met reclasseringswerkers en cliënten. Hierover is elders gerapporteerd (Degener, Sturm & Menger, 2013) en in Degener, Sturm & Menger, 2016 in Menger, Krechtig & Bosker, 2016). De bevindingen van dit kwalitatieve onderzoek sluiten aan bij de aspecten die deze vijf reclasseringexperts noemen.
- 9 Daarnaast zijn door deze experts aspecten genoemd die mogelijk wel een rol spelen, maar als contextfactor of als aspect van het methodisch handelen. Zoals het belang van praktische ondersteuning van de cliënt bij wonen, werken en inkomen tijdens het toezicht. En het belang van goede collega's bij wie je je veilig voelt.

sendheid voor door hen essentieel geachte kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader. Tijdens deze focusgroep gaven zij aan dat de volgende aspecten niet voldoende gedekt zijn:

- 1^e: Het gegeven dat er bij het reclasseringswerk niet alleen sprake is van doelen van de cliënt zelf, maar ook van reclasseringsdoelen die cliënten als opgelegd kunnen ervaren.
- 2^e: Het belang van heldere uitleg van kaders en condities, vanaf de start, als kenmerk van voorspelbaar handelen.
- 3^e: Het belang van erkenning en legitimering van een negatieve beleving van het reclasseringscontact bij cliënten, van verzet (of *reactance*) van cliënten tegen het gedwongen kader en tegen de reclasseringswerker als vertegenwoordiger daarvan.
- 4^e: Als spiegelbeeld hiervan het belang van onderkenning van negatieve emotionele respons van de reclasseringswerker op verzetsreacties van cliënten.

De eerste twee punten zijn al elders beschreven (conclusies hoofdstuk 3). Hieronder een toelichting op het derde en vierde punt. In de WAI zijn alle items in dezelfde richting geformuleerd: er staan alleen stellingen in over een positieve beleving van de werkalliantie, waardoor een negatieve waardering daarvan alleen kan worden weergegeven door laag te scoren. De DRI-R kent op dit punt iets meer variatie: de stellingen in de schaal *toughness* vragen naar een negatieve beleving. Dit zijn echter maar vijf items, die bovendien enigszins extreem zijn geformuleerd (voorbeelditem: '*Mijn toezichthouder behandelt mij neerbuigend*'). De realiteit van onder toezicht gestelde cliënten is echter genuanceerder en misschien beter te benaderen als er meer items zijn die op een meer neutrale wijze vragen naar een negatieve beleving. Door hiermee te variëren kan mogelijk ook de kans op sociaal wenselijke antwoorden afnemen (Bijleveld & Commandeur 2012).

Daarnaast kan via extra parallelle items ook worden geprobeerd zicht te krijgen op gevoelens en gedragingen van cliënten die kunnen wijzen op *reactance* (verzet tegen beperking van autonomie; Hong & Page, 1989; Rooney, 1992, Skeem et al., 2007). Waar *reactance* zich op de reclasseringswerker gaat richten kan het een ondermijnende rol spelen in de werkalliantie. Via extra items voor alleen de reclasseringswerker kan tevens worden geprobeerd, zicht te krijgen op diens eventuele negatieve emotionele respons op verzetsreacties van cliënten. Zoals signalen van regie- of energieverlies, oplopende rigiditeit, tegenzin of angst van de reclasseringswerker in het contact met de betrokken cliënt. Deze gevoelens worden aangeduid als *contra-reactance*. Deze gevoelens worden verondersteld voor te komen bij reclasseringswerkers die veel te maken hebben met *reactance* en andere vormen van actieve of passieve tegenwerking.

5.4 STAP 3: PROEFITEMS EN PILOTS MET DE VRAGENLIJST

Na deze ronde zijn 35 nieuwe concept-items gemaakt, in een poging de onderbelichte kenmerken te benaderen. Hierbij zijn concept-items gemaakt met een neutrale formulering over heldere communicatie van kader en verplichtingen en enkele items over *reactance* als kenmerk van interactie¹⁰. Daarnaast zijn items gemaakt die eventuele negatieve emotionele respons van reclasseringswerkers op *reactance* van hun cliënten proberen te vangen. Deze items kregen de naam *contra-reactance* mee. Deze items zijn als derde lijst toegevoegd aan de WAI- Offender-Version en de DRI-R, als de lijst Toegevoegde items van Menger en Donker. De toegevoegde items die na de verschillende pilots uiteindelijk zijn gekozen zijn te vinden in Tabel 5.4 in §5.4.3.

5.4.1 Eerste pilot onder 12 cliënten en reclasseringswerkers

Vervolgens is een kleine pilot gedaan bij een unit van de reclassering met de gehele set van vragenlijsten, gevolgd door vijf vragen over de passendheid en begrijpelijkheid van de vragenlijsten. De pilot vond plaats onder 12 cliënten met risiconiveau 1 (laag risico op recidive, gemeten met RISC, Van Montfoort, 2004) die binnenkwamen vanaf het moment van de start. De bijbehorende reclasseringswerker is benaderd voor toestemming van henzelf en hun cliënten. Na hun instemming zijn de cliënten door de onderzoeker opgevangen na een toezichtgesprek. Zij ondertekenden een *informed consent* formulier (volgens format van de ethische commissie voor criminologisch onderzoek van de VU) waarin tevens de borging van de privacy is uitgelegd en zij beantwoordden zelf schriftelijk de set vragenlijsten. Na afloop kregen zij een cadeaubon. Het was hen duidelijk dat het ging om een test ter voorbereiding van een onderzoek.

Bevindingen

Het accent bij de analyses lag bij de mondelinge vragen over de vragenlijst, van deelnemende reclasseringswerkers en cliënten. Hieruit kwam het volgende naar voren.

- 10 Hiertoe is besloten na constatering dat de bestaande Hong *Psychological Reactance Scale* (Hong & Page, 1989) meer focust op *reactance* als persoonskenmerk van de 'ontvanger' dan als kenmerk van interactie tussen twee actoren. Deze constatering is in lijn met Dillard & Shen, 2005 en Miller, Lane, Deatrck, Young & Potts (2007) die vinden dat *reactance* alleen kan worden begrepen in een tweezijdige context. Brehm (1966) vindt dat het begrip niet is te meten, omdat het niet samenvalt met specifieke gedragingen; het is eerder de bron van die gedragingen (verzet tegen inperking van autonomie) die *reactance* onderscheidt van andere vormen van weerstand tegen verandering. In het gedwongen kader wordt *reactance* consequent opgevat als een kenmerk van interactie (Trotter, 2006; Menger & Krechtig, 2004; Skeem et al, 2007).

Alle cliënten vonden de lijst te lang. Ongeveer de helft van de cliënten begreep enkele vragen niet goed. Dit gold vooral voor samengestelde vragen ('als-dan') uit de DRI-R (*caring-relational fairness*) en enkele negatief (in grammaticale zin) geformuleerde stellingen uit de lijst van Menger en Donker. Diverse cliënten zeiden dat ze niet konden antwoorden op vragen over 'wat de toezichthouder dacht', omdat zij dat niet konden weten.

Alle Reclasseringswerkers vonden de lijst te lang voor hun cliënten en sommige vragen te moeilijk voor niet Nederlandstalige cliënten. De samengestelde items ('als ... dan') achtten veel van hen te moeilijk voor licht verstandelijk beperkte cliënten, maar ook voor anderen met een minder goed ontwikkeld reflectievermogen. Een deel gaf aan dat een paar *toughness* items uit de DRI-R niet goed pasten bij het Nederlandse reclasseringswerk, omdat die uitgingen van een rechtstreekse bevelsverhouding die voor het Nederlandse reclasseringswerk niet op deze wijze door hen wordt herkend. Anderzijds vond het merendeel dat de lijsten een groter accent legden op 'hulpverlening en zorg' dan mogelijk was binnen het (destijds) vigerende reclasseringsbeleid. In dit verband stoorden enkele reclasseringswerkers zich aan de doublures (drie keer of meer) in de items die vroegen naar vertrouwen en respect. Diverse reclasseringswerkers gaven mee dat de lijst *over all* erg positief was: de meeste items zijn positieve beweringen over de alliantie met de reclassering. De items die naar een negatieve beleving vragen zouden volgens hen kunnen worden uitgebreid.

Conclusie

De bevindingen uit de pilot kunnen wijzen op een verschil in context tussen de doelen, condities en contactfrequentie bij intramurale behandeling in forensische zorg (waarin de DRI-R is ontwikkeld) en de wat zakelijker doelen en minder intensieve context van het reclasseringstoezicht, waarbij de contactfrequentie, in elk geval met de grote groep laag risicocliënten, veel lager is. De proeflijst is te lang en te complex en behoeft aanpassing en reductie.

5.4.2 Consult expert licht verstandelijke beperking¹¹

Na deze test is een expert op het gebied van licht verstandelijke beperking (lvb) geconsulteerd. Zij bevestigde het beeld dat de formulering van enkele items complex is, vooral in combinatie met een 7 puntsschaal zonder visuele ondersteuning. Items die vragen naar de cliëntperceptie van de beleving of mening van de toezichthouder leveren voor deze doelgroep ook problemen op. Vragen die in abstracte zin vragen naar 'doelen' zijn eveneens moeilijk voor lvb cliënten. Dit zou beter vast te stellen zijn met items over concreet doel- of taakgericht gedrag. Zij adviseerde ook dergelijke concrete items te

11 Dr. Hendrien Kaal, lector LVB en jeugdcriminaliteit bij Hogeschool Leiden

gebruiken voor deze doelgroep. Tevens adviseerde ze de items voor te lezen en de antwoorden ook in pictogrammen weer te geven. Haar aanbevelingen zijn overgenomen.

5.4.3 Aanpassing vragenlijsten na pilot en consult

Naar aanleiding van de resultaten van de pilot en dit consult zijn enkele DRI-R items iets anders geformuleerd. Hierbij is geprobeerd de items die vragen naar de cliëntperceptie van de gevoelens van de toezichthouder te vereenvoudigen en de stellingen dichterbij het perspectief van de cliënt zelf te houden. Enkele voorbeelden: het DRI-R item *'mijn toezichthouder weet dat hij mij kan vertrouwen'* is als volgt aangepast: *'mijn toezichthouder vertrouwt mij'*. Het DRI-R item *'mijn toezichthouder behandelt me neerbuigend'* (uitsluitend gescoord als 1) is aangepast als: *'ik voel me neerbuigend behandeld'*. Ook zijn enkele extra items opgenomen die op een concretere manier vragen naar doel- en taakgerichtheid. Voorbeelditems: *'De reclassering heeft zelf bepaald wat ik moet bereiken met het toezicht'*, *'We bespreken altijd duidelijk wat ik voor de volgende keer moet doen'*. Tevens is besloten het aantal extra items flink te reduceren om de lengte van de lijst aanvaardbaar te houden.

5.4.4 Toets bij reclasseringsexperts

Hierna is een test gedaan met als doel de inhoudelijke passendheid van nieuwe en oorspronkelijke items en de begrijpelijkheid van de formuleringen beter te kunnen beoordelen.

Ten behoeve van deze test zijn voor de meest bekritiseerde items van de DRI-R alternatieve formuleringen gemaakt, die naast de oorspronkelijke items in de testlijst zijn opgenomen. Ook voor de extra toegevoegde items zijn twee alternatieve formuleringen opgenomen voor de meest bekritiseerde items. Van deze testlijst is de cliëntversie digitaal voorgelegd aan 25 werkbegeleiders, niet specifiek geselecteerd, verspreid over het hele land en over de drie reclasseringsorganisaties. Hierop reageerden 15 werkbegeleiders binnen de termijn die gold voor verwerking van hun feedback, die zij met zorgvuldige toelichting gaven.

Procedure

De volgorde van de items is voor elke respondent afzonderlijk gerandomiseerd en zij kenden de herkomst van de items niet. De lijst is digitaal voorgelegd. Hen is gevraagd om, zonder ruggespraak met deelnemende collega's (hen was ook niet bekend wie aan de pilot meededen), elk item op een 10 puntsschaal te beoordelen op 1^e inhoudelijke passendheid voor het Nederlandse reclasseringstoezicht en 2^e op begrijpelijkheid voor reclasseringscliënten. Daarnaast was er ruimte voor open commentaar op de vragen en op de gehele lijst.

Analyse en bevindingen

Vanwege de kleine omvang van de groep lag het accent in de analyse bij de feedback in de opmerkingen in de open ruimte. Uit deze feedback bleek een grote overeenstemming over de redenen voor een lage score op begrijpelijkheid per item, zoals vaagheid, ambiguïteit, complexiteit. De commentaren van de werkbegeleiders hadden, evenals die van de reclasseringswerkers, betrekking op extreme formuleringen, de diverse doublures bij respect en vertrouwen en de complexe formulering van enkele DRI-R items. De scores zijn wel bekeken en benut. De werkbegeleiders beoordeelden de WAI met een gemiddeld van 7.2 voor passendheid en 6.2 voor formulering. Bij de DRI-R beoordeelden zij de inhoudelijke passendheid van zowel oorspronkelijke items als de aangepaste formuleringen met een 7.4. De aangepaste formuleringen van de DRI-R items scoorden iets hoger (7.5) op begrijpelijkheid dan de oorspronkelijke items (7.3). De gemiddelde score over de nieuwe proef-items was 8.1 voor passendheid en 7.3 voor formulering. De neutraal geformuleerde items over een negatieve beleving van het toezicht scoorden hoog op passendheid (8.5 of hoger).

Conclusie

De WAI is wat lager beoordeeld dan de andere vragenlijsten. De licht aangepaste formulering van enkele DRI-R items scoorden gelijk op passendheid en hoger op begrijpelijkheid dan de oorspronkelijke lijst. De nieuwe proefitems over helderheid, *reactance* en *contra-reactance* scoorden gemiddeld goed op passendheid en formulering. De doublures rond vertrouwen en respect zijn te verklaren door het gebruik van de WAI en de DRI-R naast elkaar; de DRI-R bevat enkele items die zijn ontleend aan de WAI en er is overlap tussen de constructen binding (WAI), vertrouwen en relationele rechtvaardigheid (DRI-R).

5.5 STAP 4: DE DEFINITIEVE SET MEETINSTRUMENTEN

Na deze test is een definitief concept van de set van vragenlijsten opgesteld, bestaande uit de ongewijzigde WAI – Offender -Version (12 items), een licht aangepaste versie van de DRI-R (28 items), 22 extra parallelle items en 9 extra items voor alleen de reclasseringswerker.

5.5.1 De Offender- Version van de WAI –S

Dit instrument is in zijn geheel en ongewijzigd meegenomen, ongeacht de bevindingen uit de pilots.

Want de WAI is het meest gebruikte meetinstrument voor de werkalliantie, wat vergelijking met andere studies mogelijk maakt, en is internationaal, ook in Nederland (voor het vrijwillige kader) valide en betrouwbaar gebleken. Zie voor de items Tabel 451.

De *Offender-Version* van Tatman en Love (2010) van de WAI-Short Form is gebruikt voor dit onderzoek. De geautoriseerde vertaling van Vertommen en Vervaeke (1990) van de volledige WAI is als basis gebruikt voor de lichte aanpassingen van de *Offender-Version* van Tatman en Love (2010).

5.5.2 De DRI-R: enkele aanpassingen

Dit instrument is grotendeels ongewijzigd opgenomen, omdat dit instrument in diverse studies (in de VS) valide en betrouwbaar is gebleken. In Nederland is het instrument nog niet eerder gebruikt. Het is, meer dan de WAI, een instrument in ontwikkeling, zeker voor de context van het reclasseringstoezicht (zie ondermeer Kennealy et al, 2012).

De DRI-R is vertaald door het VU-vertaalcentrum, gecontroleerd door een bilingual Amerikaans-Nederlandse vertaler en het gebruik is gecommuniceerd met de onderzoeksgroep van Skeem. Op deze vertaling zijn vijf items verwijderd en van drie items is de formulering aangepast:

Verwijderd

Vijf items zijn verwijderd die aan alle drie de volgende criteria voldoen: 1^e zij zijn (identiek of sterk gelijkend) al meer dan drie keer bevraagd in de gecombineerde WAI en DRI-R; 2^e en de reacties van cliënten en reclasseringswerkers op deze dubblures waren negatief in de pilots; en 3^e de items afzonderlijk scoorden ruim lager dan gemiddeld in de (<6.3) in de test met de werkbegeleiders.

Het betreft de items:

‘De toezichthouder geeft om mij als persoon’ (C-RF) (door Skeem overgenomen uit de bond schaal van de WAI, waar hij ook al staat (Skeem et al. 2007)).¹²

‘Mijn toezichthouder is iemand die ik vertrouw’(Tr)

‘Mijn toezichthouder is echt begaan met mijn situatie’ (C-RF)

‘Mijn toezichthouder probeert echt mij te helpen’ (C-RF)

‘Mijn toezichthouder toont respect in absoluut al zijn uitingen’ (C-RF)

Aangepast

Vanwege het kleine verschil in waardering tussen de oorspronkelijke items van de DRI-R en de alternatieve formuleringen is het aantal aangepaste formuleringen in de DRI-R beperkter gehouden dan was voorzien na de eerste test. De reacties van de reclasseringswerker en de werkbegeleiders op de open vragen (per item) zijn gebruikt om te bepalen voor welke items aanpassing het meest van belang zou zijn en in welke zin. Ook de reacties van de lvb expert zijn hierbij gebruikt. Hieronder de drie alternatieve formuleringen.

12 Het betreffende item uit de WAI is in het onderzoek meegenomen bij de analyse van de caring schaal uit de DRI-R.

Tabel 5.3 Aanpassing in formulering DRI-R items

Oorspronkelijk	Aangepast
Mijn toezichthouder weet dat hij/zij mij kan vertrouwen (Tr)	Mijn toezichthouder vertrouwt mij
Mijn toezichthouder behandelt mij neerbui-gend (To)	Ik voel me neerbuigend behandeld
Het lijkt er op dat mijn toezichthouder zoekt naar mogelijkheden om mij te bestraffen	Het lijkt er soms op dat mijn toezichthouder mij wil straffen

5.5.3 Nieuwe items: helderheid over kader, reactance en doel en taak

Vervolgens zijn ten eerste items toegevoegd met als doel neutraal te vragen naar *helderheid over kader en verplichtingen*. Ten tweede zijn items toegevoegd over *reactance en contra-reactance*, als verondersteld onderdeel van het kenmerk stroefheid in de interactie. Daarnaast zijn enkele aanvullingen gemaakt bij de WAI schalen doel- en taakgerichtheid en binding, om na te gaan of deze meer concreet geformuleerde items de WAI schalen (parallel of in aanvulling) beter kunnen meten voor bepaalde groepen reclasseringscliënten. Uit de lijst proefitems zijn 22 parallelle items gekozen, die op grond van de tests het meest passend en begrijpelijk zijn. Daarnaast zijn 9 items voor alleen de reclasseringswerker opgenomen. Hieronder een overzicht van de gekozen items.

Tabel 5.4 Helderheid over kader, reactance en contrareactance en concretisering doel en taak (Menger & Donker)

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
<i>Concrete formulering doel – en taakgerichtheid</i>	<i>Concrete formulering doel- en taakgerichtheid</i>
De reclassering heeft zelf bepaald wat ik moet bereiken tijdens het toezicht	De doelen van het toezicht zijn helemaal door mij / de reclassering bepaald
We bespreken altijd duidelijk wat ik voor de volgende keer moet doen	Ik bespreek met deze cliënt altijd duidelijk wat er voor de volgende keer moet gebeuren
Mijn toezichthouder vraagt altijd of ik heb gedaan wat we hebben afgesproken	Ik vraag tijdens elk contact of hij/zij heeft gedaan wat we hebben afgesproken
Mijn toezichthouder vraagt altijd aan mij waarover ik wil praten tijdens de gesprekken	Ik vraag altijd aan het begin van elk gesprek waarover mijn cliënt wil praten
Na de gesprekken vergeet ik snel waarover we hebben gepraat	Ik denk dat deze cliënt snel na onze gesprekken is vergeten waarover we hebben gepraat
<i>Extra item binding</i>	<i>Extra item binding</i>
We werken echt samen aan een goede toekomst voor mij	We werken echt samen aan een goede toekomst voor mijn cliënt

Vervolg tabel 5.4 Helderheid over kader, reactance en contrareactance en concretisering doel en taak (Menger & Donker)

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
<i>Helderheid over kaders en verplichtingen</i>	<i>Helderheid over kaders en verplichtingen</i>
Ik begrijp niet goed aan welke voorwaarden ik mij precies moet houden	Mijn cliënt begrijpt niet goed aan welke voorwaarden hij/zij zich moet houden
Mijn toezichthouder heeft mij duidelijk uitgelegd waaraan ik mij moet houden tijdens het toezicht	Ik heb deze cliënt goed uitgelegd waaraan hij/zij zich moet houden tijdens het toezicht.
Mocht ik ooit weer de fout in gaan dan zal mijn toezichthouder dit bespreken met Justitie	Mijn cliënt gaat ervan uit dat ik het meteen aan Justitie meld als hij/zij de fout in gaat
Mijn toezichthouder zal het zeker met me bespreken als hij/zij denkt dat ik een de fout in dreig te gaan	Ik durf met deze cliënt zonder meer signalen van oplopend risico te bespreken
Ik denk dat mijn toezichthouder goed gaat controleren of ik mij aan de bijzondere voorwaarden houd.	Mijn cliënt gaat ervan uit dat ik strak ga controleren of ik mij aan de bijzondere voorwaarden houd
Mijn toezichthouder heeft mij duidelijk gevraagd van ik van de bijzondere voorwaarden vind	Ik heb deze cliënt duidelijk gevraagd wat hij/zij van de bijzondere voorwaarden vindt
<i>Reactance</i>	<i>Reactance</i>
Ik vraag me af of mijn toezichthouder begrijpt wat mijn echte problemen zijn	Ik betwijfel of ik begrijp welke problemen mijn cliënt zelf ervaart.
Ik heb weinig inspraak in waarover we praten tijdens de contacten	De gespreksonderwerpen tijdens onze contacten bepaal ik zelf
Mijn toezichthouder is eerder streng dan vriendelijk	Mijn cliënt vindt me meer streng dan vriendelijk
Ik stel de zaken beter voor dan ze eigenlijk zijn	Mijn cliënt stelt de zaken beter voor dan ze eigenlijk zijn
Als ik zelf mocht kiezen had ik liever een andere toezichthouder	Als het aan mijn cliënt lag had hij liever een andere toezichthouder
Mijn toezichthouder loopt te piekeren dat ik weer een delict bega	Ik loop te piekeren over het risico dat deze cliënt weer een delict begaat
Ik ga het moeilijk vinden om me aan de voorwaarden te houden	Het zal voor deze cliënt moeilijk worden om zich aan de voorwaarden te houden
Mijn toezichthouder heeft me duidelijk gevraagd wat ik van de voorwaarden van het toezicht vind	Ik heb deze cliënt duidelijk gevraagd wat hij van de voorwaarden van het toezicht vindt
Ik scheld wel eens tegen mijn toezichthouder	Deze cliënt scheldt wel eens tegen mij
Ik vind het onrechtvaardig dat ik onder toezicht van de reclassering sta	Mijn cliënt vindt het onrechtvaardig dat hij onder toezicht van de reclassering staat
	Signalen contra-reactance werker
	Deze cliënt zegt wel mee te werken, maar ik merk daar niets van.

Vervolg tabel 5.4 Helderheid over kader, reactance en contrareactance en concretisering
doel en taak (Menger & Donker)

Versie cliënt	Versie reclasseringswerker
	Ik ben tot nu toe te meegaand bij deze cliënt
	Ik ben bang voor deze cliënt
	Als ik zelf mocht kiezen droeg ik deze cliënt aan een collega over
	Als deze cliënt niet komt opdagen ben ik eigenlijk een beetje opgelucht
	Ik ben meer dan gemiddeld strak bij deze cliënt
	Ik heb het gevoel dat ik iets kan betekenen voor deze cliënt
	Het werken met deze cliënt geeft me energie
	Deze cliënt vertoont grensoverschrijdend gedrag tegenover mij.

5.5.4 Pilot met de definitieve set vragenlijsten en de procedure

De concept definitieve versie is opnieuw afgenomen bij 14 koppels van reclasseringswerkers en cliënten bij een reclasseringslocatie.

Respondenten en procedure

Bij de tweede pilot is de selectie van deelnemers gelopen via het registratiesysteem van de reclassering. Daaruit zijn alle cliënten genomen met een begindatum van zes maanden voor de start van deze pilot, van alle risiconiveaus. De betrokken reclasseringswerker kreeg een mail van de onderzoeker met het verzoek deel te nemen met de betreffende cliënt X. Na informed consent zijn de cliënten geïnterviewd. Dit proces ging door tot er 14 volledige koppels waren bereikt.

De cliënten zijn mondeling geïnterviewd op de locatie. De items zijn voorgelezen en de pictogramkaarten met antwoordcategorieën zijn voor de cliënt neergelegd, zodat hij / zij zelf kon bepalen of hij/zij daar gebruik van zou maken. De reclasseringswerkers beantwoordden de vragen digitaal. Evenals in de eerste pilot beantwoordden cliënten en reclasseringswerkers vijf exitvragen over de vragenlijst. Bij deze pilot is tevens de definitieve procedure getest. De privacyregels zijn in acht genomen zoals beschreven in hoofdstuk 6.

Analyse en bevindingen

De scores aan cliënt – en werkerzijde: deze zijn globaal geanalyseerd, met het oog op hoogte van de scores en spreiding. De scores van zowel cliënten als reclasseringswerkers waren aan de hoge kant (4-7), maar deze hoogte is con-

form eerder onderzoek (zie hoofdstuk 3) en de scores vertoonden voldoende spreiding. Er waren weinig missings.

De exitvragen van cliënten: veel cliënten vonden de lijst nog wel lang, maar de items werden beter begrepen. De pictogrammen bij de cliëntversie ondersteunden de differentiatie die een 7 puntsschaal vraagt. De meeste cliënten, ook hoog opgeleiden, keken volgens rapportage van de interviewers vaak naar de kaarten bij de beantwoording. Ook de interviewers rapporteerden minder verwarring dan bij de start.

De exitvragen van reclasseringswerkers: er kwam veel minder commentaar op de vragenlijst dan bij de eerste pilot. De eenvoudige ingrepen (verwijderen van teveel identieke items, herformuleren van enkele items, reductie van de lijst, wat meer ruimte voor negatieve beleving en concreet gedrag) leidden tot een positiever beeld van hen over de vragenlijst.

Conclusie

Met deze vragenlijst is het onderzoek van start gegaan. Met behulp van de feedback van cliënten en reclasseringswerkers tijdens de pilots zijn tevens de definitieve inclusiecriteria en de procedure voor het onderzoek vastgesteld. Deze zijn in hoofdstuk 6 beschreven.

5.6 CONCLUSIE OVER HET MEETINSTRUMENTARIUM VOOR KENMERKEN VAN DE WERKALLIANTIE IN HET GEDWONGEN KADER

Het zoekproces naar een passende manier om de werkalliantie in het reclasseringstoezicht te meten heeft geleid tot een instrumentarium, samengesteld uit twee bestaande vragenlijsten over de werkalliantie en een toegevoegde lijst met nieuwe items. Teruggrijpend op het theoretische model beoogt de lijst de volgende kenmerken te meten:

Gezamenlijke doel en taakgerichtheid: gemeten met de ongewijzigde WAI, waaraan enkele losse items zijn toegevoegd die doel- en taakgerichtheid op een concretere manier bevragen.

Binding en vertrouwen: gemeten met de ongewijzigde WAI met een extra item die dit kenmerk concreter bevraagt, en met de desbetreffende items uit de DRI-R. Enkele items, die als gevolg van samenvoeging van lijsten meer dan drie keer werden bevraagd, zijn geschrapt.

Helderheid van kaders en verplichtingen: gemeten met nieuwe proefitems waarin dit kenmerk meer neutraal wordt bevraagd dan in de DRI-R.

Stroefheid: Parallel bevraagd door de schaal strak/punitief van de DRI-R. Daarnaast nieuwe parallelle proefitems over *reactance* en items over *contra-reactance* voor reclasseringswerkers.

De set meetinstrumenten meet ook het DRI-R kenmerk relationele rechtvaardigheid, omdat de DRI-R geheel is meegenomen. Meenemen van dit combinatieconstruct, dat voor het theoretisch model niet als een specifiek kenmerk maar als een overkoepelend principe is gepositioneerd, past bij de open onderzoeksvraag naar kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader.

6 Materiaal, methode, procedure en onderzoeksgroep

6.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk zijn eerst de meetmethoden voor de werkzame factoren uit het theoretische model (voor zover gemeten) beschreven, vervolgens de inclusiecriteria, de procedure en de borging van de privacy. Daarna een weergave van de stappen bij de steekproeftrekking en de mogelijke selectie-effecten daarbij, van de representativiteit van de onderzoeksgroep en een tot slot een beschrijving van de onderzoeksgroep.

6.2 MATERIAAL: MEETMETHODEN VOOR DE WERKZAME FACTOREN UIT HET THEORETISCH MODEL

6.2.1 Meetmethode voor de werkaliantie in het reclasseringstoezicht

Aan het proces van samenstellen en ontwikkelen van een geschikt instrumentarium is een apart hoofdstuk (5) gewijd. Hieronder wordt volstaan met een samenvattend overzicht.

Tabel 6.1 Meting van de kwaliteit van de werkaliantie

Vragenlijst	gevraagd aan	aantal items	antwoorden via	meting T 1	meting T 2
Working Alliance Inventory (WAI, Short Form, Offender -Version; Tatman & Love, 2010) Meet de kenmerken: - gezamenlijke doelgerichtheid - gezamenlijke taakgerichtheid - binding	cliënt en werker	12	7 punts Likert schaal	x	x
Dual Role Relationships Inventory (DRI-R; Skeem et al., 2007) in licht aangepaste vorm. Meet de kenmerken: - relationele rechtvaardigheid / zorg - vertrouwen - strak/punitief (verondersteld component van stroefheid)	cliënt en werker	28	7 punts Likert schaal	x	x

Vervolg tabel 6.1 Meting van de kwaliteit van de werkalliantie

Vragenlijst	gevraagd aan	aantal items	antwoorden via	meting T 1	meting T 2
Lijst Toegevoegde items Menger & Donker (2011) Meet de kenmerken - helderheid van kader en verplichtingen - reactance (verondersteld component van stroefheid) - concrete formulering doel en taak	cliënt en werker	22	7 punts Likert schaal	x	x
Lijst Toegevoegde items Menger & Donker (2011) Meet het kenmerk - signalen van contra-reactance bij reclasseringswerker (verondersteld component van stroefheid)	alleen werker	9	7 punts likert schaal	x	x
Algemene satisfactie	cliënt en werker	1	rapportcijfer 1-10	x	x

6.2.2 Meetmethode voor achtergrondkenmerken uit het theoretisch model

Zoals in de conclusies van hoofdstuk 4 vermeld omvat het theoretisch model een groter aantal variabelen dan kan worden meegenomen in een eerste onderzoek naar het belang van de werkalliantie voor het reclasseringstoezicht. Voor dit onderzoek is gekozen voor meting van een beperkt aantal kenmerken waarvan rechtstreekse relevantie voor de kwaliteit van de werkalliantie wordt verwacht *en* die ofwel betrouwbaar zijn te meten via items in de vragenlijst, ofwel voldoende eenduidig uit het registratiesysteem van de reclassering zijn te halen. Hieronder een overzicht van de meegenomen werkzame kenmerken en de manier waarop dit is gemeten.

Tabel 6.2 Meting van kenmerken van justitietraject, cliënt, reclasseringswerker en het toezichttraject

Kenmerken	Gemeten via	Aantal items	Antwoorden via	Meting T 1	Meting T 2
Demografische kenmerken <u>cliënt</u> : - gender - leeftijd - woonsituatie - werksituatie	Registratiesysteem reclassering. Vragen aan werker	5	voorgestructureerde antwoord-categorieën	ja	alleen gevraagd naar verandering bij dynamische factoren.
Verslaving cliënt	Vragen aan cliënt en werker	4	7 punts Likert schaal	ja	ja

Vervolg tabel 6.2 Meting van kenmerken van justitietraject, cliënt, reclasseringswerker en het toezichttraject

Kenmerken	Gemeten via	Aantal items	Antwoorden via	Meting T 1	Meting T 2
Verstandelijke beperking cliënt	Vraag aan werker	1	voorgestructureerd	ja	nee
Gewetensontwikkeling cliënt	Vraag aan werker	1	voorgestructureerd	ja	nee
Justitiële kader <u>cliënt</u> bij binnenkomst.	Registratiesysteem reclassering. Vraag aan cliënt en werker	1	voorgestructureerde antwoordcategorieën	ja	alleen gevraagd naar verandering.
Kenmerken van justitietraject <u>cliënt</u> : - detentie - rechtszaak - eerder toezicht - advies - risicoprofiel	Registratiesysteem reclassering. Vragen aan cliënt en werker. RISc analyses	4	voorgestructureerde antwoordcategorieën	ja	nee
Beleving kenmerken justitietraject door <u>cliënt</u> : - detentie - rechtszaak - eerder toezicht - advies	Vragen aan cliënt. Vragen aan werker over hun perceptie van de beleving van cliënt.	4	7 punts Likert-schaal	ja	nee
Demografische kenmerken <u>werker</u> : - gender - leeftijd - opleiding - werkervaring	Vragen aan werker	5	voorgestructureerde antwoordcategorieën	ja	nee
Continuïteit binnen het reclasseringstraject: - aantal wisselingen toezichthouder - werkstraf of gedragsinterventie naast toezicht	Vragen aan cliënt en werker	3	Voorgestructureerde antwoordcategorieën	ja	ja
Beleving continuïteit binnen het reclasseringstraject	Vragen aan cliënt en werker	3	7 punts Likert schaal	ja	ja
Kenmerken van cliënt lopende het reclasseringstraject	Vragen aan cliënt	5	voorgestructureerde antwoordcategorieën	nee	ja

6.2.3 Meetmethode voor motivatie als convergente variabele

Zoals eerder beschreven (hoofdstuk 4) wordt motivatie van cliënten in onderzoekspublicaties soms opgevat als maat voor convergente validiteit van werkalliantie-metingen, soms als mediator voor doelbereik en uitval en soms als resultaatcriterium. Voor dit onderzoek wordt motivatie verondersteld samen te hangen met de werkalliantie en eventueel te mediëren tussen de werkalliantie en het resultaat.

Tabel 6.3 Meting van cliëntmotivatie als convergente maat

Motivatie cliënt	Gemeten via	Aantal items	Antwoorden via	Meting T 1	Meting T 2
Situational Motivation Scale (SMS), Guay, Vallerand & Blanchard (2000). Meet motivatie op vier dimensies: – Amotivatie – Externe regulatie – Intrinsieke motivatie – zelfregulatie	Vragen aan cliënt.	14	7 punts Likert schaal	ja	ja
Dichotome vraag: meer of minder gemotiveerd dan bij start	Vraag aan cliënt en werker	1	voorgestructureerde antwoord-categorieën	nee	ja

6.2.4 Meetmethode voor de uitkomstmaten

Als meetbare uitkomstmaten gelden:

- Wel of geen haperingen in het toezicht, afgemeten aan:
 - het aantal keren dat cliënten te laat – of helemaal niet komen opdagen.
 - er is al dan niet sprake van formele handelingen van de reclasseringswerker (waarschuwing, berisping of overleg met opdrachtgever oplopend risico).
- Wel of geen voortijdig negatieve uitval uit het toezicht
Van een afgerond traject spreken we als de doelen zijn bereikt en / of als de opgelegde toezichttermijn is afgelopen. Voortijdig doelbereik, leidend tot voortijdig stoppen van het toezicht, wordt als beschouwd als een afgerond traject. Tijdelijk of geheel afbreken van het toezicht, bijvoorbeeld wegens opname in een behandelkliniek of een verhuizing, wordt niet als uitval beschouwd; inhoudelijk kan dit zowel een positieve als een negatieve wending zijn. Van negatieve uitval spreken we als het toezicht voortijdig wordt afgebroken (en de cliënt wordt teruggezonden naar Justitie) wegens overtredingen van bijzondere voorwaarden of aanwijzingen, een algeheel gebrek aan *compliance* in de samenwerking, veelvuldig wegblijven van de cliënt, of recidive tijdens toezicht.

- Wel of geen nieuwe vroeghulpmelding.
Bij aanhouding van een cliënt krijgt de reclassering een verzoek tot vroeghulp in de politiel. Dit kan een indicatie zijn voor oplopend risico of recidive.

Het bereiken van positieve specifieke cliëntdoelen als beoogde uitkomstmaat kon niet worden gemeten. Ten tijde van de steekproeftrekking vroeg het geautomatiseerde werkproces van de reclassering niet naar doelen, maar naar aandachtspunten. Hierdoor was de rapportage over doelen en doelbereik rond criminogene factoren in de dossiers niet eenduidig en concreet genoeg om als maat voor dit onderzoek te kunnen dienen. De optie om cliënten en / of werkers te vragen naar hun beleving van doelbereik is niet gekozen omdat hiermee zowel de werkalliantie – als de uitkomstmaat gebaseerd zouden zijn op zelfrapportage over beleving, waardoor waardering van de werkalliantie en tevredenheid over doelbereik niet goed te onderscheiden zijn. Dat heeft tot gevolg dat alleen (proxy) uitkomstmaten zijn gehanteerd vanuit een meer formeel reclasseringsperspectief.

Tabel 6.4 Meetmethode voor uitkomstmaten

Uitkomstmaat	Gemeten via	Aantal items	Antwoorden via	Meting T 1	Meting T 2
Negatieve uitval of positieve afronding	Alle voortijdig negatieve beëindigingen bij de onderzoeksgroep, uit registratie systeem reclassering tot een jaar na afronding T 2 .	nvt	nvt	nvt	nvt
Signalen oplopend risico: Heeft werker hierover gesproken met: cliënt zelf - diens omgeving - collega/ werkbegeleider - officier van justitie	Vragen aan cliënt en aan werker	4	voorgestructureerde antwoord categorieën	ja	ja
Haperingen in het toezicht: - Te laat / niet opdagen - Formele handelingen werker: aanwijzing of berisping	Vragen aan werker bij meting 2. Registratie systeem reclassering tot een jaar na afronding T 2.	2	nvt voorgestructureerde antwoord categorieën	ja	ja
Nieuwe vroeghulpmelding tijdens toezicht	Registratiesysteem reclassering tot een jaar na afronding T 2.	nvt	nvt	nvt	nvt

6.3 INCLUSIECRITERIA

Geografisch

Eerst is vastgesteld bij welke locaties het onderzoek het beste kon plaatsvinden. Daarbij is ernaar gestreefd zowel stedelijke als landelijke gebieden in het onderzoek op te nemen. Dit leidde tot deelname van 9 locaties, verspreid over vijf regio's in het land.

Tabel 6.5 Deelnemende reclasseringsorganisaties en periode waarin de startmetingen plaatsvonden

Regio	Reclasseringsorganisatie			Toezichten gestart	
	RN	SVG	LdH	van:	tot en met:
Utrecht	X	X	X	15-11-2011	28-11- 2012
Rotterdam	X	X		01-01-2012	28-11- 2012
Midden- & Oost-Nederland	X	X		13-01-2012	28-11- 2012
Noord-Holland	X			17-01-2012	28-11- 2012
Brabant	X			01-03-2012	28-11- 2012

De volgende inclusiecriteria golden bij de steekproeftrekking:

1. Cliënten met voorwaardelijke sanctiemodaliteiten, maar geen elektronisch toezicht en geen penitentiaire programma's¹³, in alle drie de risiconiveaus.
2. Niet meer dan drie cliënten per toezichthouder.
3. De cliënt is daadwerkelijk begonnen aan het toezicht (nadat een nieuwe toezichtopdracht is binnengekomen is er een administratieve inschrijving. Het contact tussen cliënt en reclasseringswerker moet dan nog worden gelegd).
4. De administratieve inschrijving van het toezicht betreft een nieuwe cliënt. Het is geen herziening van toezichtniveau of sanctiemodaliteit bij een lopende cliënt.
5. De cliënt heeft twee tot vier face- to- face contacten gehad.
6. De cliënt heeft minimale Nederlandse spreekvaardigheid, geen tolk nodig.
7. De cliënt is tijdens het interview niet onder invloed van middelen of te verward om aanspreekbaar te zijn.
8. De cliënt is ambulante, niet klinisch opgenomen in een (behandel) inrichting.

Het oogmerk van de steekproeftrekking was het bereiken van een onderzoeksgroep die zo representatief mogelijk is voor de populatie cliënten met

13 Uitsluiting van deze groepen is niet gebaseerd op inhoudelijke overwegingen. Deze cliënten waren destijds betrokken bij ander intensief onderzoek en er is besloten hen niet dubbel te belasten met vragenlijsten.

een voorwaardelijke sanctiemodaliteit die een regulier toezichttraject doorloopt. Dit onderzoek richt zich niet op dat deel van de cliëntèle van de reclassering die de Nederlandse taal onvoldoende beheerst, of die om andere redenen niet in staat is de vragen te begrijpen en te beantwoorden. Deze keus is deels ingegeven door methodologische overwegingen, maar ook inhoudelijk is het aannemelijk dat de ontwikkeling van de werkaliantie anders verloopt bij cliënten met wie alleen via een tolk kan worden gecommuniceerd, of die vanwege actuele zware psychosociale problematiek niet in staat kunnen worden geacht tot begripvol verbaal communiceren.

De inclusiecriteria 6, 7 en 8 genereren als volgt een mogelijk selectie-effect wat betreft zwaarte van de cliënt:

- Criterium 6 (voldoende Nederlandse spreekvaardigheid) sluit mogelijk een deel van de cliënten met een niet-Nederlandse achtergrond uit. Hiervoor is niettemin gekozen omdat het alternatief, ruis door tussenkomst van een tolk bij precies geformuleerde vragen, de betrouwbaarheid van de data zou aantasten;
- Criterium 7 (cliënt is tijdens het interview niet onder invloed van middelen of te verward om aanspreekbaar te zijn) sluit vermoedelijk een aantal relatief zware cliënten (risiconiveau 3 en / of zware psychosociale problematiek) uit. Voor dit criterium is toch gekozen, omdat het afnemen van de vragenlijst bij mensen die ter plekke onder invloed of verward zijn onmogelijk is gebleken, de betrouwbaarheid van de data zou aantasten en omdat naar verwachting de dynamiek in de werkaliantie bij deze groep afwijkt van die bij een meer gemiddelde cliëntèle.
- Criterium 8 (cliënt is ambulante en niet klinisch opgenomen in een behandelinstelling) sluit eveneens een groep uit met zware psychosociale problematiek. Hiervoor is gekozen omdat de rol van de toezichthouder gedurende een klinische opname te beperkt is om een met regulier toezicht te kunnen vergelijken.

6.4 PROCEDURE

Procedure benadering cliënten

Om extra tijdsinvestering en reiskosten van cliënten te voorkomen is het interview gepland direct aansluitend op het eerstvolgende toezichtgesprek en op de reclasseringslocatie. De reclasseringswerker vroeg hiervoor bij het begin van het toezichtcontact instemming van de cliënt. Hiervoor is een brief gemaakt aan de cliënt, op papier van de hogeschool, met uitleg over het doel en de borging van onafhankelijkheid en vertrouwelijkheid van het onderzoek. Deze brief is op begrijpelijkheid beoordeeld door twee reclasseringswerkers. Bij cliënten die niet kwamen opdagen bij het toezichtgesprek met

de reclassering is het interview afgenomen bij de volgende keer dat ze de reclasseringswerker zagen. Bij drie keer niet opdagen bij het toezichtgesprek is de cliënt voor het onderzoek bij de non-respons geteld. Zie voor het aantal keren dat dit voorkwam §6.7.

Bij feitelijke deelname ondertekenden zij een *informed-consent* formulier.

Procedure afname cliënten

Bij de cliënt is de vragenlijst mondeling afgenomen. Voor de cliënten is een antwoordkaart gemaakt waar de schaal niet alleen in woorden maar ook in pictogrammen is weergegeven (duimpjes en smiley's). De cliënten ontvingen na afloop van het interview een cadeaubon van €10,=

Procedure benadering en afname reclasseringswerker

De reclasseringswerker kreeg de vragenlijst meteen na het toezichtgesprek digitaal toegezonden, in Survey-monkey, met het verzoek deze in te vullen in dezelfde week dat de cliënt werd geïnterviewd. Toezichthouders die de vragenlijst na een week niet hadden ingevuld kregen een herinneringsmail en / of een telefoontje. Toezichthouders die na twee herinneringen en binnen drie weken geen reactie gaven zijn bij de non-respons geteld.

Start en vervolgmeting

Zes maanden na het interview in de startfase zijn cliënten en reclasseringwerkers op dezelfde wijze uitgenodigd voor de vervolgmeting. In de periode waarin de vervolgmetingen startten bij de eerst ingestroomde cliënten vonden ook nog veel startinterviews plaats. Daarom ging er, om logistieke redenen, bij een deel van hen enige tijd overheen voordat het tweede interview kon worden gepland. Daarnaast kwam het ook bij de tweede meting regelmatig voor dat de cliënten een of twee keer niet kwamen opdagen bij het toezicht en daarmee ook niet bij het interview voor het onderzoek. Er is een maximum van negen maanden na de startmeting aangehouden voor het tweede interview. Bij de vervolgmeting is verder gehandeld zoals bij de startmeting.

6.5 DE INTERVIEWERS

Ruim 80% van de interviews is gedaan door drie hoofdinterviewers: getrainde onderzoeksassistenten, gevorderde of net afgestudeerde WO studenten. In periodes waarin veel interviews tegelijk liepen op een groot aantal locaties tegelijk, verspreid over het land, zijn zij bijgestaan door vierdejaars HBO studenten van de opleidingen Sociaal Juridische Dienstverlening en Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Alle interviewers zijn voor het interview getraind, mede aan de hand van rollenspelen over veel voorkomende reacties en valkuilen. De HBO studenten liepen daarnaast eerst een keer mee met een van de drie eerder getrainde hoofdinterviewer en deden een eerste

interview onder hun supervisie. Over veel voorkomende vragen en valkuilen tijdens de interviews zijn duidelijke afspraken gemaakt, die schriftelijk als instructiemateriaal zijn meegegeven aan de interviewers. Tijdens de fase van dataverzameling is periodiek groepsgewijs overlegd met de interviewers over hun observaties en zijn waar nodig afspraken gezamenlijk aangescherpt.

6.6 COMMUNICATIE, INSTEMMING EN BORGING PRIVACY

Toestemming en communicatie

Voor het onderzoek is toestemming ontvangen van de landelijke directies van de reclasseringsorganisaties en daarna van de managers van de geselecteerde regio's. Daarna zijn de toezichthouders in een algemene mail geïnformeerd over het doel en de werkwijze van het onderzoek. Daarbij is hen verzocht om deel te nemen met de cliënt uit de steekproef. In de startfase zijn alle deelnemende locaties bezocht om het doel van het onderzoek mondeling toe te lichten en in te gaan op vragen van de reclasseringswerkers.

Instemming en borging privacy

Het onderzoek is ingericht aan de hand van de criteria van de ethische commissie van de vakgroep criminologie van de VU. Voor de cliënten is een informatiebrief gemaakt door de onderzoekers, die op begrijpelijkheid is gecheckt door twee reclasseringswerkers. In deze brief is de onafhankelijkheid en de vertrouwelijkheid van het onderzoek benadrukt. De toezichthouders van het geselecteerde en onderzoekbare cohort gaven deze brief aan de cliënten en verzochten om deelname voor of na het toezichtgesprek van de keer daarna. Voor cliënten is een *informed consent* formulier gemaakt, op basis van een format hiervoor van de VU. Dit formulier is (voor)gelezen bij cliënten en door de deelnemende cliënten ondertekend. Zie voor brief en *informed consent* Bijlage 3 en 4.

Bij de gegevensverwerking is de privacy als volgt geborgd. De coördinator dataverzameling kende een nummer toe aan de respondenten en alleen deze nummers zijn in survey-monkey opgenomen. Analyses zijn uitsluitend op nummer gedaan. De *informed-consent* formulieren van cliënten staan op naam en zijn niet gekoppeld aan de vragenlijsten. De papieren versies van de *informed-consent* formulieren liggen in een afgesloten kluis. De digitale gegevens van meting 1 en 2 zijn bewaard op beveiligde usb stick in de kluis. De coördinator dataverzameling controleerde periodiek of het aantal *informed consent* formulieren overeenkwam met het aantal in die periode survey monkey verwerkte interviews, als check op een juiste uitvoering van de procedure en het onderzoek. Alle interviewers, alsmede de coördinator dataverzameling, ondertekenden de geheimhoudingsverklaring van de reclassering en leverden een VOG in bij de onderzoeksleider voorafgaand aan hun deelname.

6.7 BEPALING VAN DE STEEKPROEF VAN CLIËNTEN

In vijf stappen is toegewerkt naar het bepalen van de steekproef van cliënten. Doel hiervan was het bereiken van een zo representatief mogelijk steekproef voor de populatie cliënten die voldoet aan de inclusiecriteria. Bij de bepaling van deze steekproef van cliënten met een ambulant toezichttraject is gestart vanuit alle nieuw geregistreerde cliënten in reclasseringstoezicht, in de vijf overeengekomen regio's (waarbinnen in totaal negen locaties deelnamen) gedurende iets meer dan een jaar.

Stap 1: Instroom IRIS en eerste check inclusiecriteria

In totaal zijn 2501 cliënten tijdens de onderzoeksperiode (15-11-2011 tot en met 28-11-2012) geregistreerd als nieuw reclasseringstoezicht bij de deelnemende locaties. Bijna 15% van deze groep viel direct af, omdat het toezicht nog niet gestart bleek, omdat de cliënt op een wachtlijst stond, of omdat de bijbehorende toezichthouder al bij het onderzoek betrokken was met het maximale aantal van drie deelnemende cliënten.

Stap 2: Contact met de geregistreerde contactpersoon met verzoek om informatie en deelname

Van de overgebleven 2146 van de 2501 cliënten (85%) is aan de geregistreerde contactpersoon via mail of telefoon gevraagd of zij hun cliënt wilden vragen om mee te doen en of zij de informatie wilden verschaffen over de cliënt die nodig is voor een volgende check op de inclusiecriteria. Bij 1776 van de 2146 cliënten (82,7%) heeft de contactpersoon gereageerd op dit verzoek. Bij 370 cliënten (13,3%) is niet gereageerd en daarom zijn ook geen redenen bekend voor het uitblijven van een reactie.

Stap 3: Tweede check op inclusiecriteria

Op basis van de informatie van de contactpersoon uit stap 2 was het mogelijk een volgende check op de inclusiecriteria te doen. Bijna tweederde van de tot nu toe geselecteerde groep (1117 van de 1776; 62,9%) bleek niet te voldoen aan de inclusiecriteria. In ruim de helft van de gevallen waren er al meer dan vier contactmomenten tussen toezichthouder en cliënt geweest waardoor een meting aan de start niet meer mogelijk was. In nog eens bijna een kwart van de gevallen was het toezicht alweer afgebroken. Hieronder een volledig overzicht per criterium:

Cliënt is echt nieuw binnen gekomen als toezicht, geen administratieve herstart:

- Voorloopaanleiding / toezicht in vrijwillige kader (n = 15)
- Cliënt staat al langer onder toezicht van deze toezichthouder, het betreft een administratieve herstart (n = 3)

Cliënt is daadwerkelijk begonnen aan het toezicht:

- Toezicht is (nog) niet gestart (bv. adres is niet bekend of cliënt is nog nooit verschenen op afspraken bij toezichthouder (n = 39)
- Toezichthouder van cliënt is nog onbekend (moet nog worden toegewezen; n = 66)
- Toezichthouder heeft geen face-to-face contact gehad met cliënt (alleen telefonisch; n = 2)

Cliënt heeft meer dan twee en maximaal vier face to face contacten gehad:

- Cliënt blijkt bij benaderen al 4 of meer gesprekken met toezichthouder te hebben gehad (n = 443) wegens late registratie in IRLs, pas na feitelijke start.
- Er blijken om andere redenen al 4 of meer gesprekken geweest (n = 156)

Cliënt heeft minimale Nederlandse spreekvaardigheid:

- Cliënt spreekt geen Nederlands (n = 20)

Cliënt is ambulant en bij meting 1 niet opgenomen in (behandel)inrichting:

- Cliënt verblijft in een gesloten kliniek / psychiatrisch ziekenhuis (n=12).

Andere redenen, waarin niet was voorzien bij het formuleren van de inclusiecriteria:

- Toezicht is reeds beëindigd: al binnen 4 gesprekken geretourneerd (n = 162)
- Toezicht is reeds beëindigd: cliënt heeft gerecidiveerd / zit opnieuw in detentie (n = 103)
- Cliënt is overgedragen naar niet deelnemende regio of RO (n = 77)
- Cliënt is verhuisd naar/ verblijft in buitenland (n = 3)
- Telkens wisselende toezichthouder in de eerste weken van toezicht (n = 13).
- Cliënt wordt alleen thuis bezocht (n = 3)

Stap 4: Check op benaderbaarheid cliënten

Na de tweede check op de inclusiecriteria bleven 659 cliënten over waarmee daadwerkelijk recent een nieuw reclasseringstoezicht was gestart en waarvan de toezichthouder bekend was. Op basis van het oordeel van de toezichthouder zijn in totaal 177 cliënten van de 659 niet benaderd. Bij ongeveer driekwart was dit omdat toezichthouders om diverse redenen oordeelden dat de cliëntomstandigheden het benaderen van cliënten voor onderzoek niet wenselijk maakten, bijvoorbeeld omdat de cliënt in crisis verkeerde. Daarnaast gaf een aantal toezichthouders aan vanwege werkdruk niet te willen deelnemen aan het onderzoeken. In totaal gaat het de volgende redenen:

- Toezichthouder vindt deelname geen goed idee vanwege omstandigheden cliënt (n = 126)
- Toezichthouder reageert wel maar wil zelf niet deelnemen i.v.m. werkdruk (n = 37)
- Toezichthouder is stagiaire en wil daarom niet deelnemen (n = 4)
- Tien cliënten zijn om andere redenen niet benaderd. Eén cliënt had al deelgenomen aan het intensieve kwalitatieve werkaliantie-onderzoek.¹⁴
- Van de overige 9 cliënten is niet bekend om welke reden de cliënt niet is benaderd.

Stap 5: Bepaling steekproef en onderzoeksgroep

Na een check op de inclusiecriteria en na het oordeel van de toezichthouder rond de omstandigheden was het mogelijk een steekproef van 482 cliënten te bepalen die benaderbaar was voor deelname aan dit onderzoek. Via de toezichthouder zijn deze cliënten daadwerkelijk gevraagd deel te nemen. Bij 143 van de 482 cliënten (29,7%) heeft de toezichthouder aangegeven dat de cliënt niet wilde meewerken aan een interview. Waarom zij deelname weigerden is niet bekend bij 39 cliënten. Voor de cliënten van wie wel een reden is opgegeven was *geen zin* de meest voorkomende geëxpliciteerde reden, gevolgd door te druk (n = 16). In de lijst hieronder zijn de opgegeven redenen voor niet deelname beschreven. Bij 37 van de 428 cliënten was het, ondanks een aanvankelijk positieve reactie op verzoek tot deelname, niet mogelijk om een interview af te nemen. Ook de redenen hiervoor zijn hieronder aangegeven.

Redenen opgegeven waarom cliënt niet wilde meewerken aan een interview:

- Reden onbekend (n = 39)
- Cliënt heeft geen zin (n = 30)
- Cliënt heeft het druk / geen tijd (n = 19)
- Cliënt heeft door problemen teveel aan zijn/haar hoofd (n = 16)
- Cliënt heeft geen interesse (n = 9)
- Cliënt staat sceptisch ten opzichte van onderzoek / ziet meerwaarde niet (n = 8)
- Cliënt heeft geen behoefte (n = 7)
- Cliënt vindt het al genoeg dat hij/zij onder toezicht staat (n = 6)
- Cliënt wil niet over het toezicht praten (n = 4)
- Cliënt vindt dat hij/zij nog geen mening kan geven na 3 gesprekken (n = 1)
- Cliënt weigert alles / gaat overal tegenin (ook in het toezicht; n=1)
- Cliënt denkt dat hij/zij te slecht Nederlands spreekt (n = 1)
- Cliënt wordt door de vader gebracht en wil hem niet langer laten wachten (n = 1)
- Cliënt vindt dat de beloning te weinig oplevert (n = 1)

14 Zie Degener, Sturm & Menger, 2016. In: Menger, Krechtig & Bosker (2016).

Redenen waardoor ondanks een positieve reactie toch geen interview heeft plaatsgevonden:

- 19 van de 482 cliënten (3,9%) heeft wel aangegeven te willen meewerken aan een interview, maar verscheen drie keer niet op de toezichtafpraak (en daarmee niet bij het interview).
- 18 van de 482 (3,5%) cliënten wilden meewerken aan het interview, maar het interview is om praktische / operationele redenen niet doorgegaan.

De *steekproef* bestond nu uit 482 benaderbare cliënten.

De *onderzoeksgroep* die uiteindelijk heeft meegewerkt aan een interview bij de start van een nieuw toezichttraject (T1) omvat 302 cliënten. Dit is een respons van 62,7% van de 482 benaderbare cliënten. Daarnaast namen bij de eerste meting 273 toezichthouders deel. Hiervan was in 267 gevallen sprake van een match, leidend tot een volledige *dyade* cliënt - toezichthouder.

6.8 MOGELIJKE SELECTIE-EFFECTEN

De beoogde representativiteit voor reguliere ambulante toezicht bij min of meer aanspreekbare cliënten kan op verschillende momenten in de vijf stappen van de steekproeftrekking nadelig zijn beïnvloed.

- Bij stap 1 lijkt hier geen aanleiding toe omdat bij timing van de start of toewijzing aan een reclasseringswerker geen systematische inhoudelijke selectiemechanisme aannemelijk is.
- Bij stap 2 hebben toezichthouders van 370 cliënten (13,3 %) niet gereageerd. Omdat informatie hier ontbreekt is niet mogelijk vast te stellen of dit aanleiding geeft tot aantasting van de representativiteit. Mogelijk is er sprake van een vorm van een niet bedoelde zelfselectie-effect vanuit de reclasseringswerker. Dit kan geleid hebben tot een relatief grote non-respons van reclasseringswerkers die bijvoorbeeld meer dan gemiddelde werkdruk ervaren, of veel met bijzonder moeilijke cliënten werken, of die het onderwerp onbelangrijk vinden, liever niet worden bevraagd op hun contact met cliënten, of die de privacy niet voldoende vertrouwen.
- Bij stap 3 bleek een kwart van de op dat moment geselecteerde cliënten alweer negatief uitgevallen waardoor zij niet meer beschikbaar waren voor deelname. Deels zijn cliënten weggevallen omdat zij drie keer niet zijn komen opdagen bij het toezicht en daarmee dus ook niet bij het interview. Aannemelijk is dat cliënten die zo snel uit een reclasseringstoezicht wegfallen wegens recidive of anderszins schending van voorwaarden op bepaalde kenmerken negatiever scoren dan cliënten die niet zo snel uitvallen. Hetzelfde geldt voor het weggevallen van cliënten die binnen vier gesprekken zijn opgenomen in een behandelkliniek. Het weggevallen

uit het onderzoek van deze cliënten kan daarom hebben geleid tot een niet bedoelde selectie van minder problematische cliënten en cliënten met een lager risicoprofiel in de steekproef.

- Bij stap 3 kan het wegvallen van (een klein aantal) cliënten met een groot aantal wisselingen, al binnen de eerste vier gesprekken, leiden tot een iets te positieve weergave van continuïteit en van eventuele effecten van discontinuïteit voor de werkaliantie.

Bij het wegvallen wegens verhuizing, niet gestart, wachtlijsten of logistieke redenen kan een random selectieproces worden verondersteld wat geen aanleiding geeft tot beperking van de representativiteit. Bij stap 1, stap 3 en stap 5 zijn cliënten om een van deze redenen niet in de steekproef terecht gekomen.

- Bij stap 4 zijn cliënten niet benaderd op basis van het oordeel van de toezichthouder over omstandigheden van de cliënt. Het wegvallen van deze cliënten (op grond van teveel problemen, stress, of tijdgebrek etc.) kan hebben geleid tot een niet beoogde selectie van cliënten met daadwerkelijk minder zware problematiek. Het is niet mogelijk te bepalen in hoeverre de inschatting van de toezichthouder overeenstemt met de ervaring van de cliënten. Ook is niet mogelijk te achterhalen in welke mate eventuele andere motieven van toezichthouders een rol hebben gespeeld bij de bepaling of cliënten al dan niet voor het onderzoek benaderbaar waren.

Op basis van bovenstaande overwegingen kan verwacht worden dat de steekproef van dit onderzoek minder cliënten omvat die snel recidiveren, minder cliënten met een hoog risicoprofiel en minder cliënten met zware psychiatrische problematiek dan in de gehele populatie reclasseringscliënten.

De enige andere mogelijke invloed op de representativiteit van de onderzoeksgroep wordt gevormd door de cliënten die bij stap 5 niet hebben meegedaan om diverse reden. Onduidelijk is of dit komt doordat bij hen sprake is van meer problemen of door andere vormen van selectie. In ieder geval is het duidelijk dat deze cliënten minder positief stonden tegenover het onderzoek dan de deelnemende cliënten, maar in hoeverre dit te vertalen is naar andere vormen van selectiviteit is niet te achterhalen.

6.9 REPRESENTATIVITEIT CLIËNTEN IN DE ONDERZOEKSGROEP BIJ DE EERSTE METING

Om de veronderstelling van onbedoelde selectie te toetsen is de onderzoeksgroep van beide metingen (n = 229) op basis van de registratiegegevens (IRIS) vergeleken met de groep cliënten die landelijk in dezelfde periode, vanaf 2012, is binnengekomen met een van dezelfde sanctiemodaliteiten als de onderzoeksgroep. Van deze groep is tevens de RISC, waar aanwezig, vergeleken met de RISC van de onderzoeksgroep. De vergelijking vond plaats op de volgende items: risiconiveau (RISC totaal en per schaal), toezichtniveau, gender, leeftijd, afkomst, huidig delict, leeftijd eerste veroordeling, leeftijd eerste contact met politie en sanctiemodaliteit.

Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen de onderzoeksgroep en de vergelijkingsgroep op basis van leeftijd, gender, leeftijd eerste contact met politie, leeftijd eerste veroordeling, culturele achtergrond en sanctiemodaliteit. De onderzoeksgroep blijkt dus representatief voor deze kenmerken.

De onderzoeksgroep blijkt, vergeleken met de totale landelijke populatie reclasseringscliënten, wel significant meer cliënten in toezichtniveau 1 met relatief laag risico te bevatten en minder hoog risico cliënten in toezichtniveau 3. De middengroep is gelijk. Zie Tabel 6.6. Dit is in overeenstemming met de hierboven beschreven verwachte afwijking van de beoogde representativiteit. Toezichtniveau 3 cliënten zijn bijvoorbeeld vaker wegens actuele psychische omstandigheden niet in staat om deel te nemen aan het onderzoek en zijn vaker opgenomen in een behandelinrichting.

Tabel 6.6 Vergelijking onderzoeksgroep met onderzoekspopulatie op basis van RISC-categorie

Risicocategorie (RISC)	Onderzoekspopulatie		Onderzoeksgroep	
	n	%	n	%
Laag	1601	17.0	62	27.1
Laag gemiddeld	2624	27.9	65	28.4
Hoog gemiddeld	2483	26.4	59	25.8
Hoog	2692	28.6	43	18.8
Totaal	9400	100	229	100

Pearson $\chi^2 = 20,76$; $df = 3$; $p < 0,01$

De verschillen op basis van de gehele RISC zien we als volgt terug op schaalniveau. Zie Tabel 6.7.

Tabel 6.7 Vergelijking onderzoeksgroep met reclasseringspopulatie op basis van gemiddelde score op RISC schalen.

RISC-schalen:	Onderzoekspopulatie (n = 9684)		Onderzoeksgroep (n = 229)	
	Gem.	SD	Gem.	SD
1 & 2: Delictgeschiedenis en analyse huidig delict**	6.77	3.70	5.85	3.85
3: Huisvesting en wonen*	1.93	2.33	1.50	2.04
4: Opleiding, werk en leren**	5.85	3.82	4.98	3.48
5: Inkomen en omgaan met geld	2.89	2.28	2.61	2.14
6: Relatie met partner, gezin en familie*	4.00	2.43	3.65	2,40
7: Relaties met vrienden en kennissen*	2.50	2.04	2.18	1.98
8: Drugsgebruik*	3.47	3.57	2.90	3.49
9: Alcoholgebruik*	2.76	3.12	2.35	2.90
10: Emotioneel welzijn*	4.05	2.60	3.64	2.53
11: Denkpatronen, gedrag en vaardigheden**	8.13	3.52	7.20	3.38
12: Houding**	3.56	2.50	3.00	2.38

* $p < .05$. ** $p < .01$

- Bij schaal 5 (Inkomen en omgaan met geld) is er geen verschil tussen de onderzoeksgroep en de gehele reclasseringspopulatie vanaf 2012 met een RISC. Bij de andere schalen zijn er wel verschillen: de onderzoeksgroep scoort op de volgende schalen een lager risico dan de gehele reclasseringspopulatie.
 - schaal 1 en 2 (delictgeschiedenis en huidig delict): $t(9918) = 3.77, p < 0.01$.
 - schaal 3 (huisvesting en wonen): $t(250.17) = 3.12, p < 0.01$.
 - schaal 4 (opleiding, werk en leren): $t(248.97) = 3.78, p < 0.01$.
 - schaal 6 (relaties met partner, gezin, familie): $t(9918) = 2.15, p = 0.03$.
 - schaal 7 (relaties met vrienden en kennissen): $t(9918) = 2.37, p = 0.02$.
 - schaal 8 (drugsgebruik): $t(9918) = 2.45, p = 0.01$.
 - schaal 9 (alcoholgebruik): $t(248.47) = 2.17, p = 0.03$.
 - schaal 10 (emotioneel welzijn): $t(9918) = 2.43, p = 0.02$.
 - schaal 11 (denkpatronen, gedrag en vaardigheden): $t(9918) = 3.99, p < 0.01$.
 - schaal 12 (houding): $t(9918) = 3.42, p < 0.01$.

In alle gevallen is de score in de onderzoeksgroep lager dan gemiddeld. De onderzoeksgroep is dus minder zwaar dan de vergelijkingsgroep cliënten

van de reclassering. Deze constatering is van belang bij de interpretatie van – en reflectie op de resultaten.

6.10 NON-RESPONS CLIËNTEN BIJ DE TWEEDE METING

Van de cliënten die deelnamen aan meting 1 hebben 101 cliënten (33,4% van de onderzoeksgroep van 302 cliënten) niet deelgenomen aan de tweede meting. Bij het merendeel ($n = 57$; 56,4% van de uitgevallen groep) was hiervan de reden dat het toezicht zelf na 6 maanden was beëindigd, negatief (uitval, retourzending) of positief volgens plan. Bij 31 cliënten (10,3% van het totaal; 30,7% van de uitgevallen groep) vielen de cliënten om verschillende redenen niet meer onder de criteria van het onderzoek (bv. opgenomen in kliniek, psychotisch geworden, verhuisd). En tot slot weigerden 11 cliënten (3,6% van het totaal; 10,9% van de uitgevallen groep) opnieuw mee te doen aan het onderzoek. Na de analyses zijn twee cliënten (0,7% van het totaal; 2% van de uitgevallen groep) verwijderd, omdat interviewers aangaven dat de antwoorden niet betrouwbaar waren in verband met de actuele psychische situatie van de cliënt. Er namen bij meting 2 uiteindelijk 201 cliënten deel en 180 toezichthouders. Hiervan was in 167 gevallen sprake van een match tussen toezichthouders en cliënten, leidend tot een volledige dyade.

6.11 REPRESENTATIVITEIT VAN DE RECLASSERINGSWERKERS

De groep reclasseringswerkers is niet geselecteerd op basis van eigen criteria, maar op basis van de cliënten die binnen de inclusiecriteria vallen. Wel is een toets gedaan op de representativiteit, door de reclasseringswerkers in de onderzoeksgroep te vergelijken met de totale groep toezichthouders bij Reclassering Nederland plus de totale groep reclasseringswerkers binnen de drie deelnemende SVG instellingen. Bij de SVG instellingen is geen verschil in taakgebied (advies of toezicht) geregistreerd, daarom kon hier geen selectie voor toezichthouders worden gemaakt. De gegevens zijn opgevraagd bij - en verstrekt door de organisaties zelf. De gegevens zijn vergeleken op basis van geslacht en leeftijd. Over de opleidingen zijn onvoldoende eenduidige gegevens beschikbaar op basis van personeelsdossiers. Ervaringsjaren waren in personeelsdossiers dermate verschillend (tussen RN en tussen de verschillende SVG instellingen) geregistreerd dat geen vergelijking mogelijk was. Uit de vergelijking blijkt het volgende.

- Op basis van gender zijn van de reclasseringswerkers in de onderzoeksgroep niet significant anders verdeeld dan bij de vergelijkingsgroep ($\chi^2(1, N=986) = 1.21, p = .27, V = .04$).

- De leeftijd van de reclasseringswerkers in de onderzoeksgroep is enigszins anders verdeeld bij de vergelijkingsgroep; het verschil is klein en er is sprake van marginale ($p=.06$) significantie ($\chi^2(4, n = 978) = 9.26, p = .06, V = .10$). In de onderzoeksgroep zitten relatief veel jonge reclasseringswerkers (21-30 jaar): 30.6% in de onderzoeksgroep tegen 21% in de vergelijkingsgroep. Daarnaast zijn in de onderzoeksgroep iets minder reclasseringswerkers van de groep 51-60 jaar dan in de vergelijkingsgroep (15% vs. 20%). Gezien de kleine effectgrootte in combinatie met de marginale significantie van het verschil lijkt dit geen probleem te vormen voor de representativiteit.

6.12 OVERZICHT VAN DE ONDERZOEKSGROEP

Deze paragraaf bevat een overzicht van de onderzoeksgroepen cliënten en reclasseringswerkers. Eerst volgende gegevens over de deelnemende cliënten (6.11.1.) en daarna over deelnemende reclasseringswerkers (6.11.2.)

6.12.1 Deelnemende cliënten

Gender

Aan de eerste meting namen 302 cliënten deel. Hiervan is 87.4% man en 12.6% vrouw.

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de respondenten tijdens de eerste meting is 34,7 jaar ($n = 299$; $SD = 12,6$ jaar; $Min. = 17$; $Max. = 79$). Bijna één op de vijf respondenten (19,9%) behoort tot de doelgroep jongvolwassenen (jovo, 18 tot 23 jaar). Voor deze groep geldt een bijzondere situatie vanwege het beleid rond zogenaamd adolescentenstrafrecht, waarbij een keus kan worden gemaakt tussen jeugd- en volwassenenstrafrecht. Deze leeftijdsgroep is apart bekeken vanwege de verwachting dat de ontwikkeling van de werkalliantie bij deze groep bijzondere aandacht vraagt. Zie Tabel 6.8.

Tabel 6.8 Frequentieverdeling leeftijdscategorieën cliënten tijdens interview meting 1 (op basis van gegevens uit IRIS)

Leeftijd		Frequentie	Percentage
	18-22 jaar (Jovo)	62	20.5
	23-30 jaar	72	23.8
	31-40 jaar	65	21.5
	41-50 jaar	66	21.9
	51-60 jaar	28	9.3
	61 jaar of ouder	7	2.3
Totaal		300	99.3
Missende waarden		2	.7
Totaal		302	100,0

Overeenkomst onderzoeksgroep meting 1 en meting 2

Na 6 tot 9 maanden reclasseringstoezicht hebben 210 cliënten deelgenomen aan de tweede meting. Er zijn geen significante verschillen tussen cliënten die wel of niet hebben deelgenomen aan de tweede meting op basis van de kenmerken gender, leeftijd en jongvolwassen.

Leefsituatie bij meting 1 en 2

In Tabel 6.9. is de leefsituatie van de cliënten weergegeven. De meest voorkomende leefsituatie, bij zowel meting 1 als meting 2, is ‘alleen wonend’, te weten respectievelijk 36.1% en 41.8%. Van de respondenten die hebben aangegeven dat de leefsituatie ‘anders’ was, werd bij (één van) de ouders het vaakst genoemd, daarnaast komt ook leven in een vorm van begeleid wonen of opvang regelmatig voor.

Tabel 6.9 Leefsituatie cliënten tijdens meting 1

Leefsituatie	Meting 1	Meting 2
	Aantal (%)	Aantal (%)
Met partner	29 (9.6%)	21 (10.0%)
Met partner en kinderen	46 (15.2%)	30 (14.3%)
Met kinderen	11 (3.6%)	8 (3.8%)
Alleen	109 (36.1%)	87 (41.4%)
Anders	107 (35.4%)	62 (29.5%)
Missende waarde	-	2 (1.0%)
Totaal	302 (100%)	210 (100%)

Werksituatie bij meting 1 en 2

Tabel 6.10. toont de werksituatie van cliënten tijdens de eerste en tweede meting van het onderzoek. Bij de start van het reclasseringstoezicht (meting 1) had het merendeel (57.8%) van de cliënten geen werk en had 36.9% betaald werk. Bij meting 2 was het aantal cliënten zonder werk kleiner (44.9%) en

had 43,3% betaald werk. Bij meting 2 was het percentage dat vrijwilligerswerk doet iets groter van bij meting 1 (8,1% tegenover 5,3%). De verschillen tussen meting 1 en 2 zijn hier niet significant.

Tabel 6.10 Werksituatie cliënten tijdens meting 1 en 2

Werksituatie	Meting 1	Meting 2
	Aantal (%)	Aantal (%)
Geen werk	174 (57.6%)	80 (38.1%)
Betaald werk	111 (36.8%)	77 (36.7%)
Vrijwilligerswerk	16 (5.3%)	17 (8.1%)
Anders	-	4 (1.9%)
Missende waarde	1 (0.3%)	32 (15.2%)
Totaal	302 (100%)	210 (100%)

Detentiegeschiedenis

Van de 302 cliënten zijn er 164 (54,3%) voorafgaand aan dit reclasseringtoezicht, op enig moment, gedetineerd geweest. Van deze 164 cliënten was 42,1% eenmaal en 57,9% meerdere malen gedetineerd. Ruim twee derde (67,1%) van de cliënten die gedetineerd zijn geweest ($n=164$) was korter dan één jaar geleden gedetineerd.

Van de cliënten met een detentiegeschiedenis heeft een kleiner deel (60,1%) deelgenomen aan meting 2 dan cliënten zonder detentiegeschiedenis (77,4%; Pearson $\chi^2 = 10.18$; $df = 1$; $p < .01$).

Rechtszaak

Bij 70,5% van de cliënten is voorafgaand aan het toezicht een rechtszaak geweest. Er zijn hier geen verschillen tussen cliënten die wel of niet hebben deelgenomen aan meting 2.

Toezichtmodaliteit

Tabel 6.11 Toezichtmodaliteit cliënten meting 1 en 2

Toezichtmodaliteit	Meting 1	Meting 2
	Aantal (%)	Aantal (%)
Voorwaardelijke Veroordeling	153 (49.4%)	120 (56.6%)
Voorwaardelijke Schorsing	85 (27.4%)	35 (16.5%)
Voorwaardelijke Invrijheidsstelling	21 (6.8%)	27 (12.7%)
Anders	22 (7.1%)	8 (3.8%)
Weet ik niet	20 (6.5%)	20 (9.4%)
Missende waarde	9 (9.4%)	2 (0.9%)
Totaal	310 (100%)	212 (100%)

Het verschil bij voorwaardelijke schorsing is significant; Pearson $\chi^2 = 46.89$, $df = 9$, $n = 177$, $p < .001$.

Eerder reclasseringstoezicht

Bijna een derde (31.5%) van de cliënten heeft eerder onder reclasseringstoezicht gestaan. Van de groep cliënten die eerder een reclasseringstoezicht heeft gehad namen er significant minder deel aan meting 2 (58.9%) deel dan van de groep cliënten die voor het eerst een reclasseringstoezicht had (72.2%; Pearson $\chi^2 = 5.236$; $df = 1$; $p < 0.03$).

Adviesrapport

Bijna de helft van de respondenten (47.5%) heeft aangegeven voorafgaand aan het toezicht contact te hebben gehad met een adviseur van de reclassering over een voorlichtingsrapport. Van de 141 cliënten die contact hebben gehad met een adviseur waren de meesten (72.3%) positief over de reclasseringsadviseur, 13.5% neutraal en 14.3% negatief. Er zijn hier geen significante verschillen tussen cliënten die deelnamen aan meting 1 en aan meting 2.

Wisseling toezichthouders

Bij 235 van de 291 cliënten (80.8%) is er geen wisseling van toezichthouder geweest tijdens de eerste fase (vanaf start tot T 2) van het reclasseringstoezicht. Bij 42 cliënten (14.4%) is er één keer gewisseld van toezichthouder, bij 7 cliënten (2.4%) 2 keer en 7 cliënten (2.4%) 3 keer of vaker. Er is hier geen verschil tussen cliënten die hebben deelgenomen aan meting 1 en aan meting 2.

Werkstraf naast toezicht

Ongeveer een kwart (25.1%) van de cliënten heeft bij de start van het reclasseringstoezicht een werkstraf naast het reclasseringstoezicht. Tijdens meting 2 hebben significant minder cliënten (9.5%) een werkstraf naast het reclasseringstoezicht. In veel gevallen zal dit vermoedelijk betekenen dat de werkstraf is afgelopen ten tijde van meting 2.

6.12.2 Deelnemende reclasseringswerkers

Gender

Er zijn 273 vragenlijsten door reclasseringswerkers ingevuld bij meting 1. Dit waren 180 verschillende reclasseringswerkers, daarvan was twee derde (66.7%) vrouw en een derde (33.3%) man.

Leeftijd

Tabel 6.12. toont dat de meerderheid (62.8%) van de toezichthouders tussen de 21 en 40 jaar is, bijna een vijfde (18.9%) tussen de 41 – 50 jaar en 18.3% is ouder dan 51 jaar. De leeftijdsverdeling van de toezichthouders bij meting 2 komt in sterke mate overeen.

Tabel 6.12 Verdeling leeftijd toezichthouders (meting 1 en 2)

Leeftijdscategorie	Meting 1	Meting 2
	Aantal (%)	Aantal (%)
21 - 30 jaar	55 (30,6%)	33 (30,3%)
31 - 40 jaar	58 (32,2%)	35 (32,1%)
41 - 50 jaar	34 (18,9%)	20 (18,3%)
51 - 60 jaar	27 (15%)	17 (15,6%)
> 60 jaar	6 (3,3%)	4 (3,7%)
Totaal	180 (100%)	109 (100%)

Opleiding en werkervaring

Van de 180 toezichthouders heeft (op basis van een vraag tijdens de meting) 89,4% een HBO-opleiding afgerond. Een afgeronde WO opleiding heeft 8,4%, en 2,2% rondde een MBO-opleiding af.

Het gemiddeld aantal jaren werkervaring van de toezichthouders ($n=165$) binnen de reclassering is 7,2 jaar ($sd = 8,0$ jaar) (eveneens op basis van een vraag tijdens de meting).

Deelname reclasseringswerkers aan meting 1

Van de 302 cliënten die aan meting 1 hebben deelgenomen is van 267 cliënten (88,4%) ook de parallelle vragenlijst ingevuld door de reclasseringswerker. Van 35 cliënten is er dus geen parallelle vragenlijst van de reclasseringswerker.

De 276 voor het onderzoek resterende cliënten waren verdeeld over 176 verschillende reclasseringswerkers. Van deze 176 hebben er 111 (63,1%) met 1 cliënt deelgenomen, 41 toezichthouders namen deel met 2 cliënten (23,3%), 23 toezichthouders (13,1%) met 3 cliënten en 1 toezichthouder (0,6%) met 4 cliënten.

Deelname reclasseringswerkers aan meting 2

Bij meting 2 is door 180 toezichthouders van de 210 aan T 2 deelnemende cliënten een parallelle vragenlijst ingevuld. De 180 voor het onderzoek resterende cliënten waren verdeeld over 109 verschillende toezichthouders. Van deze 109 toezichthouders hebben 63 (57,8%) deelgenomen met 1 cliënt, 33 toezichthouders (30,3%) namen deel met 2 cliënten, 12 toezichthouders (11%) met 3 cliënten en 1 toezichthouder (0,6%) met 4 cliënten.

7 Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader

Selectie en structurering van de items

7.1 INLEIDING

Dit hoofdstuk bevat een samenvattend overzicht van het proces van selectie en structurering van de items uit de set meetinstrumenten. Op grond van dit proces zijn vier factoren van de werkalliantie in gedwongen kader gevonden die voldoende passend zijn voor de perspectieven van cliënten en reclasseringswerkers. Onder een factor verstaan we een aantal onderling samenhangende items die met elkaar een bepaald construct (zoals een kenmerk van de werkalliantie) beogen te meten. De gevonden factoren en samenstellende items kregen de naam Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader (WA-GK) mee. Met behulp hiervan zijn de onderzoeksdata vanuit beide perspectieven en over beide metingen geanalyseerd.

In paragraaf 7.2 worden de stappen die bij de selectie en structurering zijn gezet globaal samengevat. Voor een gedetailleerde weergave van methode en resultaat per afzonderlijke stap wordt verwezen naar Bijlage 1. Paragraaf 7.3 beschrijft de gevonden factoren en de items van de WA-GK. Daarna volgen in paragraaf 7.4 inhoudelijke conclusies over de gevonden factoren.

7.2 SAMENVATTING VAN HET PROCES VAN SELECTIE, STRUCTURERING EN TOETSING

Na oriënterende analyses over de gehele set meetinstrumenten (zie Bijlage 1) is gekozen voor een werkwijze, waarbij eerst de samenhang van alle afzonderlijke items met de uitkomstmaten is bepaald, waarna de geselecteerde items zijn gestructureerd tot consistente onderliggende factoren. Dit proces leidde tot een model dat voldoende passend is voor alle vier de datasets (cliënten meting 1 en 2, reclasseringswerkers meting 1 en 2), met kenmerken die zijn te duiden op grond van het theoretische model en waarvan op item-niveau een verband met de uitkomstmaten is gevonden. Bij dit selectie- en structureringproces is gebruik gemaakt van de methode van schaalontwikkeling van DeVellis (2012, p.73-114). Globaal samengevat genomen zijn de volgende stappen gezet.

Selectie van items op grond van relevantie voor uitkomstmaten

- Eerste selectie op basis van de vraag bij welke items de gemiddelde scores verschillen bij verdeling naar de gehanteerde uitkomstmaten. Tevens is nagegaan of deze items samenhang vertonen met een verondersteld convergente maat (oplopend risico volgens reclasseringswerker bij meting 2). Na deze selectie bleken 58 van de 65 items significantie te bereiken in minimaal een van de gevallen (samenhang of verschil).
- Volgende selectie van de items op grond van een combinatie van vier selectiecriteria. Hierbij is nagegaan welke van de geselecteerde 58 items samenhangen met de uitkomstmaten, rekening houdend met de bron (cliënten of reclasseringswerkers) en de timing (meting 1 en 2). Alleen die items zijn geselecteerd die vanuit twee perspectieven en / of vanuit twee metingen significantie bereikten. Dit leidde tot een nieuwe selectie van 34 items. Zie Tabel 1 in Bijlage 1 voor de geselecteerde items.
- Derde selectie op grond van statistisch voorspellende waarde van de geselecteerde items voor de uitkomstmaten, op basis van effectgrootte bij meervoudige en enkelvoudige regressieanalyses. Hierna bleven 26 parallelle items over en drie *Contra-reactance* items. Zie Tabel 1 in Bijlage 1.

Structurering van items tot voldoende consistente factoren

- Op basis van exploratieve factoranalyse (principale componenten analyse, PCA; Bijleveld & Commandeur, 2012; Tabachnick & Fidell, 2013) over de geselecteerde items is nagegaan welke factoren naar voren komen en welke items niet op een factor laden. Hierbij bleek de factorstructuur bij cliënten meting 2 het meest duidelijk, waar vier factoren werden gevonden die in verband zijn te brengen met het theoretische model. Bij de PCA over de overige drie datasets is gekozen voor dwingen tot vier factoren, waarna in alle datasets dezelfde factoren zijn gevonden. De factoren lijken te meten: helderheid en gezamenlijkheid over doelen en kader, binding, vertrouwen en stroefheid. Zie Tabel 2 in Bijlage 1 voor verdeling van items over deze voorlopige factoren.
- Het model waarin deze stappen resulteerden is getoetst op basis van confirmatieve factoranalyse (Structural Equation Modelling, SEM; Blunch, 2008) en inhoudelijke overwegingen (op geleide van het theoretische model). De modelfit is redelijk. Voor reclasseringswerkers nadert de fit het ideale model en vanuit dit perspectief is de fit beter dan vanuit cliënten.¹⁵ Tabel 3 in Bijlage 1.
- Vervolgens is de interne consistentie van de gevonden schalen bepaald en verbeterd. Na alfaoptimalisatie is de interne consistentie van drie van de vier factoren voldoende tot goed bij alle vier de datasets, variërend van .68 tot .85. Een van de factoren (*Stroefheid*) blijft ook na optimalisatie on-

15 In vergelijking met de fit die Skeem et al. (2007) publiceerden over de DRI-R is de modelfit van de WA-GK voor cliënten ongeveer gelijk en voor reclasseringswerkers iets beter.

der de maat aan de zijde van cliënten, namelijk .50. Zie Tabel 4 in Bijlage 1. Reflecties hierop volgen in § 7.3.

- Over het uiteindelijke model is een nieuwe SEM-analyse uitgevoerd, leidend tot een model met een statistisch te verantwoorden resultaat. Zie Tabel 5 in Bijlage 1. Tot slot is een factoranalyse over het definitieve model uitgevoerd. Zie Tabel 6 in Bijlage 1 voor de factorladingen.

Toetsing van het gevonden model: samenhang tussen factoren onderling en convergente validiteit

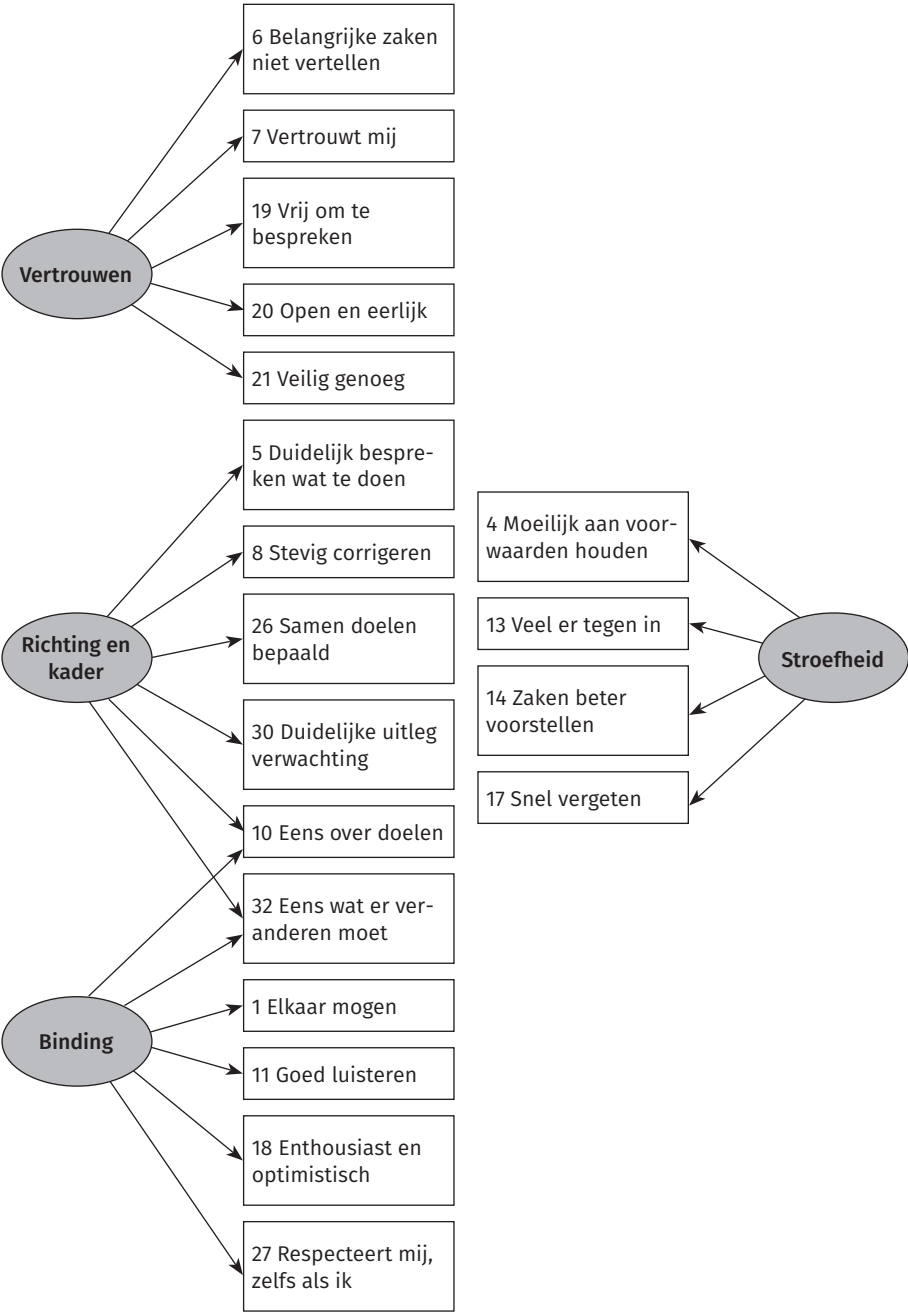
- De samenhang tussen de factoren onderling en van elke afzonderlijke factor met de werkalliantie-totaal is getoetst bij de vier de datasets. De samenhangen aan de kant van cliënten zijn zwak tot sterk, in een range van .23 tot .82. De richting van de samenhang is conform theoretische verwachting. Zie Tabel 7 van Bijlage 1. Aan de zijde van reclasseringswerkers zijn ze matig tot sterk en eveneens conform theoretische verwachting, in een range van .35 tot .88. Zie Tabel 8 van Bijlage 1.
- Vervolgens is, als eerste maat voor convergente validiteit van de monitor, de samenhang bepaald met het rapportcijfer (meegenomen in de vragenlijst als maat voor algemene satisfactie), eveneens voor alle vier de datasets. De samenhang is merendeels matig, bij meting 2 sterker dan bij meting 1, en de richting van de samenhang is conform theoretische verwachting. Zie Tabel 9 van Bijlage 1.
- Tot slot is, als tweede maat voor convergente validiteit van de monitor, de samenhang bepaald, bij de vier datasets, met de onderliggende instrumenten WAI en DRI-R. De correlaties variëren van zwak tot sterk, met negatieve samenhangen tot -.19 en positieve samenhangen tot 1.0. De negatieve waarden betreffen de samenhang tussen factoren die een negatieve beleving meten (*Stroefheid* bij de monitor en *Strak-Punitief* bij de DRI-R) met de overige factoren, die een positieve beleving meten. De gevonden samenhangen ondersteunen het beeld dat de monitor deels dezelfde processen meet als de WAI en de DRI-R, maar daarbij andere accenten legt. Zie Tabel 10, 11, 12 en 13 in Bijlage 1.

Na deze toetsing is de Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader vastgesteld. Het uiteindelijke model is voor cliënten en reclasseringswerkers groten-deels gelijk, maar er zijn ook enkele verschillen bij de factorladingen. In §7.3 wordt het definitieve model getoond voor cliënten en reclasseringswerkers.

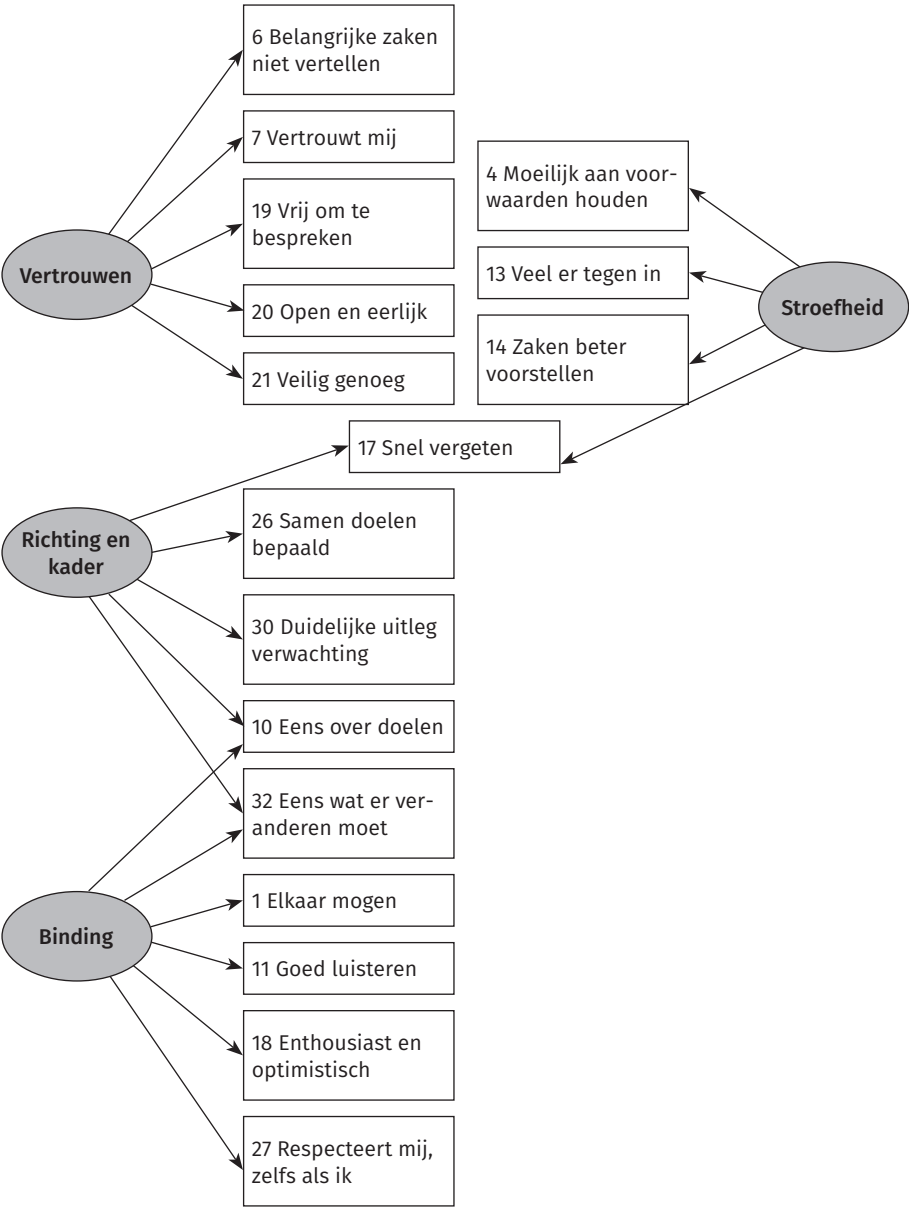
7.3 DE MONITOR WERKALLIANTIE IN GEDWONGEN KADER: HET MODEL VAN FACTOREN EN ITEMS

Figuur 7.1 toont de factoren en items in het model voor cliënten. Figuur 7.2 toont de factoren en items in het model voor reclasseringswerkers.

Figuur 7.1 Model voor cliënten

Figuur 7.2 Model voor reclasseringswerkers

Tabel 7.1 toont de volledige items en de factoren, bij cliënten en reclasseringswerkers, van de Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader.

Tabel 7.1 De volledige items van Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader

Vragen cliënt	Vragen reclasseringswerker
X denkt dat ik belangrijke zaken achterhoudt en niet alles met hem / haar bespreek (V)	Ik denk dat X belangrijke zaken achterhoudt en niet alles met mij bespreekt (V)
X vertrouwt mij (V)	Ik weet dat ik X kan vertrouwen (V)
Ik voel me vrij om de dingen waar ik moeite mee heb met X te bespreken (V)	X voelt zich vrij om de dingen die hij/zij moeilijk vindt met mij te bespreken (V)
Ik voel me vrij genoeg om open en eerlijk zijn tegenover X (V)	X lijkt zich veilig genoeg te voelen om open en eerlijk met mij te praten (V)
X vertrouwt erop dat ik eerlijk ben tegen hem/haar (V)	Ik vertrouw erop dat X eerlijk is tegen mij (V)
We bespreken altijd duidelijk wat ik voor de volgende keer moet doen (R&K)	We bespreken altijd duidelijk wat er voor de volgende keer moet gebeuren (R&K)
X corrigeert met stevig als ik me niet aan de afspraken houd (R&K)	Als X iets verkeerd doet corrigeer ik hem stevig (R&K)
X en ik hebben samen bepaald aan welke doelen ik werk tijdens het toezicht (R&K)	X en ik hebben samen bepaald aan welke doelen hij/zij werkt tijdens het toezicht (R&K)
X legt mij duidelijk uit wat hij/zij van mij verwacht (R&K)	Ik leg aan X duidelijk uit wat ik van hem/haar verwacht (R&K)
X en ik zijn het eens over wat we willen bereiken met het toezicht (R&K en B)	X en ik zijn het eens over de doelen waaraan we werken in het toezicht (R&K en B).
X en ik zijn het eens over wat er moet veranderen bij mij (R&K en B).	X en ik zijn het eens over wat er moet veranderen bij hem/haar (R&K en B)
Ik denk dat X mij mag (B)	Ik denk dat X mij mag (B)
Ik voel dat X echt naar me luistert (B)	Ik probeer echt goed te luisteren naar X (B)
X is enthousiast en optimistisch over mij (B)	Ik ben enthousiast en optimistisch over X (B)
X respecteert mij, zelfs als ik iets doe wat hij/zij niet goed vindt (B)	X voelt zich door mij gerespecteerd, zelfs als hij/zij iets doet wat ik niet goed vind (B).
Ik vind het moeilijk om me aan de voorwaarden te houden (S)	X vindt het moeilijk zich aan de voorwaarden te houden (S)
Ik ga veel tegen X in tijdens onze gesprekken (S)	X gaat veel tegen me in tijdens onze gesprekken (S)
Ik stel de zaken beter voor dan ze eigenlijk zijn (S)	X stelt de zaken beter voor dan ze eigenlijk zijn (S)
Na de gesprekken vergeet ik snel waarover we hebben gepraat (S)	Na de gesprekken vergeet X snel waarover we hebben gepraat (S en R&K)
	X zegt dat hij/zij meewerkt maar ik merk daar niets van (CR)
	Werken met X geeft me energie (CR)
	Ik ben meer dan gemiddeld strak bij X (CR)

V+ Vertrouwen. R&K=Richting en Kader. B=Binding. S=Stroefheid. CR=Contrareactance.

Toelichting bij de factoren bij cliënten

Vertrouwen:

- De factor beoogt te meten in hoeverre de cliënt zich vrijelijk kan uiten in het contact met de reclasseringswerker, vertrouwen heeft in diens inzet en ervaart dat de reclasseringswerker hem/haar vertrouwt.
- De factor van vijf items bestaat geheel uit alle vier de items van de schaal vertrouwen van de DRI-R plus een item uit de schaal strak/punitief van de DRI-R die negatief laadt (6, belangrijke zaken niet vertellen).
- Belang als nieuwe factor van de werkalliantie in het reclasseringswerk: de factor is nagenoeg gelijk aan de factor *Vertrouwen* van de DRI-R. Het belang van vertrouwen is door Skeem et al. (2007) in de DRI-R gevonden. Het feit dat deze items door het selectieproces zijn gekomen vormt een ondersteuning van het belang hiervan.

Richting en kader:

- De factor beoogt te meten in hoeverre er bij de cliënt sprake is van duidelijkheid over de doelen en taken van het toezicht (richting) en over het kader waarin dat plaatsvindt (kader). En in hoeverre de cliënt denkt dat de reclasseringswerker en zij/zijzelf het daarover eens zijn.
- De factor bestaat uit:
 - twee items uit de schaal doelgerichtheid van de WAI (10, eens over doelen en 26, samen doelen bepaald),
 - een item uit de schaal taakgerichtheid van de WAI (32, eens over wat moet veranderen),
 - een item uit de schaal strak/punitief) van de DRI-R (8, stevig corrigeren),
 - een item uit de schaal relationele rechtvaardigheid van de DRI-R (30, duidelijke uitleg verwachtingen),
 - en een item uit de aanvulling bij 'taakgerichtheid' van Menger & Donker (5, duidelijk bespreken wat te doen).
- Belang als nieuwe factor bij de werkalliantie in het reclasseringswerk: deze factor kan een voor het gedwongen kader relevante aanvulling zijn op de afzonderlijke factoren 'doelgerichtheid' en 'taakgerichtheid' uit de WAI. De factor omvat zowel items over doel als over taak (zoals ook eerder met de WAI gevonden in het gedwongen kader door Tatman & Love, 2010; Florsheim et al., 2000; Ross et al., 2011). En daarnaast is 'het gedwongen kader' toegevoegd aan de doel- en taakgerichte aspecten van de werkalliantie. De mate van gezamenlijkheid hierbij blijft, evenals bij de WAI, een onderdeel van deze factor, blijkend uit de items *'samen bepaald aan welke doelen we werken'* en *'eens over wat er moet veranderen'*.

Binding:

- Deze factor beoogt te meten de mate waarin de cliënt binding ervaart aan het traject met de reclasseringswerker, de mate waarin zij het met elkaar eens zijn en waarin hij/zij zich als persoon gerespecteerd en ondersteund voelt.
- Deze factor bestaat uit:
 - een item uit de schaal doelgerichtheid van de WAI (10, eens over doelen),
 - een item uit de schaal taakgerichtheid van de WAI (32, eens wat er veranderen moet),
 - drie items uit de schaal binding van de WAI (1, elkaar mogen, 11, goed luisteren en 27, respecteert mij zelfs als ik),
 - en een item uit de schaal relationele rechtvaardigheid van de DRI-R (18, enthousiast en optimistisch).
- Belang als nieuwe factor bij de werkalliantie in het reclasseringswerk: de factor binding omvat voor het gedwongen kader, anders dan voor het vrijwillige kader, twee items over de mate van gezamenlijkheid bij de bepaling van doelen en taken. Dit kan een indicatie zijn van het belang van investeringen in gezamenlijke doelen binnen het (in beginsel eenzijdig opgelegde) kader van het reclasseringstoezicht.

Stroefheid:

- Deze factor beoogt te meten een negatieve beleving van de onderlinge interactie en van de inzet en *reactance* van de cliënt in het toezicht.
- De schaal is voor cliënten niet voldoende consistent, voor reclasseringswerkers wel.
- De factor bestaat uit vier items van Menger & Donker die negatieve beleving en signalen van *reactance* beogen te meten. Er is geen overlap met de schaal strak/punitief van de DRI-R.
- Belang als nieuwe factor bij de werkalliantie in gedwongen kader: de factor meet negatieve beleving vanuit een ander perspectief dan de DRI-R. De items uit de DRI-R schaal strak/punitief vragen naar bestraffend of neerbuigend gedrag van de reclasseringswerker, zoals ervaren door de cliënt. De items uit de factor stroefheid vragen naar stroefheid binnen de interactie en signalen van *reactance* van cliënten die de alliantie kunnen verstoren.

Toelichting bij de factoren bij reclasseringswerkers

Het model voor reclasseringswerkers is grotendeels, maar niet geheel, gelijk aan dat voor cliënten.

Vertrouwen:

- De factor beoogt te meten de inschatting door de reclasseringswerker van de mate waarin hun cliënten zich vrijelijk durven te uiten en waarin zij henzelf als reclasseringswerker vertrouwen.
- De factor bestaat voor reclasseringswerkers uit dezelfde items als voor cliënten.

Richting en Kader:

- Deze factor beoogt te meten de inschatting door de reclasseringswerker van de mate waarin doelen en kaders duidelijk zijn voor zijn/haar cliënt en van de mate waarin zij het daarover eens zijn.
- De factor bestaat voor reclasseringswerkers uit vier items die ook gelden voor cliënten (10, eens over doelen, 32, eens over wat moet veranderen, 26, samen doelen bepaald en 30, duidelijke uitleg verwachtingen) en uit een item dat tevens laadt op *Stroefheid* (17, snel vergeten). Een item dat op deze factor laadt voor cliënten (8, stevig corrigeren), doet dat niet bij reclasseringswerkers.
- Belang van de samenstelling van deze factor bij reclasseringswerkers: De factorladingen van reclasseringswerkers geven een indicatie dat reclasseringswerkers hun beleving van richting en kader mogelijk vooral af aan de mate van gezamenlijkheid daarbij. Deze optie wordt ook ondersteund doordat item 8 (stevig corrigeren) voor reclasseringswerkers niet bij deze factor (en voor cliënten wel). Dit gaat in hun beleving mogelijk ten koste van gezamenlijkheid. Dat item 17 (snel vergeten) bij reclasseringswerkers tevens op stroefheid laadt wijst er mogelijk op dat zij dit fenomeen ervaren als een verstoring van het toezicht.

Binding:

- De factor beoogt te meten, vanuit het perspectief van reclasseringswerkers, de mate waarin ze met het elkaar eens zijn en de mate waarin de reclasseringswerker zelf vindt dat hij/zij goed luistert en ondersteunend en enthousiasmerend is in het contact.
- De factor bestaat bij reclasseringswerkers uit dezelfde items als bij cliënten.

Stroefheid:

- De factor beoogt te meten de inschatting door de reclasseringswerker van signalen van hun cliënt die wijzen op negatieve beleving van de interactie en op *reactance*.
- De factor bestaat voor reclasseringswerkers uit dezelfde items als voor cliënten, met dien verstande dat item 17, (snel vergeten) ook (negatief) laadt op *Richting en Kader*. Ook vanuit het perspectief van reclasseringswerkers zijn geen items uit de schaal strak/punitief van de DRI-R door de selectierondes voor constructie van de monitor gekomen.

Contra-reactance:

- De drie items beogen te meten de reacties van reclasseringswerkers op de (door hen als zodanig gepercipieerde) *reactance* van hun cliënten en/of andere signalen die duiden op energie- of regieverlies vanuit het perspectief van de reclasseringswerker.
- De items vormen geen aparte factor en zijn in de analyses als drie losse items meegenomen, vanwege de relatieve kracht van de samenhang van de items in het selectieproces en vanwege de veronderstelde wisselwerking tussen reacties van cliënten en reclasseringswerkers. Het betreft de items:
 - 23 (zegt meewerken maar merk het niet),
 - 24 (energie geven) en
 - 25 (meer dan gemiddeld strak), allen afkomstig uit de aanvullingen van Menger & Donker.
- Belang van deze items voor de werkaliantie in het gedwongen kader: deze items zijn van belang vanwege de theoretisch veronderstelde wederkerigheid tussen *reactance* en *contra-reactance*, als kenmerk van de werkaliantie in gedwongen kader.

7.4 CONCLUSIES OVER DE GEVONDEN FACTOREN

De gevonden factoren staan voor vier kenmerken van de werkaliantie in het gedwongen kader die vermoedelijk een rol spelen bij het verloop en de afronding van het toezicht. Deze kenmerken vertonen veel overeenkomst met de veronderstelde kenmerken in het theoretisch model voor het onderzoek, maar ook enkele afwijkingen.

Het theoretisch veronderstelde kenmerk van *neutrale en heldere communicatie over kaders en verplichtingen* vindt wel empirische ondersteuning, maar niet als aparte factor naast doel- en taakgerichtheid. Er is een overkoepelende factor gevonden die zowel duidelijkheid als gezamenlijkheid meet bij doelen, taken en kader. Dit kenmerk is *Richting en Kader* genoemd.

Het theoretisch veronderstelde kenmerk *doel- en taakgerichtheid* komt naar voren als verwacht, maar in combinatie met het kader en de controlerol van de reclasseringswerker. Zowel cliënten als reclasseringwerkers onderscheiden dus in het gedwongen kader (anders dan door Skeem et al., 2007, werd verondersteld) deze zakelijke aspecten van de werkaliantie van de andere kenmerken van de werkaliantie.

Het theoretisch veronderstelde kenmerk *binding* komt naar voren als verwacht. Met de aantekening dat in het gedwongen kaderde items over gezamenlijkheid van doelen, taken en kader clusteren met de items van binding,

dit in afwijking van het vrijwillige kader. Anders dan verwacht clusteren deze items niet met de items rond vertrouwen, maar vormt *vertrouwen* een afzonderlijke factor, die nagenoeg geheel samenvalt met deze factor in de DRI-R.

Het theoretisch veronderstelde kenmerk *stroefheid* is relevant gebleken en de proefitems over *reactance*, als onderdeel hiervan, zijn voldoende consistent bij reclasseringswerkers. De theoretisch veronderstelde clustering van de items over *reactance* met de schaal strak/punitief uit de DRI-R trad echter na de itemselectie niet op. Stroefheid verwijst hier dus niet naar rigide gedrag van de reclasseringswerker, maar alleen naar relationeel verzet van cliënten dat de alliantie in bepaalde mate verstoort. Voor cliënten is ook in dit onderzoek nog geen voldoende consistente factor gevonden die een negatieve beleving kan meten. De items rond *contrareactance* bleken tijdens het selectieproces samen te hangen met de uitkomstmaten, maar zij vormen geen afzonderlijke schaal en clusteren evenmin met *reactance* van cliënten. Deze items meten kennelijk gevoelens en reacties van reclasseringswerkers die niet alleen verwijzen naar *reactance* van hun cliënten, maar evenzeer naar andere vormen van energie- of regieverlies, voortkomend uit eigenschappen van cliënten, de werker zelf of de werkalliantie.

8 De werkalliantie vanuit het perspectief van cliënten:

Waardering, veranderingen in tijd en
samenhang met andere kenmerken

8.1 INLEIDING

Op basis van de Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader zijn analyses gedaan vanuit beide perspectieven (cliënt en reclasseringswerker) en over beide metingen (start en zes tot negen maanden later). De analyses zijn gedaan over de gehele onderzoeksgroep, waarbij scores op de kenmerken van de werkalliantie eerst zijn gerelateerd aan de andere gemeten werkzame factoren uit het theoretische model en vervolgens aan de uitkomstmaten.¹⁶

Over de bevindingen bij cliënten (hoofdstuk 8) en bij reclasseringswerkers (hoofdstuk 9) wordt afzonderlijk gerapporteerd. Dit om de werkalliantie vanuit beide perspectieven afzonderlijk recht te doen alvorens de perspectieven samen te voegen (hoofdstuk 10).

Hoofdstuk 8 is opgebouwd aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Hoe rapporteren reclasseringscliënten over hun beleving van kenmerken van de werkalliantie bij de start en na zes tot negen maanden? En in welke mate verschuift de gerapporteerde beleving van deze kenmerken over de tijd? (§8.1)
2. Is er sprake van samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie volgens cliënten en de gemeten achtergrondkenmerken uit het theoretisch model:
 - demografische kenmerken van cliënten (§8.2),
 - kenmerken van het justitietraject (§8.3 en 8.4),
 - kenmerken van de problematiek van cliënten (§8.5),
 - demografische kenmerken van de reclasseringswerker (§8.6)?

¹⁶ Op basis van dit algemene beeld op groepsniveau worden in vervolg (promotie) onderzoeken analyses uitgevoerd over subgroepen van cliënten en subgroepen reclasseringswerkers.

3. Is er sprake van samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie volgens cliënt en de aard van de motivatie voor het toezicht bij de cliënt (§8.7)?
4. Is er sprake verschil in cliëntwaardering bij kenmerken de werkalliantie op basis van de uitkomstmaten (§8.8)?

Opmerkingen vooraf

De onderscheiding van perspectieven van cliënten en reclasseringswerkers in de analyses en rapportage laat onverlet dat de werkalliantie per definitie een interactief concept is en dat scores van zowel cliënten als reclasseringswerkers een uitkomst zijn van onderlinge interacties tussen gedragingen en gevoelens van beide. De uitgevoerde analyses maken niet inzichtelijk via welke interactie tussen beide actoren de scores op de werkalliantie tot stand zijn gekomen.

Zoals in hoofdstuk 4 beschreven veronderstelt het theoretische model dat de werkalliantie slechts een van de vele factoren is die verband houden met het resultaat van het toezicht. Ook andere kenmerken in het theoretisch model hangen vermoedelijk rechtstreeks of in interactie met elkaar samen met het resultaat. Verbanden tussen de werkalliantie en het resultaat worden mogelijk ook verklaard door interacties tussen de werkalliantie en andere factoren binnen (en buiten) het model, of door een derde factor die beide onderling samenhangende factoren beïnvloedt.

In dit onderzoek zijn geen integrale analyses gedaan over de modererende of medierende effecten van alle gemeten kenmerken op de werkalliantie en op de resultaten van de gemeten variabelen in het model.¹⁷ Eerst zijn de verbanden tussen de gemeten achtergrondkenmerken en de werkalliantie bepaald en vervolgens de samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie en de uitkomstmaten. Hierdoor worden bij de samenhang tussen de werkalliantie en achtergrondkenmerken en tussen de werkalliantie en uitkomstmaten kleine effecten verwacht. Ook zij nogmaals opgemerkt dat gevonden samenhangen tussen kenmerken van de werkalliantie, de gemeten achtergrondkenmerken en uitkomstmaten geen inzicht geven in de richting van het verband. Deze werken vermoedelijk ook tijdens het traject op elkaar in.

Analyses en rapportage

Bij de analyses is samenhang berekend op basis van Pearson's r waar het twee schalen van ten minste interval meetniveau betreft en met Spearman's r_s waar het een ordinale schaal en een schaal van tenminste ordinaal meetniveau betreft. Analyses waarbij meerdere factoren zijn betrokken (zoals verschillen in alliantiescores op basis van achtergrondkenmerken) zijn eerst uitgevoerd op het niveau van het geheel van factoren (MANOVA) om de kans

¹⁷ Een van de geplande vervolgonderzoeken voorziet hier wel in.

op type 1 fout te verkleinen en daarna op het niveau van afzonderlijke factoren (ANOVA), om de N zo hoog mogelijk te houden¹⁸. Waar geen significantie wordt bereikt met MANOVA en wel op basis van ANOVA is dit in een noot aangegeven. In overige gevallen is alleen t -toets of ANOVA uitgevoerd. Bij een toets op onafhankelijkheid van groepen (voorafgaand aan bepaling van samenhang met uitkomstmaten) is een χ^2 toets respectievelijk Cramer's toets gedaan.

Bij de interpretatie van de effectgroottes is uitgegaan van de grenswaarden opgesteld door Cohen (1988). Volgens deze publicatie gelden als grenswaarden:

- Bij t -toets (Cohen's d): klein 0.2, gemiddeld 0.5 en groot 0.8.
- Bij correlaties (r en r_s): klein 0.1, gemiddeld 0.3 en groot 0.5
- Bij χ^2 toets voor onafhankelijkheid, 2×2 tabellen: klein 0.1, gemiddeld 0.3 en groot 0.5
- Bij toets voor onafhankelijkheid met tabellen $> 2 \times 2$ (Cramer's V): klein: 0.06, gemiddeld: 0.17 en groot 0.29.
- Bij Eenweg (M)ANOVA (η^2): klein 0.01, gemiddeld 0.06 en groot 0.14

Omdat de items over *Stroefheid* aan cliëntzijde onvoldoende interne consistentie vertonen om als schaal te kunnen dienen, worden bevindingen over de som van de items vanuit cliënten over stroefheid alleen als een mogelijke indicatie beschouwd. De items zijn wel meegenomen in de analyses, omdat zij in het selectieproces samenhang lieten zien met de uitkomstmaten (zie hoofdstuk 7 en Bijlage 1). Hiervoor is gekozen omdat het zoeken naar een passende maat voor negatieve beleving inhoudelijk belangrijk is, maar meten hiervan vooralsnog lastig is gebleken blijkens diverse onderzoekspublicaties (zie hoofdstuk 3). Aan de zijde van reclasseringswerkers (analyses in hoofdstuk 9) vormen deze items wel een consistente schaal.

Alleen verbanden en verschillen die significant zijn worden beschreven. Dat geldt ook voor verschillen waarbij meerdere groepen zijn meegenomen, waardoor het genoemde aantal vrijheidsgraden soms groter is dan het aantal groepen waarover verschillen zijn gerapporteerd.

Bij de bevindingen is ook een werkalliantie - totaal score meegenomen. Deze score is bepaald door eerst de scores van alle items uit de vier de factoren bij elkaar op te tellen, waarbij de scores op de factor *stroefheid* zijn omgepoold. De uitkomst is vervolgens gedeeld door het totaal aantal items. Items die in twee verschillende factoren zijn meegenomen zijn bij het berekenen van de totaalscore één keer meegeteld. Hierdoor komt de totaalscore niet overeen

¹⁸ Bij MANOVA worden alleen personen meegenomen met scores op alle variabelen, bij losse ANOVA's of een t -toets kan de steekproef per toets verschillen.

met de optelsom van scores op de vier verschillende kenmerken. Wanneer op meer dan de helft van het aantal items in een schaal een missende waarde is, is er geen totaalscore berekend voor de betreffende cliënt. Zoals bij de analyses duidelijk wordt kan de totaal score niet worden opgevat als een beknopte maat voor de werkalliantie.

In het hoofdstuk worden eerst de bevindingen per deelvraag getoond, per deelvraag afgesloten met een samenvatting van de bevindingen. Daarna volgt een globale conclusie over de werkalliantie volgens cliënten, aan de hand van een empirische variant van het theoretische model vanuit het perspectief van cliënten (§8.9).

8.2 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN

Hoe rapporteert de groep reclasseringscliënten over hun beleving van de werkalliantie, bij de start van het toezicht en zes tot negen maanden later? En in welke mate is er sprake van een verschil tussen de scores bij de start en na zes tot negen maanden? Tabel 8.1 toont de gemiddelde scores en de mediaan van de groep cliënten bij de start en Tabel 8.2 na zes tot negen maanden. In Tabel 8.3 zijn de verschuivingen tussen beide metingen weergegeven.

8.2.1 De werkalliantie in de startfase van het toezicht

Tabel 8.1 Gemiddelde scores cliënten op de WA-GK bij de start van het toezicht (meting 1)

Werkalliantie- kenmerk	<i>n</i>	Gemiddelde (<i>M</i>)	Standaard- deviatie (<i>SD</i>)	Mediaan	Minimum	Maximum
Vertrouwen	302	6.43	0.75	6.80	1.25	7.00
Richting en kader	294	5.85	1.03	6.14	2.00	7.00
Binding	302	6.05	0.86	6.20	1.83	7.00
Stroefheid	302	2.14	1.11	2.00	1.00	5.50
Werkalliantie totaal	302	6.09	0.66	6.21	2.50	7.00

8.2.2 De werkalliantie volgens cliënten zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden is het aantal cliënten afgenomen van 302 tot 201, als gevolg van afronding of uitval uit toezicht, of uitval uit het onderzoek. Zie voor details hoofdstuk 6.

Tabel 8.2 Gemiddelde scores cliënten op de WA-GK na zes tot negen maanden (meting 2)

Werkalliantie- kenmerk	<i>n</i>	Gemiddelde (<i>M</i>)	Standaard- deviatie (<i>SD</i>)	Mediaan	Minimum	Maximum
Vertrouwen	210	6.41	0.85	6.80	1.80	7.00
Richting en kader	210	5.78	1.04	6.00	2.00	7.00
Binding	210	6.10	0.92	6.33	1.50	7.00
Stroefheid	210	2.13	1.06	2.00	1.00	5.50
Werkalliantie totaal	210	6.05	0.66	6.13	3.83	7.00

8.2.3 Verschuivingen in de tijd

In welke mate is er bij de groep cliënten sprake van verandering in de werkal-
liantie tussen de startfase en na zes tot negen maanden?

De mate van verandering is bepaald op grond van verschillscores door, bij
de vier kenmerken apart, de scores van meting 1 af te trekken van de scores
bij meting 2. Een positieve score betekent dus dat de groep cliënten gemid-
deld hoger scoort op meting 2 dan op meting 1, oftewel dat er sprake is van
een stijging op het betreffende kenmerk. Een negatieve score betekent dat
de groep cliënten gemiddeld lager scoort bij meting 2 dan bij meting 1, er is
sprake van een daling op het betreffende kenmerk. Tabel 8.3. toont de gemid-
delde verschillscores bij de groep cliënten.

Tabel 8.3 Verandering in de werkaliantie tussen start- en vervolgmeting bij cliënten op
groepsniveau

Werkalliantie- kenmerk	<i>n</i>	Gemiddelde (<i>M</i>)	Standaard- deviatie (<i>SD</i>)	Mediaan	Maximale daling	Maximale stijging
Vertrouwen	204	-0.08	0.88	0.00	-5.20	2.60
Richting en kader	200	-0.03	1.03	0.00	-4.00	4.07
Binding	204	0.04	0.91	0.00	-3.67	3.33
Stroefheid	204	-0.03	1.16	0.00	-3.67	4.00
Werkalliantie totaal	204	-0.06	0.65	-0.05	-2.00	1.47

8.2.4 Samenvatting

Het groepsgemiddelde van de cliënten ligt hoog op de schaal in de start-
fase. Dit geldt vooral voor *Vertrouwen* en *Binding*. De mediaan ligt bij alle
kenmerken nog iets hoger dan het groepsgemiddelde en de helft van de
cliënten scoort zeer hoog. De minimum score laat zien dat er bij de start te-
vens al heel laag op de schaal van *Binding* of *Vertrouwen* is gerapporteerd. Bij

Stroefheid is de spreiding het grootste, maar de range het kleinste. Geen van de cliënten scoort maximale stroefheid, maar bij de start wordt al wel aanzienlijke stroefheid gerapporteerd. Bij *Richting & Kader* is de spreiding hoger dan bij dan bij *Vertrouwen* en *Binding*.

Zowel de gemiddelde scores als de mediaan bij de gehele groep cliënten na zes tot negen maanden komen in grote mate overeen met de scores in de startfase. Ook in dit stadium scoren cliënten hoog op de schaal, en dit geldt op basis van de mediaan vooral voor *Vertrouwen* en *Binding*. En ook bij deze vervolgmeting wordt soms zeer laag op de schaal gescoord op de positieve kenmerken en hoger (5.50) op *Stroefheid*.

Over de tijd gezien lijkt er op basis van de gemiddelden nauwelijks verschil te zijn tussen beide metingen. Over het geheel genomen is de werkalliantie vanuit het perspectief van de groep cliënten licht gedaald tussen beide metingen, behalve bij het kenmerk *Binding*, waar het gemiddelde licht is gestegen. De spreiding van het verschil is relatief hoog op de schaal bij *Stroefheid* en bij *Richting en Kader*. Aan de range is te zien dat er bij een bepaalde groep cliënten sprake is van een zeer sterke daling bij *Vertrouwen* en in iets mindere mate ook bij *Richting en Kader* en bij *Binding*. De mediaan ligt bij alle kenmerken op het nulpunt; de helft van de cliënten rapporteert geen verandering tussen beide metingen. Ook zijn er cliënten die duidelijk minder *Stroefheid* rapporteren. Bij de kenmerken *Richting en Kader* en *Stroefheid* is er ook een groep sterke stijgers.

De hoogte van de scores geeft aanleiding tot de vraag of er sprake is van een werkelijke, – dan wel een geflatteerde beleving. Reflecties op deze vraag, in termen van selectie, sociale wenselijkheid en andere verklaringsopties, volgen eerst beknopt in de conclusie van dit hoofdstuk (§8.9) en in meer detail in de algemene conclusies van het onderzoek (hoofdstuk 11).

8.3 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN EN DEMOGRAFISCHE CLIËNTKENMERKEN

Is er sprake van samenhang van de werkalliantie volgens cliënten met de gemeten demografische kenmerken van cliënten?

8.3.1 In de startfase

Bij de start blijkt de werksituatie van de cliënt het enige demografische kenmerk dat een klein, maar significant verschil laat zien bij kenmerken van de werkalliantie. De groep cliënten zonder betaald werk ($M = 2.30$, $SD = 1.09$) rapporteert gemiddeld iets meer *Stroefheid* (klein effect) dan de groep cliënten met betaald werk ($M = 1.88$, $SD = 1.06$; $F(1, 283) = 10.28$; $p < .01$; $\eta^2 = .04$). Hierbij geldt de aantekening dat *Stroefheid* aan cliëntzijde geen consistente factor vormt. Op grond van gender, leeftijd en leefsituatie zijn er bij de start geen verschillen.

8.3.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden is er geen verschil meer op basis van werksituatie. Leeftijd speelde bij de start geen rol, na zes tot negen maanden blijkt een zwak positief verband van leeftijd met *Vertrouwen* ($r_s(204) = .20, p < .01$) en met *Binding* ($r_s(204) = .16, p < .05$). Daarnaast rapporteert de groep jongvolwassenen (18-23 jaar) na zes tot negen maanden iets meer (klein effect) *Stroefheid* dan de groep cliënten boven de 23 jaar ($F(1, 202) = 5.38, p = .02, \eta^2 = .03$).

Bij leefsituatie blijken cliënten die met partner en/of kinderen wonen na zes tot negen maanden iets positiever (klein effect) over *Vertrouwen* ($F(3, 200) = 3.19, p = .03, \eta^2 = .05$) en zij rapporteren vooral minder *Stroefheid* ($F(3, 200) = 6.60, p < .01, \eta^2 = .09$) dan cliënten die niet-zelfstandig wonen (zoals begeleid wonen of klinische opname). Hier gaat het om een gemiddeld effect, maar met de kanttekening die geldt voor de factor stroefheid bij cliënten. Ook na zes tot negen maanden zijn er geen verschillen in werkalliantie scores op grond van gender.

8.3.3 Verschuivingen in de tijd

Een verschuiving in positieve of negatieve zin in de werkalliantie over de tijd verschilt significant op basis van leeftijd¹⁹: de groep cliënten tussen 21 – 30 jaar ($M = -0.25, SD = 0.89$) daalt, met een gemiddeld effect, bij het kenmerk *Binding* ($F(6, 197) = 2.23, p = .04, \eta^2 = .06$), terwijl bij de groep cliënten tussen 41-50 jaar gemiddeld sprake is van een stijging ($M = 0.37, SD = 0.93$).

8.3.4 Samenvatting

Kenmerken van de werkalliantie blijken samen te hangen met:

- Werksituatie: bij de start rapporteert de groep cliënten zonder betaald werk gemiddeld iets meer *Stroefheid* (klein effect).
- Leeftijd: Na zes tot negen maanden is er een zwak positief verband tussen leeftijd en de kenmerken *Vertrouwen* en *Binding* en rapporteert de groep jongvolwassen cliënten gemiddeld meer *Stroefheid* (gemiddeld effect) dan de groep cliënten ouder dan 23 jaar. Over de tijd gezien is er sprake van een daling (gemiddeld effect) bij de groep cliënten van 21-30 jaar bij het kenmerk *Binding*.
- Leefsituatie: de groep cliënten die met partner en / of kinderen woont rapporteert na zes tot negen maanden gemiddeld iets meer *Vertrouwen* (klein effect) en iets minder *Stroefheid* (gemiddeld effect) dan cliënten die begeleid wonen of klinisch zijn opgenomen.

Voor de verbanden met *Stroefheid* geldt als kanttekening van de gebrekkige kwaliteit van deze schaal aan cliëntzijde.

19 Significant op basis van ANOVA

8.4 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN EN KENMERKEN VAN HET JUSTITIETRAJECT

Is er sprake van samenhang tussen de werkalliantie volgens cliënten en de gemeten kenmerken van het justitietraject?

8.4.1 In de startfase

Er is bij de start geen significant gemiddeld verschil in alliantiescores tussen de groepen cliënten die al dan niet tegelijkertijd een werkstraf uitvoeren, die al dan niet contact hebben gehad met een adviseur van de reclassering en die al dan niet in de startfase van toezichthouder zijn gewisseld. Ook is er geen verschil op basis van sanctiemodaliteit. Wel zijn er kleine, maar significante verschillen bij de volgende kenmerken van het justitietraject:

- RISc scores: de groep cliënten met een laag recidiverisico scoort gemiddeld hoger (klein effect) op *Vertrouwen* ($M = 6.63, SD = 0.56$) dan cliënten met een hoog risico ($M = 6.12, SD = 1.14; F(3, 224) = 3.85; p = .01; \eta^2 = .05$). En de groep cliënten met een laag risico scoort lager (klein effect) op *Stroefheid* ($M = 1.74, SD = 0.82$) dan cliënten met een laag-gemiddeld ($M = 2.25, SD = 1.12$) en hoog-gemiddeld risicoprofiel ($M = 2.40, SD = 1.10; F(3, 224) = 4.28; p = .01; \eta^2 = .05$).
- Eerder toezicht: de groep cliënten die eerder onder toezicht heeft gestaan rapporteert iets meer (klein effect) *Richting en Kader* ($M = 6.03, SD = 0.86$) dan cliënten die voor het eerst onder toezicht staan ($M = 5.77, SD = 1.09; F(3, 224) = 4.51; p = .04; \eta^2 = .02$).²⁰
- Detentiegeschiedenis: ook de groep cliënten met detentiegeschiedenis scoort bij de start van het toezicht iets hoger ($M = 5.96, SD = 0.99$) op *Richting en Kader* dan cliënten zonder voorafgaande detentie ($M = 5.71, SD = 1; F(1, 292) = 4.67; p = .04; \eta^2 = .02$). Het gaat hier om een (zeer) klein effect.
- Rechtszaak: er is tevens een klein verschil tussen de groepen cliënten bij wie al dan niet een rechtszaak is geweest voorafgaand aan het toezicht: cliënten met een rechtszaak rapporteren wat meer (zeer klein effect) *Stroefheid* ($M = 2.22, SD = 1.13$) dan cliënten waarbij geen rechtszaak was ($M = 1.90, SD = 0.99; F(1, 294) = 5.36, p = .02, \eta^2 = .02$).²¹

8.4.2 Zes tot negen maanden later

Net als bij de start zijn er na zes tot negen maanden geen significante gemiddelde verschillen op de werkalliantiescores tussen groepen cliënten die al dan niet een werkstraf uitvoeren, bij wie aan het begin al dan niet een reclasseringsadvies is uitgebracht en bij wie sprake is geweest van wisseling van toezichthouder. Ook is er geen verschil op basis van sanctiemodaliteit.

²⁰ Zie noot 19

²¹ Zie noot 19

Wel zijn er ook na zes tot negen maanden er verschillen bij de volgende kenmerken:

- RISC-scores: de groep cliënten met een hoog gemiddeld ($M = 2.49$, $SD = 1.26$) of hoog risico ($M = 2.56$, $SD = 1.23$) rapporteert meer *Stroefheid* dan cliënten met een laag risico ($M = 1.83$, $SD = 0.78$; $F(3, 151) = 4.48$, $p = .01$, $\eta^2 = .08$), met een gemiddeld effect.²²
- Eerder toezicht: de groep cliënten die eerder reclasseringstoezicht heeft gehad rapporteert na 6 tot 9 maanden toezicht iets meer *Stroefheid* ($M = 2.36$, $SD = 1.24$) dan cliënten zonder eerder reclasseringstoezicht ($M = 2.02$, $SD = 0.96$; ($F(1, 202) = 4.36$, $p = .04$, $\eta^2 = .02$), een (zeer) klein effect.²³
- Detentiegeschiedenis: de groep cliënten met een detentiegeschiedenis rapporteert na 6 tot 9 maanden toezicht iets meer *Richting en kader* ($M = 6.00$, $SD = 0.95$) dan cliënten zonder detentiegeschiedenis ($M = 5.60$, $SD = 1.09$; $F(1, 202) = 7.73$, $p = .01$, $\eta^2 = .04$), een klein effect.
- Rechtszaak: de groep cliënten met een rechtszaak voorafgaand aan het toezicht rapporteert iets meer *Stroefheid* ($M = 2.22$, $SD = 1.09$) dan cliënten zonder rechtszaak voorafgaand aan het toezicht ($M = 1.78$, $SD = 0.89$; $F(1, 198) = 7.08$, $p = .01$, $\eta^2 = .04$), een klein effect.²⁴

8.4.3 Verschuivingen in de tijd

De ontwikkeling van de werkalliantie verschilt niet significant voor de verschillende RISC- categorieën, het juridische kader, eerder toezicht, detentiegeschiedenis, werkstraf en advies voorafgaand aan toezicht. Wel is er een indicatie voor een mogelijk verband tussen wisseling van toezichthouder en de ontwikkeling van *Binding*: bij wisseling van toezichthouder tussen beide metingen blijkt een zeer klein en marginaal significant verschil bij het kenmerk *Binding* ($F(1, 197) = 3.36$, $p = .07$, $\eta^2 = .02$): de gemiddelde score op *Binding* stijgt licht als er geen wisseling optrad ($M = 0.10$, $SD = 0.95$) en daalt licht als er wel een wisseling optrad ($M = -0.22$, $SD = 0.72$).

8.4.4 Samenvatting

Kenmerken van de werkalliantie volgens cliënten blijken samen te hangen met:

- Risicoprofiel: de groepen cliënten met een hoog of hoog gemiddeld risicoprofiel rapporteert meer *Stroefheid* (beide metingen) en minder *Vertrouwen* (startmeting) dan de groepen met een laag-gemiddeld of laag recidiverisico. Bij *Stroefheid* gaat het om een gemiddeld effect, met de kanttekening die bij deze schaal geldt.

²² Zie noot 19

²³ Zie noot 19

²⁴ Zie noot 19

- Eerder toezicht: de groep cliënten die eerder onder toezicht stond rapporteert bij de start gemiddeld iets meer *Richting en Kader* en bij de vervolgmeting iets meer *Stroefheid* dan de groep waarvoor dat niet geldt. Het gaat om zeer kleine effecten.
- Detentiegeschiedenis: de groep cliënten met een detentiegeschiedenis rapporteert bij beide metingen gemiddeld iets meer *Richting en Kader* dan de groep cliënten waarvoor dat niet geldt. Het gaat om kleine effecten.
- Voorafgaande rechtszaak: de groep cliënten met een rechtszaak voorafgaand aan het toezicht rapporteert bij beide metingen iets meer *Stroefheid*. Het gaat om een klein effect, met de kanttekening die bij deze schaal geldt.
- Tot slot is er een indicatie voor een mogelijk verband tussen daling van *Binding* over de tijd en een wisseling van toezichthouder binnen hetzelfde toezicht (klein en marginaal significant effect).

8.5 WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN EN BELEVING VAN HET JUSTITIETRAJECT

Hangt de werkalliantie volgens cliënten samen met hun subjectieve beleving van het justitietraject?

8.5.1 In de startfase

Aan cliënten met eerdere ervaringen in het justitietraject is gevraagd in welke mate zij dit als positief dan wel als negatief hebben beleefd. Tabel 8.4 toont de bevindingen in de startfase en Tabel 8.5 na zes tot negen maanden.

Tabel 8.4 Samenhang van beleving van de werkalliantie met beleving van kenmerken justitietraject

Werkalliantie (-kenmerk) bij de start van het toezicht		Eerder toezicht	Rechtszaak	Advies	Vorige reclasseringswerker
Vertrouwen	r_s	.28**	.19**	.35**	.28*
	n	93	212	142	64
Richting en kader	r_s	.14	.16*	.29**	.30*
	n	90	207	139	63
Binding	r_s	.31**	.22**	.28**	.40**
	n	93	212	142	64
Stroefheid	r_s	-.13	-.08	-.16	-.20
	n	93	212	142	64
Werkalliantie totaal	r_s	.29**	.21**	.34**	.36**
	n	93	212	142	64

* $p < .05$; ** $p < .01$

8.5.2 Zes tot negen maanden later

Tabel 8.5 Samenhang cliëntbeleving van de werkalliantie na 6-9 maanden met beleving van justitietraject

Werkalliantie(-kenmerk) na 6 tot 9 maanden toezicht	Beleving kenmerken justitietraject, gemeten bij de start van het toezicht				
		Eerder toezicht	Rechtszaak	Advies	Vorige reclasseringswerker
Vertrouwen	r_s	-.07	.12	.26**	.15
	n	55	146	99	40
Richting en kader	r_s	.18	.21*	.26**	.34*
	n	55	146	99	40
Binding	r_s	.29*	.23**	.19	.28
	n	55	146	99	40
Stroefheid	r_s	.01	-.08	-.33**	-.24
	n	55	146	99	40
Werkalliantie totaal	r_s	.16	.22**	.33**	.38*
	n	55	146	99	40

* $p < .05$; ** $p < .01$

8.5.3 Samenvatting

De subjectieve cliëntbeleving van het justitietraject blijkt bij de start van het toezicht samen te hangen met hun scores op de werkalliantie. Er is een verband met beleving van eerder toezicht, van de rechtszaak, van de adviseur en van de vorige reclasseringswerker bij hetzelfde toezicht. Hogere scores hierop gaan samen met hogere scores in het huidige toezicht bij de kenmerken *Vertrouwen* en *Binding*. Daarnaast gaat een positieve beleving van de rechtszaak en van het adviestraject samen met hogere scores op *Richting en Kader* binnen het huidige toezicht. De samenhang is merendeels zwak; het verband tussen beleving van de eerdere reclasseringswerker en het kenmerk *Binding* is matig.

Na zes tot negen maanden zijn de verbanden nog aanwezig, maar in mindere mate. Cliënten die positiever zijn over een eerdere toezicht scoren zij na zes tot negen maanden gemiddeld nog steeds hoger op *Binding*. Hier gaat het om een zwak, bijna matig verband. Cliënten die positiever zijn over de rechtszaak scoren ook nog steeds iets hoger (zwak verband) bij de kenmerken *Richting en Kader* en *Binding*. En een positieve beleving van het contact met de adviseur hangt na zes tot negen maanden nog steeds zwak positief samen met *Vertrouwen* en *Richting en Kader* en zwak negatief met *Stroefheid*. Een

positieve beleving van de vorige reclasseringswerker in hetzelfde toezicht hangt zwak samen met hun scores bij *Richting en Kader*.

Tussen beleving van het justitietraject en significante verschuivingen in de werkalliantie over de tijd zijn geen verbanden gevonden.

8.6 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN EN CLIËNTPROBLEMATIEK

8.6.1 In de startfase

De mate waarin cliënten licht verstandelijk beperkt zijn (ingeschat door de reclasseringswerker) vertoont bij de start geen samenhang met hun eigen gerapporteerde waardering van de werkalliantie. Dit geldt ook voor de mate waarin sprake is van normale gewetensontwikkeling (ingeschat door de reclasseringswerker). De mate van verslaving hangt zwak negatief samen met hun scores op *Vertrouwen* ($r_s(259) = -.16; p < .01$) en zwak positief met *Stroefheid* ($r_s(259) = .14; p = .03$).

8.6.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden rapporteren cliënten die door reclasseringswerkers zijn ingeschat als licht verstandelijk beperkt iets meer *Richting en Kader* dan cliënten bij wie dat niet het geval is ($r_s(177) = .18, p < 0.05$). Dit verband is zwak. Cliënten die volgens hun reclasseringswerker verslaafd zijn aan alcohol, gokken, soft- of harddrugs rapporteren na zes tot negen maanden iets meer *Stroefheid* ($r_s(163) = .20, p = .01$).

8.6.3 Samenvatting

Cliënten die verslaafd zijn geven bij de start iets negatievere waarderingen (zwakke samenhang) dan andere cliënten bij de kenmerk *Vertrouwen* en *Stroefheid*; na negen maanden is er alleen nog een (zeer) zwak verband met *Stroefheid*. Cliënten met een licht verstandelijke beperking rapporteren na zes tot negen maanden iets meer (zeer zwak verband) *Richting en Kader* dan cliënten bij wie dat niet zo is.

8.7 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN EN DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN DE RECLASSERINGSWERKER

8.7.1 In de startfase

Bij de start is er geen significant verschil in waardering van de werkalliantie tussen cliënten van mannelijke en vrouwelijke reclasseringswerkers. Ook op basis van leeftijd van de reclasseringswerker is er geen verschil. Wel is er een zwak verband tussen het aantal ervaringsjaren bij de reclassering van de werker en de waardering door cliënten bij het kenmerk *Vertrouwen*: $r(266) = .14$, $p = .03$.

8.7.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden waarden cliënten de werkalliantie met vrouwelijke reclasseringswerkers ($M = 6.58$, $SD = 0.60$) iets hoger dan met mannelijke reclasseringswerkers ($M = 6.34$, $SD = 0.87$) op het kenmerk *Vertrouwen* $F(1, 189) = 4.01$, $p = .05$, $\eta^2 = .02^{25}$ (zeer klein effect).

Ook is er na zes tot negen maanden een klein verschil op basis van leeftijd. Cliënten scoren iets hoger op *Vertrouwen* bij reclasseringswerkers die ouder zijn dan 30 ($M = 6.19$, $SD = 0.88$) dan bij reclasseringswerkers die jonger dan 30 jaar zijn ($M = 6.52$, $SD = 0.74$), $t(84.01) = -2.45$, $p = .02$, $d = 0.42$. (klein effect).

Als spiegelbeeld hiervan scoren cliënten iets hoger op *Stroefheid* bij reclasseringswerkers die jonger zijn dan 30 ($M = 2.55$, $SD = 1.18$) dan bij reclasseringswerkers die ouder zijn dan 30 jaar ($M = 1.97$, $SD = 0.99$), $F(1, 189) = 11.87$, $p = .01$, $\eta^2 = .06$ (gemiddeld effect).

8.7.3 Samenvatting

In de startfase is er een zwak positief verband tussen het aantal ervaringsjaren bij de reclassering van de werker en cliëntscores bij het kenmerk *Vertrouwen*. Na zes tot negen maanden is dat effect verdwenen. In dat stadium scoort de groep cliënten met een vrouwelijke reclasseringswerker gemiddeld wel iets hoger bij het kenmerk *Vertrouwen* dan cliënten met een mannelijke reclasseringswerker. Ook scoort in dit stadium de groep cliënten van reclasseringswerkers die ouder zijn dan 30 jaar gemiddeld iets hoger bij *Vertrouwen* en lager bij *Stroefheid* de groep cliënten van reclasseringswerkers die ouder zijn dan 30 jaar. De effecten bij *Vertrouwen* zijn klein en bij *Stroefheid* matig, waarbij de kanttekening past dat de schaal *Stroefheid* aan cliëntzijde onvoldoende consistent is.

8.8 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNTEN EN DE AARD VAN HUN MOTIVATIE

8.8.1 In de startfase

Tabel 8.6. toont de samenhang van de werkalliantie bij de start met de aard van de motivatie, gemeten met de SMS (Guay et al., 2000; zie hoofdstuk 6).

Tabel 8.6 Samenhang van de werkalliantie met motivatie bij de start van het toezicht

Werkalliantie(-kenmerk) bij de start van het toezicht		Motivatie bij start van het toezicht			
		Interne motivatie	Interne regulatie	Externe regulatie	Amotivatie
Vertrouwen	<i>r</i>	.25**	.19**	-.13*	-.36**
	<i>n</i>	299	301	301	301
Richting en kader	<i>r</i>	.37**	.40**	-.06	-.38**
	<i>n</i>	291	293	293	293
Binding	<i>r</i>	.34**	.33**	-.11	-.38**
	<i>n</i>	299	301	301	301
Stroefheid	<i>r</i>	-.13*	-.06	.08	.25**
	<i>n</i>	299	301	301	301
Werkalliantie totaal	<i>r</i>	.38**	.323**	-.11	-.44**
	<i>n</i>	299	301	301	301

p* < .05; *p* < .01

8.8.2 Zes tot negen maanden later

Tabel 8.7 toont de samenhang van de werkalliantie na zes tot negen maanden met de aard van de motivatie, gemeten met de SMS (Guay et al., 2000).

Tabel 8.7 Samenhang van cliëntbeleving van de werkalliantie met motivatie na zes tot negen maanden

Werkalliantie(-kenmerk) na 6 tot 9 maanden toezicht		Motivatie na 6 tot 9 maanden toezicht			
		Interne motivatie	Interne regulatie	Externe regulatie	Amotivatie
Vertrouwen	<i>r</i>	.30**	.18*	-.01	-.21**
	<i>n</i>	210	210	210	210
Richting en kader	<i>r</i>	.40**	.42**	-.11	-.44**
	<i>n</i>	210	210	210	210
Binding	<i>r</i>	.33**	.24**	-.04	-.26**
	<i>n</i>	210	210	210	210

Werkalliantie(-kenmerk) na 6 tot 9 maanden toezicht		Motivatie na 6 tot 9 maanden toezicht			
		Interne motivatie	Interne regulatie	Externe regulatie	Amotivatie
Stroefheid	<i>r</i>	-.04	-.01	.04	.20**
	<i>n</i>	210	210	210	210
Werkalliantie totaal	<i>r</i>	.39**	.31**	-.08	-.39**
	<i>n</i>	210	210	210	210

* $p < .05$; ** $p < .01$

8.8.3 Verschuivingen over de tijd

Hoe hangen verschuiving over de tijd in de werkalliantie volgens cliënten samen met ontwikkelingen in de aard van hun motivatie? Tabel 8.8 toont de samenhang tussen verschuivingen in de werkalliantie volgens cliënt en verschuivingen in de aard van de motivatie van de cliënt.

Tabel 8.8 Samenhang van verschuivingen in werkalliantie volgens cliënt met ontwikkeling van de motivatie

Werkalliantie(-kenmerk) na 6 tot 9 maanden toezicht – bij start toezicht		Motivatie na 6 tot 9 maanden toezicht – motivatie bij de start			
		Interne motivatie	Interne regulatie	Externe regulatie	Amotivatie
Vertrouwen	<i>r</i>	.22**	.21**	-.09	-.23**
	<i>n</i>	203	203	203	203
Richting en kader	<i>r</i>	.23**	.30**	-.05	-.23**
	<i>n</i>	199	199	199	199
Binding	<i>r</i>	.32**	.34**	-.04	-.21**
	<i>n</i>	203	203	203	203
Stroefheid	<i>r</i>	-.10	-.03	.10	.22**
	<i>n</i>	203	203	203	203
Werkalliantie totaal	<i>r</i>	.34**	.31**	-.08	-.31**
	<i>n</i>	203	203	203	203

+ $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$

8.8.4 Samenvatting

In de startfase is er een zwakke tot matige samenhang tussen de werkalliantie volgens cliënten en hun motivatie. Cliëntscores op de eerste drie factoren (*Vertrouwen*, *Richting en Kader* en *Binding*) hangen positief samen met interne motivatie en interne regulatie en negatief met amotivatie. De samenhang met deze vormen van motivatie is het sterkste bij de factor *Richting en Kader* (matig bij beide metingen bij alle vormen van motivatie), gevolgd door *Binding* (matig bij de start en zwak bij de vervolgmeting bij alle vormen van

motivatie). De factor *Stroefheid* vertoont, ondanks gebrek aan interne consistentie van de schaal, de theoretisch te verwachten (zwakke) samenhang met amotivatie. *Vertrouwen* hangt bij de start (zeer) zwak negatief samen met externe regulatie.

Na zes tot negen maanden blijft het patroon ongeveer gelijk, maar de verbanden zijn iets zwakker geworden. Alleen bij interne regulatie is het positieve verband met *Richting en Kader* nog matig, het positieve verband van dit kenmerk met interne motivatie en het negatieve verband met amotivatie is nu zwak. *Binding* hangt nog steeds matig samen met interne motivatie en interne regulatie, met amotivatie is het verband nu zwak. Het zwak positieve verband tussen *Stroefheid* en amotivatie is gebleven, ondanks onvoldoende interne consistentie van deze schaal. Er is geen samenhang meer tussen kenmerken van de werkalliantie en externe regulatie.

Een toename van interne motivatie blijkt samen te gaan met een stijging, gerapporteerd door de cliënt, bij *Vertrouwen*, *Richting en Kader* en *Binding*. Een toename van interne regulatie hangt samen met een stijging op dezelfde drie kenmerken. Een toe – of afname van externe regulatie hangt niet samen met verschuivingen in de werkalliantie. Een toename van amotivatie hangt samen met een daling op de eerste drie kenmerken van de werkalliantie en een stijging op *Stroefheid*. De verbanden tussen verschuivingen in de werkalliantie en veranderingen in de aard van de motivatie zijn merendeels zwak, behalve bij *Binding*, waarbij verschuivingen matig samengaan met veranderingen bij interne motivatie en interne regulatie. Hetzelfde geldt voor het verband tussen *Richting en Kader* en interne regulatie.

8.9 DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNT EN UITKOMSTMATEN

Verschilt de werkalliantie, zoals gerapporteerd door cliënten, bij uitsplitsing op basis van de gemeten uitkomstmaten? De gevonden verschillen op basis van de uitkomstmaten zijn beschreven vanaf §8.9.4.

Daaraan vooraf gaan een toelichting op de werkwijze bij analyse van de uitkomstmaten en de verdeling van cliënten over de positieve en negatieve variant daarvan (§8.9.1), de samenstelling van de subgroepen die voldoen aan de negatieve variant (§8.9.2) en de overlap tussen deze subgroepen (§8.9.3). Deze analyses zijn relevant bij de interpretatie van de bevindingen over de samenhang tussen de werkalliantie en de uitkomstmaten.

8.9.1 De uitkomstmaten: werkwijze bij analyse en verdeling van cliënten

Twee van de vier uitkomstmaten verwijzen naar geregistreerde indicatoren van haperingen binnen het toezicht:

- Cliënten die na zes tot negen maanden minimaal twee keer te laat - of niet komen opdagen ($n = 41$). Bij de analyses zijn de antwoorden van reclasseringswerkers op de vragen over te laat - of niet op komen dagen bij elkaar gevoegd en zijn vervolgens twee groepen onderscheiden: de groep bij wie dit geen of een keer voorkwam en de groep bij wie dit twee keer of meer voorkwam.
- Cliënten bij wie de reclasseringswerker binnen de looptijd van het toezicht, gemeten tot 24 maanden, een of meer formele handelingen heeft verricht ($n = 37$). Hierbij zijn de verschillende formele handelingen samengevoegd. Hieronder vallen: extra aanwijzingen, berispingen en formeel overleg met de opdrachtgever over oplopend risico.

De beide andere uitkomstmaten verwijzen naar feitelijke uitval uit toezicht en naar vroeghulp als een mogelijke indicatie voor recidive:

- Cliënten uit de onderzoeksgroep bij wie het toezicht binnen 24 maanden voortijdig negatief is beëindigd ($n = 33$) op grond van niet nakomen van bijzondere voorwaarden, aanwijzingen of andere cruciale afspraken, of wegens niet meer op komen dagen, of recidive tijdens toezicht. Zoals in hoofdstuk 6 beschreven is de negatieve voortijdige uitval bepaald op basis van het registratiesysteem van de reclassering na 24 maanden. Van de 33 cliënten die vanaf de startmeting daadwerkelijk als voortijdig negatieve uitval zijn geregistreerd waren er bij meting 2 nog slechts 8 in toezicht.²⁶ De kleine omvang van de groep uitvallers die bij meting 2 nog in toezicht was beperkt de interpretatiemogelijkheden van de bevindingen bij meting 2 voor deze uitkomstmaat.
- Cliënten bij wie binnen 24 maanden, tijdens of na het toezicht, een nieuwe vroeghulpmelding is geregistreerd ($n = 74$), als indicatie voor een mogelijke betrokkenheid bij een nieuw delict (met de kanttekeningen die hierbij gelden, zie hoofdstuk 6, §6.1.4.).

²⁶ In hoofdstuk 6 is ook getoond dat tussen de administratieve aanmelding en de startmeting voor dit onderzoek al veel uitvallers zijn geregistreerd, wegens niet komen opdagen, recidive voorafgaand of tijdens de eerste startfase van het toezicht, of om neutrale redenen (verhuizing, kliniek). Kennelijk vindt veel uitval plaats voorafgaand - of tijdens de allereerste fase van het toezicht.

8.9.2 De subgroepen die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten

De groep cliënten die voldoet aan de negatieve variant van de uitkomstmaten is vergeleken met de groep cliënten bij wie dat niet het geval is, waarbij meting 1 als uitgangspunt is genomen. Dit is gedaan om enig zicht te krijgen op cliëntkenmerken die ook rechtstreeks in verband kunnen staan met de uitkomstmaten en / of die een modererende of mediërende rol kunnen spelen tussen de werkaliantie en de uitkomstmaten. Waar relevant worden deze cliëntkenmerken betrokken bij de interpretatie van de bevindingen over de werkaliantie en de uitkomstmaten.

Te laat / niet opdagen

- Cliënten die maximaal een keer te laat of niet komt opdagen zijn gemiddeld ouder ($M = 3.11$, $SD = 1.34$) dan de groep cliënten die vaker te laat of niet komt opdagen ($M = 2.33$, $SD = 1.22$; $t(171) = 3.36$, $p < .01$, $d = 0.60$) (gemiddeld effect);
- Bij cliënten die maximaal een keer te laat of niet komen opdagen is vaker sprake van een normale gewetensontwikkeling volgens werker ($M = 4.42$, $SD = 1.78$) dan bij de groep cliënten die vaker te laat of niet kwam opdagen ($M = 3.72$, $SD = 1.65$), $t(156) = 2.20$, $p = .03$, $d = 0.41$ (klein effect);
- De groep cliënten met een hoog of gemiddeld recidiverisico komt gemiddeld iets vaker te laat of niet opdagen dan de groep cliënten met een laag recidiverisico, $\chi^2(3) = 9.13$, $p = .03$, $\phi = .26$ (klein effect).
- De groep cliënten met een detentiegeschiedenis komt gemiddeld iets vaker te laat of niet opdagen dan de groep cliënten zonder detentiegeschiedenis, $\chi^2(1) = 5.10$, $p = .02$, $\phi = .17$ (klein effect).

Formele handelingen

- Bij de groep cliënten die eerder onder toezicht van de reclassering stond verricht de reclasseringswerker iets vaker formele handelingen dan bij de groep cliënten bij wie dat niet zo was ($\chi^2(1) = 9.03$, $p = .01$, $\phi = .23$) (klein effect).
- Bij de groep cliënten die verslaafd is verricht de reclasseringswerkers iets vaker formele handelingen dan bij de groep cliënten waarbij dat niet zo is ($\chi^2(1) = 4.35$, $p = .04$), $\phi = .16$ (klein effect).

Nieuwe vroeghulpmelding

- Cliënten voor wie geen nieuwe vroeghulpmelding is gedaan zijn gemiddeld iets ouder ($M = 2.50$, $SD = 1.10$) dan cliënten voor wie wel een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan ($M = 3.02$, $SD = 1.36$; $t(297) = 3.03$, $p = .01$, $d = 0.40$) (klein effect);
- Bij cliënten voor wie geen nieuwe vroeghulpmelding is gedaan is minder vaak sprake van een licht verstandelijke beperking (volgens de werker) ($M = 2.45$, $SD = 1.93$) dan bij cliënten over wie wel een nieuwe vroeghulp-

melding is gedaan ($M = 3.68$, $SD = 2.03$; $t(246) = 4.39$, $p = .01$, $d = .063$ (gemiddeld effect);

- Bij cliënten voor wie geen nieuwe vroeghulpmelding is gedaan vermoedde de werker vaker dat de gewetensontwikkeling normaal was verlopen ($M = 4.37$, $SD = 1.83$) dan bij cliënten waar wel sprake was van een nieuwe vroeghulpmelding ($M = 3.55$, $SD = 1.65$, $t(258) = 3.27$, $p = .01$, $d = 0.47$ (klein effect, bijna matig);
- Bij de groep cliënten met een hoog of hooggemiddeld recidiverisico kwamen meer vroeghulpmeldingen voor dan bij de groep cliënten met een laag of laaggemiddeld recidiverisico ($\chi^2(3) = 21.72$, $p = .01$, $V = .31$ (groot effect);
- En bij de groep cliënten met een eerder toezicht kamen iets meer vroeghulpmeldingen voor dan bij de groep cliënten zonder eerder toezicht ($\eta^2(1) = 18.68$, $p = .01$), $\phi = .25$ (klein effect);
- Bij de groep cliënten met een detentiegeschiedenis kwamen iets meer vroeghulpmeldingen voor dan bij de groep cliënten zonder detentiegeschiedenis ($\chi^2(1) = 25.18$, $p = .01$) $\phi = .29$ (klein maar bijna gemiddeld effect);
- en bij de groep cliënten waarvan de werker hoog scoorde op verslaving aan middelen kwamen iets meer vroeghulpmeldingen voor dan bij de groep cliënten waarbij dat niet zo was ($\chi^2(1) = 7.65$, $p = .01$), $\phi = .17$ (klein effect).

Voortijdig negatieve uitval

- Bij cliënten die voortijdig negatief uitvielen vermoedde de reclasseringswerker iets vaker dat ze licht verstandelijk beperkt waren ($M = 3.92$, $SD = 2.35$) dan bij cliënten die in toezicht bleven ($M = 2.65$, $SD = 1.94$; $t(233) = 3.10$, $p = .01$, $d = 0.64$.) (gemiddeld effect);
- En bij cliënten die voortijdig negatief uitvielen schatte de werker vaker in dat de gewetensontwikkeling niet normaal was verlopen ($M = 2.96$, $SD = 1.16$) dan bij cliënten die in toezicht bleven ($M = 4.25$, $SD = 1.83$, $t(242) = 3.55$, $p = .01$, $d = .72$ (gemiddeld effect).

Samengevat:

Bij de groepen cliënten die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten is er gemiddeld een oververtegenwoordiging van cliënten die voldoen aan een of meer van de volgende kenmerken: jonger dan 30, een voorafgaande justitiegeschiedenis, verslaafd, door de reclasseringswerker ingeschat als licht verstandelijk beperkt of als met een beperkt ontwikkeld geweten. Dit geldt het sterkste voor de groep cliënten bij wie een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan. Bij deze groep is de groep ook de oververtegenwoordiging van cliënten met een hoog-gemiddeld of hoog recidiverisico relatief groot.

8.9.3 Overeenkomst en verschil tussen groepen cliënten op basis van de uitkomstmaten

Uit analyses over de mate van overeenkomst en verschil tussen de cliëntgroepen op basis van deze uitkomstmaten (Chi-kwadraat, Cohen, 1998) blijkt het volgende:

- De groep cliënten die twee of meer keer te laat / niet komt valt niet meer of minder uit dan op basis van toeval kan worden verwacht ($\chi^2(1, n = 157) = 0.64, p = .42, \phi = .06$). Bij deze groep cliënten wordt wel minder vaak (matig effect) een formele handeling verricht dan op basis van toeval verwacht kan worden ($\chi^2(1, n = 176) = 16.16, p < .001, \phi = .30$). En bij deze groep komt iets vaker een nieuwe vroeghulpmelding voor (klein effect) dan op basis van toeval verwacht kan worden ($\chi^2(1, n = 169) = 7.81, p < .01, \phi = .22$).
- Bij de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht is er iets meer (klein effect, tegen matig aan) voortijdig negatieve uitval ($\chi^2(1, n = 157) = 13.52, p < .001, \phi = .29$) dan op basis van toeval verwacht kan worden en eveneens is er bij hen iets vaker (klein effect) een nieuwe vroeghulpmelding geregistreerd ($\chi^2(1, n = 169) = 4.87, p = .03, \phi = .17$).
- Bij de groep cliënten die voortijdig negatief uitvalt komt vaker dan verwacht (gemiddeld effect) een nieuwe vroeghulpmelding voor ($\chi^2(1, n = 279) = 28.18, p < .001, \phi = .32$).

Samengevat:

De groepen die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten bestaan voor een aanzienlijk deel uit verschillende cliënten. Van de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht zijn iets meer cliënten uitgevallen, maar een substantieel deel blijft in toezicht. De gemeten haperingen in het toezicht kunnen dus maar in beperkte mate worden beschouwd als indicaties voor latere uitval. Wel is de overlap tussen uitvallers en een nieuwe vroeghulpmelding, met een gemiddeld effect, groter dan op basis van toeval verwacht kan worden.

8.9.4 De werkalliantie bij de start en uitkomstmaten

Tabel 8.9 toont de cliëntscores op de alliantiemonitor in de startfase, uitgesplitst naar uitkomstmaten. De kolommen van de uitkomstmaten zijn verdeeld in twee categorieën, waarbij de rechterkolom steeds staat voor de negatieve variant (hapering, uitval, vroeghulpmelding) en de linkerkolom voor de positieve variant. De tabel laat zien in welke mate de cliëntscores op de werkalliantie verschillen, per uitkomstmaat, voor de positieve – dan wel de negatieve variant.

Tabel 8.9 Cliëntscores op de monitor bij meting 1, uitgesplitst naar uitkomstmaten

Werkalliantie (-kenmerken)	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloep toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulp- melding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 127)	Min 2 keer (n = 41)	Niet (n = 131)	Wel (n = 37)	Overig ¹ (n = 240)	Voortijdig negatief (n = 33)	Niet (n = 217)	Wel (n = 74)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	6.61 (0.60)	6.23 (0.74)**	6.55 (0.62)	6.39 (0.76)	6.46 (0.74)	6.10 (0.87)*	6.50 (0.68)	6.21 (0.89)**
Richting en kader	5.87 (1.08)	5.82 (1.12)	5.76 (1.16)	6.17 (0.67)*	5.87 (1.03)	5.84 (0.96)	5.82 (1.02)	5.96 (1.00)
Binding	6.17 (0.77)	5.63 (1.13)**	6.01 (0.93)	6.12 (0.79)	6.06 (0.87)	6.03 (0.81)	6.07 (0.81)	6.00 (0.96)
Stroefheid	2.02 (1.06)	2.30 (1.18)	2.05 (1.09)	2.21 (1.11)	2.19 (1.15)	2.08 (0.97)	2.10 (1.07)	2.29 (1.20)
Werkalliantie totaal	6.20 (0.58)	5.89 (0.75)*	6.12 (0.65)	6.17 (0.58)	6.10 (0.68)	6.00 (0.67)	6.12 (0.63)	6.01 (0.74)

* $p < .05$; ** $p < .01$
¹ Toezicht volledig doorlopen of nog in uitvoering (exclusief voortijdig positief beëindigd).

Voor de groep cliënten bij wie na zes tot negen maanden sprake is van ge-registreerde haperingen binnen het toezicht geldt dat zij *bij de start* van het toezicht op bijna alle kenmerken van de werkalliantie iets negatiever scoren dan de andere cliënten.

- Bij te laat komen/niet op komen dagen is er een matig en significant verschil op het niveau van het geheel van factoren (MANOVA) vanuit de kenmerken *Vertrouwen* ($F(1, 171) = 11.47; p = .01; \eta^2 = .06$) en het kenmerk *Binding* ($F(1, 171) = 11.84; p < .01; \eta^2 = .07$) en een klein verschil bij de werkalliantie totaal ($F(1, 171) = 8.04; p = .01; \eta^2 = .05$). Cliënten die bij de start hoger scoren op *Vertrouwen* en *Binding* verschijnen iets vaker en tijdig op afspraken.
- Het verschil bij formele handelingen vanuit *Richting en Kader* is klein en significant op het niveau van afzonderlijke factoren (ANOVA) ($F(1, 166) = 4.20; p = .04; \eta^2 = .03$)²⁷. Bij cliënten bij de start hoger scoren op *Richting en Kader* voert hun reclasseringswerker iets vaker formele handelingen uit.

Ook de groep cliënten bij wie het toezicht voortijdig (binnen 24 maanden) negatief is beëindigd ($n = 33$) en / of bij wie een nieuwe vroeghulpmelding is geregistreerd ($n = 74$) scoort bij de start van het toezicht op nagenoeg alle

27 Zie noot 19

kenmerken van de werkalliantie net iets negatiever dan cliënten bij wie dit niet het geval is.

- Bij voortijdige negatieve uitval is het verschil klein en significant op het niveau van afzonderlijke factoren (ANOVA) bij *Vertrouwen* ($F(1, 279) = 6.77$; $p = .01$; $\eta^2 = .02$). Cliënten die tijdens het toezicht uitvallen scoren bij de start iets lager op *Vertrouwen*.
- Bij een nieuwe vroeghulpmelding is het verschil eveneens klein en significant op het niveau van afzonderlijke factoren (ANOVA) bij *Vertrouwen* ($F(1, 297) = 8.56$; $p = .01$; $\eta^2 = .03$). Cliënten over wie tijdens het lopende toezicht een nieuwe vroeghulpmelding is binnengekomen scoren bij de start iets lager op *Vertrouwen*.

8.9.5 De werkalliantie zes tot negen maanden later en uitkomstmaten

Tabel 8.10 toont de cliëntscores na zes tot negen maanden, uitgesplitst naar uitkomstmaten.

Tabel 8.10 Samenhang van gemiddelde beleving werkalliantie na 6-9 maanden met uitkomstmaten

Werkalliantie (-kenmerken)	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloop toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulp- melding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 128)	Min 2 keer (n = 43)	Niet (n = 134)	Wel (n = 37)	Overig ¹ (n = 180)	Voortijdig negatief (n = 8)	Niet (n = 158)	Wel (n = 44)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	6.52 (0.71)	6.25 (0.93)*	6.47 (0.76)	6.38 (0.82)	6.40 (0.85)	6.48 (0.41)	6.52 (0.68)	5.96 (1.21)**
Richting en kader	5.74 (1.10)	6.02 (0.91)	5.72 (1.09)	6.14 (0.87)*	5.82 (1.05)	5.66 (0.91)	5.71 (1.09)	6.05 (0.81)
Binding	6.17 (0.75)	6.00 (1.13)	6.10 (0.85)	6.22 (0.90)	6.09 (0.94)	6.08 (0.82)	6.12 (0.93)	5.95 (0.91)
Stroefheid	2.06 (1.09)	2.33 (1.11)	2.10 (1.05)	2.23 (1.24)	2.10 (1.03)	3.28 (1.55)**	2.02 (1.03)	2.46 (1.10)*
Werkalliantie totaal	6.09 (0.63)	6.01 (0.73)	6.05 (0.65)	6.16 (0.66)	6.06 (0.68)	5.91 (0.43)	6.08 (0.67)	5.91 (0.67)

⁺ $p < .10$; ^{*} $p < .05$; ^{**} $p < .01$

De groep cliënten bij wie na zes tot negen maanden sprake is van zichtbare haperingen binnen het toezicht scoort ook bij de tweede meting op bijna alle kenmerken iets negatiever dan de andere cliënten.

- Bij te laat komen/niet op komen dagen is het verschil klein en significant bij het kenmerk *Vertrouwen* ($F(1, 169) = 3.94, p < .05, \eta^2 = .02$).²⁸
- Het verschil bij formele handelingen is klein en significant bij *Richting en Kader* ($F(1, 169) = 4.70, p < .05, \eta^2 = .03$).²⁹
- Bij voortijdige negatieve beëindiging geldt na zes tot negen maanden het volgende.

Van de totale groep uitgevallen cliënten ($n = 33$) waren er na zes tot negen maanden nog 8 in toezicht. Bij deze groep cliënten bij wie het toezicht na meting 2 negatief is beëindigd ($n = 8$) zijn nauwelijks verschillen te zien op de eerste drie kenmerken, maar er is wel een klein en significant verschil bij *Stroefheid* ($F(1, 186) = 9.68, p < .01, \eta^2 = .05$). De groep uitvallers na meting 2 is echter klein. Daarnaast is de factor *Stroefheid* bij cliënten meting 2 niet voldoende consistent. Daarom kan aan deze bevinding geen conclusie worden verbonden, anders dan dat het een mogelijke indicatie is die nadere exploratie behoeft.

- De groep cliënten over wie een nieuwe vroeghulpmelding ($n = 44$) is geregistreerd rapporteert gemiddeld lager (een matig en significant verschil) bij *Vertrouwen* ($F(1, 200) = 16.01, p = .01, \eta^2 = .07$) en iets hoger (klein en significant verschil) op *Stroefheid* ($F(1, 200) = 6.05, p = .02, \eta^2 = .03$).

8.9.6 Verschuivingen over de tijd en uitkomstmaten

Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen de groepen die al dan niet voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten op basis van een stijgende of dalende cliëntwaardering van de werkalliantie.

8.9.7 Samenvatting

Bij differentiatie naar de uitkomstmaten blijken er enkele verschillen in de cliëntwaardering van de werkalliantie.

In de startfase is er een gemiddeld verschil op de kenmerken *Vertrouwen* en *Binding* bij de uitkomstmaat meermalen te laat/niet opdagen: de groep cliënten waarvoor dit geldt scoort bij deze kenmerken gemiddeld lager. Na zes tot negen maanden is er bij de uitkomstmaat alleen een klein verschil op *Vertrouwen*: cliënten die hieraan voldoen scoren iets lager.

²⁸ Zie noot 19

²⁹ Zie noot 19

In de startfase is er een klein verschil op *Richting en Kader* bij de uitkomstmaat formele handelingen: de groep cliënten bij wie formele handelingen worden verricht scoort hier gemiddeld iets hoger. Na zes tot negen maanden is het kleine verschil bij deze uitkomstmaat op *Richting en Kader* nog steeds te zien.

Bij de uitkomstmaat voortijdig negatieve uitval is er bij de start een klein verschil op *Vertrouwen*: de groep cliënten die hieraan voldoet scoort iets lager bij dit kenmerk. Na zes tot negen maanden is er bij deze uitkomstmaat alleen nog een klein verschil op *Stroefheid*.

Bij de uitkomstmaat nieuwe vroeghulpmelding is er bij de start een klein verschil op *Vertrouwen*. Na zes tot negen maanden is dit verschil groter geworden (gemiddeld). In dit stadium is er tevens een klein verschil op *Stroefheid*.

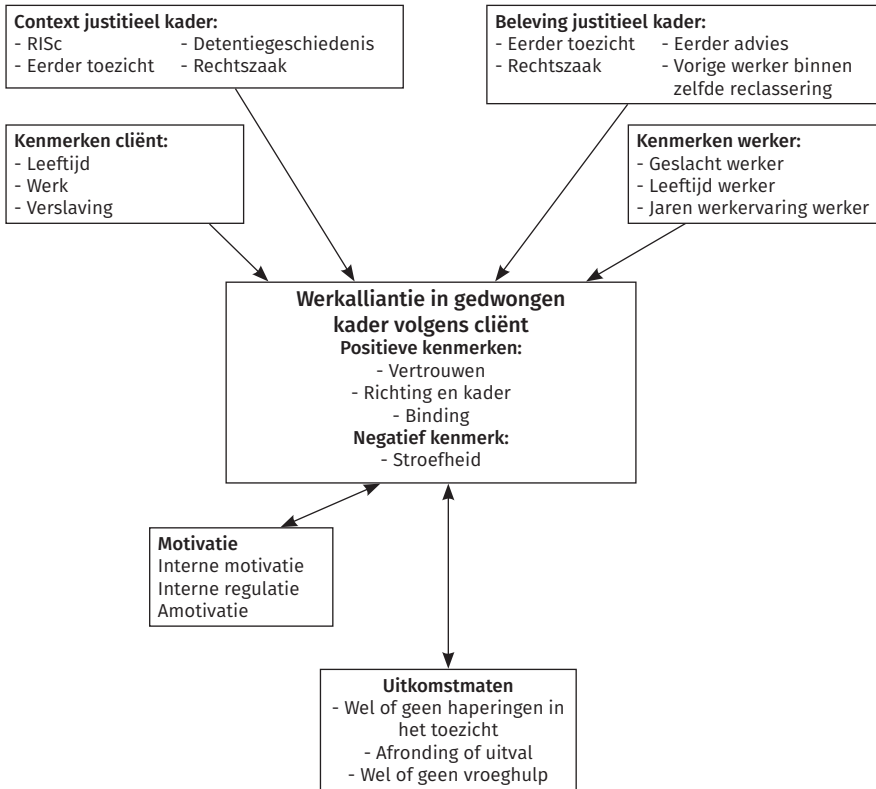
Bij de interpretatie van de bevindingen over meting 2 gelden de volgende relativeringen: de schaal *Stroefheid* is aan cliëntzijde onvoldoende consistent en het aantal voortijdig negatief uitgevallen cliënten dat na zes tot negen maanden nog in toezicht was is te klein ($n = 8$) om te kunnen generaliseren naar de gehele populatie die aan de inclusiecriteria voldoet. De bevindingen rond dit kenmerk en deze uitkomstmaat gelden alleen als een mogelijke indicatie, als basis voor verder onderzoek.

8.10 SAMENVATTENDE CONCLUSIES OVER DE WERKALLIANTIE VOLGENS CLIËNT

Hoe hangt de werkalliantie samen met kenmerken van cliënten, van reclasseringswerkers, van het justitietraject en met motivatie? In Figuur 8.1 is deze vraag in algemene zin beantwoord aan de hand een empirische versie van het theoretisch model. Hierin zijn de kenmerken in beeld die blijken het onderzoek samenhang vertonen met een of meer kenmerken van de werkalliantie.

En welke specifieke kenmerken van de werkalliantie blijken, vanuit het perspectief van cliënten, samen te hangen met de dynamiek van een succesvol verloop van het reclasseringstoezicht? Een weergave hiervan is te vinden in §8.9.5 (Figuur 8.2). In 8.10.2. tot en met 8.10.5. worden eerste conclusies vanuit cliëntperspectief per deelvraag beschreven, waarbij indien mogelijk ook wordt stilgestaan bij mogelijke interactie-effecten met andere kenmerken. Inhoudelijke duiding en vergelijking van de andere bevindingen over de werkalliantie in gedwongen kader volgen in de algemene conclusies, hoofdstuk 11.

In het onderzoek zijn enkele significante verbanden gevonden tussen de werkalliantie volgens cliënten en de achtergrondkenmerken en uitkomstmaten in het model. De effecten zijn merendeels klein. Dit was ook de verwachting gezien de vele factoren die geacht worden rechtstreeks of in interactie met elkaar in te werken op de resultaten van het reclasseringstoezicht. Daarbij geldt ook dat de kans op significantie relatief groot is op grond van het grote aantal respondenten en variabelen. Ook voor deze empirische versie van het model geldt dat de werkalliantie wordt beschouwd als slechts een van de vele factoren die van invloed zijn op het resultaat van het toezicht en dat ook andere kenmerken, binnen en buiten het model, rechtstreeks of in interactie met elkaar van invloed zijn op het eindresultaat. Ook kan een derde factor inwerken op verschillende met elkaar samenhangende kenmerken. Op grond van de bevindingen kan ook geen uitspraak worden gedaan over de richting van de samenhang. Het is eveneens aannemelijk dat de gehanteerde uitkomstmaten en de werkalliantie wederzijds op elkaar inwerken. In lijn met de interactieve opvatting van het concept werkalliantie geldt als uitgangspunt dat cliëntbeleving van de werkalliantie mede tot stand komt in reactie op gedragingen en belevingen van de reclasseringswerker en vice versa. In het onderzoek is eerst de samenhang tussen achtergrondkenmerken en de werkalliantie geanalyseerd en vervolgens de samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie en de uitkomstmaten. Daarom zijn in het model alle overige, wel veronderstelde maar niet onderzochte, verbanden en interacties buiten beeld gehouden. Het empirische model geeft alleen weer welke verbanden in dit onderzoek zijn onderzocht en gevonden.

Figuur 8.1 Bevindingen over kenmerken en samenhangen van de werkaliantie volgens cliënten

8.10.1 Cliënten over de werkaliantie

Zowel het gemiddelde als de mediaan bij de groep cliënten ligt hoog op de schaal bij beide metingen. Er is echter ook een beperkte groep die al bij de start veel lager scoort en daarnaast rapporteert een beperkte groep al vanaf de start aanzienlijke stroefheid. Hoewel de groepsgemiddelden slechts geringe verschuivingen laten zien tussen beide metingen toont de range dat er bij een bepaalde groep cliënten wel sprake is van aanzienlijke af- of toename in de waardering van de werkaliantie.

De hoogte van de gemiddelden geeft aanleiding tot de vraag in welke mate het gaat om een werkelijke beleving of om een geflatteerde rapportage door cliënten. Voor zover de scores geflatteerd zijn kunnen verklaringen worden gezocht in het selectie-effect van de steekproef (waarbij het kan gaan om een werkelijke beleving van een bepaalde selectie cliënten), sociaal wenselijk, calculerend of maskerend gedrag van bepaalde groepen cliënten en bij gebrek aan vertrouwen in de onafhankelijkheid van het onderzoek.

8.10.2 De werkalliantie volgens cliënt en achtergrondkenmerken

Met de volgende kenmerken is samenhang gevonden.

Demografische cliëntkenmerken

De cliëntbeleving van de werkalliantie blijkt enigszins te fluctueren met hun leeftijd: cliënten die jonger zijn rapporteren gemiddeld iets negatiever over de werkalliantie bij zowel *Stroefheid* als *Vertrouwen* en *Binding*. Over de tijd gezien is er sprake van een daling (gemiddeld effect) bij het kenmerk *Binding* tussen beide metingen bij de groep cliënten tussen 21 en 30 jaar. De groep cliënten zonder betaald werk rapporteert zowel bij de start als na zes tot negen maanden iets meer *Stroefheid*. En cliënten die zelfstandig wonen en met partner / kinderen rapporteren iets meer *Vertrouwen* en vooral minder *Stroefheid* (gemiddeld effect) dan cliënten die alleen of in een woonvorm leven.

De effecten bij de samenhang zijn conform theoretische verwachting (op grond van het model) en klein. Mogelijk is bij leeftijd sprake van interactie met kenmerken waarvan een temperend effect uitgaat, zoals thuis wonen met ouders, of juist een versterkend effect, zoals RISC-sores. En niet zelfstandig wonen hangt mogelijk ook samen met psychische problematiek, verslaving of dakloos zijn.

Kenmerken van het justitietraject

Cliënten met een laag risicoprofiel scoren iets hoger op *Vertrouwen* dan cliënten met een hoog risicoprofiel en iets lager op *Stroefheid* dan cliënten met een hoog – of hooggemiddeld risicoprofiel. Cliënten die eerder gedetineerd waren rapporteren zowel bij de start als na zes tot negen maanden iets meer *Richting en kader*. Het effect bij de start is erg klein, maar blijft gehandhaafd en is iets groter bij de vervolgmeting. Cliënten die eerder onder toezicht van de reclassering stonden rapporteren iets meer *Richting en Kader* bij de start en iets meer *Stroefheid* bij de vervolgmeting. De effecten zijn klein. Cliënten die voorafgaand aan het toezicht een rechtszaak hadden rapporteren iets meer *Stroefheid* bij beide metingen. Ook is er een indicatie voor een mogelijk verband tussen daling van *Binding* over de tijd bij een wisseling van toezichthouder tijdens het huidige toezicht (klein en marginaal significant effect). Dit effect is gerapporteerd, ondanks dat het om een marginale significantie gaat, omdat verschuivingen tussen beide metingen bij het alliantiekenmerk *Binding* ook, sterker dan de andere kenmerken (matig), samenhang vertoont met verschuivingen over de tijd bij interne motivatie en interne regulatie.

Bij de verbanden tussen deze kenmerken van het justitietraject en de werkalliantie kan sprake zijn van elkaar onderling versterkende interactie tussen deze justitiekenmerken zelf en met cliëntproblematiek als verslaving of thuisloos zijn. Ook kan er bij deze kenmerken sprake zijn van temperende

interactie met kenmerken die horen bij een intensief toezichtstraject, zoals een hogere contactfrequentie en intensievere investeringen van de reclasseringswerker.

Subjectieve beleving van het justitietraject

Er blijkt enige samenhang met beleving van de rechtszaak, en vooral met de beleving van eerdere reclasseringsbemoeienis, te weten beleving van eerder toezicht, de adviseur en de vorige reclasseringswerker bij hetzelfde toezicht. Een positieve beleving hiervan gaat zowel bij de start als later in het traject (maar zwakker) samen met hogere scores in het huidige toezicht bij de kenmerken *Vertrouwen* en *Binding*, en bij een positieve beleving van de adviseur rapporteren cliënten bovendien iets meer *Richting en Kader* binnen het huidige toezicht. De samenhang is merendeels zwak; het verband tussen beleving van de eerdere reclasseringswerker en het kenmerk *Binding* is matig. Beleving van zowel de justitiegeschiedenis als van de werkalliantie met de huidige reclasseringswerker kan mogelijk deels verklaard worden door cliëntkenmerken waarvan positieve samenhang met de werkalliantie is vastgesteld (zoals met partner wonen, betaald werk) en met andere kenmerken, zoals als hechtingsstijl, die in het theoretisch model wel als relevant zijn verondersteld, maar niet zijn gemeten.

Kenmerken van de cliëntproblematiek

Cliënten die volgens hun reclasseringswerker verslaafd zijn aan middelen rapporteren iets minder *Vertrouwen* en iets meer *Stroefheid*. Cliënten die door de reclasseringswerker zijn ingeschat als licht verstandelijk beperkt waarderen de werkalliantie niet anders dan andere cliënten, op een zeer zwak verband na met *Richting en Kader* bij zes tot negen maanden toezicht. Cliënten waarvan de reclasseringswerker inschat dat hun gewetensontwikkeling niet normaal is verlopen rapporteren niet anders over de werkalliantie dan cliënten waarvoor dat niet geldt. De verbanden zijn zwak.

Bij beide bevinding geldt de beperking dat lvb en gewetensontwikkeling niet geobjectiveerd is gemeten op basis van een instrument, maar op basis van een vraag aan de reclasseringswerker.

Bij deze cliëntkenmerken kan sprake zijn van versterkende interactie met bijvoorbeeld thuisloos zijn (bij verslaving), in een woonvorm wonen (LVB) of met recidiverisico (gewetensontwikkeling).

Demografische kenmerken van de reclasseringswerker

Drie demografische kenmerken van de reclasseringswerker blijken enigszins samen te hangen met de werkalliantie volgens hun cliënten. Bij de start scoort de groep cliënten gemiddeld iets hoger (klein effect) op *Vertrouwen* bij werkers met meer ervaringsjaren bij de reclassering. Bij de vervolgmeting is het verschil verdwenen. Na zes tot negen maanden scoort de groep cliënten iets hoger op *Vertrouwen* bij reclasseringswerkers die ouder zijn dan 30 jaar

en hoger op *Stroefheid* bij reclasseringswerkers die jonger zijn dan 30 jaar. Na zes tot negen maanden scoort de groep cliënten gemiddeld ook iets hoger op *Vertrouwen* bij vrouwelijke- dan bij mannelijke reclasseringswerkers. De effecten zijn klein. Mogelijk is er sprake van een interactie- effect tussen gender, werkervaring en leeftijd van de reclasseringswerker, die de verschillen deels kunnen verklaren. De analyses geven ook geen uitsluitsel over de vraag of er op dit punt verschillen zijn tussen jongere en oudere cliënten, mannelijke – en vrouwelijke cliënten of bepaalde delicttypen.

8.10.3 De werkalliantie volgens cliënt en hun motivatie

De aard van de motivatie blijkt zowel bij de start als na zes tot negen maanden samen te hangen met de werkalliantie. De kenmerken *Vertrouwen*, *Binding* en *Richting en Kader* volgens cliënten hangen positief samen met hun interne motivatie en interne regulatie en negatief met amotivatie. Het kenmerk *Stroefheid* hangt negatief samen met de interne vormen van motivatie (interne motivatie en - regulatie) en positief met amotivatie. Een positieve verschuiving van de werkalliantie over de tijd, en vooral van *Binding*, gaat tevens samen met een stijging op de interne vormen van motivatie en een daling van amotivatie. En vice versa. De samenhangen zijn merendeels zwak. Bij het kenmerk *Richting en Kader* is de samenhang met motivatie consequent matig en daarmee sterker dan met de andere kenmerken. Ook het verband tussen veranderingen over de tijd bij *Binding* en verandering bij interne motivatie of - regulatie is matig. Externe regulatie toont geen verband met de werkalliantie. De samenhang tussen de aard van de motivatie en de werkalliantie kan mogelijk deels verklaard worden door adequaat methodisch handelen van de reclasseringswerker, life events van cliënten en voortgang of stagnatie in het toezicht bij het bereiken van doelen.

8.10.4 De werkalliantie volgens cliënt en de uitkomstmaten

In welke mate is er samenhang tussen de kenmerken van de werkalliantie volgens cliënten en de uitkomstmaten zoals in dit onderzoek gehanteerd? In Figuur 8.2 zijn de bevindingen rond de uitkomstmaten samengevat.

Figuur 8.2 Overzicht significante verschillen bij kenmerken van de werkaliantie volgens cliënten op basis van uitkomstmaten

Uitkomstmaat	Te laat / niet opdagen	Formele handelingen	Voortijdig negatieve uitval	Vroeghulp
Significant verschil bij kenmerken meting 1	Vertrouwen (-) Binding (-)	Richting en Kader (+)	Vertrouwen (-)	Vertrouwen (-)
Significant verschil bij kenmerken meting 2	Vertrouwen (-)	Richting en Kader (+)	Stroefheid (+)	Vertrouwen (-)
Significant verschil bij kenmerken tussen meting 1 en 2	-	-	-	-

Haperingen in het toezicht: te laat of niet komen opdagen

De groep cliënten die meermalen te laat – of niet komt opdagen scoort bij de start gemiddeld net iets negatiever bij alle alliantiekenmerken dan de groep bij wie dat niet zo is. De gemiddelde verschillen zijn significant (met een klein effect) bij de kenmerken *Vertrouwen* en *Binding*. Na zes tot negen maanden is dit kleine verschil alleen nog significant bij het kenmerk *Vertrouwen*. Bij de groep cliënten die meermalen te laat of niet komen opdagen gaat het verhoudingsgewijs iets vaker om cliënten die jonger zijn dan 30, en/of met een hoog risicoprofiel en/of die eerder gedetineerd zijn geweest. Bij deze groepen is ook een negatief verband gevonden met hun waardering van de werkaliantie. Mogelijk kan het verband van de werkaliantie met deze uitkomstmaat dus gedeeltelijk worden verklaard door interactie met deze cliëntkenmerken. Van deze groep cliënten valt later in het traject slechts een relatief klein deel uit. Mogelijk zijn er vooral strubbelingen bij de start die later in het traject worden verhelderd of opgelost.³⁰

Haperingen in het toezicht: formele handelingen:

De groep cliënten bij wie de reclasseringswerker formele handelingen heeft verricht scoort gemiddeld bij beide metingen significant iets hoger (klein effect) op *Richting en Kader*. In het theoretische model werd een formele handeling beschouwd als een negatieve uitkomst en het kenmerk *Richting en Kader* als een positief kenmerk. Dit gemiddelde verschil is dus het op het eerste gezicht niet conform de theoretische verwachting en evenmin conform de eerder vastgestelde samenhang van het kenmerk *Richting en Kader* met de interne vormen van motivatie. Voor verklaringsopties hiervoor zie hoofdstuk 11, algemene conclusies. De groep die aan de negatieve variant van deze uitkomstmaat voldoet bevat meer cliënten die verslaafd zijn aan middelen en

30 Een van de vervolgonderzoeken in het programma Werkaliantie in Gedwongen Kader voorziet in een analyse van de werkaliantie-metingen in relatie tot de timing van de uitkomstmaten.

die eerder onder toezicht stond. Mogelijk is hier sprake van interactie met deze cliëntkenmerken.

Voortijdig negatieve uitval

Bij de uitkomstmaat voortijdig negatieve uitval scoort de groep cliënten in de startfase gemiddeld significant iets lager (klein effect) op het alliantiekenmerk *Vertrouwen*. Na zes tot negen maanden rapporteert de groep cliënten die binnen 24 maanden negatief is uitgevallen gemiddeld alleen nog iets hoger bij *Stroefheid*. Gegeven de kleine groep uitvallers die bij meting 2 nog in toezicht is, in combinatie met de lage interne consistentie van de onderliggende schaal *Stroefheid*, kan de bevinding bij uitval na zes tot negen maanden niet worden gegeneraliseerd naar de gehele populatie die aan de inclusiecriteria voldoet. Opvallend is dat licht verstandelijk beperkte cliënten zijn oververtegenwoordigd bij de groep cliënten die negatief uitvalt. Deze oververtegenwoordiging geldt niet voor de beide uitkomstmaten over haperingen in het toezicht en deze groep scoort gemiddeld niet anders op de werkalliantie dan de gehele onderzoeksgroep.

Nieuwe vroeghulpmelding

Bij de groep cliënten voor wie een nieuwe vroeghulpmelding is geregistreerd zijn de gemiddelde scores op de werkalliantie over het geheel genomen iets lager dan bij de groep waarvoor dat niet geldt; de verschillen zijn bij beide metingen significant (klein effect) bij *Vertrouwen*.

De groep cliënten bij wie een nieuwe vroeghulpmelding is geregistreerd wijkt meer af van de gehele onderzoeksgroep dan de groepen die uitvielen of bij wie zich haperingen in het toezicht voordeden. Er komen hier meer cliënten voor die jong zijn, licht verstandelijk beperkt, verslaafd aan middelen, met een hoog risicoprofiel, voorafgaande detentie en eerder toezicht. De groep cliënten voor wie een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan vertoont ook enig overlap met cliënten die negatief uitvielen. Mogelijk hangen vroeghulpmeldingen, als indicatie voor recidive, meer dan de andere uitkomstmaten, samen met kenmerken van cliënten en het justitietraject en minder met hun beleving van de werkalliantie.

9 De werkalliantie vanuit het perspectief van reclasseringswerkers

Waardering, veranderingen in tijd en samenhang met andere kenmerken

9.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk staan de bevindingen over de werkalliantie vanuit het perspectief van reclasseringswerkers centraal.

De bevindingen zijn op dezelfde wijze geordend als bij de cliënten, aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Hoe rapporteren reclasseringswerkers over hun beleving van kenmerken van de werkalliantie bij de start en na zes tot negen maanden? En in welke mate verschuift de gerapporteerde beleving van deze kenmerken over de tijd? (§9.2)
2. Is er sprake van samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie volgens reclasseringswerkers en de gemeten achtergrondkenmerken uit het theoretisch model:
 - demografische kenmerken van de reclasseringswerker (§9.3),
 - ervaren eigen competentie bij de betrokken cliënt (§9.4),
 - demografische kenmerken van cliënten (§9.5),
 - kenmerken van het justitietraject (§9.6),
 - en kenmerken van de problematiek van cliënten (§9.7)?
3. Is er sprake van samenhang tussen kenmerken van de werkalliantie volgens reclasseringswerkers en de aard van de motivatie voor het toezicht bij de cliënt (§9.8)?
4. Is er sprake van verschil in waardering door de reclasseringswerkers van kenmerken de werkalliantie op basis van de uitkomstmaten (§9.9)?

Opmerkingen vooraf

Voor de bevindingen over de werkalliantie volgens reclasseringswerker gelden dezelfde opmerkingen vooraf als voor de bevindingen bij cliënten (zie inleiding hoofdstuk 8) over verbanden en interacties tussen achtergrondkenmerken, de werkalliantie en de uitkomstmaten. Zij kunnen ook recht-

streeks en in interactie met elkaar samenhang vertonen, maar deze verbanden zijn in dit onderzoek niet geanalyseerd. Alleen het verband tussen achtergrondkenmerken en de werkalliantie, en vervolgens van kenmerken van de werkalliantie met de uitkomstmaten, is onderzocht.

Analyses en rapportage

Ook voor reclasseringswerkers is samenhang berekend op basis van *Pearson's r* waar het twee schalen van ten minste interval meetniveau betreft en met *Spearman's r_s* waar het een ordinale schaal en een schaal van tenminste ordinaal meetniveau betreft. Waar meerdere factoren zijn betrokken zijn de analyses zijn eerst uitgevoerd op het niveau van het geheel van factoren (MANOVA) en daarna op het niveau van afzonderlijke factoren (ANOVA), om een zo hoog mogelijke *n* te houden³¹. Bij de overige analyses is een *t*-toets of losse ANOVA toets gedaan. Bij de interpretatie van de bevindingen is uitgegaan van de grenswaarden opgesteld door Cohen (1988) (zie voor grenswaarden inleiding hoofdstuk 8). Ook bij reclasseringswerkers is een werkalliantie-totaal score meegenomen, waarvoor dezelfde kanttekeningen gelden als bij cliënten: de score kan niet worden beschouwd als een beknopte maat voor de werkalliantie.

Aan de zijde van reclasseringswerkers vormen de items over *Stroefheid* wel een consistente schaal. Bij reclasseringswerkers zijn tevens de drie items over *Contra-reactance* meegenomen, deze items zijn alleen aan hen gevraagd en niet aan cliënten, ze vormen geen schaal en zijn daarom alleen als losse items geanalyseerd.

Hieronder worden eerst de bevindingen per deelvraag getoond en afgesloten met een samenvatting van de bevindingen. Daarna volgt een globale conclusie over de werkalliantie volgens reclasseringswerkers, aan de hand van een empirische variant van het theoretische model vanuit het perspectief van reclasseringswerkers. Het hoofdstuk sluit af met conclusies per deelvraag.

9.2 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS

Hoe rapporteert de groep reclasseringscliënten over hun beleving van de werkalliantie, bij de start (9.2.1.) en na zes tot negen maanden (9.2.2)? En in welke mate is er verschil tussen de start en de vervolgmeting (9.2.3)?

³¹ Bij MANOVA worden alleen personen meegenomen met scores op alle variabelen, bij een *t*-toets kan de steekproef per toets verschillen.

9.2.1 De werkalliantie volgens reclasseringswerkers in de startfase

Tabel 9.1 toont de gemiddelde werkalliantie scores van de reclasseringswerkers bij de start.

Tabel 9.1 Gemiddelde scores reclasseringswerkers bij de start

Werkalliantie (-kenmerk) bij de start van het toezicht	<i>n</i>	Gemiddelde (<i>M</i>)	Standaard-deviatie (<i>SD</i>)	Mediaan	Minimum	Maximum
Vertrouwen	272	4.93	1.02	5.00	1.60	7.00
Richting en kader	273	5.50	0.77	5.57	2.86	7.00
Binding	273	5.89	0.71	6.00	3.00	7.00
Stroefheid	273	3.11	1.13	3.00	1.00	6.00
Werkalliantie total	273	5.36	0.67	5.32	3.32	7.00
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	267	2.09	1.33	2.00	1.00	6.00
2. Energie geven	267	4.84	1.42	5.00	1.00	7.00
3. Meer dan gemiddeld strak	271	2.27	1.45	2.00	1.00	7.00

9.2.2 De werkalliantie volgens reclasseringswerkers zes tot negen maanden later

Tabel 8.2 toont de gemiddelde scores van de reclasseringswerkers na zes tot negen maanden.

Bij de tweede meting is het aantal reclasseringswerkers afgenomen tot 180, om redenen die in hoofdstuk 6 zijn samengevat.

Tabel 9.2 Gemiddelde scores reclasseringswerkers na zes tot negen maanden

Werkalliantie (-kenmerk) bij de start van het toezicht	<i>n</i>	Gemiddelde (<i>M</i>)	Standaard-deviatie (<i>SD</i>)	Mediaan	Minimum	Maximum
Vertrouwen	180	5.02	1.12	5.20	1.80	7.00
Richting en kader	180	5.49	0.79	5.43	3.57	7.00
Binding	179	5.97	0.77	6.17	3.33	7.00
Stroefheid	180	3.02	1.21	3.00	1.00	6.50
Werkalliantie total	180	5.43	0.75	5.39	3.42	6.95
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	176	2.14	1.46	2.00	1.00	7.00
2. Energie geven	176	4.83	1.54	5.00	1.00	7.00
3. Meer dan gemiddeld strak	177	2.20	1.49	2.00	1.00	7.00

9.2.3 Verschuivingen in de tijd volgens reclasseringswerkers

In welke mate is er bij de groep reclasseringswerkers sprake van verandering in de werkalliantie tussen de startfase en na zes tot negen maanden? Evenals bij de groep cliënten zijn verschillscores bepaald door de scores van meting 1, op alle vier de kenmerken van de werkalliantie, af te trekken van de scores bij meting 1. Een positieve score betekent dus dat de groep reclasseringswerkers gemiddeld hoger scoort op meting 2 dan op meting 1, oftewel dat er sprake is van een stijging op het betreffende kenmerk. Een negatieve score betekent dat de groep reclasseringswerkers gemiddeld lager scoort bij meting 2 dan bij meting 1, er is sprake van een daling op het betreffende kenmerk.

Tabel 9.3 toont de gemiddelde verschillscores bij de groep reclasseringswerkers.

Tabel 9.3 Gemiddelde verschuiving in werkalliantie tussen start- en vervolgmetingen bij reclasseringswerkers

Werkalliantie (-kenmerk)	<i>n</i>	Gemiddelde (<i>M</i>)	Standaard-deviatie (<i>SD</i>)	Mediaan	Maximale daling	Maximale stijging
Vertrouwen	167	0.14	1.09	0.20	-3.20	3.40
Richting en kader	167	0.06	0.83	0.00	-2.10	3.43
Binding	166	0.15	0.79	0.17	-2.00	2.40
Stroefheid	167	-0.15	1.13	0.00	-3.75	3.50
Werkalliantie total	167	0.12	0.70	0.11	-1.82	2.41
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	160	0.14	1.59	0.00	-4.00	4.00
2. Energie geven	162	-0.02	1.61	0.00	-5.00	5.00
3. Meer dan gemiddeld strak	164	0.05	1.62	0.00	-6.00	5.00

9.2.4 Samenvatting

De gemiddelde scores van de groep reclasseringswerkers liggen over de hele linie dichtbij het schaalgemiddelde dan bij de groep cliënten. De mediaan ligt steeds dichtbij het gemiddelde; de scores zijn minder scheef verdeeld dan bij cliënten. De groep reclasseringswerkers scoort bij de start hoog-gemiddeld bij *Vertrouwen* en bij dit kenmerk ligt het minimum laag (1.60). Er zijn dus reclasseringswerkers die starten met een zeer laag vertrouwen in de inzet van de cliënt en een lage inschatting van diens vertrouwen in hem of haarzelf als reclasseringswerker. De scores liggen wat hoger bij *Richting en Kader* en bij *Binding* en laag-gemiddeld op *Stroefheid*. De spreiding is het hoogste bij *Vertrouwen* en bij *Stroefheid*. Ook de mediaan ligt bij *Stroefheid*

laag-gemiddeld, relatief veel reclasseringswerkers ervaren dus vanaf de start enige stroefheid in de interactie. De hoogte van de mediaan bij *Richting en Kader* laat zien dat veel reclasseringswerkers hun eigen duidelijkheid hierover betrekkelijk hoog inschatten. Bij *Richting en Kader* en bij *Binding* is niet onder de 3 gescoord. Op de negatief geformuleerde *Contra-reactance* items scoort de groep laag, maar met een grotere spreiding dan bij de parallelle items en met een hoog maximum. Er is dus ook een kleine groep die al vanaf de start in sterke mate *contra-reactance* ervaart. De mediaan ligt onder het gemiddelde. De groep die vanaf de start meer *contra-reactance* rapporteert is niet zo groot.

Na zes tot negen maanden is het gemiddelde beeld op het niveau van de gehele groep ongeveer gelijk. De minimale scores bij *Richting en Kader* en bij *Binding* zijn iets hoger dan bij de start.

Over de tijd gezien stijgt de gemiddelde score licht bij de eerste drie kenmerken en daalt de gemiddelde score licht bij *Stroefheid*. De spreiding van het verschil is het grootst bij *Stroefheid* en *Vertrouwen*. Een bepaalde groep reclasseringswerkers rapporteert een aanzienlijke afname van *Vertrouwen* en toename van *Stroefheid*. Daartegenover staat een groep reclasseringswerkers die een grote stijging laat zien op alle kenmerken.

9.3 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS EN DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN DE WERKER

9.3.1 In de startfase

Bij de start verschilt de werkalliantie volgens de reclasseringswerker niet op basis van hun eigen gender en opleiding. Wel is er een zwak positief verband tussen de leeftijd van de reclasseringswerker en hun scores op het kenmerk *Vertrouwen* ($r_s(272) = .13, p = .03$) en een zwak negatief verband met de *Contra-reactance*-items₁ (zegt meewerken maar merk het niet) ($r_s(267) = -.14, p = .02$) en 3 (meer dan gemiddeld strak) ($r_s(267) = -.14, p = .02$).

Ook blijkt er een zwak negatief verband tussen aantal jaren werkervaring en dezelfde *Contra-reactance* items: reclasseringswerker die meer werkervaring hebben scoren ook lager op de items 1 (zegt meewerken, maar merk het niet) ($r_s(265) = -.13; p = .03$) en 3 (meer dan gemiddeld strak) ($r_s(269) = -.13 p = .04$).

9.3.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden is er geen verband meer tussen de werkalliantie volgens reclasseringswerker en hun eigen demografische kenmerken. Ook het verband tussen werkervaring en twee *Contrareactance* items, zoals gevonden in de startfase, is in dit stadium verdwenen. Wel is er nu een (zeer) zwak

positief verband tussen het aantal jaren werkervaring en *contra-reactance*-item 2 (energie geven): $r_s(159) = .16, p = .05$.

9.3.3 Verschuivingen in de tijd

De mate waarin de beleving van de werkalliantie verschuift verschilt niet op basis van demografische kenmerken van de reclasseringswerker.

9.3.4 Samenvatting

Bij de gerapporteerde beleving van de werkalliantie door de groep reclasseringswerkers lijken hun eigen demografische kenmerken nauwelijks een rol te spelen. In de startfase van het toezicht is er een zwak positief verband van leeftijd en werkervaring met *Vertrouwen* en een zwak negatief verband met twee *Contra-reactance* items. Na zes tot negen maanden is alleen nog een zwak verband tussen werkervaring met het positief geformuleerde *Contra-reactance*-item (energie geven). Verschuivingen in de werkalliantie over de tijd hangen niet samen met de gemeten demografische kenmerken.

9.4 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS, MOEILIJKHEIDSGRAAD CLIËNT EN ERVAREN COMPETENTIE

Aan reclasseringswerkers zijn twee vragen gesteld die een indicatie geven voor hun gevoel van competentie bij de betrokken cliënt, namelijk in welke mate zij de betrokken cliënt lastiger vinden dan anderen en in welke mate zij zichzelf competent voelen bij het toezicht op de betrokken cliënt.

9.4.1 In de startfase

Tabel 9.4. toont de bevindingen in de startfase van het toezicht.

Tabel 9.4 Samenhang van werkalliantie volgens werker met moeilijkheidsgraad cliënt en ervaren eigen competentie bij de betrokken cliënt. In de startfase

Werkalliantie(-kenmerk) bij de start van het toezicht		Clïënt is lastiger dan anderen	Ervaren competentie bij deze cliënt
Vertrouwen	r_s	-.30**	.26**
	n	271	272
Richting en kader	r_s	-.32**	.25**
	n	272	273
Binding	r_s	-.39**	.29**
	n	272	273

Werkalliantie(-kenmerk) bij de start van het toezicht		Clïënt is lastiger dan anderen	Ervaren competentie bij deze cliënt
Stroefheid	r_s	.39**	-.21**
	n	272	273
Werkalliantie total	r_s	-.42**	.30**
	n	272	273
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	r_s	.34**	-.25**
	n	266	267
2. Energie geven	r_s	-.26**	.17**
	n	266	267
3. Meer dan gemiddeld strak	r_s	.36**	-.29**
	n	270	271

* $p < .05$; ** $p < .01$

9.4.2 Zes tot negen maanden later

Tabel 9.5 toont de bevindingen na zes tot negen maanden.

Tabel 9.5 Samenhang van werkalliantie volgens reclasseringswerkers met moeilijkheidsgraad en ervaren eigen competenties bij betrokken cliënt. Na zes tot negen maanden.

Werkalliantie(-kenmerk) na 6 tot 9 maanden toezicht		Clïënt is lastiger dan andere cliënten, volgens rw gemeten na 6 tot 9 maanden	Ingeschatte competentie om werk goed uit te voeren, volgens rw gemeten na 6 tot 9 maanden
Vertrouwen	r_s	-.35**	.30**
	n	180	180
Richting en kader	r_s	-.29**	.34**
	n	179	179
Binding	r_s	-.47**	.39**
	n	180	180
Stroefheid	r_s	.53**	-.32**
	n	180	180
Werkalliantie total	r_s	-.48**	.40**
	n	180	180
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	r_s	.51**	-.31**
	n	176	176
2. Energie geven	r_s	-.40**	.33**
	n	176	176
3. Meer dan gemiddeld strak	r_s	.40**	-.09
	n	177	177

* $p < .05$; ** $p < .01$.

9.4.3 Samenvatting

Bij de start van het toezicht scoren reclasseringswerkers die de cliënt lastiger vinden significant negatiever (d.w.z. lager op de eerste drie kenmerken en hoger bij *Stroefheid*) bij alle vier de kenmerken en ook op de drie *Contra-reactance*-items. Alle effectgroottes zijn matig, alleen bij *Contra-reactance*-item 2 gaat het om een klein effect. Naarmate reclasseringswerkers zichzelf meer competent voelen bij de betrokken cliënt scoren zij bij de start significant positiever bij alle vier kenmerken en eveneens negatiever bij de drie *Contra-reactance*-items. Hier gaat het om kleine effecten.

Na zes tot negen maanden is er nog steeds een negatief verband tussen de werkalliantie volgens reclasseringswerker en diens beleving van de moeilijkheidsgraad van de cliënt. Het is iets zwakker (van matig tot klein verband) geworden bij het kenmerk *Richting en Kader*. En het is sterker geworden (van matig naar sterk verband) bij de kenmerken *Vertrouwen*, *Binding*, *Stroefheid* en bij de drie *Contra-reactance* items. Ook de inschatting van de eigen competentie bij de betrokken cliënt hangt na zes tot negen maanden nog steeds samen met de werkalliantiescores. Dit verband is bij alle vier de kenmerken sterker (van matig tot sterk) dan in de startfase. Ook met de eerste twee *Contra-reactance* items is het verband sterker geworden, terwijl het derde *Contra-reactance*-item geen samenhang meer vertoont.

9.5 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS EN DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN DE CLIËNT

Verschilt de beleving van de werkalliantie door reclasseringswerkers voor de verschillende gemeten demografische kenmerken van hun cliënten?

9.5.1 In de startfase

Bij de start verschilt de werkalliantie volgens de reclasseringswerker niet significant op basis van de leeftijd van de cliënt. Wel is er een klein negatief verschil bij het *Contra-reactance*-item 2 (energie geven) bij de groep jong volwassen cliënten ($t(259) = -2.10, p = .04, d = 0.32$)

Ook scoren zij bij vrouwelijke cliënten ($M = 6.16, SD = 0.74$) iets hoger (klein effect) op *Binding* dan bij mannelijke cliënten ($M = 5.85, SD = 0.71$), $F(1, 265) = 5.06, p = .03, \eta^2 = .02^{32}$

9.5.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden scoren reclasseringswerkers bij cliënten jonger dan 23 jaar ($M = 2.70$, $SD = 1.59$) iets hoger dan bij cliënten 23 jaar of ouder ($M = 2.04$, $SD = 1.40$) op *Contra-reactance*-item 3: $F(1, 170) = 5.70$, $p = .02$, $\eta^2 = .03$.

Ook scoren ze nu bij vrouwelijke cliënten ($M = 5.58$, $SD = 1.01$) iets hoger op *Vertrouwen* dan bij mannelijke cliënten ($M = 4.96$, $SD = 1.13$), $F(1, 173) = 5.66$, $p = .02$, $\eta^2 = .03$. En ook op *Binding* scoren zij iets hoger bij vrouwelijke cliënten ($M = 6.29$, $SD = 0.80$) dan bij mannelijke cliënten ($M = 5.93$, $SD = 0.77$); $F(1, 173) = 3.91$, $p = .05$, $\eta^2 = .02$.

Hiermee is ook de werkalliantie-totaal score iets hoger (klein effect) bij vrouwen ($M = 5.74$, $SD = 0.77$) dan bij mannen ($M = 5.39$, $SD = 0.75$); $F(1, 173) = 3.96$, $p = .05$, $\eta^2 = .02$.

9.5.3 Samenvatting

Leeftijd en gender van de cliënt lijken een bescheiden rol te spelen bij de werkalliantie, gerapporteerd door de reclasseringswerker. Bij jongvolwassen cliënten scoort de groep reclasseringswerkers bij de start gemiddeld iets lager (klein effect) op *Contra-reactance*-item 'energie geven' en na zes tot negen maanden iets hoger (klein effect) op *Contra-reactance*-item 'meer dan gemiddeld strak'. Bij vrouwelijke cliënten scoort de groep reclasseringswerkers bij de start gemiddeld iets hoger op *Binding* (klein effect) en zes tot negen maanden later scoren zij hoger (klein effect) bij *Vertrouwen* en bij *Binding*.

9.6 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS EN KENMERKEN VAN HET JUSTITIETRAJECT

Verschilt de beleving van de werkalliantie door de reclasseringswerker op basis van verschillende kenmerken van het justitietraject?

9.6.1 In de startfase

De werkalliantie volgens de reclasseringswerker verschilt niet op basis van sanctiemodaliteit.

Bij de start blijkt op basis van RISC-scores het volgende:

- Reclasseringswerkers rapporteren bij de start gemiddeld iets (klein effect) meer *Richting en Kader* ($M = 5.69$, $SD = 0.81$) bij cliënten met een laag gemiddeld risico dan bij cliënten met een hoog gemiddeld risico ($M = 5.25$, $SD = 0.89$; $F(3, 201) = 3.29$; $p = .02$; $\eta^2 = .05$).
- Reclasseringswerkers rapporteren bij de start gemiddeld minder *Stroefheid* bij cliënten met een laag ($M = 2.66$, $SD = 0.99$) en laag gemid-

deld risico ($M = 2.90$, $SD = 1.17$), dan bij cliënten met een hoog gemiddeld en hoog risico, respectievelijk $M = 3.68$, $SD = 1.09$ vs. $M = 3.67$, $SD = 1.02$ ($F(3, 201) = 11.87$; $p < .001$; $\eta^2 = .15$). Dit is een groot effect.

- De *totaalscore* op de werkalliantie is hoger (matig effect) bij cliënten met een laag risico ($M = 5.51$, $SD = 0.62$) dan bij cliënten met een hoog gemiddeld ($M = 5.16$, $SD = 0.71$) of hoog risico ($M = 5.09$, $SD = 0.60$; $F(3, 201) = 4.89$; $p < .01$; $\eta^2 = .07$).
- Reclasseringswerkers scoren lager (matig effect) op *contra-reactance-item 1* (cliënt zegt meewerken, maar merk het niet) bij cliënten met een laag ($M = 1.78$, $SD = 1.08$) en laag gemiddeld risico ($M = 1.79$, $SD = 1.14$) dan bij cliënten met een hoog gemiddeld risico ($M = 2.59$, $SD = 1.38$; $F(3, 201) = 5.77$; $p < .01$; $\eta^2 = .08$).
- Reclasseringswerkers scoren iets hoger (klein effect) bij *contra-reactance item 3* (meer dan gemiddeld strak) bij cliënten met een hoog risico ($M = 2.69$, $SD = 1.56$) dan bij cliënten met een laag risico ($M = 1.82$, $SD = 1.02$; $F(3, 200) = 3.46$; $p = .02$; $\eta^2 = .05$).

9.6.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden rapporteren reclasseringswerkers nog steeds meer *Richting en Kader* ($M = 5.79$, $SD = 0.74$) bij cliënten met een laag gemiddeld risico dan bij cliënten met een hoog gemiddeld risico ($M = 5.13$, $SD = 0.82$; $F(3, 124) = 4.11$; $p = .01$; $\eta^2 = .09$). Het gaat om een matig effect.

Reclasseringswerkers ervaren na 6 tot 9 maanden toezicht nog steeds minder *Stroefheid* bij cliënten met een laag ($M = 2.69$, $SD = 0.99$) en laag gemiddeld risico ($M = 2.87$, $SD = 1.06$), dan bij cliënten met een hoog risico ($M = 3.69$, $SD = 1.14$; $F(3, 124) = 5.36$; $p < .001$; $\eta^2 = .12$). Dit is een matig effect.

9.6.3 Samenvatting

Een hoge - of hoog-gemiddelde RISC score van de cliënt gaat bij de start gemiddeld genomen samen met lagere scores van de reclasseringswerker op *Richting en Kader* en hogere scores op *Stroefheid en Contra-reactance*. Bij de start zijn de effecten klein bij *Richting en Kader* en *Contra-reactance-item 3* (meer dan gemiddeld strak), gemiddeld bij *Contra-reactance-item 1* (zegt meewerken maar merk het niet) en groot bij *Stroefheid* (15% verklaarde variantie). Na zes tot negen maanden gaan hoge- of hooggemiddelde scores nog steeds in dezelfde richting samen, met een gemiddeld effect, met hogere scores op *Richting en Kader* en *Stroefheid*.

9.7 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS EN
CLIËNTPROBLEMATIEK

9.7.1 In de startfase

Hangt de werkalliantie volgens de reclasseringswerker samen met versla-
ving, licht verstandelijke beperking en gewetensontwikkeling van de cliënt?
Tabel 9.6 toont de correlaties.

Tabel 9.6 Correlaties van werkalliantie volgens werker bij de start met verslaving, LVB en
gewetensontwikkeling bij cliënt.

Werkalliantie(-kenmerk) bij de start van het toezicht volgens reclasseringswerker		Verslaving (volgens rw) bij meting 1	LVB (volgens rw) bij meting 1	Gewetens- ontwikkeling (volgens rw) bij meting 1
Vertrouwen	r_s	-.27**	-.22**	.31**
	n	264	252	266
Richting en kader	r_s	-.22**	-.22**	.20**
	n	265	253	267
Binding	r_s	-.26**	-.22**	.23**
	n	265	253	267
Stroefheid	r_s	.43**	.30**	-.39**
	n	265	253	267
Werkalliantie total	r_s	-.35**	-.28**	.36**
	n	265	253	267
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	r_s	.30**	.09	-.22 **
	n	259	250	262
2. Energie geven	r_s	-.03	.01	.09
	n	259	248	261
3. Meer dan gemiddeld strak	r_s	.20**	.12	-.22**
	n	263	252	265

* $p < .05$; ** $p < .01$

9.7.2 Zes tot negen maanden later

Tabel 9.7 toont de correlaties na zes tot negen maanden.

Tabel 9.7 Samenhang van werkalliantie volgens werker na zes tot negen maanden met verslaving en gewetensontwikkeling bij cliënt

Werkalliantie(-kenmerk) na 6 tot 9 maanden toezicht		Verslaving cliënt (volgens reclasseringswerker) bij meting 2	Gewetensontwikkeling cliënt is normaal verlopen (volgens rw) bij meting 2
Vertrouwen	r_s	-.26**	.24**
	n	170	164
Richting en kader	r_s	-.17*	.15
	n	169	163
Binding	r_s	-.25**	.19*
	n	170	164
Stroefheid	r_s	.40**	-.25**
	n	170	164
Werkalliantie total	r_s	-.29**	.23**
	n	170	164
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	r_s	.27**	-.16*
	n	166	161
2. Energie geven	r_s	-.09	.07
	n	166	161
3. Meer dan gemiddeld strak	r_s	.27**	-.10
	n	167	154

* $p < .05$; ** $p < .01$

9.7.3 Samenvatting

Bij cliënten die verslaafd zijn aan middelen scoren reclasseringswerkers bij de start iets lager (zwak verband) bij de eerste drie kenmerken van de werkalliantie en iets hoger bij *Stroefheid* (matig verband) en de beide *Contra-reactance* items 1 en 3 (zwak verband). Na zes tot negen maanden zijn deze samenhangen nog steeds zichtbaar, in dezelfde omvang als bij de start.

Bij cliënten die volgens de reclasseringswerker licht verstandelijk beperkt zijn scoren reclasseringswerkers bij de start iets lager op de eerste drie kenmerken en iets hoger op *Stroefheid* (zwak verband). Maar bij deze groep cliënten is er geen verband met de *Contra-reactance* van de reclasseringswerker. Na zes tot negen maanden zijn de verbanden verdwenen.

De samenhang van de werkalliantie volgens werker met gewetensontwikkeling van de cliënt (zoals ingeschat door de werker) is bij de start zwak

positief met de eerste drie kenmerken en zwak negatief met *Stroefheid* en de *Contra-reactance* items 1 en 3. Na zes tot negen maanden zijn deze verbanden nog te zien, maar zwakker dan bij de start.

9.8 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS EN DE AARD VAN DE MOTIVATIE VAN DE CLIËNT

Is er sprake van samenhang tussen de werkalliantie volgens de reclasseringswerker en de aard van de motivatie van cliënten?

9.8.1 In de startfase

Bij de start hangt amotivatie van de cliënt zwak negatief samen met *Richting en Kader* ($r(266) = -.18, p < .01$) en met *Binding* ($r(266) = -.15, p = .02$) volgens de reclasseringswerker. Met *Stroefheid* ($r(266) = .15, p = .02$) is er een zwak positieve samenhang, evenals met het *contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet): $r(260) = .16, p = .01$. Hiermee is tevens een zwak negatieve samenhang met de *werkalliantie-totaalscore* ($r(266) = -.16, p < .01$)

Interne regulatie hangt zwak positief samen met *Richting en Kader* ($r(266) = .14, p = .02$) en met *Binding* ($r(266) = -.12, p = .05$). En zwak negatief met het *Contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet): $r(260) = -.19, p < .001$.

9.8.2 Zes tot negen maanden later

Na zes tot negen maanden is er alleen nog een (zeer) zwakke negatieve samenhang tussen de werkalliantie volgens de reclasseringswerker en amotivatie van cliënten bij *Binding* ($r(173) = -.16, p = .04$) en een (zeer) zwakke positieve samenhang met *Stroefheid* ($r(173) = -.18, p = .02$).

9.8.3 Verschuiving in de tijd

Hangt verandering in de werkalliantie volgens reclasseringswerker over de tijd samen met verschuivingen in de aard van de motivatie van cliënten? Tabel 9.8. toont de correlaties.

Tabel 9.8 Samenhang van verschuiving in de werkalliantie volgens werker met verandering in aard motivatie cliënt

Verschuivingen in de werkalliantie tussen beide metingen		Verandering in amotivatie tussen beide metingen
Vertrouwen	<i>r</i> <i>n</i>	-.22 157
Richting en kader	<i>r</i> <i>n</i>	-.22* 157
Binding	<i>r</i> <i>n</i>	-.18** 157
Stroefheid	<i>r</i> <i>n</i>	.26** 157
Werkalliantie totaal	<i>r</i> <i>n</i>	-.26** 157
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	<i>r</i> <i>n</i>	.17* 150
2. Energie geven	<i>r</i> <i>n</i>	.01 152
3. Meer dan gemiddeld strak	<i>r</i> <i>n</i>	.07 154

* $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$.

9.8.4 Samenvatting

De werkalliantie volgens reclasseringswerkers hangt slechts beperkt en zwak samen met de aard van de motivatie van de cliënt. Amotivatie van de cliënt hangt bij de start zwak negatief samen met werkerscores op *Richting en Kader* en *Binding* en zwak positief met *Stroefheid* en *Contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet). Na zes tot negen maanden hangt amotivatie van de cliënt alleen nog (zeer) zwak samen met werkerscores op *Binding* en *Stroefheid*.

Daarnaast is er een zwakke positieve samenhang, alleen bij de start, tussen interne regulatie bij de cliënt en werkerscores bij *Richting en Kader* en *Binding* en een zwakke negatieve samenhang tussen interne regulatie en *Contra-reactance*-item 1. Bij de vervolgmeting is deze samenhang verdwenen.

Tot slot hangt een toename van amotivatie bij cliënten tussen de start en de vervolgmeting zwak en significant samen met een daling van werkerscores op *Richting en Kader* en op *Binding* en een stijging op *Stroefheid* en op *Contra-reactance*-item 1. Ook bij *Vertrouwen* is sprake van een verschil, dat echter geen significantie bereikt.

9.9 DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS EN UITKOMSTMATEN

9.9.1 In de startfase

Tabel 9.9. laat de scores van reclasseringswerkers bij de start zien, uitgesplitst naar de uitkomstmaten. Evenals bij de cliënten zijn de kolommen van de vier uitkomstmaten verdeeld in twee categorieën, waarbij de rechterkolom steeds staat voor de negatieve variant (hapering, uitval, vroeghulpmelding).

Tabel 9.9 De werkalliantie volgens reclasseringwerkers bij de start, uitgesplitst naar uitkomstmaten

	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloop toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulpmelding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 123)	Min 2 keer (n = 42)	Niet (n = 131)	Wel (n = 34)	Overig ¹ (n = 221)	Voortijdig negatief (n = 27)	Niet (n = 196)	Wel (n = 69)
Werkalliantie (-kenmerken)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	4.91 (1.04)	4.79 (0.80)	4.89 (1.00)	4.81 (0.94)	4.99 (1.05)	4.30 (0.83)**	5.02 (1.03)	4.63 (0.97)**
Richting en kader	5.53 (0.77)	5.16 (0.75)**	5.43 (0.82)	5.45 (0.65)	5.51 (0.78)	5.31 (0.77)	5.51 (0.77)	5.43 (0.81)
Binding	5.90 (0.69)	5.63 (0.78)	5.82 (0.76)	5.86 (0.56)	5.89 (0.72)	5.73 (0.59)	5.96 (0.68)	5.65 (0.77)**
Stroefheid	2.95 (1.05)	3.66 (1.20)**	2.98 (1.07)	3.69 (1.22)**	3.05 (1.11)	3.65 (0.97)**	2.96 (1.12)	3.52 (1.04)**
Werkalliantie totaal	5.40 (0.65)	5.08 (0.62)**	5.34 (0.68)	5.21 (0.57)	5.38 (0.68)	5.00 (0.55)**	5.43 (0.66)	5.13 (0.66)**
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	1.92 (1.19)	2.55 (1.38)*	1.96 (1.20)	2.50 (1.42)*	2.00 (1.27)	2.73 (1.46)**	2.07 (1.31)	2.12 (1.34)
2. Energie geven	4.76 (1.49)	5.12 (1.17)	4.89 (1.45)	4.71 (1.29)	4.92 (1.38)	4.33 (1.52)*	4.95 (1.42)	4.60 (1.41)*
3. Meer dan gemiddeld strak	2.06 (1.35)	2.36 (1.27)	2.06 (1.32)	2.41 (1.37)	2.22 (1.39)	3.00 (1.66)**	2.25 (1.45)	2.35 (1.48)

^{*} $p < .05$; ^{**} $p < .01$

1 Toezicht volledig doorlopen of nog in uitvoering (exclusief voortijdig positief beëindigd).

Bij de twee uitkomstmaten die verwijzen naar haperingen binnen het toezicht geldt het volgende:

- Bij de groep cliënten die twee keer of meer te laat of niet komen opdagen scoren reclasseringswerkers bij de start gemiddeld significant lager (klein effect) op *Richting en Kader* ($F(1, 163) = 7.36, p < .01, \eta^2 = .04$) en significant hoger (matig effect) op *Stroefheid* ($F(1, 163) = 13.36, p < .001, \eta^2 = .08$). Op het *Contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet) scoren ze significant hoger ($F(1, 159) = 7.87, p = .01, \eta^2 = .05$; klein effect).
- Bij de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht is er een significant verschil (matig effect) bij *Stroefheid* ($F(1, 163) = 11.09, p < .01, \eta^2 = .06$) en bij hetzelfde *Contra-reactance*-item ($F(1, 159) = 5.02, p = .03, \eta^2 = .03$) (klein effect), gescoord door reclasseringswerkers.

Bij de uitkomstmaten die verwijzen naar feitelijke uitval en vroeghulp geldt:

- Bij de groep cliënten die voortijdige negatief uitvalt uit het toezicht scoort de groep reclasseringswerkers gemiddeld significant lager (klein effect) op *Vertrouwen* ($F(1, 246) = 11.09, p < .01, \eta^2 = .04$) en ligt ook de *werkaliantie-totaal* score iets lager ($F(1, 247) = 8.16, p < .01, \eta^2 = .03$). Zij scoren bij deze groep cliënten gemiddeld significant iets hoger (klein effect) op *Stroefheid* ($F(1, 247) = 7.00, p < .01, \eta^2 = .03$) en op de twee negatief geformuleerde *contra-reactance*-items (zegt meewerken maar merk het niet; $F(1, 242) = 7.37, p < .01, \eta^2 = .03$) en (meer dan gemiddeld strak; $F(1, 245) = 7.01, p < .01, \eta^2 = .03$). Ze scoren significant iets lager (zeer klein effect) op het positief geformuleerde item *contra-reactance* item 2 (energie geven; $F(1, 242) = 4.21, p = .04, \eta^2 = .02$).
- Bij de groep cliënten voor wie nieuwe vroeghulpmeldingen zijn gedaan scoort de groep reclasseringswerkers bij de start significant iets lager (klein effect) op *Vertrouwen* ($F(1, 263) = 7.52, p = .01, \eta^2 = .03$) en op *Binding* ($F(1, 264) = 10.46, p < .01, \eta^2 = .04$). Ze scoren significant hoger (klein effect) op *Stroefheid* ($F(1, 264) = 13.04, p < .001, \eta^2 = .05$). De *werkaliantie-totaal* score ligt ook iets hoger ($F(1, 264) = 10.53, p < .01, \eta^2 = .04$).

9.9.2 Zes tot negen maanden later

Tabel 9.10 toont de werkalliantiescores door de reclasseringswerkers na negen maanden, uitgesplitst naar de uitkomstmaten.

Tabel 9.10 De werkalliantie volgens reclasseringswerkers na zes tot negen maanden, uitgesplitst naar uitkomstmaten

Werkalliantie (-kenmerken)	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloop toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulp- melding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 127)	Min 2 keer (n = 43)	Niet (n =133)	Wel (n = 37)	Overig ¹ (n = 146)	Voortijdig negatief (n = 8)	Niet (n = 129)	Wel (n = 37)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	5.13 (1.07)	4.68 (1.24)*	5.20 (1.05)	4.36 (1.18)**	5.07 (1.11)	3.83 (1.28)**	5.10 (1.11)	4.75 (1.15)+
Richting en kader	5.54 (0.80)	5.29 (0.75)	5.53 (0.81)	5.30 (0.71)	5.50 (0.78)	4.77 (0.62)**	5.48 (0.82)	5.48 (0.72)
Binding	6.05 (0.75)	5.68 (0.78)**	6.06 (0.74)	5.60 (0.78)**	6.00 (0.75)	5.25 (0.76)**	5.96 (0.81)	5.96 (0.63)
Stroefheid	2.83 (1.14)	3.66 (1.20)**	2.80 (1.10)	3.88 (1.22)**	2.98 (1.18)	4.44 (1.24)**	2.95 (1.20)	3.27 (1.22)
Werkalliantie totaal	5.52 (0.72)	5.13 (0.77)**	5.54 (0.71)	4.99 (0.75)**	5.45 (0.73)	4.57 (0.74)**	5.46 (0.77)	5.31 (0.68)
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	1.88 (1.30)	2.95 (1.64)**	1.96 (1.31)	2.87 (1.76)**	2.05 (1.37)	4.25 (1.98)**	2.02 (1.37)	2.46 (1.68)+
2. Energie geven	4.87 (1.57)	4.66 (1.46)	4.96 (1.54)	4.29 (1.47)*	4.85 (1.58)	4.63 (1.41)	4.83 (1.57)	4.81 (1.47)
3. Meer dan gemiddeld strak	1.98 (1.33)	2.95 (1.72)**	1.96 (1.25)	3.19 (1.87)**	2.16 (1.40)	3.25 (2.25)*	2.10 (1.39)	2.38 (1.66)

⁺ $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$
1 Toezicht volledig doorlopen of nog in uitvoering (exclusief voortijdig positief beëindigd).

Bij de twee uitkomstmaten die verwijzen naar haperingen binnen het toezicht geldt na zes tot negen maanden het volgende:

- Bij de groep cliënten die na zes tot negen maanden twee keer of meer te laat of niet komen opdagen scoren reclasseringswerkers na zes tot negen maanden significant lager (klein effect) op *Vertrouwen* ($F(1, 176) = 5.47, p = .02, \eta^2 = .03$) en op *Binding* ($F(1, 176) = 7.94; p = .01, \eta^2 = .04$). Ze scoren significant hoger (gemiddeld effect) op *Stroefheid* $F(1, 176) = 17.26, p < .001, \eta^2 =$

- .09). De werkalliantie-totaalscore ligt lager ($F(1, 174) = 9.18, p < .01, \eta^2 = .05$). Op de *Contra-reactance* items 1 (zegt meewerken maar merk het niet) en 3 (meer dan gemiddeld strak) scoren ze significant hoger, met een matig effect: ($F(1, 172) = 19.43, p < .001, \eta^2 = .10$) respectievelijk $F(1, 173) = 15.07, p < .001, \eta^2 = .08$).
- Ook bij de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht scoren reclasseringswerkers significant lager, met een matig effect, op *Vertrouwen* ($F(1, 176) = 18.20, p < .001, \eta^2 = .09$) en op *Binding* ($F(1, 176) = 11.15, p = .001, \eta^2 = .06$). Ze scoren significant hoger, eveneens een gemiddeld effect, op *Stroefheid* ($F(1, 176) = 27.26, p < .001, \eta^2 = .13$). De werkalliantie-totaal score ligt significant lager, met een gemiddeld effect ($F(1, 176) = 17.12, p < .001, \eta^2 = .09$).
 - Ook bij de drie *Contra-reactance* items is het verschil significant: reclasseringswerkers score hoger (gemiddeld effect) bij item 1 (zegt meewerken maar merk het niet): ($F(1, 172) = 12.29, p < .01, \eta^2 = .07$) en bij item 3 (meer dan gemiddeld strak): $F(1, 171) = 22.47, p < .001, \eta^2 = .12$ en iets lager (klein effect) bij item 2 (energie geven): ($F(1, 172) = 5.82, p = .02, \eta^2 = .03$).

Bij voortijdige negatieve afloop van het toezicht scoren de reclasseringswerkers significant lager (met een gemiddeld effect) op *Vertrouwen* ($F(1, 159) = 9.50, p < .01, \eta^2 = .06$) en op *Binding* ($F(1, 159) = 7.44, p = .01, \eta^2 = .05$; klein effect). Bij *Richting en Kader* scoren ze gemiddeld lager met een klein effect ($F(1, 158) = 6.88, p = .01, \eta^2 = .04$). Ze scoren significant hoger, met een gemiddeld effect, op *Stroefheid* ($F(1, 159) = 11.45, p < .01, \eta^2 = .07$). De werkalliantie-totaal score ligt ook lager, met een gemiddeld effect ($F(1, 159) = 10.87, p < .01, \eta^2 = .06$). Tevens scoren ze significant hoger (gemiddeld effect) op de *Contra-reactance* items 1 ($F(1, 156) = 18.62, p < .001, \eta^2 = .11$) en op 3, klein effect: ($F(1, 157) = 4.31, p = .04, \eta^2 = .03$).

De groep die na meting 2 is uitgevallen is echter erg klein, deze bevinding moet dus met grote voorzichtigheid worden benaderd en kan alleen als een mogelijke indicatie worden gezien.

Bij cliënten waarover een nieuwe vroeghulpmelding is geregistreerd scoren reclasseringswerkers gemiddeld iets lager dan bij de groep waarbij dit niet het geval was, maar dit verschil bereikt nergens significantie. Bij *Vertrouwen* en bij *Stroefheid* zijn er wel kleine verschillen, maar deze bereiken geen significantie.

9.9.3 Verschuiving in de tijd

Tabel 9.11 toont dat verschuivingen in de werkalliantie volgens werkers enige samenhang vertonen met proxy-uitkomstmaten.

Tabel 9.11 Verschuivingen in de werkalliantie volgens reclasseringswerkers en uitkomstmaten

Werkalliantie (-kenmerken)	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloop toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulp- melding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 121)	Min 2 keer (n = 42)	Niet (n =129)	Wel (n = 34)	Overig ¹ (n = 140)	Voortijdig negatief (n = 8)	Niet (n = 123)	Wel (n = 37)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	0.22 (1.09)	-0.13 (1.08)+	0.29 (1.02)	-0.46 (1.20)**	0.16 (1.10)	-0.75 (1.04)*	0.11 (1.04)	0.21 (1.28)
Richting en kader	0.03 (0.83)	0.13 (0.85)	0.11 (0.84)	-0.17 (0.80)+	0.07 (0.86)	-0.45 (0.68)+	0.05 (0.80)	0.06 (0.96)
Binding	0.16 (0.75)	0.05 (0.88)	0.25 (0.77)	-0.32 (0.69)**	0.17 (0.80)	-0.25 (0.76)	0.09 (0.79)	0.38 (0.79)
Stroefheid	-0.18 (1.14)	-0.01 (1.10)	-0.23 (1.05)	0.21 (1.34)*	-0.14 (1.14)	0.78 (0.91)*	-0.11 (1.07)	-0.23 (1.39)
Werkalliantie totaal	0.14 (0.69)	0.05 (0.73)	0.20 (0.66)	-0.23 (0.72)**	0.13 (0.71)	-0.43 (0.66)*	0.09 (0.67)	0.21 (0.81)
1. Zegt meewerken, maar merk het niet	0.02 (1.58)	0.50 (1.62)	0.03 (1.40)	0.52 (2.15)	0.08 (1.48)	2.00 (1.51)**	0.00 (1.48)	0.50 (1.83)
2. Energie geven	0.13 (1.59)	-0.40 (1.65)	0.12 (1.55)	-0.50 (1.81)	-0.07 (1.63)	-0.25 (1.16)	-0.08 (1.66)	0.08 (1.46)
3. Meer dan gemiddeld strak	-0.12 (1.44)	0.56 (2.05)*	-0.13 (1.55)	0.76 (1.79)*	-0.04 (1.61)	0.75 (2.05)	-0.04 (1.54)	0.17 (1.84)

⁺p < .10; * p < .05; ** p < .01

- Bij cliënten die na zes tot negen maanden meer dan twee keer te laat of niet kwamen opdagen rapporteren reclasseringswerkers een marginaal significante en lichte afname (klein effect) van *Vertrouwen* ($F(1, 163) = 3.21$, $p = .08$, $\eta^2 = .02^{33}$)
- Bij cliënten bij wie de reclasseringswerker formele handelingen heeft verricht rapporteren reclasseringswerkers een significante afname (gemid-

33 Zie noot 19

deld effect) van *Vertrouwen* ($F(1, 163) = 13.70, p < .001, \eta^2 = .08$) en een significante afname (groot effect) van *Binding* ($F(1, 163) = 15.69, p < .001, \eta^2 = .09$). Daarnaast een significante toename (klein effect) van *Stroefheid* ($F(1, 163) = 4.22, p = .04, \eta^2 = .03$). De werkalliantie-totaal score is daarmee ook iets afgenomen ($F(1, 163) = 11.29, p < .01, \eta^2 = .07$).

- Over de werkalliantie met cliënten die voortijdig negatief zijn uitgeval-
len rapporteren reclasseringswerkers een significante afname (klein effect) van *Vertrouwen* ($F(1, 148) = 5.23, p = .02, \eta^2 = .03$), een significante toename (klein effect) van *Stroefheid* ($F(1, 148) = 4.04, p = .03, \eta^2 = .03$) en een significante toename (gemiddeld effect) bij *Contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet: $F(1, 142) = 12.66, p < .01, \eta^2 = .08$). De werkalliantie-totaal score is daarmee gemiddeld ook iets afgenomen ($F(1, 148) = 4.66, p = .03, \eta^2 = .03$).

De groep uitvallers na zes tot negen maanden is erg klein ($n = 8$), zodat de bevindingen over het verband tussen de werkalliantie na zes tot negen maanden en voortijdig negatieve uitval met grote voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

9.9.4 Samenvatting

Bij de groep cliënten die twee keer of vaker te laat of niet komt opdagen scoort de groep reclasseringswerkers bij de start lager (klein effect) op *Richting en Kader* en hoger (gemiddeld effect) op *Stroefheid* en *Contra-reactance*-item 1. Na zes tot negen maanden scoort de groep reclasseringswerkers bij deze cliënten lager (klein effect) op *Vertrouwen* en *Binding* en hoger op *Stroefheid* (gemiddeld effect) en de *Contra-reactance*-items 1 en 3, eveneens met een gemiddeld effect.

Bij de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht scoren de reclasseringswerkers bij de start hoger (gemiddeld effect) op *Stroefheid* en op *Contra-reactance*-item 1 (klein effect). Zes tot negen maanden later scoort de groep reclasseringswerkers bij deze cliënten lager (met een gemiddeld effect) op *Vertrouwen* en op *Binding* en hoger (eveneens met een gemiddeld effect) op *Stroefheid*.

Bij de groep cliënten die voortijdig negatief uitvalt scoort de groep reclasseringswerkers bij de start gemiddeld iets lager (klein effect) op *Vertrouwen* en iets hoger (klein effect) op *Stroefheid* en de twee negatief geformuleerde *Contra-reactance*-items. Ook zes tot negen maanden later scoren de reclasseringswerkers bij deze groep gemiddeld lager (gemiddeld effect) op *Vertrouwen*, maar nu ook lager op *Binding* (klein effect) en hoger op *Stroefheid* (gemiddeld effect) en de *Contra-reactance*-items 1 (gemiddeld effect) en 3 (klein effect). Het aantal cliënten dat na deze vervolgmeting nog is uitgevalen is echter te klein om duidelijke conclusies aan te verbinden, deze bevindingen vormen een indicatie die nadere exploratie behoeft.

Bij de groep cliënten voor wie een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan scoren de reclasseringswerkers bij de start gemiddeld iets lager (klein effect) op *Vertrouwen* en op *Binding* en hoger (klein effect) op *Stroefheid*. Zes tot negen maanden later scoren de reclasseringswerkers niet verschillend bij de groepen cliënten voor wie wel of niet een vroeghulpmelding is gedaan.

Bij verschuivingen in de tijd is te zien dat de scores van reclasseringswerkers bij de groep cliënten die meermalen te laat of niet komt opdagen licht dalen bij *Vertrouwen*. De werkerscores bij cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht dalen eveneens (gemiddeld effect) bij *Vertrouwen* en ook bij *Binding*, terwijl er een lichte stijging is bij *Stroefheid*. Bij de groep cliënten die voortijdig negatief uitvielen is sprake van een lichte daling (klein effect) van *Vertrouwen* en een lichte stijging van *Stroefheid* (klein effect). Voor deze bevinding geldt de relativisering van de kleine groep uitvallers na meting 2. Er is geen sprake van significante daling of stijging in de werkerscores bij de groep cliënten voor wie een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan.

9.10 SAMENVATTENDE CONCLUSIE OVER DE WERKALLIANTIE VOLGENS RECLASSERINGSWERKERS

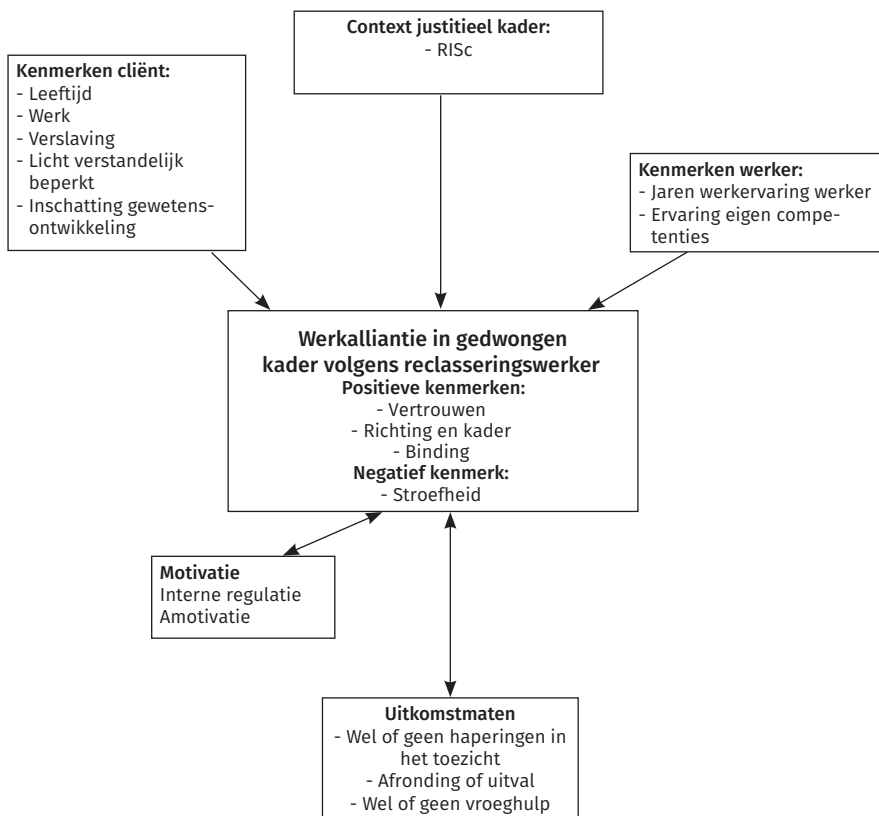
Hoe hangt de werkalliantie volgens reclasseringswerkers samen met kenmerken van cliënten, van henzelf, van het justitietraject en met cliëntmotivatie? In Figuur 9.1 is deze vraag in algemene zin beantwoord aan de hand een empirische versie van het theoretisch model. Hierin zijn de kenmerken opgenomen die blijkens het onderzoek samenhang vertonen met een of meer kenmerken van de werkalliantie volgens reclasseringswerker. En welke specifieke kenmerken van de werkalliantie blijken, vanuit het perspectief van reclasseringswerkers, samen te hangen met de dynamiek van een succesvol verloop van het reclasseringstoezicht? Een weergave hiervan is te vinden in §9.10.5 (Figuur 9.2).

Er zijn enkele significante verbanden gevonden tussen de werkalliantie volgens reclasseringswerker en de achtergrondkenmerken en uitkomstmaten van het theoretische model. De effecten zijn ook hier veelal klein, volgens verwachting zoals besproken in de inleiding van hoofdstuk 8. Vanuit het perspectief van reclasseringswerkers is er echter vaker sprake van gemiddelde effecten en ook blijkt de samenhang met uitkomstmaten meer alliantiekenmerken te omvatten. De uitgevoerde analyses bieden geen inzicht in de vraag via welke interactie tussen beide actoren de scores op de werkalliantie tot stand zijn gekomen. En gevonden samenhangen tussen kenmerken van de werkalliantie en de gemeten achtergrondkenmerken en uitkomstmaten geven geen inzicht in de richting van het verband. Evenals bij cliënten is bij de gevonden samenhang tussen werkalliantie en uitkomstmaten vermoedelijk deels sprake van versterkende of temperende interactie-effecten met

kenmerken binnen of buiten het model. In het empirische model zijn echter alleen verbanden opgenomen die zijn onderzocht en gevonden.

In de volgende paragrafen worden de conclusies over de werkaliantie volgens cliënten per deelvraag beschreven.

Figuur 9.1 Samenhangen met de werkaliantie volgens reclasseringswerkers

9.10.1 Reclasseringswerkers over hun beleving van de werkaliantie

De scores van de reclasseringswerkers liggen dichterbij het schaalgemiddelde dan die van cliënten.

Zowel de gemiddelde scores als de mediaan en het minimum zijn bij *Binding* en bij *Richting en Kader* hoger dan bij de andere kenmerken. De scores bij *Vertrouwen* zijn juist lager. De groep reclasseringswerkers rapporteert gemiddeld een behoorlijke mate van *Stroefheid*. En gezien de grote spreiding bij de afzonderlijke *Contra-reactance* items is er al vanaf de start een groep die dit in sterke mate ervaart. Over de tijd gezien stijgt de gemiddelde score licht bij

de eerste drie kenmerken en daalt de gemiddelde score licht bij *Stroefheid*. Een bepaalde groep reclasseringswerkers rapporteert een aanzienlijke afname van *Vertrouwen* en toename van *Stroefheid*. Daartegenover staat een groep reclasseringswerkers die een grote stijging laat zien op alle kenmerken. De werkalliantie volgens reclasseringswerkers vertoont gemiddeld meer ontwikkelingsdynamiek in de tijd dan bij cliënten.

9.10.2 Samenhang met kenmerken van de reclasseringswerker

Er blijkt een samenhang tussen de werkalliantie volgens reclasseringswerkers en de volgende kenmerken.

Demografische kenmerken

De werkalliantie volgens reclasseringswerker blijkt nauwelijks samen te hangen met hun eigen demografische kenmerken. Wel is er een zwak positief verband van leeftijd en werkervaring met *Vertrouwen* (bij de start) en een zwak negatief verband van leeftijd en werkervaring met de *Contra-reactance* items (beide metingen). Verschuivingen in de werkalliantie over de tijd hangen niet samen met de gemeten demografische kenmerken.

Ervaren moeilijkheid en vertrouwen in eigen competentie

Reclasseringswerkers die de cliënt moeilijker dan normaal vinden scoren significant negatiever bij alle vier de kenmerken en op de drie *Contra-reactance*-items. Bij de start gaat om een matig verband, zes tot negen maanden later zijn de negatieve verbanden sterk geworden, behalve bij *Richting en Kader*. Mogelijk is hier sprake van versterkende interactie met leeftijd en ervaringsjaren van de werker, met kenmerken van cliënten of kenmerken van het justitietraject.

Naarmate reclasseringswerkers zichzelf meer competent voelen bij de betrokken cliënt scoren zij significant positiever bij alle vier kenmerken en eveneens negatiever bij de drie *Contra-reactance* items. Hier gaat hem om kleine effecten. Zes tot negen maanden later is dit verband bij alle vier de kenmerken nog aanwezig en bij de eerst twee *Contra-reactance* items is het sterker geworden. Het vertrouwen in de eigen competentie fluctueert vermoedelijk per geval en zal samenhangen met tal van factoren in interactie met elkaar, waaronder de complexiteit van de betreffende cliënt, feitelijke kennis en ervaring, omstandigheden van de werker en contextfactoren in de organisatie.

9.10.3 Samenhang met kenmerken van de cliënt

Demografische kenmerken

Leeftijd en gender van de cliënt lijken een bescheiden rol te spelen bij de werkaliantie volgens reclasseringswerker. Bij jongvolwassen cliënten scoort de groep reclasseringswerkers bij beide metingen gemiddeld iets negatiever bij de *Contra-reactance*-items, en bij de tweede meting eveneens wat meer *Stroefheid*. Mogelijk is hier sprake van versterkende interactie met risiconiveau en aard van de motivatie en temperende interactie met specifieke investeringen van de reclasseringswerker.

Bij vrouwelijke cliënten scoort de groep reclasseringswerkers bij beide metingen gemiddeld iets hoger op *Binding* (klein effect) en na zes tot negen maanden ook op *Vertrouwen*. Mogelijk gaan verschillen in gender ook samen met verschillen in andere (persoons)kenmerken van de cliënt, het toezicht-traject of de reclasseringswerker (zoals vertrouwen in de eigen competentie bij vrouwelijke cliënten). Er zijn meer vrouwelijke – dan mannelijke reclasseringswerkers, mogelijk kan de vrouw-vrouw match deze bevinding ook deels verklaren.

Kenmerken van het justitietraject

Een hoge – of hoog-gemiddelde RISC score van de cliënt gaat bij de start gemiddeld genomen samen met lagere scores van de reclasseringswerker op *Richting en Kader* (klein effect) en hogere scores op *Stroefheid* (groot effect) en *Contra-reactance* (gemiddeld effect). Na zes tot negen maanden is eenzelfde patroon van samenhangen te zien, waarbij de effectgrootte bij *Stroefheid* tot gemiddeld is gedaald.

Er is vermoedelijk sprake van versterkende interactie tussen risiconiveau, ernst van het delictgedrag en intensiteit van controle-elementen in het toezicht. Aan werkerzijde kan tevens sprake zijn van interactie met ‘ervaren moeilijkheid’ van de cliënt en met vertrouwen in eigen competentie, waarvan ook een verband met *contra-reactance* is gevonden.

Kenmerken van de cliëntproblematiek

Bij cliënten die verslaafd zijn aan middelen scoren reclasseringswerkers bij de start iets lager (zwak verband) bij de eerste drie kenmerken van de werkaliantie en iets hoger bij *Stroefheid* (matig verband) en bij de beide *Contra-reactance* items 1 en 3 (zwak verband). Na zes tot negen maanden zijn deze samenhangen nog steeds zichtbaar, in dezelfde omvang als bij de start. Bij cliënten die volgens de reclasseringswerker licht verstandelijk beperkt zijn scoren reclasseringswerkers bij de start iets lager op de eerste drie kenmerken en iets hoger op *Stroefheid* (zwak verband). Maar bij deze groep cliënten is er geen verband met de *Contra-reactance* van de reclasseringswerker. Na zes tot negen maanden zijn de verbanden verdwenen.

De samenhang van de werkalliantie volgens werker met gewetensontwikkeling van de cliënt (zoals ingeschat door de werker) is bij de start zwak positief met de eerste drie kenmerken en zwak negatief met *Stroefheid* en de *Contra-reactance* items 1 en 3. Na zes tot negen maanden zijn deze verbanden nog te zien, maar zwakker dan bij de start.

Bij de groep cliënten die verslaafd is aan middelen kan versterkende interactie optreden met de ervaring van moeilijkheid en vertrouwen in de eigen competentie, wat ook verband houdt met *Contra-reactance*. Bij de groep die door de reclasseringswerker is ingeschat als lvb is mogelijk sprake van versterkende interactie met kenmerken van lvb cliënten (ook buiten het model), evenals met werkerkenmerken zoals het vermogen van de reclasseringswerker tot afstemming op taal van cliënten. Bij de groep cliënten waarvan de gewetensontwikkeling volgens werker niet normaal is verlopen kan sprake zijn van interactie met ervaren moeilijkheid en vertrouwen in de eigen competentie, waardoor reclasseringswerkers tevens in bepaalde gevallen een stroef lopende interactie toeschrijven aan persoonskenmerken van een cliënt. Voor dit onderzoek is de kans hierop nog groter, omdat gewetensontwikkeling niet is bepaald met een gestructureerd instrument, maar op basis van een vraag aan de reclasseringswerker.

9.10.4 Samenhang met motivatie van de cliënt

De werkalliantie volgens reclasseringswerkers hangt slechts zwak samen met de aard van de motivatie van de cliënt. Alleen met amotivatie van de cliënt is bij beide metingen een zwak negatieve samenhang met *Richting en Kader* en *Binding* en een zwak positieve samenhang met *Stroefheid* en *Contra-reactance*. Na zes tot negen maanden hangt amotivatie van de cliënt alleen nog zwak samen met werkerscores op *Binding* en *Stroefheid*. Daarnaast hangt een toename van amotivatie bij cliënten zwak samen met een daling van werkerscores op *Richting en Kader* en op *Binding* en een stijging op *Stroefheid* en op *Contra-reactance*. Een zwak positieve samenhang tussen interne regulatie met *Richting en Kader* en *Binding* en een zwak negatieve samenhang tussen interne regulatie en *Contra-reactance* geldt alleen bij de start.

Op de aard van de motivatie van reclasseringscliënten zijn vermoedelijk veel factoren van invloed, van cliënten, werkers, het justitietraject en gestructureerd methodisch handelen binnen het toezicht. De onderling interacterende samenhang hiervan met de werkalliantie en motivatie is in dit onderzoek niet vast te stellen.

9.10.5 De werkalliantie volgens reclasseringswerkers en uitkomstmaten

Figuur 9.2 toont allereerst een overzicht van de bevindingen over de werkalliantie volgens reclasseringswerkers in relatie tot de uitkomstmaten.

Figuur 9.2 Overzicht significante verschillen bij kenmerken van de werkaliantie volgens reclasseringswerkers op basis van uitkomstmaten

Uitkomstmaat	Te laat / niet opdagen	Formele handelingen	Voortijdig negatieve uitval	Vroeghulp
Significant verschil bij kenmerken meting 1	Richting en kader (-) Stroefheid (+) Contra-reactance (+)	Stroefheid (+) Contra-reactance (+)	Vertrouwen (-) Stroefheid (+) Contra-reactance (+)	Vertrouwen (-) Binding (-) Stroefheid (+) Contra-reactance (+)
Significant verschil bij kenmerken meting 2	Vertrouwen (-) Binding (-) Stroefheid (+) Contra-reactance (+)	Vertrouwen (-) Binding (-) Stroefheid (+) Contra-reactance (+)	Vertrouwen (-) Binding (-) Richting en Kader (-) Stroefheid (+) Contra-reactance (+)	Vertrouwen (-) Stroefheid (+) (beide marginal significant)
Significant verschil bij kenmerken tussen meting 1 en 2	Vertrouwen (-) (marginaal significant)	Binding (-) Vertrouwen (-) Richting en Kader (-) Stroefheid (+)	Vertrouwen (-) Richting en Kader (-) Binding (-) Stroefheid (+)	Contra-reactance (+)

Vanuit werkerperspectief hangen alle kenmerken van de werkaliantie samen met de uitkomstmaten, evenals alle drie de afzonderlijke *Contra-reactance*-items. Alle verbanden zijn in de theoretisch verwachte richting. Het verschil omvat zowel haperingen in het toezicht als nieuwe vroeghulpmeldingen en voortijdig negatieve uitval. De effecten zijn evenals bij cliënten merendeels klein, maar hier en daar ook matig. Het patroon van verschillen blijft over beide metingen bestaan of gaat na zes tot negen maanden meer kenmerken omvatten, behalve bij de uitkomstmaat nieuwe vroeghulpmelding, waar de verschillen na zes tot negen maanden nagenoeg zijn verdwenen. Ook voor reclasseringswerkers geldt dat de bevindingen bij de uitkomstmaat voortijdig negatieve uitval bij meting 2, vanwege het geringe aantal uitvallers dat dan nog in het onderzoek is, niet kunnen worden geëxtrapoleerd en alleen worden beschouwd als een indicatie die verder geëxploreerd moet worden in vervolgonderzoek.

Hieronder volgen conclusies aan de hand van de uitkomstmaten.

Haperingen in het toezicht: te laat / niet opdagen

Conclusie

Bij de groep cliënten die twee keer of vaker te laat of niet komt opdagen scoort de groep reclasseringswerkers bij de start lager (klein effect) op *Richting en Kader* en hoger (gemiddeld effect) op *Stroefheid* en op *Contra-reactance*- item 1. Het effect is klein bij *Richting en Kader*, en gemiddeld bij *Stroefheid* en *Contra-reactance*. Na zes tot negen maanden scoort de groep reclasseringswerkers bij deze cliënten iets lager op *Vertrouwen* en *Binding* (klein effect) en hoger op *Stroefheid* en op de *Contra-reactance*-items 1 (zegt meewerken maar merk het niet) en 3 (meer dan gemiddeld strak), met een gemiddeld effect.

Patroon

Bij de start rapporteren zij iets minder gezamenlijkheid over doel – en kader en treedt er enige stroefheid op. Na verloop van tijd nemen vertrouwen en binding af, terwijl de werker wel weer iets meer richting en het kader ervaart. De dynamiek in het toezicht bij de groep die regelmatig te laat of niet komt opdagen verloopt dus gemiddeld iets anders dan bij de groep cliënten bij wie dat minder voorkomt. Van deze groep blijft een aanzienlijk aantal in toezicht (§8.8.3).

Mogelijke interactie effecten

Cliënten die meermalen te laat of niet komt opdagen zijn gemiddeld jonger, hebben een hoger risicoprofiel en vaker een detentiegeschiedenis (§8.8.2), groepen waarbij ook verbanden zijn gevonden met *Richting en Kader*, *Stroefheid* en *Contra-reactance*. Het gevonden verband tussen werkalliantie en uitkomstmaten kan mogelijk deels hierdoor worden verklaard, evenals door het vertrouwen van de reclasseringswerker in de eigen competentie bij de betrokken cliënt.

Haperingen in het toezicht: formele handelingen

Conclusie

Bij de groep cliënten waarbij formele handelingen voorkomen rapporteert de groep reclasseringswerkers aanvankelijk gemiddeld alleen meer *Stroefheid* en iets meer *Contra-reactance*. Na verloop van zes tot negen maanden rapporteren zij nog steeds meer *Stroefheid* en *Contra-reactance*, maar ook minder *Vertrouwen* en *Binding*. De dalende tevredenheid over de werkalliantie is tevens af te meten aan een significante daling, met een gemiddeld effect, tussen beide metingen bij *Binding* en *Vertrouwen* en een significante kleine stijging bij *Stroefheid*. Ook is er een daling tussen beide metingen te zien bij *Richting en Kader*, die echter niet zodanig sterk is dat het bij meting 2 leidt tot een significant verschil met de groep cliënten bij wie geen formele handelingen zijn verricht.

Patroon

Bij de groep cliënten waarbij formele handelingen voorkomen is er gemiddeld sprake van een wat andere dynamiek in de werkalliantie volgens reclaseringswerker dan bij de groep waarbij dat niet voorkomt. Van deze groep valt uiteindelijk een iets grotere groep uit, maar een substantieel deel blijft toch in toezicht. Mogelijk blijven hier, ondanks een stroef lopende interactie, de doel- en taakgerichte aspecten van het toezicht voldoende op orde om zich in te spannen voor voortzetting van het toezicht. Afnemend vertrouwen en binding alleen is mogelijk een onvoldoende beletsel voor voortzetting.

Mogelijke interactie-effecten

Het gaat hier verhoudingsgewijs wat vaker om verslaafde cliënten en om cliënten die eerder onder toezicht stonden. Mogelijk is hier sprake van een versterkend interactie effect, want ook van cliëntgroepen met deze kenmerken is samenhang met de werkalliantie gevonden.

*Voortijdig negatieve uitval*Conclusie

Bij de groep cliënten die voortijdig negatief uitvalt scoort de groep reclaseringswerkers bij de start gemiddeld iets lager (klein effect) op *Vertrouwen* en iets hoger (klein effect) op *Stroefheid* en op de twee negatief geformuleerde *Contra-reactance*-items. Dezelfde samenhang bestaat ook nog na zes tot negen maanden, maar het verschil bij *Vertrouwen* is groter geworden (tot matig), en in dit stadium scoort de groep reclaseringswerkers bovendien wat lager op *Binding* (klein effect) en op *Richting en Kader*. Over de tijd gezien is er sprake van een significante daling bij *Vertrouwen* en de stijging bij *Stroefheid*, beide effecten zijn klein.

Patroon

De groep uitvallers bij meting 2 is te klein om de bevindingen te kunnen generaliseren naar de vergelijkbare reclaseringspopulatie. Niettemin kan hier sprake zijn van een voorzichtige indicatie voor verschillen in dynamiek tussen de groep 'haperingen binnen het toezicht' en de groep 'voortijdig negatieve uitval'. Bij beide uitkomstmaten rond 'haperingen in het toezicht' lijken de doel- en taakgerichte aspecten na verloop van zes tot negen maanden nog op orde te zijn, ondanks dat er sprake is van minder *Vertrouwen*. Bij daadwerkelijke uitval is er al bij de start minder *Vertrouwen* en lijkt er later juist een verslechtering op te treden bij de doel- en kadergerichte aspecten, gegeven de significant lagere scores bij de tweede meting op *Richting en Kader* bij de vervolgmeting.

Mogelijke interactie-effecten

Het betreft hier verhoudingsgewijs iets vaker licht verstandelijk beperkte cliënten. Mogelijk is het met hen moeilijker de doel-, taak- en kadergerichte aspecten op orde te houden.

Nieuwe vroeghulpmelding

Conclusie

Bij deze uitkomstmaat rapporteert de groep reclasseringswerkers bij de start gemiddeld iets minder (klein effect) *Vertrouwen* en *Binding* en meer *Stroefheid* en *Contra-reactance* (klein effect). Na zes tot negen maanden zijn de verschillen nagenoeg verdwenen tot het niveau van marginale significantie bij *Vertrouwen* en *Stroefheid*. Over de tijd stijgt de groep reclasseringswerkers bij het *Contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet).

Patroon

Bij nieuwe vroeghulpmeldingen waardeert de reclasseringswerker de werkalliantie lager dan bij de gehele onderzoeksgroep, maar na verloop van tijd is er alleen nog wat meer *Contra-reactance*. Dit patroon wijkt af van het patroon bij voortijdig negatieve uitval, wat opvalt omdat tussen deze groepen (uitval en vroeghulp) een relatief grote overlap bestaat.

Mogelijke interactie-effecten

Deze uitkomstmaat lijkt vanuit het perspectief van reclasseringswerkers gering te differentiëren op basis van de kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader. De samenstelling van de subgroep bij wie een nieuwe vroegmelding is gedaan wijkt meer af van de gemiddelde onderzoeksgroep dan bij de andere uitkomstmaten en omvat een oververtegenwoordiging van cliënten die voldoen aan een van de volgende kenmerken: jong zijn, licht verstandelijk beperkt, verslaafd, hoger recidiverisico, eerder toezicht en eerdere detentie. Van enkele van deze kenmerken is ook een verband met de werkalliantie volgens werker gevonden, maar mogelijk is de rechtstreekse samenhang van deze kenmerken met de uitkomstmaat nieuwe vroeghulpmelding groter dan de samenhang tussen de werkalliantie en deze uitkomstmaat.

10 De werkalliantie vanuit een gecombineerd perspectief

10.1 INLEIDING

In hoofdstuk 8 en 9 is de werkalliantie beschreven vanuit het perspectief van cliënten en reclasseringswerkers afzonderlijk. In dit hoofdstuk worden eerste oriënterende analyses gepresenteerd vanuit het gecombineerde perspectief. Hierbij staan twee vraagstukken centraal. Ten eerste de mate waarin cliënten en reclasseringswerkers gezamenlijk of verschillend rapporteren over de werkalliantie en de samenhang van deze verschillen met de uitkomstmaten (10.2). En ten tweede de relatieve kracht van de samenhang van kenmerken van de werkalliantie met de uitkomstmaten vanuit een gecombineerd perspectief (10.3).

10.2 OVEREENKOMSTEN EN VERSCHILLEN TUSSEN CLIËNTEN EN RECLASSERINGSWERKERS

De bevindingen rond overeenkomst en verschil zijn beschreven aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

1. In welke mate hangt de beleving van de werkalliantie door cliënten samen met die van reclasseringswerkers?
2. In welke mate verschillen cliënten en reclasseringswerkers van elkaar in hun beleving van de werkalliantie?
3. In welke mate hangt het verschil in beleving tussen cliënten en reclasseringswerkers bij meting 1 samen met hun verschil in beleving bij meting 2?
4. Is er sprake van samenhang tussen de grootte van het verschil, binnen een dyade van cliënten en reclasseringswerkers, en kenmerken van het justitietraject?
5. Is de omvang van het verschil, binnen een dyade van cliënten en werkers, relevant voor de uitkomstmaten van dit onderzoek?

De vraag naar de mate waarin cliënten en reclasseringswerkers van elkaar verschillen in hun rapportage over de werkalliantie is relevant vanwege het theoretisch veronderstelde belang van gezamenlijkheid bij de waardering van de werkalliantie. Het belang van de mate van gezamenlijkheid behoort tot de conceptuele basis van het begrip werkalliantie in het vrijwillige kader (zie hoofdstuk 2). In dit onderzoek is gebleken dat de mate van gezamenlijk-

heid over richting en kader ook relevantie heeft in het gedwongen kader. Items over de mate van gezamenlijkheid (‘eens over wat we willen bereiken’; ‘eens over wat er moet veranderen’) zijn immers geselecteerd voor de monitor en maken zowel bij cliënten als bij reclasseringswerkers deel uit van de intern consistente factoren *Richting en Kader* (hoewel zij bij cliënten meting 2 minder sterk op deze factor laden dan bij reclasseringswerkers) en *Binding*. De mate van gezamenlijkheid wordt in onderzoeken naar de werkalliantie dus inhoudelijk bevestigd. Tot dusver is dit echter nog nauwelijks geëxploreerd op grond van de feitelijke mate van overeenstemming tussen de scores van cliënten en reclasseringswerker. Mede debet hieraan is het beperkte aantal publicaties over onderzoek waarbij parallelle metingen van zowel cliënten als werkers zijn gedaan met voldoende grote groepen.³⁴ Het feit dat in dit onderzoek zowel cliënten als reclasseringswerkers zijn bevestigd in een voldoende grote omvang maakt een exploratie van de relevantie van overeenstemming en verschil hier mogelijk.

10.2.1 Samenhang tussen cliënten en reclasseringswerkers

Tabel 10.1 toont de correlaties op dyadeniveau tussen de alliantiescores van cliënten en reclasseringswerker bij meting 1 en meting 2. De samenhang is steeds positief en ook steeds (soms zeer) zwak. Bij meting 1 is de samenhang significant bij alle kenmerken, bij meting 2 is de samenhang bij *Richting en Kader* en *Binding* niet significant.

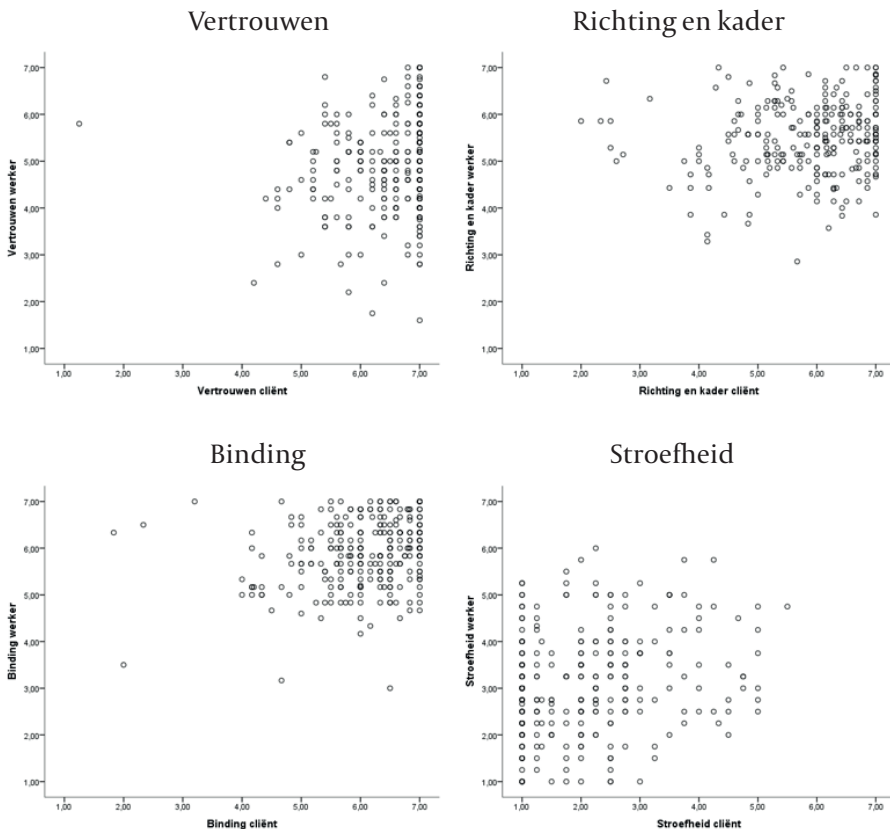
Tabel 10.1 Samenhang tussen de alliantiescores van cliënt en werker bij meting 1 en meting 2

Kenmerk		Meting 1	Meting 2
Vertrouwen	<i>r</i>	.17**	.18*
	<i>n</i>	266	173
Richting en kader	<i>r</i>	.13*	.14
	<i>n</i>	260	173
Binding	<i>r</i>	.21**	.14
	<i>n</i>	267	173
Stroefheid	<i>r</i>	.24***	.22**
	<i>n</i>	267	173

p* < .05; *p* < .01, ****p* < .001

34 In 2017 verscheen wel een dyadische studie van grotere omvang voor het vrijwillige kader (Zilcha-Mano et al., 2017).

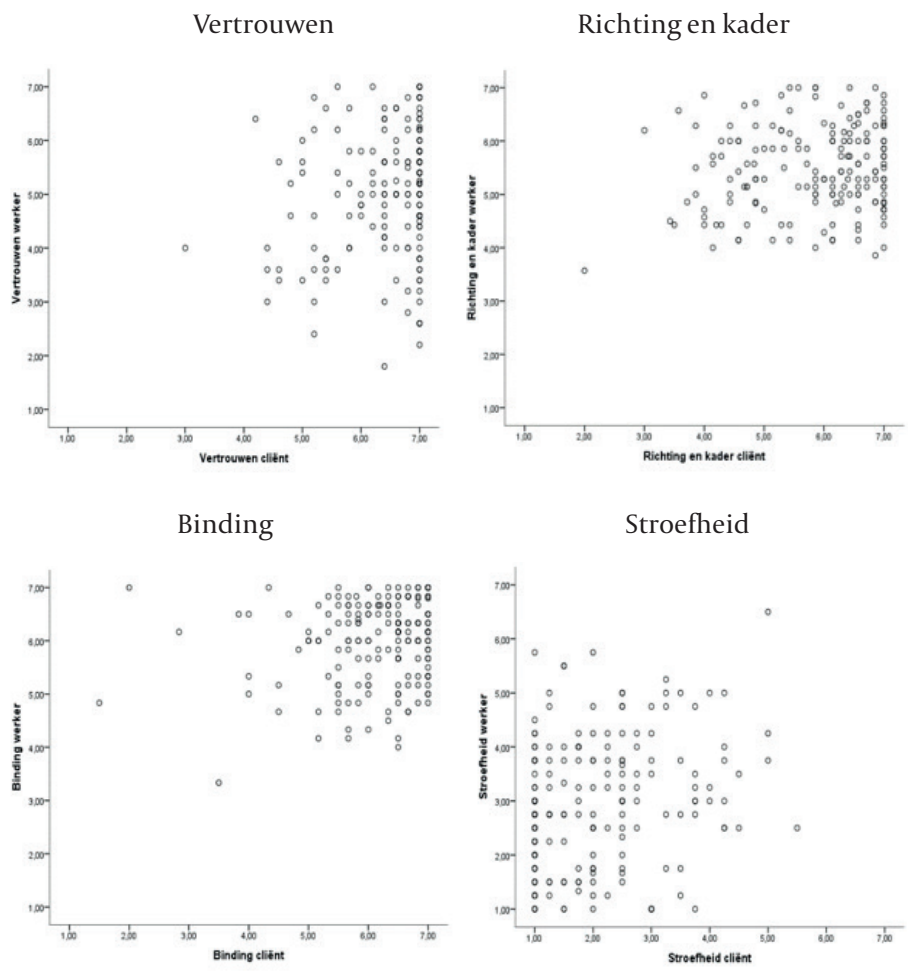
Figuur 10.1 Spreidingsdiagrammen voor de samenhang tussen alliantiescores cliënt en werker bij meting 1.

Figuur 10.1 hierboven laat de spreiding per kenmerk zien bij cliënten en reclasseringswerkers bij meting 1. Bij *Vertrouwen* scoort een grote groep cliënten zeer hoog (6-7), ook bij het aanzienlijke aantal werkers dat hier matig (4-5) of laag (3 of lager) scoort. Bij een kleiner aantal koppels scoren zowel cliënten als reclasseringswerkers samen matig. In een paar gevallen scoren cliënten lager dan hun reclasseringswerker. Er wordt door beide groepen nauwelijks onder de 3 gescoord. Bij *Richting en Kader* lijkt de groep cliënten die heel hoog scoort wat kleiner dan bij *Vertrouwen* en die hoge cliëntscores gaan veelal samen met hoge of matige werkerscores. De groep cliënten die lager scoort dan de werker is bij dit kenmerk wat groter dan bij *Vertrouwen*. En enkele werkers scoren hier hoog terwijl hun cliënten onder de 3 scoren. Bij *Binding* scoort de grootste groep gezamenlijk matig tot hoog (5-7). Bij meerdere cliënten die hoog scoren geeft de werker lage waarden. Bij een kleiner aantal scoort de cliënt lager dan de betrokken werker en in enkele

gevalle scoren cliënten veel lager dan de betrokken werker. Het kenmerk *Stroefheid* laat van de vier kenmerken de grootste spreiding zien. Aan beide zijden komen zowel lage (inhoudelijk positief bij dit kenmerk) als hoge (negatief) scores voor. Veel cliënten scoren lage stroefheid, ook als hun werkers hier matig of hoog scoren. Bij enkele cliënten die laag-matig scoren (4) is er sprake van een (zeer) hoge score bij hun werker. Een relatief grote groep (vergeleken met de andere kenmerken) scoort gezamenlijk matig en een koppel scoort gezamenlijk hoge stroefheid.

Figuur 10. 2 Spreidingsdiagrammen voor de samenhang tussen de alliantiescores van cliënt en werker meting 2.

Figuur 10. 2 hierboven toont de spreiding per kenmerk bij cliënten en reclasseringswerkers bij meting 2. Voor alle vier de kenmerken lijken de spreidingspatronen bij meting 2 op die van meting 1. Bij *Vertrouwen* scoren de meeste cliënten nog steeds hoog. Bij een deel van de zeer hoog-scoorders geeft ook de werker een zeer positieve waardering, bij een ander deel van de hoog scorende cliënten geven de werkers matige of lage waarderingen. Op een na scoort geen cliënt bij dit kenmerk lager dan 4. Een beperkte groep scoort gezamenlijk matig. Bij *Richting en Kader* scoort het overgrote deel gezamenlijk hoog of matig, waarbij de werker van zeer hoog scorende cliënten soms (laag) matig scoort. Scores onder de 3 komen aan beide zijden nauwelijks voor. Een beperkte groep cliënten scoort hier (soms aanzienlijk) lager dan hun werker. Ook bij *Binding* liggen de meeste scores nog steeds bij gezamenlijk matig of hoog, waarbij het aantal cliënten dat hoger scoort dan hun werker ongeveer in evenwicht lijkt te zijn met het aantal werkers dat hoger scoort dan hun cliënt. Bij meting 2 zijn er enkele cliënten die veel lager scoren dan de betrokken werker. Bij *Stroefheid* scoren veel cliënten laag, deels gezamenlijk met hun werker en deels scoren de werkers van deze groep laag scorende cliënten matig of soms hoog. Daarnaast is er een groep die gezamenlijk laag of gezamenlijk matig scoort. En enkele cliënten scoren matig op stroefheid, terwijl hun werker hier laag scoort.

10.2.2 Absolute en relatieve verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers

Er zijn twee manieren om het verschil te benaderen. Ten eerste het absolute verschil, dat aangeeft in welke mate de scores van cliënten en reclasseringswerkers van elkaar verschillen, ongeacht de richting. Ten tweede het relatieve verschil, dat ook de richting van het verschil aangeeft: is het de cliënt die hoger scoort dan zijn of haar reclasseringswerker, of scoort de werker hoger dan zijn of haar cliënt? Beide soorten verschil zijn relevant voor de onderzoeksvragen over het belang van overeenstemming tussen werkers en cliënten over de werkalliantie. Met behulp van absolute verschillen kan het belang van verschil als zodanig worden onderzocht. Met behulp van relatieve verschillen kan worden nagegaan of het er voor de uitkomstmaten toe doet wie van beide de hoge dan wel de lage scoorder is. In dit hoofdstuk zijn eerst zowel de absolute – als de relatieve verschillen weergegeven. Daarna volgt een exploratie van de vraag in hoeverre de omvang van het absolute verschil samenhang vertoont met kenmerken van het justitietraject en met de uitkomstmaten. Deze vraag is niet beantwoord voor de relatieve verschillen, omdat bij twee alliantiekenmerken de groep cliënten die lager scoort dan de reclasseringswerker te klein is om zinvol te analyseren.

Tabel 10.2. toont de verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers bij de start.

In de eerste kolom is het verschil in gemiddelde en standaardafwijking te zien tussen de groep cliënten en de groep reclasseringswerkers. De tweede kolom toont de gemiddelde absolute verschillen binnen de dyades, dus de totale omvang van het verschil, ongeacht de richting.

De derde kolom laat de gemiddelde relatieve verschillen binnen de dyades zien, waarbij ook de richting van het verschil duidelijk wordt. Bij een positieve waarde scoort de cliënt hoger dan de reclasseringswerker, bij een negatieve waarde scoort de cliënt lager dan de reclasseringswerker. De mediaan in beide kolommen betreft de mediaan van de verschillen en ook de minima en maxima drukken de minimale en maximale verschillen uit. Het cijfer 0 staat dus voor volledige overeenstemming. De relatieve verschillen zijn vastgesteld door de scores van de cliënt af te trekken van die van de reclasseringswerker.

Tabel 10.2 Gemiddelde, absolute en relatieve verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers bij de start

		N	M (SD)	Absolute verschillen				Relatieve verschillen			
				M (SD)	Med.	Min.	Max.	M (SD)	Med.	Min.	Max.
Vertrouwen	Cliënt	260	6.44 (0.74)**	1.61 (1.03)	1.60	0.00	5.40	1.52 (1.16)	1.60	-4.55	5.40
	Reclasseringswerker	264	4.92 (1.02)								
Richting en kader	Cliënt	260	5.86 (1.04)**	1.01 (0.77)	0.86	0.00	4.29	0.36 (1.22)	0.43	-4.29	3.14
	Reclasseringswerker	259	5.50 (0.77)								
Binding	Cliënt	267	6.04 (0.87)**	0.77 (0.66)	0.67	0.00	4.50	0.16 (1.01)	0.17	-4.50	3.50
	Reclasseringswerker	265	5.88 (0.72)								
Stroefheid	Cliënt	267	2.13 (1.11)**	1.38 (0.97)	1.25	0.00	4.25	-0.98 (1.38)	-1.00	-4.25	2.50
	Reclasseringswerker	265	3.10 (1.12)								
Werkalliantie totaal	Cliënt	267	6.10 (0.67)**	0.92 (0.61)	0.84	0.00	3.24	0.75 (0.82)	0.79	-3.24	2.47
	Reclasseringswerker	265	5.35 (0.67)								

* $p < .05$; ** $p < .01$

Gemiddeld verschil per groep bij de start

In de eerste kolom is te zien dat de groep cliënten gemiddeld significant hoger dan de groep reclasseringswerkers scoort bij de kenmerken *Vertrouwen* ($t(261) = 21.36, p < .001, d = 1.31$), *Richting en Kader* ($t(258) = 4.74, p < .001, d = 0.29$) en *Binding* ($t(264) = 2.50, p = .01, d = 0.15$).

De groep cliënten scoort significant lager op *Stroefheid* ($t(264) = -11.45, p < .001, d = 0.70$).

De verschillen zijn groot bij *Vertrouwen* en *Stroefheid*, klein bij *Richting en Kader* en klein bij *Binding*.

Absoluut verschil bij de start

In de tweede kolom is te zien dat bij het kenmerk *Vertrouwen* het gemiddelde ligt bij een verschil van 1.61; de mediaan ligt daar dichtbij. Dat is het grootste gemiddelde absolute verschil in vergelijking met de andere kenmerken. Ook het maximale verschil van 5.40 is het grootste. Bij het kenmerk *Binding* is het gemiddelde verschil het kleinste, het maximale verschil ook, maar met 4.50 wel aanzienlijk. Bij *Richting en Kader* is het gemiddelde verschil iets groter dan bij *Binding*. Bij *Stroefheid* is het gemiddelde absolute verschil groot, met een maximaal verschil dat vergelijkbaar is met *Binding* en *Richting en Kader*.

Relatief verschil bij de start

Bij de derde kolom over het relatieve verschil laten het gemiddelde verschil en de mediaan bij *Vertrouwen* zien dat het veelal reclasseringswerkers zijn die lager scoren op dit kenmerk dan hun cliënten. Niettemin zijn er cliënten die lager dan hun reclasseringswerker scoren, tot op een verschil van -4.55. Dit verschil omvat de grootste range ten opzichte van de andere kenmerken.

Bij *Binding* zijn de verschillen veel kleiner, hoewel ook daar de range aanzienlijk is en er cliënten zijn die tot op -4.50 lager scoren dan hun reclasseringswerker. Dat geldt ook voor *Richting en Kader*. Bij *Stroefheid* is een negatief relatief verschil, cliënten scoren hier gemiddeld lager dan hun reclasseringswerkers. Waar zij hoger scoren is het maximale verschil klein vergeleken met de andere kenmerken.

Over de hele linie, zowel bij absolute- als bij relatieve verschillen en op basis van mediaan en spreiding, zijn de verschillen het grootste bij *Vertrouwen* en *Stroefheid*. De verschillen zijn het kleinst bij *Binding*. Juist bij deze beide kenmerken *Vertrouwen* en *Stroefheid* is de groep dyades waarbij de reclasseringswerker negatiever scoort dan hun cliënten aanzienlijk groter dan de groep reclasseringswerkers die positiever scoort. Grote verschillen wijzen daarom bij deze kenmerken relatief veel naar een negatieve beleving van de reclasseringswerker. Ook bij *Binding* en bij *Richting en Kader* is het aantal lager scorende reclasseringswerkers groter, maar de groepen zijn hier wat evenwichtiger verdeeld.

Tabel 10.3 toont de verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers zes tot negen maanden later.

Tabel 10.3 Gemiddelde, absolute en relatieve verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers bij meting 2

		N	M (SD)	Absolute verschillen				Relatieve verschillen			
				M (SD)	Med.	Min.	Max.	M (SD)	Med.	Min.	Max.
Vertrouwen	Cliënt	173	6.44 (0.78)**	1.58 (1.05)	1.40	0.00	4.80	1.41 (1.26)	1.40	-2.20	4.80
	Reclasseringswerker	173	5.02 (1.14)**								
Richting en kader	Cliënt	173	5.80 (1.06)**	1.05 (0.72)	0.98	0.00	3.20	0.31 (1.24)	0.43	-3.20	3.00
	Reclasseringswerker	173	5.49 (0.80)**								
Binding	Cliënt	173	6.10 (0.92)	0.85 (0.74)	0.67	0.00	5.00	0.13 (1.12)	0.17	-5.00	2.50
	Reclasseringswerker	173	5.97 (0.78)								
Stroefheid	Cliënt	173	2.12 (1.10)**	1.38 (0.97)	1.25	0.00	4.75	-0.88 (1.44)	-1.00	-4.75	3.00
	Reclasseringswerker	173	2.99 (1.21)**								
Werkalliantie totaal	Cliënt	173	6.07 (0.66)*	0.92 (0.61)	0.81	0.00	2.79	0.63 (0.90)	0.68	-2.16	2.79
	Reclasseringswerker	173	5.43 (0.76)*								

* $p < .05$; ** $p < .01$

Gemiddeld verschil zes tot negen maanden later

Ook na zes tot negen maanden rapporteert de groep cliënten gemiddeld significant en aanzienlijk meer *Vertrouwen* ($t(172) = 14.75, p < .001, d = 1.12$) en meer *Richting & Kader* ($t(172) = 3.32, p = .001, d = 0.25$). Het verschil bij *Binding* is in dit stadium niet meer significant. Ze rapporteren nog steeds minder *Stroefheid* ($t(172) = -7.99, p < .001, d = 0.61$) dan de groep reclasseringswerkers. De verschillen zijn ook na zes tot negen maanden groot bij *Vertrouwen* en bij *Stroefheid* en klein bij *Richting en Kader*.

Absoluut verschil zes tot negen maanden later

Het absolute verschil bij *Vertrouwen* is nog steeds groot, maar iets kleiner geworden ten opzichte van de startfase. Zowel de mediaan als het maximale verschil ligt iets lager. Bij *Richting en Kader* is het gemiddelde verschil eveneens iets kleiner, maar het maximale verschil is groter dan in de startfase. Hoewel bij *Binding* het gemiddelde verschil niet meer significant is, zijn er, gezien het iets grotere maximale verschil, wel enkele dyades die een groter verschil rapporteren bij dit kenmerk dan bij de start. De absolute verschil-scores bij *Stroefheid* zijn nagenoeg gelijk gebleven.

Relatief verschil na zes tot negen maanden

Bij *Vertrouwen* is het gemiddelde verschil (de groep cliënten scoort hoger) kleiner dan bij de start, hoewel nog steeds aanzienlijk en groter dan bij de andere kenmerken. Bij *Richting en Kader* zijn de gemiddelde verschillen niet sterk verschoven, hoewel er een groep cliënten is die sterker negatief scoort dan hun reclasseringswerker dan bij de startfase. Ook bij *Binding* is het gemiddelde relatieve verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers gemiddeld niet sterk veranderd, hoewel ook hier zichtbaar wordt dat er dyades zijn waarbij cliënten nu meer dan bij de start veel negatiever scoren dan hun reclasseringswerkers. De relatieve verschillen bij *Stroefheid* zijn weinig veranderd ten opzichte van de startfase.

10.2.3 Samenhang tussen de verschillen bij meting 1 en 2

Tabel 10.4 toont de correlaties op dyadeniveau van de verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers bij meting 1 met de verschillen bij meting 2. Bij *Vertrouwen* en bij *Stroefheid* is de samenhang matig en bij de overige twee kenmerken hangt het verschil bij meting 1 zwak samen met het verschil bij meting 2.

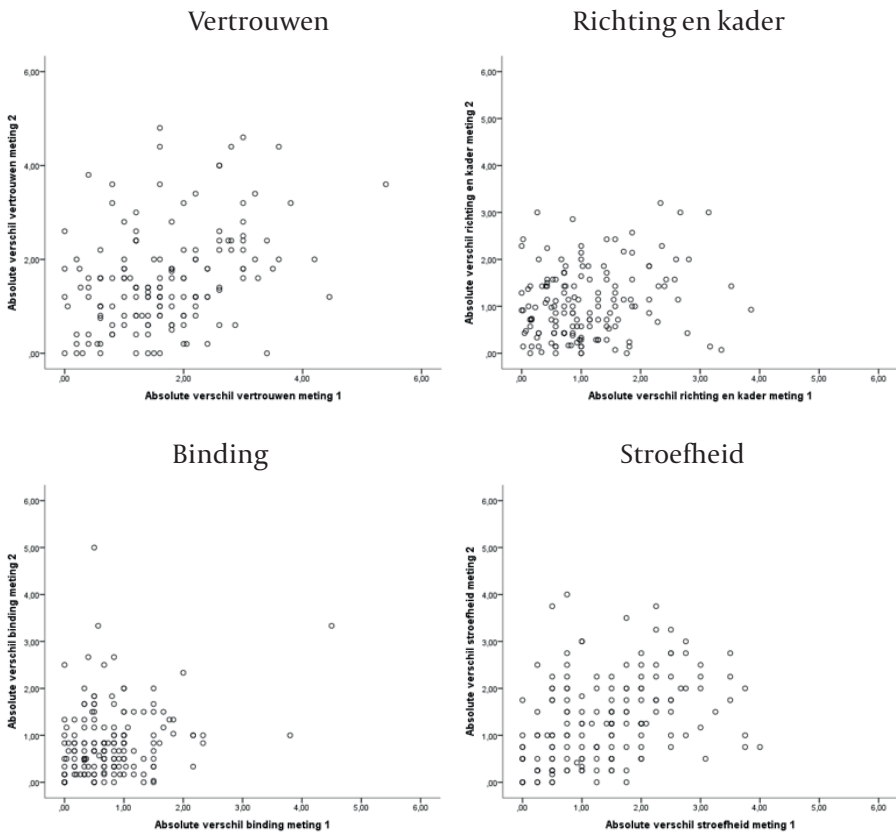
Tabel 10.4 Samenhang van de absolute verschillen tussen cliënten en werkers bij meting 1 en meting 2

Absolute verschil		
Vertrouwen	<i>r</i>	.36***
	<i>n</i>	157
Richting en kader	<i>r</i>	.20*
	<i>n</i>	154
Binding	<i>r</i>	.21**
	<i>n</i>	157
Stroefheid	<i>r</i>	.36***
	<i>n</i>	157

p* < .05; *p* < .01; ****p* < .001

De spreidingsdiagrammen hieronder in Figuur 10.3 tonen de samenhang tussen de verschillen tussen cliënt en werker over de tijd. Bij *Vertrouwen* zien we koppels met grote (meer dan 2 punten) verschillen bij beide metingen en tevens koppels waarbij de verschillen tussen meting 1 en 2 sterk (meer dan 2 punten) van elkaar afwijken. Bij de kenmerken *Richting en Kader* en *Binding* geldt voor de meeste koppels dat de absolute verschillen even groot zijn bij beide metingen. Deze verschillen zijn vooral bij *Binding* merendeels klein. Er zijn ook koppels waarbij de verschillen groter zijn (meer dan 2 punten). Bij *Richting en Kader* zijn meer koppels die uit elkaar lopen dan bij *Binding*. Bij enkele koppels is het verschil in score op *Binding* bij meting 2 veel groter dan bij meting 1. Bij *Stroefheid* is de meeste spreiding te zien. Hoewel de verschillen bij het merendeel min of meer gelijk blijven (minder dan 2 punten ontwikkeling) zijn hier relatief veel koppels bij wie het verschil in beleving van stroefheid van elkaar afwijkt tussen beide metingen.

Figuur 10.3 Spreidingsdiagrammen voor de samenhang van de absolute verschillen tussen meting 1 en 2.

10.2.4 Samenhang tussen absolute verschillen en kenmerken van het justitietraject

Bij de analyses van samenhang tussen verschillen en cliëntkenmerken zijn alleen de absolute verschillen het uitgangspunt, omdat bij relatieve verschillen de groep cliënten die lager scoort dan hun reclasseringswerker bij twee kenmerken te klein is om zinvol te kunnen relateren aan andere, soms eveneens kleine groepen. In de hoofdstukken 8 en 9 is vastgesteld dat alliantiescores van zowel cliënten als reclasseringswerkers merendeels zwakke en soms matig samenhang vertonen met een groot aantal gemeten variabelen uit het theoretische model. Daarbij bleek een consequente samenhang, vanuit zowel cliënten als reclasseringswerkers en over beide metingen, met kenmerken van het justitietraject en vooral met het risicoprofiel. Daarom is nagegaan in hoeverre de absolute verschillen, de omvang van het verschil ongeacht de richting, samen hangt met kenmerken van het justitietraject. Hieruit blijkt het volgende.

Absolute verschillen bij de start en kenmerken van het justitietraject

- Een groter verschil op *Stroefheid* hangt bij de start van het toezicht zwak samen met een hogere RISC-score ($r_s(203) = .19, p < .01$). Hoe hoger het risicoprofiel des te groter de kans op verschillen bij dit kenmerk.
- Een groter verschil ($M = 1.51$; $SD = 0.96$) op *Stroefheid* komt iets vaker (klein effect) voor bij koppels waarbij de cliënt gedetineerd is geweest voorafgaand aan het toezicht dan bij cliënten waarbij dat niet zo is ($M = 1.24$; $SD = 0.97$; $F(1, 265) = 5.04$; $p = .03$; $\eta^2 = .02$).

Zowel bij een hoog risicoprofiel als detentiegeschiedenis komt dus iets vaker een groter verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers voor bij het alliantiekenmerk *Stroefheid*. De groep cliënten die meer stroefheid rapporteert dan hun reclasseringswerker is kleiner ($n = 67$) dan omgekeerd ($n = 215$), daardoor staat dit verschil in relatief veel gevallen voor een negatievere beleving door de reclasseringswerker. Mogelijk wordt de gevonden samenhang hierdoor deels verklaard (want hogere RISC-scores gaan samen met hogere werkerscores op *Stroefheid*, zie hoofdstuk 9).

Absolute verschillen na zes tot negen maanden en kenmerken justitietraject

Na zes tot negen maanden hangt een groter verschil op *Stroefheid* nog steeds (zeer) zwak samen met een hogere RISC-score ($r(127) = .19, p = .03$). En een groter verschil op *Binding* komt iets vaker (klein effect) voor bij dyades waarvan de cliënt gedetineerd is geweest voorafgaand aan het toezicht: $F(1, 167) = 3.94$; $p = .05$; $\eta^2 = .02$. $M(\text{geen detentie})$: $M = 0.74$, $SD = 0.60$; $M(\text{wel detentie})$: $M = 0.96$, $SD = 0.85$.

10.2.5 Absolute verschillen en uitkomstmaten

Is er enige samenhang tussen de absolute verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers en de uitkomstmaten? Tabel 10.5. toont de absolute verschillen in de startfase, uitgesplitst naar de uitkomstmaten.

Tabel 10.5 Absolute verschillen bij de start van het toezicht uitgesplitst naar de uitkomstmaten

Absolute verschillen in werkalliantie (-kenmerken) bij meting 1	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloop toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulpmelding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 117)	Min 2 keer (n = 39)	Niet (n = 123)	Wel (n = 33)	Overig ¹ (n = 216)	Voortijdig negatief (n = 26)	Niet (n = 192)	Wel (n = 67)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	1.75 (1.04)	1.52 (0.83)	1.68 (1.00)	1.72 (0.98)	1.57 (1.06)	1.90 (0.94)	1.55 (1.01)	1.79 (1.08)
Richting en kader	1.05 (0.79)	1.17 (0.88)	1.10 (0.84)	0.99 (0.69)	1.00 (0.78)	1.13 (0.64)	0.95 (0.75)	1.13 (0.77)
Binding	0.77 (0.62)	0.83 (0.78)	0.80 (0.70)	0.73 (0.50)	0.76 (0.65)	0.81 (0.60)	0.73 (0.58)	0.85 (0.77)
Stroefheid	1.35 (0.94)	1.69 (1.02)*	1.36 (0.94)	1.75 (0.99)*	1.35 (0.91)	1.73 (1.15)*	1.31 (0.94)	1.60 (1.06)*
Werkalliantie totaal	0.96 (0.61)	0.97 (0.52)	0.93 (0.59)	1.10 (0.54)	0.91 (0.61)	1.12 (0.71)+	0.85 (0.57)	1.13 (0.68)**

+ $p < .10$, * $p < .05$; ** $p < .01$

- Voor de 20 vergelijkingen geldt dat in 17 gevallen het absolute verschil groter is bij groep dyades waar de negatieve variant van de uitkomstmaat zich voordoet. Bij drie vergelijkingen is dat niet het geval.
- In de startfase is er een klein, maar significant verschil bij *Stroefheid* op de beide uitkomstmaten over haperingen in het traject, dus bij meer dan twee keer te laat of niet komen opdagen ($F(1, 159) = 3.90$; $p = .05$; $\eta^2 = .02$), respectievelijk bij formele handelingen ($F(1, 159) = 4.61$; $p = .03$; $\eta^2 = .03$). Koppels waarbij zich dergelijke haperingen voordoen verschillen dus iets sterker van elkaar in hun scores bij *Stroefheid* dan koppels waarbij dit niet het geval is.
- Bij de voortijdige negatieve afloop blijkt een klein en significant verschil bij *Stroefheid* ($F(1, 247) = 3.89$; $p = .05$; $\eta^2 = .02$). Koppels waarbij de cliënt voortijdig negatief uitvalt verschillen dus iets sterker van elkaar in hun scores bij dit kenmerk dan koppels waarbij dit niet het geval is.

- Bij nieuwe vroeghulpmelding is er een klein maar significant verschil op *Stroefheid*. Bij *Stroefheid* is het verschil iets groter (klein effect) bij koppels waarvan bij de cliënt een nieuwe vroeghulpmelding is geregistreerd: $F(1, 247) = 3.89; p = .05; \eta^2 = .02$). Bij deze koppels is ook het verschil bij de werkalliantie-totaal score iets groter: $F(1, 247) = 3.89; p = .05; \eta^2 = .02$.

Tabel 10.6 toont de absolute verschillen na zes tot negen maanden uitgesplitst naar de uitkomstmaten.

Tabel 10.6 Absolute verschillen na zes tot negen maanden uitgesplitst naar de uitkomstmaten

Absolute verschil-scores in werk-alliantie (-kenmerken) bij meting 2	Uitkomstmaten							
	Te laat / niet gekomen (volgens rw bij meting 2)		Formele handelingen (volgens rw bij meting 2)		Afloop toezicht (registratie IRIS)		Vroeghulpmelding (registratie IRIS)	
	Max 1 keer (n = 128)	Min 2 keer (n = 43)	Niet (n = 134)	Wel (n = 37)	Overig ¹ (n = 147)	Voor-tijdig negatief (n = 8)	Niet (n = 130)	Wel (n = 37)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vertrouwen	1.53 (1.00)	1.78 (1.18)	1.42 (0.93)**	2.22 (1.21)**	1.52 (1.02)**	2.65 (1.54)**	1.55 (1.05)	1.64 (1.08)
Richting en kader	0.99 (0.72)	1.18 (0.69)	1.00 (0.72)	1.18 (0.68)	1.04 (0.71)	0.96 (0.75)	1.08 (0.76)	1.01 (0.60)
Binding	0.74 (0.58)**	1.09 (0.85)**	0.75 (0.64)**	1.11 (0.73)**	0.84 (0.75)	1.04 (0.69)	0.87 (0.74)	0.78 (0.74)
Stroefheid	1.30 (0.93)*	1.66 (1.05)*	1.26 (0.90)**	1.84 (1.09)**	1.38 (0.99)	1.59 (0.94)	1.36 (1.01)	1.45 (0.79)
Werk-alliantie totaal	0.84 (0.55)*	1.11 (0.73)*	0.79 (0.55)**	1.33 (0.65)**	0.91 (0.60)	1.34 (0.68)+	0.93 (0.61)	0.89 (0.64)

Na zes tot negen maanden hangt de grootte van het verschil meer dan bij de start samen met de uitkomstmaten.

- Bij 16 van de 20 vergelijkingen zijn er grotere absolute verschillen bij de groep dyades waarbij de negatieve variant van de uitkomstmaten zich voordoet. In de vier gevallen geldt dat niet, waarvan drie vergelijkingen gelden voor de uitkomstmaat vroeghulp.
- Bij de groep cliënten die meer dan twee keer te laat of niet komen opdagen is het verschil tussen cliënt – en werker significant iets groter (klein effect) dan bij de andere groep bij de kenmerken *Binding* ($F(1, 169) = 9.45, p < .01, \eta^2 = .05$) en *Stroefheid* ($F(1, 169) = 4.46, p = .04, \eta^2 = .03$). Hiermee is er ook een klein verschil bij de score op werkalliantie-totaal: $F(1, 169) = 6.52; p = .01; \eta^2 = .04$.

- Bij de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht is het verschil tussen cliënt- en werker groter dan bij de andere groep op de kenmerken *Vertrouwen* ($F(1, 169) = 18.95, p < .001, \eta^2 = .10$; gemiddeld effect), *Binding* ($F(1, 169) = 8.63, p < .01, \eta^2 = .05$; klein effect), bij *Stroefheid* ($F(1, 169) = 11.11, p < .01, \eta^2 = .06$; gemiddeld effect) en daarmee bij de werkalliantie-totaal score ($F(1, 169) = 25.51, p < .001, \eta^2 = .13$; gemiddeld effect).
- Bij voortijdig negatieve beëindiging van het toezicht is het verschil tussen cliënten en werkers groter dan bij de andere groep bij het kenmerk *Vertrouwen* ($F(1, 153) = 8.83, p < .01, \eta^2 = .06$; gemiddeld effect) en bij de werkalliantie-totaal score ($F(1, 153) = 3.83, p = 0.5, \eta^2 = .02$; klein effect).
- Gezien het kleine aantal ($n = 8$) uitvallers na meting 2 kunnen de bevindingen bij voortijdig negatieve uitval niet worden gegeneraliseerd naar populaties buiten de onderzoeksgroep.

10.2.6 Samenhang van contra-reactance van de reclasseringswerkers met werkalliantie volgens cliënt

De items rond *Contra-reactance* van de reclasseringswerker maken geen deel uit van de parallelle structuur van de monitor. Daarom is apart gekeken naar de samenhang tussen deze items en de alliantiekenmerken volgens de cliënten.

Bij de start blijken hogere scores van de reclasseringswerker bij *Contra-reactance*-item 1 (zegt meewerken maar merk het niet) zwak samen te gaan met lagere scores van cliënten bij *Binding* ($r_s(261) = .19, p < .01$). Ook de werkalliantie-totaal score is iets lager ($r_s(261) = .17, p = .01$).

Na zes tot negen maanden blijken hogere scores van de reclasseringswerkers bij hetzelfde *Contra-reactance*-item 1 (zeer) zwak samen te gaan met lagere scores van cliënten bij *Stroefheid* ($r_s(170) = .25, p < .01$) en is de werkalliantie-totaal score bij cliënten iets lager. ($r_s(170) = -.19, p = .02$).

Na zes tot negen maanden blijken tevens hogere scores van reclasseringswerkers bij *Contra-reactance*-item 2 (het werken met deze cliënt geeft me energie) (zeer) zwak samen te gaan met hogere scores van cliënten bij *Richting en kader* ($r_s(170) = .18, p = .02$) en lagere scores van cliënten bij *Stroefheid* ($r_s(170) = -.21, p = .01$). En de scores van reclasseringswerkers op het *Contra-reactance*-item 3 (ik ben meer dan gemiddeld strak bij deze cliënt) gaan zeer zwak samen met *Stroefheid* bij cliënten ($r_s(171) = .18, p = .02$).

10.2.7 Conclusie over het belang van overeenkomst of verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers

Over het geheel genomen lijkt een groot absoluut verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers bij *Vertrouwen*, *Stroefheid* en later ook *Binding*, enig-

zins samen te gaan met meer haperingen in het toezicht. Bij de kenmerken *Vertrouwen* en *Stroefheid*, waar cliënten merendeels hoger scoren dan de reclasseringswerker, verwijst een groot absoluut verschil in de meeste gevallen naar een negatievere score door de reclasseringswerker. Dat kan een deel van de verklaring zijn voor het significante verschil bij alle uitkomstmaten op grond van een geringe overeenstemming over *Stroefheid* en het significante verschil op grond van een geringe overeenstemming over *Vertrouwen* bij voortijdig negatieve uitval. Deze samenhang, van minder *Vertrouwen* en *Stroefheid*, met deze uitkomstmaten is immers ook gevonden bij de scores van reclasseringswerkers zelf.

In deze lijn past de optie dat vooral geflatteerde cliëntscores leiden tot een groot verschil met hun lager scorende reclasseringswerker. Vooral het verschil bij *Vertrouwen* valt op. De groep cliënten scoort hier haast collectief hoog. En de groep reclasseringswerkers scoort bij dit kenmerk juist lager dan op *Binding* en *Richting en Kader*.

Het significante verschil bij *Stroefheid* op drie uitkomstmaten (plus marginale significantie op negatieve uitval) kan deels te maken hebben met de bevinding dat verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers bij *Stroefheid* (zij het zwak) samenhangen met voorafgaande detentie en hogere RIScores. Bij deze bevinding geldt de relativering dat de factor *Stroefheid* aan cliëntzijde onvoldoende consistent is.

Over de tijd gezien geldt dat het belang van verschillen na zes tot negen maanden groter is dan bij de start. Bij koppels die na verloop meer op een lijn komen is de kans op een negatieve afloop kleiner dan wanneer de verschillen groot blijven of toenemen.

In conceptuele zin is het meewegen van het verschil in perspectief tussen de actoren essentieel voor de werkalliantie, omdat een onderliggende aanname van dit begrip juist is dat beide perspectieven van belang zijn om de werkalliantie te begrijpen en te verbeteren. Op grond van dit onderzoek lijkt een bepaalde mate van overeenstemming tussen cliënten en reclasseringswerkers inderdaad van belang. De vraag in welke mate deze mate van overeenstemming er precies toe doet is op grond van de data en analysemethoden van dit onderzoek vooralsnog niet beantwoord. Wel is te zien dat bij nagevoeg alle vergelijkingen het absolute verschil groter is bij dyades waarbij sprake is van de negatieve variant van de uitkomstmaten, behalve bij de uitkomstmaat vroeghulp.

De grootte van het verschil bereikt bij de overige uitkomstmaten significantie bij *Stroefheid* en bij *Vertrouwen*. Juist bij deze twee kenmerken geldt dat het vooral lagere scores van reclasseringswerkers zijn die de grootte van het ver-

schil uitmaken. Het is daarom mogelijk dat grote verschillen op deze kenmerken vooral wijzen op vertekening door sociaal wenselijke (of anderszins maskerende) reacties van cliënten, die een verstoring van het contact kunnen zijn. Maar dit kan niet volledig verklaren waarom dyades waarbij sprake is van haperingen in het toezicht of uitval over bijna de hele linie gemiddeld grotere verschillen laten zien tussen cliënten en reclasseringswerkers. Het lijkt niet waarschijnlijk dat deze verschillen alleen zijn toe te rekenen aan vertekening aan cliëntzijde. Het is de moeite waard om de werking en relevantie van overeenkomsten en verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers in de toekomst meer gedetailleerd te onderzoeken.

10.3 SAMENHANG TUSSEN WERKALLIANTIE EN UITKOMSTMATEN VANUIT BEIDER PERSPECTIEF

Om de relatieve kracht van de samenhang van zowel de alliantiekenmerken als de twee perspectieven ten opzichte van elkaar met de uitkomstmaten te bepalen zijn meervoudige logistische regressieanalyses uitgevoerd, waarbij beide datasets cliënten en reclasseringswerkers zijn samengevoegd in een model.

Hierbij is de procedure van *stepwise forward selection* toegepast. Onderstaande bevindingen laten dus niet alle factoren zien die een bepaalde (of afzonderlijk significante) rol spelen in de dynamiek van het verloop van het toezicht, maar alleen die combinaties van factoren die in de verhouding tot andere factoren als sterkste naar voren komen. Door de analyse uit te voeren in een model waarin de perspectieven van cliënten en reclasseringswerkers zijn samengevoegd blijkt ook de relatieve kracht van beide perspectieven ten opzichte van elkaar. De regressieanalyse brengt tevens in beeld welke combinaties van alliantiekenmerken de variantie bij de uitkomstmaten het sterkste verklaren.

De matige tot sterke correlatie tussen de vier factoren onderling (hoofdstuk 7 en Bijlage 1) compliceert de logistische regressieanalyse, omdat de onderling samenhangende factoren, vanuit beide perspectieven, elkaars drempel om significantie te bereiken verhogen. De verklaarde variantie voor de uitkomstmaten van alle factoren gezamenlijk (ook die afzonderlijk geen significantie bereiken ten opzichte van de andere factoren), zoals vast te stellen via de *enter* procedure, is groter dan de hier getoonde combinaties van significante statistische voorspellers. Dit is echter minder relevant op grond van de centrale vraagstelling van dit onderzoek, die erop is gericht zicht te krijgen op het construct werkalliantie via specifieke kenmerken die hierbij in het gedwongen kader een rol spelen.

10.3.1 Samenhang in de startfase vanuit een gecombineerd perspectief

Tabel 10.7 toont de bevindingen in de startfase.

Tabel 10.7 Samenhang van combinaties van alliantiekenmerken met uitkomstmaten vanuit beider perspectief in de startfase (logistische regressie, forward selection)

		Uitkomstmaten			
		Te laat/ niet komen opdagen ¹	Formele handelin- gen ²	Uitval ³	Vroeghulp ⁴
		Cl 1+ Rw 1	Cl 1+ Rw 1	Cl 1+ Rw 1	Cl 1+ Rw 1
		Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)
		n = 156	n = 156	n = 241	n = 258
Cliënten	Vertrouwen	0.46 (0.29)**	-	0.53 (0.20)**	-
	Richting en kader	-	1.92 (0.24)**	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	-	-	-	-
Reclasserings- werkers	Vertrouwen	-	-	-	-
	Richting en kader	-	1.97 (0.35)*	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	1.68 (0.18)** (R ² = .16)	2.55 (0.25)** (R ² = .21)	- (R ² = .09)	1.60 (0.13)** (R ² = .07)

- 1: o = niet te laat of niet gekomen (max. 1 keer) en 1 = wel te laat of niet gekomen (min. 2 keer)
- 2: o = geen formele handelingen en 1 = wel formele handelingen. Onder formele handelingen wordt overleg met justitie, officiële aanwijzing of officiële waarschuwing verstaan.
- 3: o = geen negatieve voortijdige beëindiging van het reclasseringstoezicht en 1 = wel negatieve voortijdige beëindiging van het reclasseringstoezicht.
- 4: o = geen vroeghulpmelding en 1 = wel vroeghulpmelding.
- * $p < .05$, ** $p < .01$

Bij meermalen te laat / niet komen opdagen blijkt in de startfase de combinatie van *Vertrouwen*, gerapporteerd door cliënten, in combinatie met *Stroefheid* zoals gerapporteerd door reclasseringswerkers het sterkste samen te hangen met de uitkomstmaat. Naarmate de reclasseringswerker meer *Stroefheid* rapporteert neemt de kans dat cliënten meermalen te laat of niet komen opdagen toe. Naarmate de cliënt meer *Vertrouwen* rapporteert neemt de kans hierop weer af met factor 0.46. De combinatie van deze twee kenmerken in de startfase verklaart 16% van de variantie bij deze uitkomstmaat (gemiddeld effect).

Bij formele handelingen geldt in de startfase dat meer *Richting en Kader*, gerapporteerd door zowel cliënten als reclasseringswerkers, in combinatie met meer *Stroefheid* vanuit de reclasseringswerkers het sterkste samen te hangen met deze uitkomstmaat. Deze combinatie van kenmerken in de startfase verklaart 21% van de variantie bij deze uitkomstmaat (gemiddeld effect).

Bij voortijdig negatieve uitval blijkt minder *Vertrouwen* van de cliënt bij de start het sterkste samen te hangen met deze uitkomstmaat. De verklaarde variantie van deze combinatie voor uitval is 8% (klein effect).

Bij vroeghulp hangt meer *Stroefheid* zoals gerapporteerd door reclasseringswerkers in de startfase het sterkste samen met deze uitkomstmaat, met een verklaarde variantie van 7% (klein effect).

10.3.2 Samenhang zes tot negen maanden later vanuit een gecombineerd perspectief

Tabel 10.8 toont de bevindingen na zes tot negen maanden.

Tabel 10.8 Samenhang van combinaties van alliantiekenmerken met uitkomstmaten vanuit beider perspectief, na zes tot negen maanden (logistische regressie, forward selection)³⁵

		Uitkomstmaten			
		Te laat/ niet komen opdagen ¹	Formele handelinge- nen ²	Uitval ³	Vroeghulp ⁴
		Cl 2+ Rw 2	Cl 2+ Rw 2	Cl 2+ Rw 2	Cl 2+ Rw 2
		Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)
		n = 171	n = 171	n = 155	n = 167
Cliënten	Vertrouwen	0.56 (0.25)*	-	-	-
	Richting en kader	1.78 (0.22)*	2.09 (0.25)**	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	-	-	1.99 (0.34)*	1.51 (0.17)*
Reclasserings- werkers	Vertrouwen	-	-	-	-
	Richting en kader	-	-	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	1.97 (0.17)** (R ² = .21).	2.64 (0.20)** (R ² = .28)	2.65 (0.39)* (R ² = .29)	- (R ² = .06)

- 1: 0 = niet te laat of niet gekomen (max. 1 keer) en 1 = wel te laat of niet gekomen (min. 2 keer)
- 2: 0 = geen formele handelingen en 1 = wel formele handelingen. Onder formele handelingen wordt overleg met justitie, officiële aanwijzing of officiële waarschuwing verstaan.
- 3: 0 = geen negatieve voortijdige beëindiging van het reclasseringstoezicht en 1 = wel negatieve voortijdige beëindiging van het reclasseringstoezicht.
- 4: 0 = geen vroeghulpmelding en 1 = wel vroeghulpmelding.
- ⁺ = $p < .10$, ^{*} = $p < .05$, ^{**} = $p < .01$

35 NB: de uitkomstmaten te laat/niet opdagen en formele handelingen zijn vastgesteld bij de tweede meting en gaan dus vooraf aan de werkalliantiescores bij meting 2.

Bij meermalen te laat of niet opdagen hangt na zes tot negen maanden de combinatie van *Vertrouwen* en *Richting en Kader* vanuit de cliënt en *Stroefheid* vanuit de reclasseringswerker het sterkste samen deze uitkomstmaat. Hierbij geldt dat hogere scores van cliënten en reclasseringswerkers bij *Richting en Kader* en hogere scores van reclasseringswerkers bij *Stroefheid* de kans hierop doen toenemen en de combinatie daarvan met *Vertrouwen* van de cliënt de kans hierop weer met factor 0.56 doet afnemen. Deze combinatie verklaart 21% van de variantie bij deze uitkomstmaat (gemiddeld effect).

Bij formele handelingen hangt na zes tot negen maanden de combinatie van hogere scores van cliënten bij *Richting en Kader* met hogere scores op *Stroefheid* door de reclasseringswerker het sterkste samen met deze uitkomstmaat. Deze combinatie verklaart 32% van de variantie bij deze uitkomstmaat (groot effect).

Bij voortijdig negatieve uitval hangt na zes tot negen maanden *Stroefheid*, gerapporteerd door zowel cliënten als reclasseringswerkers, het sterkste samen met deze uitkomstmaat. *Stroefheid* aan beide zijden verklaart 29% van de variantie bij voortijdig negatieve uitval (groot effect). Het aantal uitvallers na meting 2 is echter te klein, waardoor de bevinding niet zonder meer is te generaliseren naar de gehele beoogde populatie. Ook geldt hier de relativisering dat de factor *Stroefheid* aan de zijde van cliënten niet voldoende consistent is.

Bij een nieuwe vroeghulpmelding hangt na zes tot negen maanden *Stroefheid*, gerapporteerd door cliënten, het sterkste samen met deze uitkomstmaat. Dit met de aantekening dat de onderliggende schaal van *Stroefheid* bij cliënten niet voldoende consistent is.

10.3.3 Samenhang vanuit beide metingen in een gecombineerd perspectief

Tabel 10.9 toont de bevindingen in een integraal model, waarin beide metingen en beide perspectieven zijn gecombineerd.

Tabel 10.9 Samenhang van combinaties van alliantiekenmerken met uitkomstmaten vanuit beide perspectieven. Integraal model: cliënten & werkers meting 1 + 2 (logistische regressie, forward selection)³⁶

		Uitkomstmaten			
		Te laat/ niet komen opdagen ¹	Formele handelin- gen ²	Uitval ³	Vroeghulp ⁴
		Cl 2+ Rw 2	Cl 2+ Rw 2	Cl 2+ Rw 2	Cl 2+ Rw 2
		Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)	Exp(B) (S.E.)
		n = 152	n = 152	n = 141	n = 153
Cliënten, meting 1	Vertrouwen	-	-	-	-
	Richting en kader	-	-	-	-
	Binding	0.40 (0.27)**	-	-	-
	Stroefheid	-	-	-	-
Reclasserings- werkers, meting 1	Vertrouwen	-	-	-	0.66 (0.21)*
	Richting en kader	-	-	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	-	-	-	-
Cliënten, meting 2	Vertrouwen	-	-	-	-
	Richting en kader	2.16 (0.27)**	2.40 (0.29)**	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	-	-	-	1.44 (0.17)*
Reclasserings- werkers, meting 2	Vertrouwen	-	-	-	-
	Richting en kader	-	-	-	-
	Binding	-	-	-	-
	Stroefheid	2.20 (0.20)** (R ² = .28)	2.93 (0.23)** (R ² = .32)	3.17 (0.38)** (R ² = .24)	- (R ² = .10)

- 1: 0 = niet te laat of niet gekomen (max. 1 keer) en 1 = wel te laat of niet gekomen (min. 2 keer)
- 2: 0 = geen formele handelingen en 1 = wel formele handelingen. Onder formele handelingen wordt overleg met justitie, officiële aanwijzing of officiële waarschuwing verstaan.
- 3: 0 = geen negatieve voortijdige beëindiging van het reclasseringstoezicht en 1 = wel negatieve voortijdige beëindiging van het reclasseringstoezicht.
- 4: 0 = geen vroeghulpmelding en 1 = wel vroeghulpmelding.

⁺ $p < .10$, ^{*} $p < .05$, ^{**} $p < .01$

³⁶ zie noot 35.

Bij samenvoeging van beide metingen en beide perspectieven blijkt dat de combinatie van *Binding* bij cliënten, *Richting en Kader* bij cliënten en *Stroefheid* bij reclasseringswerkers de sterkste samenhang te vertonen met de uitkomstmaat meermalen te laat of niet opdagen. Hierbij geldt dat meer *Richting en Kader* in combinatie met *Stroefheid* vanuit reclasseringswerkers de kans hierop vergroot, terwijl de combinatie met *Binding* deze kans met factor 0.40 doet afnemen. Deze combinatie verklaart 28% van de variantie bij deze uitkomstmaat (groot effect).

De combinatie van *Richting en Kader* gerapporteerd door cliënten en *Stroefheid* vanuit de reclasseringswerker blijkt het sterkste samen te hangen met formele handelingen. Deze combinatie verklaart 32% van de variantie bij deze uitkomstmaat (groot effect).

Meer *Stroefheid*, gerapporteerd door de reclasseringswerker blijkt, bij samenvoeging van beide perspectieven en beide metingen, het sterkste samen te hangen met voortijdig negatieve uitval. Dit verklaart 24% van de variantie (gemiddeld effect). Hierbij geldt de aantekening dat deze analyse zowel de uitval na meting 1 als de geringe ($n = 8$) uitval na meting 2 includeert, waardoor het niet goed is te bepalen of deze bevinding is te generaliseren naar de gehele beoogde populatie.

De combinatie van *Vertrouwen* van reclasseringswerkers en *Stroefheid* vanuit cliënten blijkt het sterkste samen te hangen met een nieuwe vroeghulpmelding. De combinatie verklaart 10% van de variantie bij deze uitkomstmaat (klein effect). Hierbij geldt dat meer *Stroefheid* vanuit cliënten de kans doet toenemen en meer *Vertrouwen* van de reclasseringswerker het effect de kans hierop met factor 0.66 doet afnemen. Bij deze bevinding geldt de aantekening dat de onderliggende schaal *Stroefheid* bij cliënten een lage interne consistentie kent.

10.3.4 Conclusie over de samenhang van combinaties van alliantiekenmerken met uitkomstmaten vanuit een gecombineerd perspectief.

Bij analyse van de relatieve kracht van alle kenmerken ten opzichte van elkaar aan de hand van logistische regressieanalyses blijken alle kenmerken een bepaalde samenhang met de uitkomstmaten te vertonen. De relatieve kracht van de samenhang van deze kenmerken verschilt per uitkomstmaat, per perspectief en per fase.

Conclusie per uitkomstmaat

Haperingen in het toezicht: te laat / niet komen opdagen

Bij deze uitkomstmaat blijkt over de metingen heen een relatief sterke samenhang met de combinatie van *Vertrouwen*, *Binding* en *Richting en Kader* aan cliëntzijde. Dit is conform de kenmerken die aan cliëntzijde differentiëren op de uitkomstmaten (hoofdstuk 8). Vanuit werkerzijde blijkt de kracht van het kenmerk *Stroefheid* zodanig sterk, dat de kenmerken *Vertrouwen*, *Richting en Kader* en *Binding*, die bij vanuit werkerzijde eveneens differentiëren op de uitkomstmaten (hoofdstuk 9), bij de logistische regressie geen significantie meer bereiken. De bevindingen over het differentiërende belang van deze drie kenmerken aan beide zijden blijven hiermee wel overeind (hoofdstuk 8 en 9), maar de kracht van de samenhang van het kenmerk *Stroefheid* zoals ervaren door reclasseringswerkers, voor haperingen in het toezicht, is sterker.

Haperingen in het toezicht: formele handelingen

Met deze uitkomstmaat blijken vanuit cliëntzijde hoge scores op *Richting en Kader* over de metingen heen het sterkste samen te hangen, maar steeds in combinatie met meer *Stroefheid* gerapporteerd door de reclasseringswerker. Dit ondersteunt de bevindingen bij differentiatie van kenmerken volgens cliënten op basis van deze uitkomstmaat (hoofdstuk 8), waaruit eveneens bleek dat meer *Richting en Kader* in combinatie met meer *Stroefheid* samen gaan met meer formele handelingen. Vanuit werkerzijde ging, op basis van differentiatie, (hoofdstuk 9) na zes tot negen maanden ook meer *Vertrouwen* en meer *Binding* samen met meer formele handelingen. Deze bevinding blijft staan, maar verhoudingsgewijs blijkt de combinatie van *Richting en Kader* en *Stroefheid* ook aan de kant van reclasseringswerkers een sterkere samenhang te vertonen. De consequente combinatie van *Richting en Kader* vanuit cliënten met *Stroefheid* vanuit de reclasseringswerker (ook bij te laat / niet opdagen) kan het theoretisch niet veronderstelde verband tussen met *Richting en Kader* en formele handelingen mogelijk deels verklaren.

Uitval

Deze uitkomstmaat blijkt de sterkste samenhang te vertonen met *Stroefheid*, gerapporteerd door de reclasseringswerker. De differentiatie van kenmerken op basis van deze uitkomstmaat (hoofdstuk 8 en 9) lieten aan de zijde van de reclasseringswerkers een sterk gevarieerd patroon van op elkaar inwerkende kenmerken zien. Hierbij zijn zowel *Vertrouwen* en *Binding* als *Richting en Kader* betrokken. Dat patroon van differentiaties blijft relevant, maar bij een toets op de verhoudingsgewijze kracht van de samenhang blijkt *Stroefheid* zodanig sterk dat de samenhang van de andere kenmerken met deze uitkomstmaat geen significantie bereiken.

Nieuwe vroeghulpmelding

Bij deze uitkomstmaat blijkt *Stroefheid*, gerapporteerd door de reclasseringswerker, in combinatie met *Stroefheid* volgens de cliënt sterk samen te hangen met een nieuwe vroeghulpmelding, terwijl *Vertrouwen* vanuit de reclasseringswerker een enigszins temperende werking heeft op dit effect. Dit wijkt slechts weinig af van de kenmerken die differentiëren bij deze uitkomstmaat (hoofdstuk 8 en 9), waar ook deze twee kenmerken een rol spelen. In hoofdstuk 8 bleek ook minder *Vertrouwen* vanuit cliënten een rol te spelen. De relatieve samenhang hiervan blijkt echter te klein om overeind te blijven naast de hier gevonden sterkste factor *Stroefheid*.

Conclusie over het de relatieve kracht van de kenmerken

Globaal gesproken verkleinen de kenmerken *Binding* en / of *Vertrouwen* de kans op haperingen in het toezicht of uitval, terwijl het kenmerk *Stroefheid* de kans daarop juist relatief sterk vergroot. *Stroefheid* blijkt vooral vanuit het perspectief van de reclasseringswerker sterk samen te hangen met de negatieve varianten van de uitkomstmaten. Hogere scores op het kenmerk *Richting en Kader* laten een positief verband zien met formele handelingen. Waar hogere scores bij *Richting en Kader* de kans op haperingen of uitval vergroten gaan zij altijd samen met hogere scores bij *Stroefheid* van reclasseringswerkers. Waar *Richting en Kader* daarnaast samengaat met hogere scores op *Vertrouwen* van cliënten wordt de kans op haperingen getemperd. De factor *Richting en Kader* aan cliëntzijde komt als sterker naar voren dan aan werkerzijde. Aan de zijde van cliënten staat dit kenmerk meer voor helderheid over doelen en correctief gedrag en minder voor gezamenlijkheid dan bij reclasseringswerkers (zie hoofdstuk 7).

Conclusie over het relatieve belang van de perspectieven

In hoofdstuk 8 en 9 bleek het patroon van kenmerken die vanuit cliëntzijde differentiëren op basis van de uitkomstmaten minder omvattend (en met kleinere effectgroottes) dan het patroon van kenmerken aan de zijde van de reclasseringswerkers. Bij deze toets op relatieve kracht van de samenhang blijken beide perspectieven een even omvattende en nagenoeg even sterke samenhang te vertonen. Ook de kracht van de samenhang met uitkomstmaten is vanuit cliënten dus sterk. *Stroefheid* vanuit reclasseringswerkers is echter het sterkste, ook vergeleken met de kenmerken die vanuit cliëntzijde met de uitkomstmaten samenhangen.

Conclusie over de fasen van het toezicht

Zowel in de startfase als na zes tot negen maanden spelen de kenmerken *Vertrouwen*, *Richting en Kader* en *Stroefheid* een rol. In het integrale model,

waarin beide metingen zijn samengevoegd, komt ook *Binding* terug (cliënten meting 1 voor te laat / niet opdagen). Na zes tot negen maanden is de samenhang met de uitkomstmaten iets sterker dan bij de startmeting.

11 Algemene conclusies

11.1 INLEIDING

Dit hoofdstuk bevat algemene conclusies naar aanleiding van de bevindingen van het onderzoek.

Het onderzoek kende de volgende hoofdvraag:

Wat zijn specifieke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader die samenhangen met het verloop en de resultaten van het toezicht?

Het onderzoek is opgezet aan de hand van de volgende deelvragen:

- Welke kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het toezichtstraject blijken op grond van het empirische onderzoek samen te hangen met kenmerken van de werkalliantie in het reclasseringstoezicht?
- Welke kenmerken van de werkalliantie blijken op grond van het empirische onderzoek samen te hangen met het verloop en de afronding van het reclasseringstoezicht?
- Is er sprake van samenhang tussen specifieke combinaties van kenmerken van de werkalliantie en het verloop en de afronding van het toezicht?

Deze onderzoeksvragen veronderstellen een aanvankelijk beeld over mogelijke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader die gemeten kunnen worden. Dit beeld is eerst bepaald op grond van literatuurstudie, die uitmondde in een theoretisch model over ten 1^e kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader (hoofdstuk 3) en over ten 2^e de werkalliantie als werkzame factor in relatie tot andere werkzame factoren (hoofdstuk 4) in het reclasseringstoezicht, zoals kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en de justitiële context. Dit theoretische model was leidend bij de samenstelling van het meetinstrument en bij het onderzoeksontwerp (hoofdstuk 5 en 6). In het model wordt de werkalliantie verondersteld samen te hangen met de aard van de cliëntmotivatie en met enkele uitkomstmaten. Aanname bij het onderzoek en bij de interpretaties van de bevindingen is dat de kenmerken binnen (en buiten) het model ook rechtstreeks en in onderlinge interactie met elkaar en met de werkalliantie van invloed zijn op de uitkomstmaten. Deze onderling op elkaar inwerkende invloedslijnen zijn niet in beeld gebracht, omdat de werkalliantie centraal staat in het onderzoek en de analyses niet voorzien in een integrale analyse van de op elkaar inwerkende invloeden van alle factoren uit het model. In het onderzoek is

eerst de samenhang bepaald van enkele gemeten kenmerken uit het model met de werkalliantie, waarna verbanden tussen kenmerken van de werkalliantie en de uitkomstmaten zijn geanalyseerd. Alleen deze onderzochte verbanden zijn in het model geplaatst. Mogelijke interacties zijn besproken bij de conclusies over de bevindingen bij cliënten (hoofdstuk 8) en reclasseringswerkers (hoofdstuk 9).

Hieronder worden de conclusies per deelvraag globaal samengevat. Hierbij worden tevens inhoudelijke interpretaties gegeven, waar mogelijk verwijzend naar andere onderzoekspublicaties over de werkalliantie in gedwongen kader. De mogelijkheden hiervoor zijn beperkt, gezien het kleine aantal studies van voldoende omvang dat meerdere metingen uitvoerde vanuit twee perspectieven: dat van de cliënt en van de reclasseringswerker. Over bevindingen aan de zijde van professionals is in het gedwongen kader nog nauwelijks gepubliceerd, evenmin als over verschillen tussen deze perspectieven en de relatieve kracht van deze beide perspectieven voor de samenhang met uitkomstmaten. Na de conclusies per deelvraag volgt een bespreking van de conclusies in relatie tot aanleidingen tot dit onderzoek, waarna de hoofdvraag in de vorm van een voorstel voor een definitie van de werkalliantie in gedwongen kader wordt beantwoord. Tot slot wordt ingegaan op sterke en zwakke kanten van het onderzoek.

Hieronder eerst twee conclusies die vooraf gaan aan de beantwoording van de deelvragen. Ten eerste in §11.2 conclusies over de factorstructuur van het meetinstrument voor de werkalliantie in gedwongen kader, en daarmee over mogelijk relevante kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader die het uitgangspunt vormden voor het onderzoek (hoofdstuk 7). En ten tweede in §11.3 conclusies over de waardering door cliënten en reclasseringswerkers van de werkalliantie.

11.2 CONCLUSIE OVER MOGELIJK RELEVANTE KENMERKEN

Voorafgaand aan het onderzoek is een meetinstrumentarium samengesteld dat de in het theoretisch model geplaatste kenmerken beoogt te meten. Dit instrumentarium bestaat uit twee internationaal gebruikte meetinstrumenten (in die studies betrouwbaar en valide gebleken, maar voor contexten die afwijken van het reclasseringstoezicht en deels buiten Nederland), waaraan contextspecifieke items voor de Nederlandse reclassering zijn toegevoegd (hoofdstuk 5). Na enkele pilots met dit instrumentarium zijn twee metingen (startfase en zes-negen maanden later) verricht onder 267 dyades (bij de start) van reclasseringscliënten en reclasseringswerkers, waarbij tevens een aantal andere kenmerken van het theoretische model zijn meegenomen (hoofdstuk 6). Vervolgens zijn die items geselecteerd waarvan een signifi-

cant verband kon worden vastgesteld met de uitkomstmaten en / of met een maat die verondersteld werd daarmee samen te gaan (hoofdstuk 7 en Bijlage 1). De selectie vond plaats op grond van criteria die in samenhang met elkaar de kans op type 1 fout (ten onrechte vinden van statistische verbanden die er in werkelijkheid niet zijn) konden verkleinen. Na selectie van items zijn exploratieve – en confirmatieve factoranalyses uitgevoerd, leidend tot vier factoren die voldoende passend zijn voor cliënten en reclasseringswerkers en voor beide metingen, met dien verstande dat de consistentie van een schaal aan cliëntzijde onder de maat blijft. Daarna zijn correlaties tussen factoren vastgesteld en samenhangen met de onderliggende internationaal gebruikte lijsten bepaald. Op grond van deze procedure zijn vier factoren vastgesteld, die kunnen staan voor potentiële kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader. Deze factoren vormden het uitgangspunt bij de analyses over samenhang met achtergrondkenmerken en uitkomstmaten. Het aldus samengestelde meetinstrument kreeg de naam ‘monitor werkalliantie in gedwongen kader (WA-GK)’ mee.

De procedure heeft geleid tot empirische ondersteuning van de theoretisch veronderstelde kenmerken, maar op iets andere wijze (hoofdstuk 7). De volgende factoren kwamen naar voren:

- *Vertrouwen*. Vanuit cliënten: de mate waarin de cliënt zich vrijelijk kan uiten in het contact, vertrouwen heeft in de inzet van de reclasseringswerker en ervaart dat de werker hem/haar vertrouwt. En vanuit reclasseringswerkers diens inschatting van de mate waarin dit zo is.
- *Richting en Kader*. Vanuit cliënten: de mate waarin er bij hen duidelijkheid is over de doelen en taken van het toezicht (richting) en over het kader en voorwaarden waarin dat plaatsvindt (kader). En vanuit reclasseringswerkers: Diens inschatting van de mate waarin dit zo is. En de mate waarin cliënt en reclasseringswerker denken dat zij het eens zijn. Bij dit kenmerk geldt dat er bij de onderliggende schaal aan cliëntzijde (gezien de factorladingen) meer nadruk ligt bij helderheid van doelen en kader (inclusief correctief gedrag van de reclasseringswerker), vooral na zes tot negen maanden, terwijl er bij reclasseringswerkers meer nadruk ligt bij gezamenlijkheid (het onderling eens zijn).
- *Binding*. Vanuit cliënten: de mate waarin de cliënt binding ervaart aan het traject met de reclasseringswerker en waarin hij/zij zich als persoon gerespecteerd en ondersteund voelt. Vanuit de reclasseringswerker gaat het om de mate waarin hij/zij zelf vindt dat hij/zij goed luistert en ondersteunend en enthousiasmerend is in het contact. En de mate waarin cliënt en reclasseringswerker beide denken dat zij het met elkaar eens zijn.
- *Stroefheid*. Vanuit cliënten: een negatieve beleving van de onderlinge interactie, leidend tot gevoelens van *reactance*. Vanuit reclasseringswerkers: diens inschatting van de mate waarin de cliënt dit ervaart. De schaal

- Stroefheid* haalt aan cliëntzijde de drempelwaarde voor consistentie niet, aan de zijde van reclasseringswerkers wel.
- *Contra-reactance* van de reclasseringwerker: signalen die kunnen duiden op energie- of regieverlies, als emotionele respons op de interactie met de betrokken cliënt. Deze signalen vormen geen onderdeel van het tweezijdige model van de werkalliantie, ze gelden alleen voor reclasseringswerkers en vormen geen schaal. *Contra-reactance* is gemeten met drie afzonderlijke items en ook als zodanig geanalyseerd.

Voor conclusies over de gevonden factoren in relatie tot de onderliggende lijsten en het theoretische model wordt verwezen naar hoofdstuk 7.

Bij het selectieproces van items is gebleken dat meer items vanuit reclasseringswerkers differentiëren op de uitkomstmaten dan vanuit cliënten. Dit kan het gevolg zijn van de gehanteerde uitkomstmaten, die meer vanuit het perspectief van formele reclasseringsdoelen zijn geformuleerd dan vanuit het perspectief van persoonlijke veranderdoelen van cliënten. Deze cliëntdoelen zijn blijkens de literatuur meer gerelateerd aan cliëntscores op de werkalliantie (Horvath, 2011; Zilcha-Mano, 2017). Dit wijst er ook op dat een goede samenwerking vanuit beider perspectief er iets anders uit ziet en dat cliënten en reclasseringswerkers hun beleving daarvan afmeten aan verschillende criteria. Mogelijk is het verschil tussen beide perspectieven in het gedwongen kader nog wat relevanter dan in het vrijwillige kader, omdat in het gedwongen kader een hoge mate van gezamenlijkheid niet een vanzelfsprekend uitgangspunt is.

Een verschil in perspectief blijkt ook uit het feit dat de factor *Richting en Kader* voor cliënten een net iets andere invulling heeft dan voor reclasseringswerkers. Bij de tweede meting (na zes tot negen maanden) ligt hier vanuit cliënten een grotere nadruk op duidelijk en corrigerend optreden van de werker en zijn de items over gezamenlijkheid in de richting van *Binding* verschoven. Terwijl het accent bij reclasseringwerkers bij beide metingen sterker ligt bij gezamenlijkheid. Deze verschuiving vanuit het perspectief van cliënten kan samenhangen met het verloop van het traject. Wanneer communicatie over doelen en kaders later in het traject meer los komt te staan van de mate van gezamenlijkheid komt het accent in de alliantie mogelijk meer te liggen bij eenzijdig controlerend of correctief handelen. In lijn daarmee maken cliënten bij de tweede meting een duidelijker onderscheid tussen enerzijds de zakelijke, doel- en kadergerichte aspecten van de werkalliantie en anderzijds de onderlinge binding. Dit is in overeenstemming met Polaschek & Ross (2010), die eveneens vonden dat cliënten dit onderscheid maken.

Dat cliënten en reclasseringswerkers hun waardering van de werkalliantie mogelijk afmeten aan verschillende kenmerken blijkt ook uit de samenhang tussen de alliantiemonitor en algemene satisfactie. Bij cliënten hangt

algemene satisfactie vooral samen met *Vertrouwen* en *Binding* en bij reclasseringswerkers daarnaast ook met *Richting en Kader* en negatief met *Stroefheid*. Mogelijk associëren cliënten hun waardering voor de werkalliantie vooral met aspecten in de alliantie die verwijzen naar bejegening. Terwijl reclasseringswerkers hun waardering voor de werkalliantie ook associëren met het doelgerichte werken, dan wel de ondermijning daarvan.

Na het selectieproces omvat *Stroefheid* niet de verwachte items over strak/punitief handelen (ontleend aan een van de onderliggende instrumenten, de Dual Role Relationships Inventory – Revised (DRI-R, Skeem et al., 2007) en evenmin de *contra-reactance* van de reclasseringswerker. Stroefheid zoals hier gemeten verwijst alleen naar *reactance* van cliënten, zoals ervaren door cliënt en reclasseringswerker. Ook met deze invulling is de interne consistentie van de schaal *stroefheid* niet voldoende aan cliëntzijde. Dit onderstreept dat het niet gemakkelijk is om negatieve beleving van cliënten goed te meten, waarbij de afhankelijkheid van cliënten in het gedwongen kader een extra complicerende factor kan vormen. Juist bij een negatieve beleving kunnen cliënten sterker geneigd zijn tot sociaal wenselijke antwoorden, waardoor hun antwoordenpatroon minder samenhangend wordt. Een aanvullende verklaring (maar in dezelfde lijn) kan zijn dat de geselecteerde items die horen bij de factor *stroefheid* niet vanuit cliënten, maar vanuit reclasseringswerkers differentiëren op de uitkomstmaten. Dat indicaties voor *contra-reactance* van de reclasseringswerker bij hen niet clusteren met *reactance* maakt duidelijk dat het hier niet alleen gaat om hun reactie op relationeel verzet van hun cliënten, maar evenzeer om andere gevoelens van energie- of regieverlies in reactie op kenmerken van cliënten, henzelf of de context. Na de uitnodiging van Kennealy et al. (2012) en Skeem et al. (2014) om nieuwe items voor een negatieve schaal uit te proberen is ook in dit onderzoek nog geen volwaardige nieuwe negatieve factor gevonden. Wel is er een mogelijk volgende stap gezet. Ten eerste door van perspectief te veranderen: van gedrag van een van de actoren naar *stroefheid in* de interactie. Ten tweede door ook energie- en regieverlies van reclasseringswerkers *in* de interactie te meten. En ten derde doordat de interne consistentie van deze nieuwe factor over de Nederlandse data voor reclasseringswerkers op orde is en voor cliënten weliswaar onvoldoende (.5), maar hoger dan die van de negatieve DRI-R factor strak/punitief bij de Nederlandse reclasseringspopulatie van dit huidige onderzoek.

11.3 CONCLUSIE OVER WAARDERING VAN DE WERKALLIANTIE DOOR CLIËNTEN EN RECLASSERINGSWERKERS

Hoe rapporteren cliënten en reclasseringswerkers over de werkalliantie?

Cliënten

De gemiddelde scores van cliënten liggen bij beide metingen erg hoog op de schaal. Er is ook een beperkte groep die al bij de start heel laag scoort en een groep die al bij de start aanzienlijke stroefheid rapporteert. Vooral bij *Vertrouwen* liggen de gerapporteerde waarderingen gemiddeld hoog en gemiddeld wordt laag op *Stroefheid* gescoord. Over de tijd gezien zijn de verschillen klein, er is sprake van een lichte stijging, behalve bij *Binding*, waar sprake is van een lichte daling.

Hoge gemiddelden bij cliëntscores zijn in overeenstemming met andere publicaties over de werkalliantie in gedwongen kader, althans voor zover daarover is gerapporteerd. Waar dit gebeurt spreekt men vaak alleen van 'hoge scores' (Florsheim, Shotorbani, Guest-Warnick & Barrat, 2000) zonder waardes te noemen. Waar wel scores zijn genoemd schommelen die rond een totaalscore van 6.00 op een 7-puntsschaal (Tatman & Love, 2010; Ross, Polaschek & Wilson, 2011; Hart & Collins, 2014; DeSorcy, Olver & Wormith, 2016, allen gemeten met de Working Alliance-Inventory (WAI); Manchak, Skeem & Rook, 2014, gemeten op basis van de interpersoonlijke circumplex INTREX (Benjamin, 2005).

Voor zover de cliëntscores geflatteerd zijn kunnen verklaringen ten eerste worden gezocht in het selectie-effect van de steekproef, waardoor veel cliënten met een hoger risico, zwaardere problematiek en een intensief toezicht al zijn uitgevallen (zie hoofdstuk 6). Voor zover dit zo is gaat het hier om een werkelijke beleving van een bepaalde selectie van reclasseringscliënten. Een tweede verklaringsoptie voor de hoge scores ligt in sociaal wenselijk, calculerend of maskerend gedrag van bepaalde groepen cliënten, zoals ook verondersteld door Walton, Jeglic & Blasko (2016) en bij gebrek aan vertrouwen in de onafhankelijkheid van het onderzoek, wat bij onderzoek onder delinquenten burgers in een afhankelijke positie een bekend verschijnsel is (Bijleveld, 2009). Voor zover dit zo is geven de cliëntscores een vertekend beeld van hun werkelijke beleving. Colijn et al. (2016) wezen er op dat cliënten die angstig gehecht zijn vaker extreem scoren op de werkalliantie. Mogelijk geldt dit ook voor een deel van de groep cliënten die extreem hoog scoort. Ook kan een rol spelen dat niet alle reclasseringscliënten gewend en in staat zijn op de gevraagde manier concreet te reflecteren op hun verhouding met professionals. De verhoudingsgewijs nog hogere scores bij *Vertrouwen* en het lage gemiddelde bij *Stroefheid* vallen op. Mogelijk nodigen deze items nog meer dan de items over *Binding* en *Richting en Kader* uit tot sociaal wenselijke respons. De monitor is merendeels opgebouwd uit internationaal gebruikte lijsten, waarvan een lijst veelvuldig valide en betrouwbaar is gebleken. Niettemin is,

in lijn met internationale onderzoeksvragen hierover, de vraag relevant of het meetinstrument de complexiteit van alle aspecten van de werkalliantie aan cliëntzijde goed genoeg benadert.

Voor zover de scores een werkelijke beleving van de werkalliantie weerspiegelen kan het zijn, zoals Hart en Collins (2014) veronderstellen in reflectie op de ook door hen gevonden hoge scores, dat reclasseringswerkers tegenwoordig meer aandacht besteden aan de ontwikkeling van een goede werkalliantie dan 35 jaar eerder onder meer door Andrews en Kiessling (1980) is gerapporteerd. DeSorcy et al. (2016) verwijzen in de reflectie op hun hoge scores naar een vergelijkbare waardering door seksuele delinquenten van hun tevredenheid over de behandeling en het contact met de behandelaar (Levenson, MacGowan, Morin & Cotter, 2009 in DeSorcy et al., 2016). Zilcha-Mano (2017) vond dat cliënten van reclasseringswerkers die getraind zijn in motiveringsstrategieën de werkalliantie hoger waarderen, wat geldt voor het merendeel der Nederlandse reclasseringswerkers. Daarnaast is het mogelijk dat cliënten een eventuele negatieve houding en verzet tegen ‘het systeem’ van reclasseringstoezicht onderscheiden van hun waardering van het contact met hun individuele reclasseringswerker. Een vergelijkbare hypothese is opgeworpen door Polaschek en Ross (2010), mede op grond van hun bevinding dat cliënten een duidelijk onderscheid maken tussen de doel- en taakgerichte aspecten van de alliantie en binding, waarop zij gemiddeld wat hoger scoren dan op doel- en taak. Dat is ook in ons onderzoek het geval. In de bevindingen omtrent samenhang of verschil met aspecten van andere werkzame factoren (§8.1 tot en met 8.8) is een theoretisch consistent patroon te zien. Dat zou mogelijk kunnen betekenen dat de scores een patroon in werkelijke beleving weerspiegelen, maar op een hoger niveau van tevredenheid dan hun werkelijke beleving. Al met al lijkt het raadzaam om bij verder onderzoek naar de werkalliantie, vooral in het gedwongen kader, detectie-items voor sociale wenselijkheid te gebruiken.

Reclasseringswerkers

De scores van de reclasseringswerkers liggen dichterbij het schaalgemiddelde dan die van cliënten.

Bij *Binding* en bij *Richting en Kader* scoren ze hoger dan bij de andere kenmerken. De scores bij *Vertrouwen* zijn juist lager. De groep reclasseringswerkers rapporteert gemiddeld een behoorlijke mate van *Stroefheid*. En gezien de grote spreiding bij de *Contra-reactance* items is er al vanaf de start een groep die dit in sterke mate ervaart. Over de tijd gezien stijgt de gemiddelde score licht bij de eerste drie kenmerken en daalt de gemiddelde score licht bij *Stroefheid*. Een bepaalde groep reclasseringswerkers rapporteert een aanzienlijke afname van *Vertrouwen* en toename van *Stroefheid*. Daartegenover staat een groep reclasseringswerkers die een grote stijging laat zien op alle kenmerken. De werkalliantie volgens reclasseringswerkers vertoont gemiddeld meer ontwikkelingsdynamiek in de tijd dan bij cliënten.

Aan de zijde van reclasseringswerkers valt het verhoudingsgewijs lagere gemiddelde bij *Vertrouwen* op. Dit kan te maken hebben met een afstandelijke benadering van het kenmerk vertrouwen in het reclasseringstoezicht (zie hoofdstuk 5) en weerspiegelt mogelijk een realistische inschatting van de mate waarin cliënten hen vertrouwen. Behalve met deze inhoud kan het lagere gemiddelde bij *Vertrouwen* ook voortkomen uit het perspectief van de items die dit kenmerk bevragen, die gaan over hun inschatting van het vertrouwen van de cliënt (voorbeeld: 'Mijn cliënt voelt zich vrij om de dingen die hij/zij moeilijk vindt met me te bespreken'). Bij *Richting en Kader* en bij *Binding* zijn meer items geformuleerd vanuit het perspectief van de eigen inzet (voorbeeld: 'Ik leg mijn cliënt duidelijk uit wat ik van hem / haar verwacht'). Mogelijk scoren reclasseringswerkers voorzichtiger bij cyclische items over de inschatting van de beleving van de cliënt dan bij items die rechtstreeks vragen naar eigen beleving van hun inzet.

Het gegeven dat de werkalliantie bij reclasseringswerkers over de tijd meer fluctueert dan bij cliënten kan het gevolg zijn van een vertekening van de cliëntscores door sociaal wenselijke respons van een deel van de cliënten. Ook de antwoorden van reclasseringswerkers kunnen overigens onderhevig aan sociale wenselijkheid. Zij willen betekenisvol zijn en hun werk goed doen. Dit kan de scores hebben beïnvloed. Ook kunnen hun antwoorden zijn beïnvloed door professionele intenties en door kennis van wat volgens de gangbare methodiek het betere antwoord zal zijn. De samenstelling van de onderzoeksgroep reclasseringswerkers wijkt nauwelijks af van de totale onderzoekspopulatie (zie hoofdstuk 6), waardoor er geen selectie van bepaalde groepen reclasseringswerkers wordt verondersteld.

Verschillen tussen beide

Over de hele linie, zowel bij absolute verschillen (omvang van het verschil) als bij relatieve verschillen (richting van het verschil) en op basis van mediaan en spreiding, zijn de verschillen het grootste bij de kenmerken *Vertrouwen* en *Stroefheid*. De verschillen zijn het kleinst bij *Binding*.

Dit grotere verschil bij *Vertrouwen* en *Stroefheid* valt op. Op grond van de relatieve verschillen is te zien dat de groep dyades waarbij de reclasseringswerker negatiever scoort dan de cliënt aanzienlijk groter is dan de groep reclasseringswerkers die positiever scoort dan de cliënt. Grote verschillen wijzen daarom bij deze kenmerken vermoedelijk relatief vaak naar een negatievere beleving van de reclasseringswerker. Ook bij *Binding* en bij *Richting en Kader* is het aantal lager scorende reclasseringswerkers groter, maar de groepen zijn hier wat evenwichtiger verdeeld. Vergelijkingsmogelijkheden over verschillen in het gedwongen kader zijn niet gevonden. Wel voor het vrijwillige kader, waar Zilcha-Mano et al. (2017) vonden dat de verschillen tussen therapeut en behandelaar kleiner zijn bij *alliance-focussed* therapie en groter bij cognitief-gedragmatige behandeling. Training van therapeuten in

afstemmen op de beleving van cliënten leek blijkens dit onderzoek effect te hebben op de omvang van verschillen tussen cliënten en therapeuten.

11.4 CONCLUSIE OVER DE WERKALLIANTIE EN KENMERKEN VAN CLIËNT, RECLASSERINGSWERKER EN JUSTITIETRAJECT

Hoe hangt de werkalliantie samen met kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het justitietraject?

Cliënten

Demografische cliëntkenmerken

De werkalliantie vanuit cliëntperspectief fluctueert enigszins met leeftijd, werk- en leefsituatie:

Cliënten die jonger zijn rapporteren gemiddeld iets negatiever over de werkalliantie en over de tijd gezien is er bij de groep cliënten tussen 21 en 30 jaar sprake van een daling (gemiddeld effect) bij *Binding*. De groep cliënten zonder betaald werk rapporteert zowel bij de start als na zes tot negen maanden gemiddeld iets negatiever over de werkalliantie dan cliënten met betaald werk. En cliënten die zelfstandig wonen en met partner / kinderen rapporteren iets positiever over de werkalliantie dan cliënten die alleen of in een woonvorm leven.

De fluctuatie met leeftijd is in lijn met de veronderstelling dat jongvolwassen reclasseringscliënten (leeftijdconform) meer verzet tegen het opgelegde karakter van het toezicht tonen dan oudere cliënten en dat de werkalliantie met hen een andere investering vraagt (Vogelvang, Rutten, de Jong en Van den Braak, 2012). Dat het effect niettemin klein is kan te maken hebben met geflatteerde cliëntscores, interacties met andere demografische kenmerken waarvan een temperend effect uitgaat, zoals thuis wonen met ouders, en met succesvolle specifieke investeringen van reclasseringswerkers in deze groep cliënten.

Leven met partner en / of kinderen en hebben van betaald werk zijn varianten van goede sociale bindingen. Een positief verband tussen de werkalliantie en sociale bindingen is verondersteld door Orsi, Lafortune en Brochu (2010) en gevonden door Skeem et al. (2009) en Vidal et al. (2015). Betaald werk zegt tevens iets over de maatschappelijke positie, waarvan invloed is verondersteld in het theoretisch model. Dat de effecten klein zijn kan, behalve met de vele variabelen die van invloed zijn en sociaal wenselijke respons, ook een gevolg zijn van succesvolle extra investeringen van reclasseringswerkers in cliënten die werkloos zijn, in een woonvorm of nog bij hun ouders leven, of dak- of thuisloos zijn.

Bij vergelijking met andere bevindingen in het gedwongen kader is verder te zien dat DeLude et al. (2012), DeSorcy et al. (2016) en Skeem et al. (2007), op basis van een meting, geen verband vonden tussen de werkalliantie en de-

mografische cliëntkenmerken. DeSorcy et al. (2016) vonden alleen een zwakke positieve samenhang met leeftijd.

Kenmerken van het justitietraject

De werkalliantie vanuit cliëntperspectief hangt samen met risicoprofiel, eerdere detentie en eerder toezicht. De groep cliënten met een laag risicoprofiel rapporteert gemiddeld genomen positiever over de werkalliantie (bij *Vertrouwen* en *Stroefheid*) dan cliënten met een hoog of hoog-gemiddeld risicoprofiel. De groep cliënten die eerder gedetineerd was rapporteert zowel bij de start als na zes tot negen maanden iets negatiever (bij *Richting en Kader*), evenals de groep cliënten die eerder onder toezicht van de reclassering stond. Tot slot is er een indicatie voor een mogelijk verband tussen daling van *Binding* over de tijd bij een wisseling van toezichthouder tijdens het huidige toezicht (klein en marginaal significant effect).

De kleine fluctuatie met risicoprofiel kan zowel te maken hebben met de ernst en / of persistentie van het delictgedrag, als met de intensievere toezichtvariant met meer controle-elementen, die veelal geldt voor cliënten met een hoog risicoprofiel. Dit vergroot de kans op *reactance* gericht op de reclasseringswerker (in plaats van 'op het systeem'), waardoor de ontwikkeling van *Vertrouwen* moeilijker wordt. Dat de effecten klein zijn kan te maken hebben met interactie met andere kenmerken van die situatie die het effect temperen, waaronder extra investeringen van de reclasseringswerker en een intensievere contactfrequentie bij hoogrisico cliënten.

Het kleine verschil bij zowel eerdere detentie als bij eerder toezicht bij *Richting en Kader* is het signaleren waard: deze factor staat bij cliënten meting 2 vooral voor meer voor duidelijkheid over doelen en kader en correctief gedrag van de reclasseringswerker en minder voor gezamenlijkheid daarvan (zie hoofdstuk 7). Mogelijk benadrukken reclasseringswerkers bij deze groepen cliënten vanaf de start meer richting en kader en /of weten deze cliënten beter wat hen te wachten staat op dat gebied. Ook kan een versterkende interactie worden verondersteld met risiconiveau en een mogelijk temperend effect van factoren als hogere contactfrequentie en extra investeringen in de werkalliantie door de reclasseringswerker.

Een zwakke negatieve samenhang van de werkalliantie met risiconiveau is in overeenstemming met Tatman en Love (2010). Andere studies naar de werkalliantie in gedwongen kader die justitiekekenmerken hebben gemeten vonden geen verband met risiconiveau (Hart & Collins, 2014; Polaschek & Ross, 2010; Skeem et al., 2007). Een zwakke samenhang van de werkalliantie met eerdere detentie is ook gevonden door Florsheim et al. (2000) (intramuraal, bij nieuwe detentie) en indirect (via de sanctiemodaliteit voorwaardelijke invrijheidstelling) door Wild (2011).

Subjectieve beleving van het justitietraject

Een positievere cliëntbeleving van de werkalliantie in het huidige toezicht gaat samen met een positievere beleving van eerder toezicht, de adviseur, de vorige reclasseringswerker bij hetzelfde toezicht en de rechtszaak. Het verband geldt vooral voor de kenmerken *Vertrouwen* en *Binding* en in mindere mate ook voor *Richting* en *Kader*. De samenhang is merendeels zwak, maar met beleving van de eerdere reclasseringswerker is het matig (*Binding*).

Dat de beleving van de werkalliantie vooral samenhang vertoont met de beleving van eerdere bemoeienis van de reclassering zelf kan erop wijzen dat de waardering door reclasseringscliënten in de context staat van hun waardering van 'het systeem' van reclassering. Dat de effecten klein zijn kan er echter tegelijkertijd op wijzen dat zij hun waardering van de individuele werker onderscheiden van hun waardering van het systeem.

Ook DeLude et al. (2012) vonden een zwak verband met *beleving* van eerder reclasseringscontact.

Kenmerken van de cliëntproblematiek

Cliënten die door de reclasseringswerker zijn ingeschat als licht verstandelijk beperkt waarderen de werkalliantie niet anders dan andere cliënten, op een zeer zwak verband na met *Richting* en *Kader* bij zes tot negen maanden toezicht. Cliënten waarvan de reclasseringswerker inschat dat hun gewetensontwikkeling niet normaal is verlopen rapporteren niet anders over de werkalliantie dan cliënten waarvoor dat niet geldt. Cliënten die volgens hun reclasseringswerker verslaafd zijn aan middelen rapporteren iets negatiever over de werkalliantie.

Voor zover het zwakke verband bij de lvb groep verwijst naar een werkelijk verband kan het zijn dat reclasseringswerkers bij deze groep cliënten wat meer werk maken van uitleg over doelen, taken en kader, zodat het voor hen begrijpelijk is. Ook kan het zijn dat deze cliënten hun beperking willen maskeren, of bij ons onderzoek zijn overvraagd (Kaal & Tumpene, 2016).

Voor zover het verband bij de groep cliënten die verslaafd is aan middelen staat voor een werkelijke samenhang kan het wijzen op de extra beperking die verslaafde cliënten ervaren omdat zij in het kader van toezicht veelal ook (dienen te) werken aan beheersing van het verslavingsgedrag, wat bovendien een moeilijk proces is. Dit kan meer dan gemiddeld *reactance* en andere vormen van verzet genereren. Ook kan er sprake zijn van versterkende interactie met thuisloos zijn, in een woonvorm wonen en met recidiverisico. Skeem et al. (2009) en Walters (2016) hadden alleen verslaafde delinquenten als respondenten. Zij rapporteren niet over afwijking van hun bevindingen over de werkalliantie ten opzichte van andere groepen delinquenten.

Wat betreft kenmerken van psychopathie (of antisociale persoonlijkheidsstoornis) vonden ook Walton et al. (2016) en Skeem et al. (2002), op basis van een meetinstrument, geen verband met cliëntscores op de werkalliantie. Walton et al. (2016) onderstreepten echter dat hun bevindingen hierover nog

vele vragen open laten, omdat mensen met bepaalde persoonlijkheidsstoornissen de werkelijke aard van hun inzet kunnen maskeren. Bij interpretatie van de bevindingen van dit onderzoek geldt als aanname dat dit voor een bepaald deel van de onderzoeksgroep geldt. Bij deze bevinding geldt de beperking dat gewetensontwikkeling niet geobjectiveerd is gemeten op basis van een instrument, maar op basis van een vraag aan de reclasseringswerker.

Demografische kenmerken van de reclasseringswerker

De groep cliënten scoort gemiddeld iets positiever op de werkalliantie bij reclasseringswerkers met meer ervaringsjaren, die ouder zijn dan 30 en die vrouw zijn. De effecten zijn klein, maar mogelijk zijn er cliënten voor wie leeftijd, ervaringsjaren en gender van de reclasseringswerker er enigszins toe doen. Mogelijk is er een interactie effect tussen gender, werkervaring en leeftijd, die de verschillen deels kunnen verklaren. De analyses geven geen uitsluitsel over de vraag of er op dit punt verschillen zijn tussen jongere en oudere cliënten, mannelijke – en vrouwelijke cliënten of bepaalde delicttypen. DeLude et al. (2012) vonden geen enkel verband tussen de werkalliantie volgens cliënt en demografische kenmerken van reclasseringswerkers. Blasko en Jeglic (2016) vonden, bij seksuele delinquenten, een iets lagere binding bij vrouwelijke – dan bij mannelijke behandelaren, maar stelden, verwijzend naar Safran et al. (2006) dat vrouwen die goed zijn in het herstellen van problemen in de alliantie juist een hoge effectiviteit kunnen bereiken.

Reclasseringswerkers

Demografische kenmerken

Tussen de werkalliantie volgens reclasseringswerker en hun eigen demografische kenmerken is geen samenhang gevonden. Wel is er enig negatief verband tussen de *Contrareactance*- items en het aantal jaren werkervaring bij de reclassering. Mochten er in objectieve zin verschillen in kwaliteit te zien zijn tussen subgroepen van reclasseringswerkers op basis van demografische kenmerken dan komt dat niet tot uiting in hun eigen beleving van de werkalliantie. Dat ervaringsjaren bij de start enig verband houden met de *contrareactance* items is conform verwachting in het theoretische model. Deze items beogen signalen van regie- en energieverlies aan de kant van de reclasseringswerker te vangen en het is aannemelijk dat dit meer voorkomt bij minder ervaren reclasseringswerkers. Ook DeLude, Mitchell en Barber (2012) en Walters (2016) vonden geen verband tussen de werkalliantie aan werkerzijde met hun eigen demografische kenmerken. Zij hebben geen *contrareactance* of andere vormen van energie- of regieverlies gemeten.

Ervaren competentie en moeilijkheid van de cliënt

Reclasseringswerkers die de cliënt waarover wordt gerapporteerd moeilijker dan normaal vinden rapporteren iets negatiever over de werkalliantie. Ook is er samenhang met de mate waarin zij zichzelf competent voelen bij de be-

trokken cliënt. Deze verbanden zijn na zes tot negen maanden sterker dan bij de start en tonen in dit stadium merendeels een gemiddelde effectgrootte. Dit is conform de verwachting in het theoretische model en in lijn met Wampold et al. (1997, 2006), die op grond van meta-analyse vonden dat het vertrouwen van de professional in de eigen effectiviteit bijdraagt een behandelsucces. Dit vertrouwen fluctueert vermoedelijk per geval en zal afhangen van tal van factoren, waaronder de complexiteit van de betreffende cliënt, omstandigheden van de werker en contextfactoren in de organisatie.

Samenhang met demografische kenmerken van de cliënt

De groep reclasseringswerkers rapporteert iets positiever over de werkalliantie met vrouwelijke cliënten en iets negatiever bij jongvolwassen cliënten. Het zwak negatieve verband tussen de werkalliantie en leeftijd is in conform de theoretische verwachting dat de werkalliantie met jongvolwassenen een specifieke investering vergt (Vogelvang, Rutten, De Jong & Van den Braak, 2012). Het verband met gender is in lijn met bevindingen in de forensische zorg, waar groepsleiders zich iets veiliger en empathischer blijken te voelen bij vrouwelijke- dan bij mannelijk patiënten (De Vogel & Louppen, 2016).

Kenmerken van het justitietraject

De groep reclasseringswerkers rapporteert negatiever over de werkalliantie bij cliënten met een hoog-gemiddeld of hoog risicoprofiel, vooral is daar meer sprake van meer *Stroefheid* en *Contra-reactance*. Dit is in lijn met de verwachting in het theoretisch model. Cliënten met een hoger risiconiveau vormen veelal een zwaardere groep, met ernstiger of persisterend delictgedrag, en / of met meer criminogene problemen en minder beschermende factoren. Daarmee doorlopen reclasseringswerkers met hen een intensiever toezichttraject, veelal met meer controlerende aspecten en meer contactmomenten. Dat kan van cliëntzijde *reactance* gericht op de werker doen toenemen, wat in combinatie met een grotere kans op antisociale attitudes tegenover de werker de kans op *contrareactance* bij de reclasseringswerker kan vergroten. Overigens is het ook mogelijk dat de hogere contactfrequentie leidt tot een temperend interactie-effect effect.

Kenmerken van de cliëntproblematiek

Het verband met de gemeten cliëntproblematiek hangt vanuit het perspectief van reclasseringswerkers duidelijker samen met de werkalliantie dan vanuit het perspectief van cliënten.

Bij de groep licht verstandelijk beperkte cliënten is bij de start een zwak negatief verband met de werkalliantie, dat later is verdwenen. Bij de groep cliënten die verslaafd zijn aan middelen is de negatieve samenhang sterker en omvat alle kenmerken van de werkalliantie, inclusief de *Contrareactance*-items. Bij de groep cliënten waarvan reclasseringswerkers inschatten dat de

gewetensontwikkeling niet normaal is verlopen is er een zwakke negatieve samenhang met alle kenmerken van de werkalliantie.

Wat betreft de lvb groep kunnen reclasseringswerkers zich na verloop van tijd mogelijk beter tot hen verhouden. Ook kan het zijn dat deze cliëntgroep hun beperking maskeert en de reclasseringswerker dit niet signaleert en de werkalliantie te positief inschat. Bij de groep verslaafden heeft de duurzaam stroevere werkalliantie ook gevolgen voor hun eigen regie- en energieverlies. Hier is de complicatie kennelijk van een andere aard dat die bij lvb cliënten.

Een mogelijk verband tussen gewetensontwikkeling van cliënten en alliantiescores van behandelaren is in theoretische zin gesuggereerd door Walton, 2015. Colijn, et al. (2014), Galloway & Bordsky (2003) en Wong & Hare (2005) vonden een negatief verband met werkalliantiescores van de behandelaren. Wilson et al. (2013), Polaschek et al. (2010) en Walton et al. (2016)) vonden dit verband niet. Walton et al. (2016) merkten daarbij op dat behandelaren een zonniger visie kunnen hebben op de alliantie dan gerechtvaardigd is bij cliënten met kenmerken van psychopathie, die de werkelijke aard van hun inzet kunnen maskeren. Dit kan ook voor de bevindingen in dit onderzoek gelden, hoewel het verband met de werkerscores in dit onderzoek er tevens op wijst dat er een groep reclasseringswerkers is die dit mogelijk in bepaalde mate doorziet. Ook kan het zijn dat reclasseringswerkers in bepaalde gevallen een stroef lopende interactie toeschrijven aan persoonskenmerken van een cliënt. Voor dit onderzoek is de kans hierop nog wat groter, omdat gewetensontwikkeling niet is bepaald met een gestructureerd instrument, maar op basis van een vraag aan de reclasseringswerker.

Verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers

Grotere verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers bij *Stroefheid* hangen samen met hogere RISC-scores en voorafgaande detentie. Omdat de groep cliënten gemiddeld positiever scoort op dit kenmerk dan de groep reclasseringswerkers kunnen grote verschillen deels wijzen op vertekening door sociaal wenselijke reacties van cliënten. Ook geldt hier de aantekening dat de schaal *Stroefheid* aan cliëntzijde onvoldoende consistent is.

11.5 CONCLUSIE OVER DE WERKALLIANTIE EN DE AARD VAN DE MOTIVATIE VAN DE CLIËNT

Hoe hangt de werkalliantie samen met de aard van de motivatie van de cliënt?

Cliënten

De werkalliantie volgens cliënten hangt zwak tot matig samen met de aard van diens motivatie. De werkalliantie hangt positief samen met de interne vormen van motivatie en negatief met amotivatie. Een positieve

verschuiving van de werkalliantie over de tijd gaat tevens samen met een stijging op de interne vormen van motivatie en een daling van amotivatie, en vice versa. De samenhang is merendeels zwak en bij *Richting en Kader* is de samenhang consequent matig. Externe regulatie vertoont geen verband met de werkalliantie, terwijl deze vorm van motivatie (toezicht aanvaarden omdat het is opgelegd) als normale startsituatie wordt beschouwd in het reclasseringwerk en dus verondersteld wordt veel voor te komen. De gevonden verbanden zijn mogelijk te duiden als een ontwikkeling in positieve en negatieve zin op deze min of meer neutrale basis van externe regulatie.

Blasko et al. (2015) vonden samenhang tussen cliëntscores op de werkalliantie en hun motivatie voor het traject. Skeem et al. (2007) vonden alleen een verband tussen de DRI-R factor strakheid/punitiviteit met amotivatie en tussen de factor vertrouwen met intrinsieke motivatie. Wild (2011) vond geen verband tussen motivatie en cliëntscores op de DRI-R.

Reclasseringswerkers

De werkalliantie volgens werker hangt minder duidelijk samen met de motivatie van hun cliënten dan de werkalliantie volgens cliënten. Wel is er een zeer zwak verband met amotivatie, zowel bij de start als na zes tot negen maanden. En een negatieve ontwikkeling over de tijd is terug te zien in een groeiende amotivatie van cliënten en een minder positieve werkalliantie volgens de reclasseringswerker. Het zwakke verband met amotivatie wijst mogelijk op de complexiteit van het werken met cliënten die moeilijk te motiveren zijn voor activiteiten die in verband te brengen zijn met doelen en kaders van het toezicht. Ofwel waarbij de reclasseringswerker weinig aanknopingspunten vindt om de motieven en belangen van cliënten te (h)erkennen en te vertalen naar gezamenlijke doelen die passen bij het reclasseringstoezicht. Het feit dat dit verband zwak is en er nauwelijks samenhang is met de drie andere vormen van motivatie kan ook verwijzen naar de aard van het werk, waarin reclasseringswerkers geacht worden een werkalliantie te ontwikkelen, ongeacht de aard van hun motivatie. En de bevinding dat ontwikkelingen in de werkalliantie volgens werker samenhangen met ontwikkelingen in de motivatie van cliënten in dezelfde richting ondersteunt de gedachte dat motivatie niet alleen een kenmerk is van cliënten maar evenzeer een kenmerk van de interactie tussen cliënt en reclasseringswerker.

11.6 CONCLUSIES OVER DE WERKALLIANTIE EN UITKOMSTMATEN VANUIT AFZONDERLIJK PERSPECTIEF

Welke kenmerken van de werkalliantie blijken samen te hangen met het verloop en de afronding van het reclasseringstoezicht vanuit het perspectief van cliënten en werkers afzonderlijk?

Er zijn samenhangen gevonden tussen de werkalliantie en de uitkomstmaten van dit onderzoek, die om redenen die in hoofdstuk 6 zijn toegelicht bestaan uit haperingen in het toezicht, voortijdig negatieve uitval en een nieuwe vroeghulpmelding. Voor de gevonden samenhangen geldt dat het merendeels gaat om kleine effecten, conform de verwachting beschreven in de inleiding van hoofdstuk 8 en 9: de werkalliantie wordt verondersteld slechts een van vele factoren te zijn die rechtstreeks of indirect inwerken op de uitkomstmaten. Aan de zijde van reclasseringswerkers is er soms ook sprake van gemiddelde effecten. De gevonden verbanden zijn vermoedelijk deels het resultaat van interactie met andere factoren. Deze interacties zijn niet geanalyseerd, maar om een beeld te krijgen van mogelijke interacties is wel vastgesteld in hoeverre de groepen cliënten die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten afwijken van de onderzoeksgroep.

Hieruit bleek dat bij de groep cliënten die meermalen te laat of niet komt opdagen sprake is van een oververtegenwoordiging van cliënten die jonger zijn dan 30, en/of met een hoog risicoprofiel en/of die eerder gedetineerd zijn geweest. Bij de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht is er een oververtegenwoordiging van cliënten die jonger zijn dan 30, en/of met een hoog risicoprofiel en/of die eerder gedetineerd zijn geweest. Bij de groep die voortijdig uitvalt is er een oververtegenwoordiging van licht verstandelijk beperkte cliënten. De groep voor wie een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan wijkt het meest af, daar is een oververtegenwoordiging van cliënten die jong zijn, licht verstandelijk beperkt, verslaafd aan middelen, met een hoog risicoprofiel, voorafgaande detentie, of eerder toezicht. Het gaat hier om cliëntgroepen die gemiddeld genomen ook iets lagere waardering geven over de werkalliantie. Bij de conclusies in hoofdstuk 8 en 9 over de perspectieven afzonderlijk zijn voorbeelden gegeven van mogelijke interacties per deelvraag.

11.6.1 Werkalliantie en uitkomstmaten: perspectief van cliënten

Samenvattende conclusie

Er zijn zwakke samenhangen gevonden van de werkalliantie vanuit cliëntperspectief met haperingen in het toezicht en mogelijk ook uitval en nieuwe vroeghulpmeldingen. Dit geldt met name voor meer *Vertrouwen* door cliënten, dat positieve samenhang vertoont met de positieve variant van de uitkomstmaten meermalen al dan niet te laat / niet opdagen, voortijdig negatieve uitval en een nieuwe vroeghulpmelding. Meer *Stroefheid* volgens cliënten hangt, niet bij de start maar wel na verloop van tijd, zwak samen met de negatieve variant van twee uitkomstmaten: meermalen te laat/niet opdagen en voortijdig negatieve uitval. Het kenmerk *Binding* lijkt vanuit cliënten vooral samen te hangen met ontwikkelingsdynamiek in de interactie en minder met de uitkomstmaten van dit onderzoek. Het verband met de

doel- en kadergerelateerde aspecten van de werkalliantie (*Richting en Kader*) is, vanuit cliënten gezien, vooralsnog niet erg duidelijk: dit kenmerk hangt wel sterker dan de andere kenmerken samen met interne vormen van motivatie en de ontwikkeling daarvan, maar ook met meer formele handelingen. Bij de bevindingen gelden twee relativeringen: de factor *Stroefheid* is onvoldoende consistent aan cliëntzijde en het aantal cliënten dat na meting 2 nog uitviel is te klein om de bevindingen te kunnen generaliseren naar de hele onderzoekspopulatie, en gelden daarom alleen als een indicatie die nader onderzoek behoeft.

Opvallend is dat licht verstandelijk beperkte cliënten zijn oververtegenwoordigd bij de groep cliënten die negatief uitvalt, terwijl deze oververtegenwoordiging niet geldt voor beide uitkomstmaten over haperingen in het toezicht. En deze groep scoort gemiddeld niet anders op de werkalliantie dan de gehele onderzoeksgroep. Kennelijk lijkt de werkalliantie bij deze groep op orde en zijn er tevens weinig haperingen in het toezicht, maar toch valt deze groep vaker uit, eveneens vaker leidend tot een nieuwe vroeghulpmelding. Dat deze groep met problemen kampt in de strafrechtketen is in meerdere publicaties onder de aandacht gebracht (bijvoorbeeld Kaal & Tumpane, 2016 en Kaal & Overvest, 2012).

Conclusie over patronen in de tijd

In het algemeen blijkt een stabiel lage (beide metingen) cliëntbeleving van *Vertrouwen* samen te hangen met de negatieve variant van de uitkomstmaten. En een stabiel hoge cliëntwaardering van *Richting en Kader* hangt samen met formele handelingen.

Ter vergelijking

Vergelijkingsmogelijkheden met andere publicaties over werkalliantie in het gedwongen kader zijn beperkt. Ten eerste doordat onderzoekers vooral inhoudelijke procesmaten als uitkomstmaat gebruiken en ten tweede door het geringe aantal publicaties dat expliciet rapporteert over meerdere metingen.

Wat betreft de uitkomstmaten: Onderzoekers vinden veelal verbanden met inhoudelijke procesmaten als resultaatcriterium, zoals verbetering van de alliantie later in het traject (Ross et al., 2011) of gepercipieerd begin van behandel – of toezichtresultaat (Polaschek et al., 2010; Hart et al., 2014). Anderen vinden een verband met procesmaten vanuit formeel reclasseringsperspectief, zoals technische overtredingen en schendingen in het toezicht, vergelijkbaar met de uitkomstmaat haperingen in het toezicht uit dit onderzoek (Skeem et al., 2007; Kennealy et al., 2012; Florsheim et al., 2000; Blasko et al., 2015; Morash et al., 2016). Skeem et al. (2007) werken daarnaast wel met nieuwe arrestaties als uitkomstmaat en vinden een verband met de DRI-R.

Wat betreft het aantal metingen: slechts een gering aantal publicaties voor het gedwongen kader rapporteert over meerdere metingen. Polaschek et al. (2010) doen dit wel, waarbij de eerste meting niet – en de tweede meting wel samenhangt met resultaat, maar aan de hand van een ander resultaatcriterium (de procesmaat ‘beginnend behandelresultaat’). Ook Florsheim et al. (2000) rapporteren over twee metingen, met als conclusie dat metingen bij de start geen verband vertonen met verbetering van gedrag, terwijl vervolgmetingen dat wel doen. Dit wijkt af van dit onderzoek, waar kenmerken van de werkalliantie vanuit cliëntzijde in zowel de start – als de vervolgmeting een rol spelen bij de uitkomstmaten. Holmqvist et al. (2007) rapporteren hier eveneens over en vinden dat de doel- en taakgerichte aspecten bij de start sterker zijn gerelateerd aan behandelresultaten (intramuraal) en dat het aspect binding pas later een rol gaat spelen. Dat wijkt af van dit onderzoek, waarin juist *Vertrouwen* en in mindere mate *Richting en Kader* vanaf de start een rol spelen bij de uitkomstmaten.

Slotopmerking over het perspectief van cliënten en uitkomstmaten

Alle uitkomstmaten van dit onderzoek zijn geformuleerd vanuit een formeel reclasseringsperspectief. Deze uitkomstmaten vallen in het gedwongen kader niet vanzelfsprekend samen met persoonlijke motiverende doelen van cliënten. Dat kan een deel van de verklaring zijn voor de kleine effecten bij de samenhang tussen werkalliantie en uitkomstmaten aan cliëntzijde. Dat leidt tot de vraag hoe persoonlijke motiverende cliëntdoelen zich precies verhouden tot de kans op uitval en recidive en welke processen daartussen een bemiddelende rol spelen.

11.6.2 Werkalliantie en uitkomstmaten: perspectief van reclasseringswerkers

Samenvattende conclusie

Vanuit reclasseringswerkers hangen zowel bij de start als na zes tot negen maanden alle alliantiekenmerken, merendeels zwak en soms met een gemiddelde effectgrootte, samen met meerdere uitkomstmaten.

Over de tijd gezien rapporteren zij bij cliënten bij wie zich haperingen voordeden iets minder *Richting en Kader* bij de start, maar niet bij de vervolgmeting, waar echter wel minder *Binding* en *Vertrouwen* en een toename van *Stroefheid* en *Contra-reactance* is gerapporteerd. Bij cliënten die voortijdig negatief zijn uitgevallen rapporteren reclasseringswerkers bij de start iets minder *Vertrouwen* en meer *Stroefheid*, gevolgd door een verdere daling hiervan en door minder *Richting en Kader* bij de vervolgmeting. Reclasseringswerkers rapporteren meer *Contra-reactance* bij zowel haperingen als uitval. Bij cliënten over wie een nieuwe vroeghulpmelding is gedaan rapporteren zij bij de start iets minder *Vertrouwen* en *Binding* en meer *Stroefheid* en *Contra-reactance*, maar zes tot negen maanden later zijn de verschillen nagenoeg verdwenen.

De relativering op grond van het kleine aantal uitvallers na zes tot negen maanden geldt uiteraard ook bij de bevindingen vanuit reclasseringswerkers bij deze uitkomstmaat.

Conclusie over patroon in de tijd

Bij beide uitkomstmaten rond 'haperingen in het toezicht' lijken de doel- en taakgerichte aspecten na verloop van zes tot negen maanden nog (of weer) op orde te zijn, ondanks dat er sprake is van minder *Vertrouwen* en meer *Stroefheid* en *Contra-reactance*. Bij daadwerkelijke uitval is er bij de start minder *Vertrouwen* en meer *Stroefheid* en lijkt er later juist een verslechtering op te treden bij *Richting* en *Kader*.

De groep uitvallers bij meting 2 is te klein om de bevindingen te kunnen generaliseren naar de vergelijkbare reclasseringspopulatie. Niettemin kan hier sprake zijn van een voorzichtige indicatie voor verschillen in dynamiek tussen de groep 'haperingen binnen het toezicht' en de groep 'voortijdig negatieve uitval'. Vermindering van vertrouwen en binding alleen vormen mogelijk voor reclasseringswerkers in mindere mate een beletsel om het toezicht door te zetten dan verslechtering van de doel en kader gerichte aspecten. Waar de doel- en taakgerichte aspecten verminderen vindt wel eerder daadwerkelijke uitval plaats.

Voor zover dit verschil tussen 'haperingen' en daadwerkelijke uitval een werkelijke dynamiek weerspiegelt kan de dynamiek rond uitval uit twee componenten bestaan. Mogelijk zijn reclasseringswerkers op grond van ervaringskennis in staat vroeg in het traject te signaleren dat er weinig vertrouwen is en dat de alliantie stroef tot stand komt, ook als de doelgerichte aspecten bij de start op orde zijn. En/of reclasseringswerkers ontwikkelen vroeg in het traject, in interactie met hun cliënten en het geringe vertrouwen dat zij ervaren, een vorm van stroefheid en energieverlies die het hen moeilijker maakt om tot gezamenlijke doelgerichtheid te komen, zodat een vorm van *self fulfilling prophecy* ontstaat. Het betreft hier verhoudingsgewijs iets vaker licht verstandelijk beperkte cliënten. Deze bevindingen in combinatie met elkaar kunnen er mogelijk op wijzen dat de manier waarop doelen en kader worden besproken en inzichtelijk gemaakt onvoldoende aansluit bij deze cliëntengroep.

Slotopmerking voor het perspectief van reclasseringswerkers en uitkomstmaten

Het gegeven dat de werkalliantie volgens de reclasseringswerkers een wat sterkere samenhang vertoont, met meer uitkomstmaten en vanuit meer alliantiekenmerken, dan de werkalliantie volgens cliënten kan samenhangen met de keuze van de uitkomstmaten. Mogelijk zijn reclasseringswerkers meer geneigd hun werk te duiden in termen van vooruitgang op het gebied van doelbereik en *compliance* en stemmen zij hun waardering van de werkalliantie mede daarop af.

Bij vergelijking hangt de werkalliantie volgens behandelaren ook bij Walters (2016) sterker dan die van cliënten samen met uitkomstmaten op basis van door de behandelaar gerapporteerde verbetering. De werkalliantie volgens cliënten hangt juist meer samen met door cliënten zelf gerapporteerde verbetering (Ayotte et al., 2016; Zilcha-Mano, 2017, voor vrijwillig kader). Dit kan een verklaring zijn voor de duidelijker samenhang met de uitkomstmaten van dit onderzoek vanuit reclasseringswerkers.

11.7 CONCLUSIES OVER DE WERKALLIANTIE VANUIT EEN GECOMBINEERD PERSPECTIEF

Samenhang van verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers met uitkomstmaten

Over het geheel genomen lijkt een groter absoluut verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers bij *Vertrouwen*, *Stroefheid* en later ook *Binding*, enigszins samen te gaan met meer haperingen in het toezicht. Meer voortijdig negatieve uitval gaat samen met een groter absoluut verschil bij *Vertrouwen*.

Over de tijd gezien geldt dat de samenhang tussen de negatieve variant van de uitkomstmaten en verschillen na zes tot negen maanden iets sterker is dan bij de start. Dat kan een indicatie zijn voor de specifieke startsituatie bij het reclasseringstoezicht, waar overeenstemming over doelen, motivatie en betrokkenheid van cliënten niet meteen kunnen worden verwacht en waar verschil hierover ook niet vanzelfsprekend problematisch is. Waar reclasseringswerkers en hun cliënten er na verloop van tijd meer in slagen op een lijn te komen is de kans op een negatieve afloop kleiner dan wanneer de verschillen groot blijven of toenemen.

In conceptuele zin is het meewegen van het verschil in perspectief tussen de actoren essentieel, omdat een onderliggende aanname is dat beide perspectieven van belang zijn om de werkalliantie te begrijpen en te verbeteren. Op grond van dit onderzoek lijkt een bepaalde mate van overeenstemming tussen cliënten en reclasseringswerkers inderdaad van belang. De vraag in welke mate deze mate van overeenstemming er precies toe doet is op grond van de data en analysemethoden van dit onderzoek vooralsnog niet beantwoord. Wel is te zien dat bij nagenoeg alle vergelijkingen het absolute verschil groter is bij dyades waarbij sprake is van de negatieve variant van de uitkomstmaten, behalve bij de uitkomstmaat vroeghulp. De grootte van het verschil bereikt bij de overige drie uitkomstmaten significantie bij *Stroefheid* en bij *Vertrouwen*. Juist bij deze twee kenmerken geldt dat het vooral lagere scores van reclasseringswerkers zijn die de grootte van het verschil uitmaken. Het is daarom mogelijk dat grote verschillen op deze kenmerken deels wijzen op vertekening door sociaal wenselijke (of anderszins maskerende) reacties

van cliënten. Maar dit kan niet volledig verklaren waarom dyades waarbij sprake is van haperingen in het toezicht of uitval over bijna de hele linie gemiddeld grotere verschillen laten zien tussen cliënten en reclasseringswerkers. Het lijkt niet waarschijnlijk dat deze verschillen alleen zijn toe te rekenen aan vertekening aan cliëntzijde. Het is de moeite waard om de werking en relevantie van overeenkomsten en verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers in de toekomst meer gedetailleerd te onderzoeken.

Samenhang van combinaties van kenmerken met uitkomstmaten vanuit gecombineerd perspectief

Vanuit een gecombineerd perspectief blijken specifieke combinaties van kenmerken en perspectieven sterker samen te hangen met de uitkomstmaten dan de afzonderlijke kenmerken en perspectieven. Vanuit een gecombineerd perspectief spelen alle kenmerken in verschillende combinaties een rol bij de verschillende uitkomstmaten. Ook bij de interpretatie hiervan moet uiteraard rekening gehouden worden met de elders al beschreven interactie-effecten met kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het justitietraject die via samenhang tussen werkalliantie en uitkomstmaten mee gemeten kunnen zijn. Er is getoetst voor cliënten en werkers gezamenlijk, vanuit meting 1, meting 2 en over beide metingen heen.

In de volgende gevallen verklaart de genoemde combinatie van factoren 10% of minder van de variantie in de uitkomstmaten:

- Minder *Vertrouwen* vanuit cliënten bij de start met uitval;
- Meer *Stroefheid* vanuit werkers bij de start met nieuwe vroeghulpmelding;
- En minder *Vertrouwen* plus meer *Stroefheid* vanuit werkers bij de start met een nieuwe vroeghulpmelding.

In het volgende geval ligt de verklaarde variantie tussen de 10 en 20%:

- Minder *Vertrouwen* vanuit cliënten plus meer *Stroefheid* bij werkers bij de start met te laat/niet opdagen.

En in de volgende gevallen ligt de verklaarde variantie boven de 20%.

- Meer *Richting en Kader* vanuit zowel cliënt als werker plus meer *Stroefheid* bij cliënten bij de start met formele handelingen;
- Minder *Vertrouwen* en meer *Richting en Kader* vanuit cliënten plus meer *Stroefheid* bij werkers na zes tot negen maanden met te laat/niet opdagen;
- Meer *Richting en Kader* van cliënten plus meer *Stroefheid* bij werkers na zes tot negen maanden met formele handelingen;
- Meer *Stroefheid* van zowel cliënten als werkers na zes tot negen maanden met negatieve uitval;
- Minder *Binding* en meer *Richting en Kader* bij cliënten plus meer *Stroefheid* bij werkers, over beide metingen heen, met te laat/niet opdagen;

- Meer *Richting en Kader* van cliënten plus meer *Stroefheid* bij werkers, over beide metingen heen, met formele handelingen;
- Meer *Stroefheid* van werkers, over beide metingen heen, met negatieve uitval.

Globaal gesproken hangen hogere scores bij *Binding* en / of *Vertrouwen* samen met een kleinere kans op haperingen in het toezicht of uitval, terwijl hogere scores bij *Stroefheid* de kans daarop juist vergroten. *Stroefheid* (als factor bij reclasseringswerkers consistent) blijkt vooral vanuit het perspectief van de reclasseringswerker sterk samen te hangen met de negatieve varianten van de uitkomstmaten. Hogere scores bij *Richting en Kader* laten ook op grond van deze analyses positieve samenhang zien met formele handelingen, vooral vanuit cliëntperspectief, maar ook vanuit reclasseringswerkers (formele handelingen, meting 2). Waar hogere scores bij *Richting en Kader* de kans op haperingen of uitval vergroten gaat dit echter altijd samen met hogere scores bij *Stroefheid* van reclasseringswerkers.

Kracht van de samenhang met uitkomstmaten vanuit beide perspectieven

Vanuit reclasseringswerkers hangen op basis van differentiatie (hoofdstuk 9) meer kenmerken samen met de uitkomstmaten dan vanuit cliënten (hoofdstuk 8). In een gecombineerd model blijkt de relatieve kracht van de samenhang vanuit cliënten echter ongeveer sterk als die vanuit reclasseringswerkers. Het perspectief van cliënten blijkt dus ook voor deze uitkomstmaten van belang.

11.8 CONCLUSIES OVER KENMERKEN VAN DE WERKALLIANTIE

Vertrouwen

De samenhang met uitkomstmaten vanuit cliënten betreft vooral het kenmerk *Vertrouwen*. Dit kenmerk hangt ook vanuit reclasseringswerkers samen met diverse uitkomstmaten.

Vanuit een gecombineerd perspectief hangt *Vertrouwen* samen met haperingen in het toezicht. Bij *Vertrouwen* zijn de verschillen tussen beide relatief groot, en de omvang van het verschil vertoont eveneens samenhang met haperingen in het toezicht. *Vertrouwen* hangt positief samen met sociale inbedding, een positieve beleving van de justitiegeschiedenis en interne vormen van motivatie aan cliëntzijde, dus mogelijk is hier sprake van versterkende interactie tussen deze kenmerken. De rol van dit kenmerk valt om twee redenen op. Cliënten scoren gemiddeld erg hoog op dit kenmerk, wat zou kunnen wijzen op meer dan gemiddelde sociaal wenselijke respons bij dit kenmerk. En reclasseringswerkers relativeerden het belang hiervan tijdens de voorstudies voor dit onderzoek (hoofdstuk 5). De bevinding geeft aanleiding tot een nadere duiding en een meer precieze inhoudelijk invulling van de aard en de rol van vertrouwen in het reclasseringswerk.

De bevinding is deels in overeenstemming met Skeem et al. (2007), waar vooral een verband is van *Vertrouwen* (volgens dezelfde items) vanuit cliënten met schendingen in het toezicht zelf.

Richting en Kader

Richting en Kader hangt aan cliëntzijde sterker dan de andere kenmerken positief samen met (ontwikkeling van) interne vormen van motivatie. Maar aan cliëntzijde ook positief met formele handelingen door de reclasseringswerker. Aan de zijde van de reclasseringswerker hangt meer *Richting en Kader* samen met de positieve variant van enkele uitkomstmaten. Bij dit kenmerk verschillen cliënten en reclasseringswerkers gemiddeld niet sterk van elkaar en er zijn geen verbanden gevonden tussen de mate van overeenstemming over *Richting en Kader* met uitkomstmaten. Vanuit een gecombineerd perspectief hangt dit kenmerk positief samen met de negatieve variant van de uitkomstmaten rond haperingen in het toezicht, maar dit gaat in alle gevallen gepaard met meer *Stroefheid* van de reclasseringswerker en soms ook van de cliënt.

De werking van dit kenmerk leidt tot vragen. De positieve samenhang, op basis van differentie aan cliëntzijde, met haperingen in het toezicht is niet conform verwachting in het theoretische model, waar *Richting en Kader* werd verondersteld een positief kenmerk van de alliantie te zijn en een formele handeling een negatieve uitkomstmaat. Voor dit verband zijn enkele verklaringen mogelijk. Ten eerste zou een formele handeling op zichzelf een bekrachtiging kunnen zijn van het kenmerk *Richting en Kader* en ging dit mogelijk soms aan de alliantiemetingen vooraf. Ten tweede kan het zo zijn dat een reclasseringswerker die haperingen voorziet meer nadruk gaat leggen op doelen en taken. Een derde mogelijke verklaring kan liggen in de samenstelling van de groep cliënten bij wie formele handelingen zijn verricht en van de groep die hoger scoort bij *Richting en Kader*. Cliënten die eerder gedetineerd of in toezicht waren en die licht verstandelijk beperkt zijn scoren gemiddeld wat hoger op *Richting en Kader*. En in de groep cliënten bij wie formele handelingen werden verricht is sprake van een oververtegenwoordiging van cliënten die verslaafd zijn aan middelen en die eerder onder toezicht stonden. Mogelijk investeren reclasseringswerkers vanaf de start meer of strakker in duidelijkheid over doelen en het gedwongen kader bij cliënten die eerder in toezicht - of gedetineerd waren en die verslaafd zijn aan middelen. En mogelijk zijn cliënten die de reclassering al kennen zich sterker bewust van de beoogde doelen en van het gedwongen kader, al dan niet na een eerdere voortijdige negatieve beëindiging. Een vierde verklaringsoptie ligt in de samenstelling van de schaal bij *Richting en Kader* aan cliëntzijde: de items rond heldere doelbepaling en corrigerend handelen laden aan cliëntzijde, vooral bij de tweede meting, sterker op deze factor dan de items over gezamenlijkheid (zie hoofdstuk 7 en Bijlage 1). Mogelijk staat bij de betrokken groep cliënten de beleving van eenzijdigheid in de doelbepaling

en correctief gedrag meer op de voorgrond dan de beleving van *Binding* en *Vertrouwen*. Leidend tot minder betrokkenheid bij het toezichttraject en formele handelingen van de reclasseringswerker. Aansluitend bij deze optie kan een vijfde mogelijke verklaring worden ontleend aan de bevindingen bij de relatieve kracht van de samenhang vanuit een gecombineerd perspectief. Waar *Richting en Kader* samengaat met haperingen in het toezicht is altijd tegelijkertijd meer sprake van *Stroefheid* bij reclasseringswerkers en soms ook cliënten. Waar *Richting en Kader* daarnaast samengaat met hogere scores op *Vertrouwen* van cliënten wordt de kans op haperingen hierdoor weer getemperd. Mogelijk krijgt communicatie over kader en doelen waar het samengaat met *Stroefheid* een eenzijdig en strak karakter, die de cliëntbeleving van onvrijwilligheid – en daarmee diens *reactance* – kan versterken en een negatieve spiraal in het toezicht in gang zet of voortzet.

Ter vergelijking: Skeem et al. (2007) vonden – in afwijking van onze bevindingen – vanuit cliëntperspectief geen bevestiging voor het belang van doelgerichtheid, maar wel van helderheid over het kader. En in afwijking van Polaschek et al. (2010) en Florsheim et al. (2000) lijkt dit belang er niet alleen bij de start te zijn, maar neemt de kracht van de samenhang met de uitkomstmaten juist later in het traject iets toe.

Binding

Van cliëntzijde hangt *Binding* enigszins samen met haperingen in het toezicht. *Binding* volgens cliënten daalt enigszins bij een wisseling van reclasseringswerker in hetzelfde toezicht. Veranderingen in cliëntmotivatie gaan gepaard met veranderingen in *Binding* in dezelfde richting. Aan de zijde van reclasseringswerkers hangt *Binding* enigszins samen met alle uitkomstmaten en met een gemiddelde effectgrootte bij formele handelingen. *Binding* volgens reclasseringswerker daalt (met een groot effect) tussen beide metingen bij cliënten waarbij formele handelingen zijn verricht. Een groter verschil tussen cliënt en werker bij *Binding* hangt enigszins samen met meer formele handelingen. Dit kenmerk lijkt een aanzienlijke rol te spelen bij de ontwikkelingsdynamiek binnen het toezicht: bij haperingen binnen het toezicht en bij verandering in de aard van de motivatie. De items in deze schaal vragen naar oprechte inzet, enthousiasme en respect. De beleving hiervan lijkt voor cliënten van belang bij ontwikkeling van motivatie. En voor reclasseringswerkers is dit mogelijk bij de meeste cliënten de houding bij de start, wat de behoorlijke daling kan verklaren bij cliënten met wie zij na verloop van tijd moeilijk tot samenwerking komen.

Stroefheid

De schaal bij het kenmerk *Stroefheid* is bij cliënten onvoldoende consistent, wel zijn hiermee analyses gedaan, vanwege het belang in de jonge onderzoekstraditie over de werkalliantie in gedwongen kader van een factor die negatieve beleving kan meten. Bevindingen hierover zijn alleen als indicatie

opgevat, die aanleiding kunnen zijn tot vervolgonderzoek. Niettemin hangt meer *Stroefheid* aan cliëntzijde conform verwachting in het theoretische model samen met risiconiveau, verslaving, werkloosheid, eerder toezicht en eerdere detentie. Vanuit cliëntzijde is er ook een zwak verband met voortijdig negatieve uitval, maar alleen bij de tweede meting waar een te kleine *n* geldt. Vanuit werkerzijde is het wel een consistente factor en hangt meer *Stroefheid* samen met alle uitkomstmaten: zowel bij de start als zes tot negen maanden later scoren reclasseringswerkers hoger op *Stroefheid* bij de negatieve variant van de uitkomstmaten. Bij de start zijn de effecten klein, na verloop van tijd gaat het bij haperingen in het toezicht en uitval om effecten van gemiddelde grootte. Grotere verschillen tussen cliënten en werkers gaan enigszins samen met meer haperingen in het toezicht. De perceptie van reclasseringswerkers van *reactance* van de cliënt verwijst dus relatief vaak naar haperingen in het toezicht, uitval of een nieuwe vroeghulpmelding. En de kracht van de samenhang tussen *Stroefheid* volgens de reclasseringswerkers en uitkomstmaten is relatief groot.

De vraag in hoeverre strak of punitief gedrag van de reclasseringswerker (zoals gemeten met de DRI-R, Skeem et al., 2007), gepercipieerde *reactance* van cliënten en energie- en regieverlies van de werker met elkaar samenhangen is belangrijk, maar in dit onderzoek nog niet opgelost. Wel is duidelijk dat *Stroefheid* zoals in dit onderzoek gemeten bij beide metingen steeds samen gaat met hogere scores van reclasseringswerkers op een of meer *Contra-reactance*-items. Mogelijk werken de perceptie van stroefheid door de reclasseringswerker en het eigen regie- en energieverlies op elkaar in, waardoor cliënt en reclasseringswerker gezamenlijk in een minder positieve dynamiek van het toezicht terecht komen. Dit kan zowel leiden tot rigide gedrag als tot overinvestering van reclasseringswerkers, mogelijk leidend tot teleurstelling of cynisme en verlies van contact.

Het feit dat *Stroefheid* vanuit het perspectief van de reclasseringswerker samenhangt met alle uitkomstmaten wijkt af van Skeem et al. (2007), bij wie vanuit werkerzijde alleen de DRI-factor vertrouwen samenhang vertoont met het schendingen en alleen de DRI-R factor zorg-relationale rechtvaardigheid voorspelt hoeveel tijd het duurt voordat een schending plaatsvindt. De DRI-R factor strakheid/punitiviteit hangt bij Skeem et al. (2007) juist alleen vanuit cliëntperspectief samen met schendingen van het toezicht. Dat wijkt af van de bevindingen in dit huidige onderzoek.

11.9 CONCLUSIES IN HET LICHT VAN DE AANLEIDINGEN TOT HET ONDERZOEK

Een van de aanleidingen voor dit onderzoek (§1.4) vormden de reviews van Lipsey en Cullen (2007) en Olver et al. (2011), die onderzoek naar de werkaliantie agendeerden als een mogelijke factor die bij kon dragen aan verminderen van uitval, en daarmee van recidive. De uitkomstmaat voortijdig negatieve uitval is in ons onderzoek beperkt geschikt gebleken. Want negatieve uitval deed zich vooral voor in het allereerste stadium of voorafgaand aan het toezicht en bij de gestarte toezichten binnen het eerste toezichtjaar. Omdat het belang van de werkaliantie vermoedelijk pas echt duidelijk wordt na meerdere metingen (vier metingen volgens Crits-Christoph et al., 2011) is dit een belemmering voor onderzoek naar het belang van de werkaliantie, als zich ontwikkelend proces, voor afronding of uitval. Deze complicatie doet zich mogelijk meer voor in het gedwongen kader, waar cliënten zich niet vrijwillig melden, en daarbij vooral bij ambulante toezicht of behandeling. De uitkomstmaat uitval of afronding kan wel worden gehanteerd om het belang van de werkaliantie in gedwongen kader in de startfase te bepalen.

Aanleidingen voor het onderzoek vanuit de beroepspraktijk concentreerden zich rond de complicaties in de dynamiek van de onvrijwillige transactie en de spanning die een deel van de reclasseringswerkers ervaart tussen hun maatschappelijke opdracht (waar bij hoort dat zij meteen duidelijkheid bieden en houden over kader, condities en bevoegdheden) en hun professionele overtuigingen (het beeld dat zij eerst een relatie moeten opbouwen en dan pas kunnen begrenzen en confronteren, of het beeld dat de ontwikkeling van een relatie niet past bij toezicht). Vanuit deze spanning kunnen reclasseringswerkers verschillende minder effectieve strategieën ontwikkelen, waaronder verhullende communicatie over het gedwongen kader, of juist een formele opstelling, vanuit het idee dat ‘een relatie’ toch niet mogelijk is. Een van de ambities van dit onderzoek was, bij te dragen aan een empirisch onderbouwd concept over de werkaliantie dat specifiek toepasselijk is voor het gedwongen kader en dat reclasseringswerkers beter kan ondersteunen bij een effectieve en legitieme uitvoering van hun maatschappelijke opdracht. Dragen de bevindingen inderdaad bij aan zo’n concept? Al met al leiden de bevindingen tot het volgende beeld:

- De vraag *of* communicatie over doelen, kader, bevoegdheden en verplichtingen plaats moet vinden vanaf de start van het toezicht is feitelijk niet aan de orde, omdat dit voortkomt uit de maatschappelijke opdracht van de reclassering en het recht van daders en verdachten op informatie over hun positie, rechten en plichten. In die zin geldt het gedwongen kader voor zowel cliënten als reclasseringswerkers. Duidelijke communicatie hierover kan beschouwd worden als een vorm van betrouwbaarheid en

respect voor zowel reclasseringscliënten als voor de maatschappelijke opdracht aan de beroepsgroep. Het behoedt cliënten voor verwachtingen die niet te realiseren zijn en geeft hen ruimte zich te verhouden tot de gedwongen context.

- De ervaring van reclasseringswerkers dat dit gecompliceerd kan zijn vindt ondersteuning in de bevindingen. Heldere communicatie over doelen en kaders blijkt in dit onderzoek, in bepaalde gevallen, samen te gaan met haperingen in het toezicht. Het kan dus voor complicaties zorgen in het contact, ofwel een dreigende hapering kan zorgen voor minder vruchtbare eenzijdige nadruk op doelen en kaders in de communicatie.
- De vraag *wanneer* communicatie plaatsvindt lijkt op grond van de bevindingen niet relevant: waar het kenmerk richting en kader samenhangt met uitkomstmaten, zowel ten positieve als ten negatieve, geldt dit voor zowel de startfase als voor zes tot negen maanden later. Het idee dat reclasseringswerkers zouden moeten 'wachten met kaders stellen en begrenzen totdat er contact is ontstaan' vindt geen ondersteuning in de bevindingen van dit onderzoek.
- De hamvraag lijkt te zijn *hoe* deze communicatie plaatsvindt. De bevindingen lijken erop te wijzen dat het goed kan gaan als duidelijke communicatie over doelen en kader samengaat met voldoende binding of vertrouwen. En met minder stroefheid en minder regie- of energieverlies vanuit reclasseringswerkers. De bevindingen laten ook zien dat juist duidelijkheid over doelen en kader meer dan andere kenmerken samengaat met interne vormen van motivatie. Waar richting en kader samengaat met meer stroefheid, gerapporteerd door een van beide hangt deze combinatie samen met haperingen of uitval. De bevindingen wijzen erop dat communicatie over doelen, kader en verplichtingen niet te los moet komen te staan van de cliëntbeleving van respect voor de persoon en (streven naar) gezamenlijkheid. Het idee dat de reclasseringswerker kan volstaan met afstandelijke eenzijdige communicatie, omdat er in gedwongen kader toch geen contact mogelijk zou zijn, vindt eveneens geen ondersteuning in dit onderzoek.

Concluderend lijkt het in dit onderzoek onderbouwde concept 'werkalliantie in gedwongen kader' te kunnen bijdragen aan effectieve en legitieme beroepsuitoefening van de reclasseringswerker. Omdat de maatschappelijke en professionele noodzaak van communicatie over doelen, kader, grenzen en verplichtingen is geïntegreerd is in een model van de werkalliantie dat tegelijk is gericht op motiveren en ondersteunen bij het moeilijke proces van afbouw van delinquent gedrag. En omdat de bevindingen de complexiteit van deze combinatie weerspiegelen en hierin mogelijk ook enige orde kunnen aanbrengen.

11.10 SAMENVATTENDE CONCLUSIE OVER DE HOOFDVRAAG

Beantwoording van de centrale onderzoeksvraag krijgt vorm in de volgende definitie van de werkalliantie in gedwongen kader.

De werkalliantie in gedwongen kader verwijst naar de mate waarin de interactie zodanig verloopt dat

- de cliënt in staat kan zijn tot voldoende aanvaarding van het kader en de condities,
- cliënt en professional na verloop van tijd voldoende gezamenlijkheid kunnen bereiken bij het werken aan doelen en taken,
- en cliënt en professional voldoende binding aan het traject en vertrouwen in elkaars inzet ontwikkelen om de doelen te realiseren.

De ontwikkeling van een goede werkalliantie is een interactief proces, waaraan cliënten en reclasseringswerkers beide bijdragen. De werkalliantie is, als procesvariabele en belevingsconstruct, moeilijk te isoleren van de vele andere factoren die een rol spelen bij het resultaat van het toezicht. Gevonden verbanden kunnen daarom niet eenvoudig geïnterpreteerd worden in termen van middel (werkalliantie) en doel (resultaat). De bevindingen geven inzicht in de verschillende kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader. Deze kennis kan behulpzaam zijn bij de monitoring van het proces en van de beleving van beide actoren. En juist vanwege de onderlinge verwevenheid van de werkalliantie met andere werkzame factoren kan kennis over kenmerken van de werkalliantie, en systematische monitoring daarvan, een nieuw aangrijpingspunt vormen voor een positieve ontwikkeling van het gehele proces van reclasseringstoezicht.

11.11 STERKE EN ZWAKKE KANTEN VAN HET ONDERZOEK

Sterk is dat dit het eerste Nederlandse grootschalige onderzoek is dat zoekt naar specifieke kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader, toegespitst op het reclasseringstoezicht. De vraagstelling is theoriegestuurd en het onderzoek is ontworpen op geleide van een theoretisch model, dat tot stand is gekomen na literatuurstudie. Bij de ontwikkeling van het concept werkalliantie in gedwongen kader en het meetinstrumentarium zijn de internationaal meest gebruikte begripsdefinities en meetinstrumenten als uitgangspunt genomen. Deze zijn aangepast voor het reclasseringswerk. De werkalliantie is gemeten bij zowel cliënten als reclasseringswerkers. Dit maakte vergelijking tussen cliënten en reclasseringswerkers mogelijk. Ook de relatieve kracht van de samenhang vanuit beide perspectieven kon hierdoor worden geanalyseerd. De werkalliantie is twee keer gemeten waardoor ook verschillen tussen de start en het vervolg aan beide zijden konden wor-

den vastgesteld. Daarbij was de omvang van de onderzoeksgroep in principe groot genoeg om een aanzienlijk aantal potentieel samenhangende variabelen mee te nemen in het onderzoek. Onderzoek van deze omvang, vanuit twee perspectieven en met twee metingen, is ook internationaal zeldzaam in het gedwongen kader.

Het onderzoek kent de volgende beperkingen:

Alle uitkomstmaten zijn geformuleerd vanuit een formeel reclasseringsperspectief. Er zijn geen uitkomstmaten gehanteerd in termen van verbetering bij criminogene –of beschermende factoren, of bereik van positieve doelen zoals ervaren door cliënten. Deze keus is gemaakt om methodologische redenen, maar dit beperkt het zicht op het belang van de werkalliantie voor het bereiken van inhoudelijk motiverende doelen van cliënten en het verband tussen doelbereik volgens cliënten en doelbereik in termen van *compliance* en afronding.

De onderzoeksgroep wijkt aan de zijde van cliënten af van de beoogde representativiteit. In de onderzoeksgroep is sprake van een significante ondervertegenwoordiging van hoog risico cliënten en een oververtegenwoordiging van laag risico cliënten. Op basis van de RISc wijkt de onderzoeksgroep bij 11 van de 12 schalen af van de vergelijkingsgroep, waarbij steeds sprake is van een (iets) lagere risicoscore. De bevindingen zijn dus alleen te generaliseren naar een populatie waarin minder zware cliënten dan gemiddeld zijn vertegenwoordigd. De hoogte van de cliëntscores leidt tot vragen. Hiervoor zijn in hoofdstuk 8 diverse verklaringsopties gegeven, in zowel positieve als negatieve zin. Belangrijk in het kader van de beperkingen van het onderzoek is het vermoeden dat de hoge cliëntscores wijzen op aanzienlijke sociale wenselijkheid in de respons. Er is in het onderzoek geen meting gedaan van sociale wenselijkheid, waardoor de mate waarin dit het geval is niet duidelijk kan worden vastgesteld. Bij verder onderzoek naar de werkalliantie in gedwongen kader is het aan te bevelen dit wel te doen. Om enige indicatie te krijgen van de mate waarin scores (aan beide zijden) zijn beïnvloed door antisociale persoonlijkheidskenmerken van cliënten is een vraag gesteld over de inschatting van de gewetensontwikkeling door de reclasseringswerker. Er is geen taxatie instrument (zoals de PCL, Hare, 2003) meegenomen. Dit omdat de set vragenlijsten al erg lang was en vanwege een ethisch bezwaar om deze vragen te stellen aan alle deelnemende cliënten, waaronder veel lichte delicten en jonge *first offenders*. Dit maakt de gevonden verbanden subjectief en daardoor is er geen duidelijk zicht op de mate waarin dit voorkomt in de onderzoeksgroep en op de betekenis van de gevonden verbanden. Aan de bevindingen is daarom ook slechts beperkt betekenis gehecht. Hetzelfde geldt voor de indicaties over licht verstandelijke beperking.

12 Discussie naar aanleiding van de bevindingen

Dit onderzoek had tot doel greep te krijgen op specifieke kenmerken van de werkaliantie in gedwongen kader en het belang daarvan voor het reclasseringstoezicht. De bevindingen wijzen er op dat de werkaliantie in gedwongen kader inderdaad specifieke kenmerken kent en dat deze kenmerken een rol spelen bij het verloop en de afloop van het toezicht. Bij effectief reclasseringstoezicht lijkt dus ook de kwaliteit van de onderlinge samenwerking van belang, naast een juist gebruik van onderbouwde methodieken en instrumenten. De mogelijke betekenis hiervan voor de praktijk van het reclasseringswerk komt bij 12.2 aan bod. Daaraan voorafgaand, in 12.1, wordt stilgestaan bij de mogelijke betekenis voor verder onderzoek naar de werkaliantie in gedwongen kader. Dit eerst aan de hand van enkele discussies over het begrip werkaliantie in de onderzoeksliteratuur en vervolgens aan de hand van concretere suggesties voor vervolgonderzoek.

12.1 MOGELIJKE BETEKENIS VOOR VERDER ONDERZOEK NAAR DE WERKALLIANTIE IN GEDWONGEN KADER

In de onderzoeksliteratuur (hoofdstuk 2, 3 en 4) zijn regelmatig discussies geëntameerd over het begrip werkaliantie als zodanig, zowel in het vrijwillige- als in het gedwongen kader. Deze betreffen ten eerste de werkaliantie als algemeen principe van effectiviteit, ten tweede de werkaliantie als objectiveerbaar fenomeen of als belevingsconstruct, ten derde de werkaliantie als tweezijdig construct en ten vierde de vraag via welke processen de samenhang tussen de werkaliantie en gehanteerde resultaatcriteria verloopt. Hoe kunnen de bevindingen van dit onderzoek worden geplaatst in de context van deze discussies? Hieronder een bespreking per discussiepunt in de onderzoeksliteratuur.

De werkaliantie als algemeen principes van effectiviteit

Door veel auteurs wordt de werkaliantie beschouwd als (een aspect van) een algemeen principe van effectiviteit (hoofdstuk 1). Bij discussies in de onderzoeksliteratuur wordt het belang van algemeen werkzame factoren en specifiek methodisch handelen soms tegenover elkaar geplaatst. Deze voorstelling van zaken doet geen recht aan de complexe dynamiek van professionele begeleiding, waarbij veel factoren een wederzijds beïnvloedende rol spelen.

Effectief werken met mensen aan veranderdoelen vraagt om onderbouwd en gestructureerd methodisch handelen ('wat' werkt). Hierbij kunnen enkele algemene principes, voor zover onderbouwd, fungeren als ijkpunten voor effectiviteit, met behulp waarvan de specifieke aanpak kan variëren, al naar gelang de verschillen tussen cliënten, doelen en contexten. De hier gevonden kenmerken van de werkalliantie kunnen niet worden beschouwd als 'bewijs' voor het belang van algemeen werkzame factoren tegenover dat van specifiek werkzame factoren. De bevindingen vormen een eerste indicatie en specificatie van werkzame factoren in de samenwerking tussen cliënten en professionals in het gedwongen kader (hoe worden cliënten bejegend tijdens de uitvoering van methodieken en interventies). Bij verdere toetsing kunnen de kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader mogelijk worden gezien als verdere invulling van een aspect van een van de principes van Andrews en Bonta (1994;2010), namelijk responsiviteit. En van een specifiek aspect van de algemene factoren van Wampold et al. (1997), namelijk vertrouwen overdragen en een goede samenwerking ontwikkelen met cliënten.

De werkalliantie: objectiveerbaar fenomeen of beleavingsconstruct

Door verschillende onderzoekers wordt de vraag opgeworpen of de werkalliantie niet meer geobjectiveerd zou moeten worden (hoofdstuk 2). Een variant hiervan is het voorstel van onderzoekers, de werkalliantie te conceptualiseren als een iets dat *naast* de beleving van interactionele processen (hoofdstuk 3) staat. Beide voorstellen leiden tot de suggestie dat de werkalliantie zelf een materieel bestaand fenomeen is dat bestaat buiten de beleving van de interactie door de actoren. De werkalliantie kan echter beter consequent worden beschouwd als een beleavingsconstruct, waarvan de kwaliteit gemeten wordt via vragen over de beleving daarvan. Dat geldt ook voor de bevindingen in dit onderzoek. De werkalliantie staat gelijk aan de beleving daarvan door cliënten en reclasseringswerkers. Wel kunnen aspecten van de werkalliantie meer objectief worden vastgesteld in termen van gedragingen die kunnen inwerken op de beleving van goede samenwerking, bijvoorbeeld met behulp van observatoren of scorelijsten. Gevonden kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader zijn ook te vertalen in specifiek methodisch handelen van de professional dat de kans op een betere werkalliantie kan vergroten. Maar ook dan bepaalt de beleving van die kenmerken door de actoren of en hoe dergelijke gedragingen hun onderlinge samenwerking versterken.

De werkalliantie als tweezijdig construct

In de onderzoeksliteratuur wordt de werkalliantie expliciet gepositioneerd als een tweezijdig construct. De kwaliteit van de werkalliantie tussen twee actoren kan alleen worden begrepen vanuit beider perspectief. Dit kenmerk van tweezijdigheid komt echter lang niet altijd tot uiting in

de internationale onderzoekstraditie naar de werkalliantie. Veelvuldig worden alleen cliënten (en soms alleen professionals) onderzocht. Waar zowel cliënten als professionals zijn betrokken wordt steeds uitgegaan van dezelfde kenmerken, te meten met dezelfde items en factoren in hetzelfde meet-instrument. Enkele onderzoekers rapporteren expliciet dat factoren voor beide perspectieven gelden, maar melden niet of andere factoren wellicht sterker waren voor een van beide perspectieven. Over verschillen en verschuivingen bij factorladingen, die aannemelijk zijn, wordt in onderzoekspublicaties nauwelijks gerapporteerd.

In lijn met deze onderzoekstraditie is ook bij dit huidige onderzoek het model van factoren en items geconstrueerd op basis van de aanname dat dit voor beide perspectieven nagenoeg gelijk zou moeten zijn. Waar gevonden factoren aan cliëntzijde niet pasten bij reclasseringswerkers, en vice versa, zijn ze niet in het model opgenomen, totdat er factoren zijn gevonden die nagenoeg (op een dataset na) passend waren. De exercitie leidde aldus tot een model dat goed genoeg is voor beide perspectieven.

Niettemin verschilt het uiteindelijke model enigszins voor beide perspectieven. Bij cliënten clusteren de items iets anders tot de gevonden factoren dan bij reclasseringswerkers en ook de factorladingen bij cliënten wijken iets af van die bij reclasseringswerkers. Deze verschillen zijn door ons uiteindelijk niet als probleem, maar als informatie beschouwd en als zodanig meegenomen in de analyses.

Bij vervolgonderzoek kan aan beide perspectieven mogelijk beter recht worden gedaan door niet te werken met een 'voor beide goed genoeg' model, maar met een apart model voor beide perspectieven, met de factoren die voor deze perspectieven het sterkste blijken. Het belang hiervan wordt ook ondersteund door de bevinding, uit diverse onderzoekspublicaties, dat de werkalliantie vanuit cliënten werkzaam lijkt te zijn voor andere uitkomstmaten (meer gerelateerd aan zelfgerapporteerde verbetering) dan de werkalliantie vanuit professionals (meer gerelateerd aan door henzelf gerapporteerde formele behandel- of toezichtdoelen). Ook in dit huidige onderzoek blijkt de werkalliantie, waar afzonderlijk geanalyseerd voor cliënten, vanuit minder kenmerken en minder sterk samen te hangen met onze uitkomstmaten (geformuleerd vanuit formeel reclasseringsperspectief) dan de werkalliantie volgens reclasseringswerkers. Vanuit gecombineerd perspectief blijkt de relatieve kracht van de samenhang vanuit cliënten echter wel sterk, ook met deze uitkomstmaten. Het lijkt erop dat cliënten en reclasseringswerkers hun waardering van de werkalliantie afmeten aan verschillende kenmerken. Mogelijk verschillen de perspectieven tussen cliënten en professionals sterker voor het gedwongen kader, waar gezamenlijkheid over doelen en taken niet vanaf de start vanzelfsprekend is en waar, om elders uiteengezette redenen, de kans op feitelijke beleving van onvrijwilligheid relatief groot is.

Deze overwegingen pleiten ervoor dat verder onderzoek naar de werkaliantie, in elk geval in het gedwongen kader, consequenter uitgaat van de tweezijdigheid die aan de basis van het concept ligt. Niet alleen door consequent beide perspectieven in het onderzoek te betrekken, maar ook door de optie open te laten dat voor beide perspectieven afzonderlijk een apart model van factoren kan gelden. Waar voor cliënten en professionals verschillende factoren het sterkste blijken zou de werkaliantie bij cliënten en professionals volgens die sterkste factoren kunnen worden gemeten en geanalyseerd. Dit kan ertoe leiden dat aan beide zijde verschillende kenmerken worden gemeten. Dat belemmert de vergelijkbaarheid van de bevindingen tussen cliënt en professional, voor zover wederkerigheid wordt opgevat als vergelijking van precies dezelfde kenmerken. Maar het zou tegelijkertijd juist meer zicht bieden op de verschillende perspectieven van waaruit cliënten en professionals hun onderlinge samenwerking beoordelen. Een meer consequente benadering van tweezijdigheid onderstreept ook het belang van een beeld waarin de werkaliantie niet wordt beschouwd als een materieel bestaand fenomeen, met vaststaande kenmerken die gelden voor beide perspectieven, maar als een belevingsconstruct.

Bij een consequente benadering van de tweezijdigheid van de werkaliantie horen ook uitkomstmaten die vanuit beide perspectieven afzonderlijk relevant lijken te zijn. Zoals het bereiken van positieve doelen van cliënten, vooruitgang op criminogene en beschermende factoren volgens beide en de meer formele reclasseringsdoelen in termen van *compliance*, uitval en indicaties voor recidive. Hiermee zou de richting van de internationale onderzoekstraditie naar de werkaliantie in het gedwongen kader veranderen. Maar zo kan meer zicht ontstaan op de verschillende perspectieven waar vanuit cliënten en professionals hun onderlinge samenwerking beoordelen. En een beter begrip van de samenhang tussen doelbereik volgens cliënten, inhoudelijk doelbereik volgens reclasseringswerkers en doelbereik in termen van (proxy's voor) recidive. En daarmee tot een grotere effectiviteit van het reclasseringswerk.

Het complexe verband tussen de kwaliteit van de werkaliantie en resultaten

Regelmatig wordt in de literatuur gesteld dat meer onderzoek nodig is naar de richting van de samenhang tussen de werkaliantie en het resultaat. Het is immers even aannemelijk dat goed methodisch werken en bereiken van cliëntdoelen de werkaliantie beïnvloedt dan dat het omgekeerde geldt. Ook wordt regelmatig gesteld dat de werkaliantie moeilijk is te isoleren van andere factoren die een rol spelen bij het resultaat van begeleiding of, in ons geval, reclasseringstoezicht. De bevindingen van ons onderzoek geven hierover evenmin uitsluitsel. Ook de hier gevonden verbanden kunnen niet eenvoudig geïnterpreteerd worden in termen van middel (werkaliantie) en doel (resultaat). Niettemin kan kennis van specifieke kenmerken van de

werkalliantie in het gedwongen kader een rol spelen bij een positieve ontwikkeling van het gehele proces van reclasseringstoezicht. Ten eerste omdat deze kennis kan behulpzaam zijn bij de monitoring van het proces en van de beleving van beide actoren. En ten tweede omdat kennis over deze specifieke kenmerken en monitoring daarvan, juist vanwege de onderlinge verwevenheid met andere werkzame factoren, een nieuw professioneel aangrijpingspunt kan vormen voor beïnvloeding van het van reclasseringstoezicht.

Concrete suggesties voor vervolgonderzoek

Op basis van de bevindingen zijn nieuwe onderzoeksvragen te agenderen, op basis van de data die zijn verzameld voor dit afgeronde onderzoek.

Patronen in de werkalliantie.

Wat is de betekenis van specifieke ontwikkelingspatronen in de werkalliantie, in de zin van stijgend, dalend of gelijk blijvend? Welke kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en de context hebben (statistisch) voorspellende waarde voor deze patronen? Wat is het belang van vergroten of verkleinen van verschillen tussen cliënten en reclasseringswerkers over de tijd? In welke mate hangen de gevonden patronen samen met diverse uitkomstmaten? Hoe beleven cliënten en reclasseringswerkers de werkalliantie bij een dalend, stijgend of stabiel patroon? Welke gedragingen, gebeurtenissen en belevingen werken in op deze patronen? Bij dit onderzoek kan een kwalitatieve verdieping plaatsvinden op basis van diepte-interviews en kunnen, als extra uitkomstmaten, doelbereik volgens cliënten, recidivegegevens en indicaties voor resocialisatie worden meegenomen.³⁷

De werkalliantie en persoonsgerichte aanpak.

Hoe ontwikkelt de werkalliantie zich bij bepaalde delictgroepen en wat is het belang van de werkalliantie voor deze verschillende delictgroepen? Dit onderzoek kan in dienst staan van de ontwikkeling naar meer persoonsgericht en informatiegestuurd werken in het justitiële domein, waaronder de reclassering. En ook hierbij kunnen, naast de uitkomstmaten zoals in het afgeronde onderzoek gehanteerd, recidivegegevens na twee jaar en indicaties voor resocialisatie na twee jaar als extra uitkomstmaten worden gehanteerd.³⁸

Stroefheid in de werkalliantie.

De factor stroefheid bestaat in het afgeronde onderzoek alleen uit *reactance* van cliënten, zoals ervaren door de cliënt en de reclasseringwerker. De aldus gemeten factor stroefheid clusterde niet met de items voor reclasseringswerkers die onder *contra-reactance* zijn geschaard. In het afgeronde onderzoek is

³⁷ Dit onderzoek is reeds gestart, met een promotievoucher van Hogeschool Utrecht

³⁸ Zie noot 37

gezocht naar een model van factoren en items dat 'goed genoeg' passend is voor beide perspectieven. In die exercitie zijn meerdere items die trachten een negatieve beleving te vangen niet geselecteerd. Er kan op basis van de data van dit onderzoek een nieuwe poging worden gedaan tot constructie van een factor, waar alle items in de onderliggende instrumenten die naar een negatieve beleving vragen worden meegenomen. Het cliëntperspectief geldt daarbij als uitgangspunt, zonder de eis dat het model ook passend moet zijn voor reclasseringswerkers. Hierbij kan worden gezocht naar verbanden tussen *reactance*, *contra-reactance* en punitief gedrag van de reclasseringswerker (de items behorend bij *toughness* van de DRI-R). Tevens kunnen cliënt – en werkerkenmerken worden betrokken waarvan een negatieve samenhang met de werkalliantie is gebleken.

De werkalliantie en twee perspectieven.

Op basis van de data van dit afgeronde onderzoek kan hiernaast ook in brede zin een nieuwe ronde van selectie en structurering worden gedaan, met toelating van verschillende factoren per perspectief als uitgangspunt. Indien dit leidt tot een sterker model voor cliënten en / of reclasseringswerkers kunnen nieuwe analyses worden uitgevoerd over samenhang met andere kenmerken en over het belang voor de uitkomstmaten.

Meerwaarde van gebruik van de monitor als professioneel instrument.

Onderzoek kan worden gedaan naar de meerwaarde voor cliënten en professionals van het gebruik van de alliantie-monitor, zoals hier ontwikkeld, als professioneel hulpmiddel voor gestructureerde bespreking van de werkalliantie. Een belangrijke vraag hierbij zal zijn hoe cliënten en professionals het gebruik van de monitor ervaren en of er indicaties zijn dat de werkalliantie hierdoor verbetert ³⁹

De werkalliantie voor advies en werkstraf

De werkalliantie is onderzocht binnen de context van het reclasseringstoezicht. Het is daarmee nog niet duidelijk in hoeverre de bevindingen ook gelden voor de diagnose- en adviestaak van de reclassering en voor de werkstraf. Een herhaling, op kleinere schaal, bij deze contexten verdient aanbeveling.

12.2 MOGELIJKE BETEKENIS VOOR DE BEROEPSPRAKTIJK

Wat is de mogelijke betekenis van de bevindingen voor de beroepspraktijk van de reclassering? Suggesties hiervoor worden gedaan aan de hand van drie thema's. Ten eerste de betekenis van het begrip werkalliantie in gedwongen kader voor de reclassering, ten tweede het belang van aandacht voor de

39 Dit onderzoek is reeds gestart bij Hogeschool Utrecht, met subsidie van Raak Pro.

cliëntbeleving van het toezicht en ten derde het belang van aandacht voor de beleving door reclasseringswerkers van het toezicht.

De werkalliantie in gedwongen kader als toepasselijk concept voor reclasseringswerkers

De werkalliantie in gedwongen kader als alternatief voor 'de relatie'.

In dit onderzoek zijn specifieke kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader gevonden en een indicatie over het belang daarvan. Deze bevindingen nuanceren twee, onder sociale professionals en reclasseringswerkers regelmatig gehoorde, overtuigingen die hun herkomst lijken te vinden in een non-directief relatiebegrip. Ten eerste het beeld dat er 'eerst een relatie zou moeten zijn' voordat de reclasseringswerker zou kunnen overgaan tot verhelderen van condities, begrenzen en confronteren. Ten tweede het beeld dat de controlerende taak van de reclasseringswerker zou impliceren dat er geen goede samenwerking nodig is. Beide overtuigingen staan een legitieme en effectieve beroepsuitoefening door reclasseringswerkers in de weg. Voor beide overtuigingen is geen ondersteuning gevonden in het onderzoek. Bieden van duidelijkheid en begrenzing lijkt effectief te zijn voor zover het gepaard gaat aan de beleving van voldoende binding en vertrouwen. Daarnaast lijkt de mate van gezamenlijkheid over kader, doelen en taken vooral na verloop van tijd van belang te zijn voor het verloop en de afronding van het toezicht. Verschillen tussen cliënt en werker in de startfase tonen minder samenhang met de uitkomstmaten. Met dit onderzoek is de juridische- en professionele noodzaak van communicatie over doelen, kader, grenzen en verplichtingen geïntegreerd in een model van de werkalliantie, dat tegelijk is gericht op motiveren en ondersteunen bij het moeilijke proces van afbouw van delinquent gedrag. Kennis van het begrip 'werkalliantie in gedwongen kader' en van de specifieke kenmerken daarvan lijkt daarom bij te kunnen dragen aan een effectievere reclasseringspraktijk.

De werkalliantie en het belang van bejegening

De bevindingen wijzen erop dat voor effectief reclasseren meer nodig is dan werken met goed onderbouwde en gestructureerde methodieken en interventies. Een passende bejegening van cliënten tijdens de uitvoering van de methodieken, door reclasseringswerkers die tevens alert zijn op hun eigen emotionele respons op cliënten, is evenzeer van belang. Bij een passende bejegening kunnen de hier gevonden (combinaties van) kenmerken een leidraad zijn. Vooral cliënten beoordelen de werkalliantie op grond van hun beleving van de bejegening door de reclasseringswerker. Reclasseringswerkers vinden daarnaast ook *compliance* en samenwerken aan doelen belangrijk. Dit verschil in benadering is geen probleem, want weerspiegelt de verschillende posities. Het professionele perspectief is gebonden aan de maatschappelijke opdracht en is afstandelijker dan het cliëntperspectief, en dit moet zo blij-

ven. Maar het is essentieel dat reclasseringswerkers zich goed bewust zijn van dit verschil en dat zij de communicatie goed afstemmen op het cliëntperspectief. Wat voor reclasseringswerkers belangrijk is hoeft dat niet voor cliënten te zijn. In de dagelijkse routine kan het bewustzijn hiervan, waar nodig, versterkt worden door met enige regelmaat tijdens het traject expliciet en systematisch te agenderen hoe de cliënt de samenwerking beleeft. De alliantie-monitor zoals in dit onderzoek ontwikkeld zou hierbij een hulpmiddel kunnen zijn. Het belang van systematische cliëntfeedback is al eerder aangetoond (Duncan & Miller, 2000). Onderzoek naar de ervaringen met de alliantie-monitor als hulpmiddel hierbij loopt momenteel (zie § 12.1). Professionals benutten kennis in het algemeen beter als het is vertaald in concrete handleidingen (Spierts, Van Pelt, Van Rest & Verweij, 2017). Bevindingen uit dit onderzoek rond het belang van bejegening zouden daarom ook nader kunnen worden geconcretiseerd in termen van professioneel gedrag, dat de kans op een positieve beleving daarvan vergroot. Gedragingen die daarop inwerken kunnen worden geïntegreerd in de gangbare methodieken en handleidingen.

Het belang van aandacht voor cliëntbeleving van de samenwerking

Het belang van *beleving* van de samenwerking, zowel door cliënten als door reclasseringswerkers, blijkt wetenschappelijk te kunnen worden onderbouwd. Cliënten en reclasseringswerkers verschillen op groepsniveau weinig van elkaar in hun beleving van de werkalliantie. Maar bij nadere analyse binnen dyades blijken ook aanzienlijke verschillen tussen cliënt en werker, oplopend tot 5 punten op de 7 puntsschaal. En grotere verschillen tussen cliënten en reclasseringswerker blijken samen te hangen met de negatieve variant van de uitkomstmaten. Waar professionals zijn getraind in bewustzijn van cliëntbeleving in de alliantie blijken verschillen kleiner te zijn (zie Zilcha-Mano et al., 2017). Het lijkt dus van belang de cliëntbeleving van de methoden van het toezicht en van de bejegening goed te betrekken bij besluiten en werkwijzen in het reclasseringswerk. Niet alleen via formele kanalen zoals cliëntonderzoeken en cliëntenraden, hoewel dit goede zaken zijn, maar ook in de dagelijkse omgang met cliënten. Ook kan de cliëntbeleving worden geïntegreerd in methodieken, beslisinstrumenten en in de dagelijkse werkroutine. Hiervoor zijn de volgende aanknopingspunten mogelijk.

Versterken van cliënt beleving bij doelen en plannen

Versterken van de cliëntbeleving begint in de allereerste contacten in de adviesfase. Bosker (2015) constateerde op basis van een analyse van 300 reclasseringsdossiers dat cliëntdoelen verhoudingsgewijs weinig in kaart worden gebracht door reclasseringswerkers en dientengevolge ook vaak niet worden meegenomen in toezichtplannen. Vermoedelijk is dit het gevolg van dominante belang dat wordt gehecht aan doelen die zijn ontleend aan de, eveneens wetenschappelijk onderbouwde, getaxeerde risicofactoren. Nu ook het

belang van cliëntbeleving blijkt te kunnen worden onderbouwd is meer aandacht voor cliëntdoelen aangewezen. Temeer daar uit ons onderzoek is gebleken dat communicatie over doelen, kaders en verplichtingen effectiever is als cliënten dit niet ervaren als eenzijdig, maar – zeker na verloop van tijd – als een gezamenlijke activiteit. Motiverende doelen van cliënten zouden een expliciete plaats moeten krijgen in het reclasseringsadvies en het toezicht, en dit in de formulering van cliënten zelf, zodat zij zich hierin blijven herkennen. De reclasseringswerker kan deze doelen, in gesprek met de cliënt, proberen te plaatsen in de context van de overkoepelende en reclasseringsdoelen. De reclasseringswerker kan in dat gesprek ook mogelijke doelen inbrengen op grond van wetenschappelijk onderbouwde taxatie van risico- en beschermende factoren, waarvan het belang blijft staan, naast het belang van de door cliënt ervaren doelen en behoeften.

Cliëntbeleving en risicomanagement

Cliëntbeleving is tevens belangrijk bij het plan en de uitvoering van risicomanagement. Voor de versterking van gezamenlijkheid tussen cliënt en reclasseringswerker bij dit aspect kan de reclassering aansluiting zoeken bij toepasselijke kennis over zelfregie en risicomanagement die in de forensische zorg is ontwikkeld. Juist bij dit aspect van het reclasseringswerk zijn het cliëntperspectief en zelfregie van cliënten cruciaal en effectief gebleken (Fluttert et al., 2013; Fluttert, 2016).

Gezamenlijkheid over verschillen

Cliënten geven gemiddeld hoge waarderingen voor de werkaliantie met hun reclasseringswerker. Voor een deel van deze cliënten zal dit betekenen dat zij het contact met de individuele reclasseringswerker inderdaad waarderen en loskoppelen van hun eventuele verzet tegen het opgelegde karakter van het contact en het systeem van justitie. Voor zover dit zo is pleit het voor het vermogen van reclasseringswerkers om contact te leggen in deze context. Voor een ander deel zal het vermoedelijk gaan om sociale wenselijkheid en verhullende communicatie. Voor de praktijk is de vraag relevant in hoeverre dergelijke verhullende communicatie ook geldt binnen het toezicht zelf. De cliënten in het onderzoek van Rex (1999) vertelden dat zij vermijdend gedrag vertonen in een context die zij als onveilig en punitief ervaren. In de mate waarin dit zo is vormt het een belemmering voor effectief reclasseringswerk. Want zowel de begrenzendende en controlerende aspecten van het reclasseringswerk als de motiverende, ondersteunende en veranderingsgerichte aspecten van het werk zijn onmogelijk uit te voeren zonder enige vorm van serieus contact. In lijn met de definitie van de werkaliantie in gedwongen kader (§11. 9) hoeft het bij serieus contact niet te gaan om volstrekte openheid en volledig vertrouwen. Hiermee zouden cliënten overvraagd worden in een context waarin zij altijd enig belang houden bij strategisch of vermijdend gedrag of andere verzetsreacties. Dit kunnen we

beschouwen als gezond gedrag en een realistische inschatting van hun situatie als reclasseringscliënt. Dit is een realiteit waarmee reclasseringswerkers het te doen hebben en waartoe zij zich ook kunnen verhouden, blijkens het feit dat zij ook een goede werkalliantie rapporteren met cliënten die extern of helemaal niet zijn gemotiveerd voor het toezicht. Begrip hiervoor en respecteren van dit belang van cliënten horen bij de basis van het reclasseringswerk. Want hiermee hoeft een reclasseringscliënt in elk geval dit gevoel van verzet, als een van de bronnen van vermijdingsgedrag, niet meer volledig te verhullen. Vanuit gezamenlijke begrip voor dit verschillende startpunt kan mogelijk meer gezamenlijkheid en *motivational congruence* (Rooney, 1992) ontstaan en *voldoende* binding en vertrouwen om doelen dichterbij te brengen.

Cliëntgroepen die om bijzondere aandacht vragen

Voor bepaalde cliënten is bijzonder aandacht nodig, omdat de ontwikkeling van de werkalliantie met hen moeilijker blijkt te zijn, of omdat bij hen verhoudingsgewijs eerder uitval of een nieuwe vroeghulpmelding plaatsvindt. Extra investeringen door de reclasseringswerker in de kwaliteit van de werkalliantie zijn van belang bij cliënten met een hoog risicoprofiel, die eerdere ervaringen met de reclassering negatief waarden, die jongvolwassen zijn, werkloos, niet zelfstandig wonen, die licht verstandelijk beperkt zijn en die verslaafd zijn. Bij cliënten die eerder reclasseringscontact hadden is het van belang te vragen naar die eerdere ervaring, omdat deze ervaring lang lijkt door te werken in het huidige toezicht. Voor adviseurs is het belangrijk te weten dat de cliëntwaardering van de werkalliantie tijdens de adviesfase lang kan doorwerken in het toezicht. Bij verslaafde cliënten rapporteren reclasseringswerkers relatief veel *contra-reactance*, wat aanleiding is om de eigen emotionele respons in de gaten te houden. Licht verstandelijk beperkte (LVB) cliënten zijn oververtegenwoordigd bij de groep die negatief uitvalt. Deze oververtegenwoordiging geldt niet voor haperingen in het toezicht. Kennelijk lijkt de werkalliantie op orde, maar toch valt deze groep vaker uit, eveneens vaker leidend tot een nieuwe vroeghulpmelding. Periodieke monitoring van de werkalliantie met deze groep lijkt extra aangewezen.

Het belang van aandacht voor werkerbeleving van de samenwerking

De bevindingen wijzen tevens op het belang van systematische aandacht voor de beleving door reclasseringswerkers van de samenwerking met cliënten.

Het belang van systematische reflectie

Uit het onderzoek blijkt dat de beleving van de werkalliantie door reclasseringswerkers van belang is voor goed reclasseringswerk. Aandacht voor die beleving kan alleen recht worden gedaan in een organisatiecultuur waarin professionele reflectie een vanzelfsprekende plaats heeft in de gezamenlijke

werkprocessen. Systematische reflectie is een essentieel aspect van professionaliteit en de effectiviteit hiervan is gevonden door Duncan en Miller (2000) en Wampold et al. (1997). Voor systematische cliëntfeedback en reflectie op de eigen beleving van de werkalliantie kan, zoals gezegd, de alliantie-monitor gebruikt worden. Daarnaast is een goede organisatie van professioneel beraad van belang. Hierbij gaat het om reflectie op professionele – en persoonlijke waarden, op successen en resultaten, op incidenten en inschattingsfouten, op handelingsvragen, op het cliëntperspectief, persoonlijke vragen en gevoelens van regie- en energieverlies. Bij professioneel beraad is het belangrijk dat reclasseringswerkers hun eigen beleving serieus nemen en onderzoeken in hoeverre het hier gaat om eigen beperkingen en / of om intuïtieve patroonherkenning en impliciete kennis (Schön, 1983). Deze vertaling van gevoelens naar hanteerbare handelingskennis kan moeilijk zijn en veronderstelt een open werkklimaat, waarin alle medewerkers een rol spelen, professionals, ondersteuners en leidinggevend. Professionele reflectie verloopt mede daarom bij voorkeur methodisch en (periodiek) met externe begeleiding. Een goede organisatie hiervan zal vermoedelijk bijdragen aan grotere veerkracht van alle medewerkers en daarmee aan grotere effectiviteit van de gehele organisatie.

Investing en weerbarstige cliënten

Uit het onderzoek blijkt dat relatief veel cliënten in toezicht blijven bij wie zich haperingen voordoen en bij wie de werker een daling van vertrouwen en binding en een stijging van stroefheid rapporteert. Cliënten voor wie dit geldt (wel haperingen, geen uitval) zijn relatief vaak jong en / of verslaafd aan middelen en / of met een eerdere justitiesgeschiedenis. Het is in maatschappelijke zin begrijpelijk dat zij in toezicht blijven en dat de reclasseringswerker blijft investeren, ook bij afnemend vertrouwen. Bij gebrek aan *compliance* zonder onverantwoord risico leidt ook overleg met Justitie bij bepaalde cliënten vaak tot het besluit om het toezicht voort te zetten. De positie van de reclassering heeft tot gevolg dat de betrokken professionals zich kunnen en willen inzetten voor burgers met wie het soms weerbarstig werken is en die nergens anders terecht kunnen. Zo blijven zij in het zicht en kan verder afglijden en persisterend of escaleren delictgedrag mogelijk worden voorkomen. Dit is een belangrijke toegevoegde maatschappelijke waarde van de reclassering en een bijzondere kwaliteit van reclasseringswerkers. Het is echter van belang dat reclasseringswerkers zich juist bij de meest weerbarstige cliënten bewust blijven van hun eigen afnemende vertrouwen of binding en toenemende beleving van stroefheid. En dat zij dit doordenken, indien mogelijk in professioneel beraad, op de hierboven geschetste wijze.

Contra-reactance: bewustzijn van regie- en energieverlies bij reclasseringswerkers

Naast werkerbeleving van de kenmerken van de werkalliantie lijkt van belang dat reclasseringswerkers zich bewust zijn van hun eigen gevoelens van regie- of energieverlies en dat expliciete reflectie hierop een plaats krijgt in professioneel beraad. Want gevoelens die hierop kunnen wijzen, in het onderzoek *contra-reactance* genoemd, blijken samen te hangen met haperingen in het toezicht, met uitval en met nieuwe vroeghulpmeldingen.⁴⁰ Op grond van dit onderzoek kan geen antwoord worden gegeven op de vraag of deze gevoelens vooral een stroeve interactie met een moeilijke cliënt weerspiegelen, of dat deze gevoelens vooral een blokkade vanuit de werker vormen om de interactie goed af te stemmen op de cliënt. Hypothetisch gaan we uit van een cyclisch proces waaraan beide actoren bijdragen.

De drie items rond *contra-reactance* meten drie aspecten van de werkerbeleving waarvan samenhang met de uitkomstmaten (en cliëntkenmerken) is gebleken.

Het eerste item vraagt naar de beleving of het werken met de betrokken cliënt al dan niet energiegevend is. Het belang van zorg voor een goede energiebalans in algemene zin is bekend, dit blijkt ook te gelden voor de energiebalans in de werkalliantie per individuele cliënt.

Het tweede item vraagt naar de beleving dat de cliënt wel zegt dat hij gemotiveerd is, maar dat de reclasseringswerker daar niets van merkt. Hier kan het gaan om een neutrale observatie van een feitelijke situatie en dan is er niets aan de hand. Uitspraken als deze zijn echter ook regelmatig te horen als een verzuchting ('hij zegt wel ja maar hij doet nee') en kunnen ook, al dan niet bewust, een impliciet normatief oordeel inhouden ('hij hoort gemotiveerd te zijn'; zie ook Van der Laan, 1990). In die gevallen kan deze beleving na verloop van tijd gaan staan voor regieverlies. Ofwel omdat het de reclasseringswerker niet lukt om doelen en behoeften van de cliënt te herkennen en in het licht van reclasseringsdoelen te plaatsen. Ofwel omdat hij of zij daar alles aan doet, naar beste vermogen, en de cliënt hetzelfde gedrag blijft vertonen. Over beproefde werkwijzen bij het werken met *reactance* en met extern gemotiveerde cliënten en het cyclische proces van motiveren is elders al voldoende geschreven (Rooney, 1992; Miller & Rollnick, 2002; Menger & Krechtig, 2016). Voor hier is het van belang dat reclasseringswerkers hun eigen gevoelens over een discrepantie bij cliënten, tussen 'zeggen en doen', serieus nemen, nagaan hoe zij zelf bijdragen aan handhaving van dit patroon in de samenwerking en hoe zij kunnen bijdragen aan doorbreking hiervan.

⁴⁰ Voor het meten hiervan is in het onderzoek nog geen sterke en betrouwbare meetmethode gevonden, maar op basis van analyse van losse items zijn er indicaties voor het belang hiervan. Vervolgonderzoek voorziet in een verdere verkenning van clustering van deze items met items die stroeve interactie meten.

Het derde item vraagt naar de beleving van de reclasseringswerker dat hij of zij meer dan gemiddeld strak is. Hier kan het er gewoon om gaan dat de betrokken cliënt meer dan gemiddeld externe structuur en richting nodig heeft, dat de reclasseringswerker dit op de juiste manier biedt en dat beide zich daar prima bij voelen. Het kan er ook op duiden dat de reclasseringswerker, bij geringe respons of verzetsreacties van de cliënt, snel overgaat tot een vorm van strakheid die samengaat met innerlijke verstarring en toenevende eenzijdigheid in de communicatie over kader, doelen en verplichtingen. Dat kan worden opgevat als een bepaalde mate van regieverlies, omdat verstarring ten koste gaat van openheid en flexibiliteit in het gedrag van de reclasseringswerker, wat diens effectiviteit kan ondermijnen (zie ook Skeem et al., 2007). Ook kan het zijn dat de reclasseringswerker aanvankelijk veel investeert in het contact met een cliënt, bij geringe respons doorzet vanuit betrokkenheid en de wens het goed te doen, en na verloop van tijd teleurgesteld raakt als het alsnog niet goed lukt. Waarna de teleurstelling kan leiden tot strakheid, niet als neutrale begrenzing maar als een vorm van mislukt vertrouwen, waardoor correctief gedrag verloopt in een verwijtende sfeer. De dynamiek van een betrokken start, via overinvestering en teleurstelling, naar rigiditeit of te sterke meegaandheid, is gevonden door Farrenkopf (1992). Manchak et al. (2014) vonden in dit verband dat tijdige neutrale begrenzing en controle de beste manier is om 'agressieve', of rigide vormen van controle – die minder effectief zijn – te voorkomen.

Literatuur

- American Psychological Association Task Force on Evidence-Based Practice. (2006). Evidence-Based Practice in Psychology. *American Psychologist*, 61(4), 271-285.
- Andersson Elffers Felix. (2015). *Ketengericht werken aan betekenisvol reclasseringswerk*. Den Haag: Auteur.
- Andrews, D. A. (1980). Some experimental investigations of the principles of differential association through deliberate manipulations of the structure of service systems. *American Sociological Review*, 45, 448-462.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (1994). *The Psychology of Criminal Conduct*. Cincinnati: Anderson.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). Newark: Matthew Bender.
- Andrews, D. A., & Kiessling, J. J. (1980). Program structure and effective correctional practices: A summary of the CaVIC (Canadian Volunteers in Corrections) Research. In R. R. Ross, & P. Gendreau (Eds.), *Effective correctional treatment* (pp. 441-463). Toronto: Butterworth.
- Annisson, J., Eadie, T., & Knight, C. (2008). People first: Probation Officer Perspectives on Probation Work. *Probation Journal*, 75(6), 259-271.
- Ayotte, M. H., Lanctôt, N., & Tourigny, M. (2016). How the Working Alliance with Adolescent Girls In Residential Care Predicts the Trajectories of Their Behavior Problems. *Residential Treatment for Children & Youth*, 33(2), 135-154. doi: 10.1080/0886571X.1175994
- Bachelor, A. (2013): Clients' and Therapists' views of the therapeutic alliance: Similarities, differences and relationships to therapy outcome. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 20(2), 118-135.
- Baldwin, S. A., Wampold, B. E., & Imel, Z. E. (2007). Untangling the Alliance-outcome correlation: Exploring the relative importance of therapist and patient variability in the alliance. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(6), 842-852.
- Barrowclough, C., Meier, P., Beardmore, R., & Emsley, R. (2010). Predicting Therapeutic Alliance in Clients With Psychosis and Substance Misuse. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 198(5), 373-377. doi: 10.1097/NMD.0b013e3181da4d4e
- Beleidsprogramma Terugdringen Recidive. (2002). Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Benjamin, L. S. (1996). *Interpersonal diagnosis and treatment of personality disorders* (2nd ed.). New York: Guilford.

- Bennett, S., Farrington, D. P., & Huesmann, L. R. (2005). Explaining gender differences in crime and violence: The importance of social skills. *Aggression and violent behavior*, 10(3), 263-288.
- Bergman, Nordgren, L., Carlbring, P., Linna, E., & Andersson, G. (2013). Role of the Working Alliance on Treatment Outcome in Tailored Internet-Based Cognitive Behavioural Therapy for Anxiety Disorders: Randomized Controlled Pilot Trial. *JMIR Research Protocols*. doi: 10.2196/resprot.2292
- Bijleveld, C. C. J. H. (2009). *Methoden en Technieken van Onderzoek in de Criminologie*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Bijleveld, C. C. J. H., & Commandeur, J. J. F. (2012). *Multivariate analyse: een inleiding voor criminologen en andere sociale wetenschappers*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Blasko, B. L., Friedmann, P. D., Rhodes, A. G., & Taxman, F. S. (2015). The Parolee-Parole Officer Relationship as a Mediator of Criminal Justice Outcomes. *Criminal Justice and Behavior*, 42(7), 722-740. doi: 10.1177/0093854814562642
- Blasko, B. L., & Jeglic, E. L. (2016). Sexual Offenders' Perceptions of the Client-Therapist Relationship: The Role of Risk. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 28(4), 271-290. doi: 10.1177/1079063214529802
- Blunch, N. J. (2008). *Introduction to Structural Equation Modeling using SPSS and AMOS*. London: SAGE.
- Bonta, J., Rugge, T., Scott, T. L., Bourgon, G., & Yessine, A. (2008). Exploring the Black Box of Community Supervision. *Journal of Offender Rehabilitation*, 47(3), 248-270.
- Boone, M. M. (2009). Grenzen aan toezicht: Minimum waarborgen voor de uitvoering van bijzondere voorwaarden. *PROCES*, 88(6), 326-341.
- Bordin, E. S. (1975). *The Working Alliance: Basic for a general theory of psychotherapy*. Paper presented at the Society for Psychotherapy Research. Washington D.C.
- Bordin, E. S. (1989). *Building therapeutic alliances. The base for integration*. Paper presented at the Society for Psychotherapy Research. Berkley.
- Bordin, E. S. (1994). Theory and Research on the therapeutic working alliance: New directions. In A. O. Horvath, & L. S. Greenberg (Eds.), *The working alliance: Theory, research and practice* (pp. 13-37). New York: Wiley.
- Bosker, J. (2015). *Linking theory and practice in probation: Structured decision support for case management plans* (Proefschrift). Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Bosker, J., Donker, A., Menger, A., & Van der Laan, P. (2016). Theorieën over afbouw en stoppen met delinquent gedrag. In A. Menger, L. Krechtig, & J. Bosker (Reds.), *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3^e herziene druk, pp. 79-98). Amsterdam: SWP.
- Bosker, J., & Lünemann, K. (2016). *Evaluatie Ruim Baan voor betekenisvol maatwerk. Verslag voorbereidingsfase evaluatieonderzoek*. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht en Verwey-Jonker Instituut.

- Bovard-Johns, R., Yoder, J., & Burton, D. L. (2015). Therapeutic Alliance with Juvenile Sexual Offenders: The Effects of Trauma Symptoms and Attachment Functioning. *Journal of Offender Rehabilitation*, 54, 296-315.
- Bowers, L., Callaghan, P., Nijman, H., Paton J., Carr-Walker P., Allan, T., & Simpson, A. (2003). *The Right People for the Job: choosing staff that will adjust positively and productively to working in the new personality disorder (PD) services. Report to the home office*. London: City University.
- Bracken, D. (2003). Skills and knowledge for contemporary probation practice. *Probation Journal*, 50(2), 101-114.
- Brehm, J. W. (1966). *A theory of psychological reactance*. New York: Academic Press.
- Brehm, S. S., & Brehm, J. W. (1981). *Psychological Reactance: A theory of freedom and control*. New York: Academic Press.
- Bureau Buitenland. (2016). *Jaarverslag 2015*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Burnett, R. (2007). *The Personal Touch in Ex-Offender Reintegration*. Paper presented to the Deakin University Third Annual Conference on The Reintegration Puzzle: 'Fitting Pieces Together'. Waterview Convention Centre, Sydney.
- Burnett, R., & McNeill, F. (2005). The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *Probation Journal*, 52(3), 221-242.
- Carney, M., & Buttell, F. (2003). Reducing juvenile recidivism: Evaluating the Wraparound Service Model. *Research on Social Work Practice*, 13(5), 551-568.
- Castonguay, L. G., Constantino, M. J., & Holforth, M. G. (2006). The working alliance: where are we and where should we go?. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 43(3), 271-279.
- Castonguay, L. G., & Holtforth, M. G. (2005). Change in psychotherapy: A plea for no more "nonspecific" and false dichotomies. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 12(2), 198-201.
- Chapman, T., & Hough, J. M. (1998). *Evidence based practice: A guide to effective practice*. London: Home Office Publications Unit.
- Cicchetti, D., & Cohen, D. J. (Eds.) (2015): *Developmental psychopathology* (2nd ed., pp. 570-598). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Hillsdale: Lawrence Earlbaum Associates.
- Colijn, S., Cnossen, M. C., De Jong, I., & Haringsma, R. (2014). De werkalliantie in klinische psychotherapie voor persoonlijkheidsstoornissen en gehechtheid. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 56(8), 505-513.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO five-factor inventory (NEO-FFI): Professional manual*. Psychological Assessment Resources Incorporated.
- Crits-Christoph, P., Gibbons, M. B. C., Hamilton, J., Ring-Kurtz, S., & Gallop, R. (2011). The dependability of alliance assessment: The Alliance-Outcome Correlation is larger than you might think. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(3), 267-278.

- Cullen, F. T., & Gendreau, P. (2001). From Nothing Works to What Works: Changing Professional Ideology in the 21st Century. *The Prison Journal*, 81(3), 313-338. doi: org/10.1177/0032885501081003002
- Daniel, J. B., & Korr, W. S. (2008). Clinicians' Perception of Working Alliance With Mentally Ill Inmates. *Corrections Compendium*, 33(3), 5-7, 31, 33.
- Day, A., Tucker, K., & Howells, K. (2004). Coerced Offender Rehabilitation: a defensive practice? *Psychology, Crime & Law*, 10(3), 259-269.
- De Croes, L., & Vogelvang, B. (2016). Civiele kracht: sociaal netwerk en vrijwilligers. In A. Menger, L. Krechtig, & J. Bosker (Reds.), *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3^e herziene druk, pp. 431-445). Amsterdam: SWP.
- Degener, C., Sturm, A., & Menger, A. (2013). *De werkalliantie in het gedwongen kader: Eindrapportage van een kwalitatief onderzoek naar de wijze waarop reclasseringswerkers een werkalliantie aangaan met cliënten*. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie.
- Degener, C., Sturm, A., & Menger, A. (2016). Regie op samenwerking met de cliënt: werkalliantie in de praktijk. In A. Menger, L. Krechtig, & J. Bosker (Reds.), *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3^e herziene druk, pp. 281-297). Amsterdam: SWP.
- DeLude, B., Mitchell, D., & Barber, C. (2012). The Probationer's Perspective on the Probation Officer-Probationer Relationship and Satisfaction with Probation. *Federal Probation*, 76(1), 35-39.
- De Roten, Y., Fischer, M., Drapeau, M., Beretta, V., Kramer, U., Favre, N., & Despland, J. N. (2004). Is one assessment enough? Patterns of helping alliance development and outcome. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 11(5), 324-331.
- DeSorcy, D. R., Olver, M. E., & Wormith, J. S. (2016). Working Alliance and Its Relationship With Treatment Outcome in a Sample of Aboriginal and Non-Aboriginal Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 28(4), 291-313.
- DeVellis, R. F. (2012). *Scale Development: Theory and Applications* (3rd Edition). Sage: Applied social Research Methods Series.
- De Vogel, V., & Louppen, M. (2016). Measuring feelings of staff members towards their most complex female and male forensic psychiatric patients: A pilot study into gender differences. *International Journal of Forensic Mental Health*, 15(2), 174-185. doi: 10.1080/14999013.2016.1170741
- De Vries, S. (2007). *Wat werkt? De kern en de kracht van het maatschappelijk werk*. Amsterdam: SWP.
- Dillard, J. P., & Shen, L. (2005). On the nature of reactance and its role in persuasive health communication. *Communication Monographs*, 72(2), 144-168. doi: 10.1080/03637750500111815
- Dowden, C., & Andrews, D. A. (2004). The Importance of Staff Practice in Delivering Effective

- Correctional Treatment: A Meta-Analytic Review of core correctional practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(2), 203-214.
- Duncan, B., & Miller, S. (2000). *The heroic client*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Durnescu, I. (2012). What matters most in probation supervision: staff characteristics, staff skills or programme?. *Criminology and Criminal Justice*, 12(2), 193-216.
- Elliot, R., Bohart, A. C., Watson, J. C., & Greenberg, L. S. (2011). Empathy. In I. Norcross, *Psychotherapy relationships that work. Evidence Based Responsiveness* (pp. 32-152). Oxford University.
- Elvins, R., & Green, J. (2008). The conceptualization and measurement of the therapeutic alliance: An empirical review. *Clinical Psychology Review*, 21(7), 1167-1187.
- Everall, R., & Paulson, B. (2002). The therapeutic alliance: Adolescent Perspectives. *Counseling and Psychotherapy Research*, 2(2), 78-87.
- Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R. R., & Sijtsma, K. (2009). *COTAN Beoordelings-systeem voor de kwaliteit van tests* (geheel herziene versie). Amsterdam: Publisher: NIP/COTAN.
- Farrall, S. (2002). *Rethinking What Works with Offenders: Probation, Social Context and Desistance from Crime*. Devon: Willan.
- Farrenkopf, T. (1992). What happens to the therapist who works with sex offenders?. *Journal of Offender Rehabilitation*, 18, 217-223.
- Fischer, T. F. C., Captein, W. J. M., & Zwirs, B. W. C. (2012). *Gedraginterventies voor volwassenen justitiabelen: Stand van zaken en mogelijkheden voor innovatie*. Den Haag: WODC.
- Fitzpatrick, M.R., Iwakabe, S. & Stalikas, A. (2005). Perspective divergence in the working alliance. *Psychotherapy Research*, 15(1-2), 69-80.
- Florsheim, P., Shotorbani, S. W., Guest-Warnick, G., & Barrat, T. (2000). Role of the Working Alliance in the Treatment of Delinquent Boys in Community-Based Programs. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(1), 94-107.
- Flückiger, C., Del Re, A. C., Wampold, B. E., Symonds, D., & Horvath, A. O. (2012). How central is the alliance in psychotherapy? A multilevel longitudinal meta-analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 10-17. doi: 10.1037/a0025749
- Fluttert, F. (2016). Risicobeheersing en zelfmanagement via kwetsbare patronen van gedragsonregeling. In A. Menger, L. Krechtig, & J. Bosker (Reds.), *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3^e herziene druk, pp. 339-352). Amsterdam: SWP.
- Fluttert, F., Van Meijel, B., Bjørkly, S., Van Leeuwen, M., Nijman, H., & Grypsdonk, M. (2013). Early signs of inpatient aggression in forensic psychiatry: An empirical investigation with the Forensic Early Signs of Aggression Inventory (FESAI). *Journal of Clinical Nursing*, 22(11-12), 1550-1558.

- Freedman, M. B., Leary, T. F., Ossorio, A. G., & Goffey, H.S. (1951). The Interpersonal Dimension of Personality. *Journal of Personality*, 20(2), 143-161. doi:10.1111/j.1467-6494.1951.tb01518.x
- Freud, S. (1912). The dynamics of transference. In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (volume 12, pp. 99-108).
- Galloway, V. A., & Bordsky, S. L. (2003). Caring less, doing more: The role of therapeutic detachment with violate and unmotivated clients. *American Journal of Psychotherapy*, 57(1), 32-38.
- Gelso, C. J., & Carter, J. A. (1985). The relationship in counseling and psychotherapy: components, consequences and theoretical antecedents. *The Counseling Psychologist*, 13(2), 155-243.
- Gelso, C. J., & Carter, J. A. (1994). Components of the psychotherapy relationship: their interaction and unfolding during treatment. *Journal of Counseling Psychology*, 41(3), 296-306.
- Grandia, K., James, C., Van der Laan, P., Lamet, W., Meijer, T., & Wanschers, L. (2010). *Reclasseringstoezicht en jong volwassenen. Een verkennend onderzoek naar kenmerken van jongvolwassen delinquenten in relatie tot reclasseringsbevoegenis*. Amsterdam: NSCR.
- Green, A. E., Albanese, B. J., Cafri, G., & Aarons, G. A. (2014). Leadership, organizational climate and working alliance in a children's mental health service system. *Community Mental Health Journal*, 50(7), 771-777. doi.org/10.1007%2Fs10597-013-9668-5
- Greenson, R. R. (1965). The working alliance and the transference neurosis. *Psychoanalytic Quarterly*, 34, 155-181.
- Guay, F., Vallerand, R. J., & Blanchard, C. (2000). On the Assessment of Situational Intrinsic and Extrinsic Motivation: The Situational Motivation Scale (SIMS). *Motivation and Emotion*, 24(3), 175-213.
- Handwerk, M. L., Huefner, J. C., Ringle, J. L., Howard, B. K., Soper, S. H., Almquist, J. K., . . . & Father Flanagan's Boys' Home. (2008). The role of therapeutic alliance in therapy outcomes for youth in residential care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 25(2), 145-165.
- Hanrath, J., & Bosker, J. (2016). Beter voorbereid op weerbarstige cliënt. *Sozio*, 3, 40-43.
- Hare, R. D. (2003). *Hare Psychopathic Checklist-Revised (PCL-R)* (2nd ed.). Toronto: Multi-Health Systems.
- Hart, J., & Collins, K. (2014). A 'back to basics' approach to offender supervision: Does working alliance contribute toward success of probation?. *European Journal of Probation*, 6(2), 112-125.
- Hart, S. D., Cox, D. N., & Hare, R. D. (1995). *The Hare Psychopathy Checklist: Screening Version. (PCL:SV)*. North Tonawanda: Multi Health Systems.
- Heinrich, J.-P. (1995). *Particuliere reclassering en overheid sinds 1823 s.n.* Arnhem: Wolters Kluwer.

- Hermanns, J., & Menger, A. (2010). *Walk the Line: Over continuïteit en professionaliteit in het reclasseringswerk*. Amsterdam: SWP.
- Hermanns, J., & Van Montfoort, A. (2008). *Gezinsinterventies: aan de slag met problematische opvoedingskwesaties*. Amsterdam: SWP.
- Höing, M., Caspers, J., & Vogelvang, B. (2009). *Circles NL: Aanpassingsstudie naar COSA, Cirkels voor Ondersteuning, Samenwerking en Aanspreekbaarheid in Nederland*. 's-Hertogenbosch: Programmabureau Circles NL.
- Holmqvist, R., Hill, T., & Lang, A. (2007). Treatment alliance in residential treatment of criminal adolescents. *Child Youth Care Forum*, 36, 163-178.
- Holt, P. (2000). Case management: Context for supervision: Design implications for effective practice. *Community and Criminal Justice Monograph*. Leicester: De Montfort University.
- Horvath, A. O. (2011). Alliance in Common Factor Land: A view through the research lens. *Research in Psychotherapy*, 14(1), 121-135.
- Horvath, A. O., & Bedi, R. P. (2002). The alliance. In J. C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy Relationships that work: Therapist contributions and responsiveness to patients* (pp. 37-70). Oxford University Press.
- Horvath, A. O., Del Re, A. C., Flückiger, C., & Symonds, D. (2011). Alliance in individual psychotherapy. In J. C. Norcross, *Psychotherapy Relationships That Work: Evidence-Based Responsiveness* (2nd ed., pp. 25-69). Oxford University Press.
- Horvath, A. O., & Greenberg, L. (1986). The Development of the Working Alliance Inventory. In L. S. Greenberg, & W. M. Pinsof, *The Psychotherapeutic Process Handbook* (pp. 529- 556). New York: The Guilford Press.
- Horvath, A. O., & Symonds, B. D. (1991). Relation between working alliance and outcome in psychotherapy: A meta-analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 38, 139-149.
- Hudson, S. M., & Ward, T. (1997). Intimacy, loneliness, and attachment style in sexual offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 12(2), 323-340.
- Jagt, L. (2001). *Onvrijwillige hulpverlening. Moet dat nou?*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Jagt, L. (2008). *Van Richmond naar Reid: Bronnen en ontwikkeling van taakgerichte hulpverlening in het maatschappelijk werk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Judd, P., & Lewis, S. (2015). Working against the odds: How probation practitioners can support desistance in young adult offenders. *European Journal of Probation*, 7(1), 58-75.
- Kaal, H. I., Negenman, A. M., Roeleveld, E., & Embregts, P. J. C. M. (2011). *De problematiek van gedetineerden met de licht verstandelijke beperking in het gevangeniswezen*. Tilburg: Prismaprint.
- Kaal, H., & Tumpane, G. (2016). Licht verstandelijke beperking. In A. Menger, L. Krechtig, & J. Bosker (Reds.), *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3^e herziene druk, pp. 163-171). Amsterdam: SWP.
- Kamphuis, M. (1950). *Wat is social casework?*. Alphen aan de Rijn: Samson NV.

- Karver, M., Handelsman, J. B., Fields, S., & Bickman, I. (2006). Meta-analysis of therapeutic relationships variables in youth and family therapy: The evidence for different relationship variables in the child and adolescent treatment outcome literature. *Clinical Psychology Review*, 26, 50-65.
- Kenis, P. (2001). *Die wachtlijsten is een verhaal apart. Een organisatiewetenschappelijke beschouwing van het fenomeen wachtlijsten in de Nederlandse zorg*. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant.
- Kennealy, P. J., Skeem, J. L., Manchak, S. M., & Eno Loudon, J. (2012). Firm, fair and caring officer-offender relationships protect against supervision failure. *Law and Human Behavior*, 36(6), 496-505. doi: 10.1037/h0093935
- Kivlighan Jr., D. M., & Shaughnessy, P. (2000). Patterns of working alliance development: A typology of clients' working alliance ratings. *Journal of Counseling Psychology*, 47(3), 362-371.
- Kivlighan Jr., D. M. (2007): Where is the relationship in research of the alliance? Two methods for analyzing dyadic data. *Journal of Counseling Psychology*, 54(4), 423-433.
- Kozar, C. J., & Day, A. (2012). The therapeutic alliance in offending behavior programs: A necessary and sufficient condition to change? *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 482-487.
- Kramer, U., De Roten, Y., Beretta, V., Michel, L., & Despland, J. N. (2009). Alliance Patterns over the course of short-term dynamic psychotherapy: The shape of productive relationships. *Psychotherapy Research*, 19(6), 699-706.
- Krechtig, L., & De Jonge, E. (2016). Reclasseren als waarde(n)vol werk. In A. Menger, L. Krechtig, & J. Bosker (Eds.), *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3^e herziene druk, pp. 27-38). Amsterdam: SWP.
- Krechtig, L., & Donker, A. G. (2012). *Het morele aspect van het reclasseringswerk. Onderzoeksrapportage voor het Leger des Heils*. Utrecht: KSI.
- Krechtig, L., Menger, A., De Boois, M., & Zuurbier, M. (2016). *Zo samen mogelijk naar een gerichte en effectieve aanpak van crimineel gedrag: Een actie-onderzoek bij de werkplaatsen ZSM in Midden- en Noord Nederland: Rapportage 4: samenvatting en reflectie*. Utrecht: KSI.
- Lambert, M. J., & Barley, D. E. (2002). Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome. In J. C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationships that work* (pp. 17-32). Oxford University Press.
- Lambert, M. J., & Shimokawa, K. (2011). Collecting client feedback. In J. C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationships that work. Evidence based responsiveness* (pp. 203-223). Oxford University Press.
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2001). Understanding Desistance from Crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69.
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.

- Levenson, J. S., Macgowan, M. J., Morin, J. W., & Cotter, L. P. (2009). Perceptions of sex offenders about treatment: Satisfaction and engagement in group therapy. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 21(1), 35-56. doi: 10.1177/1079063208326072
- Lewis, S. (2014a). Exploring positive working relationships in light of the aims of probation, using a collaborative approach. *Probation Journal*, 61(4), 334-345. doi: 0264550514548249
- Lipsey, M. W., & Cullen, F. T. (2007). The Effectiveness of Correctional Rehabilitation: A Review of Systematic Reviews. *The Annual Review of Law and Social Sciences*, 3, 297-320.
- Luborsky, L. (1976). Helping alliances in psychotherapy: the groundwork for a study of their relationship to its outcome. In J. L. Cleghon (Ed.), *Successful Psychotherapy* (pp. 92-116). New York: Brunner/Mazel.
- Luborsky, L., Diguer, L., Seligman, D. A., Rosenthal, R., Krause, E. D., Johnson, S., . . . Schweizer, E. (1999). The Researcher's Own therapy allegiances: A "wild card" in comparisons of treatment efficacy. *Clinical psychology: Science and Practice*, 6(1), 95-106.
- Manchak, S. M., Skeem, J., & Rook, K. S. (2014). Care, Control, or Both? Characterizing Major Dimensions of the Mandated Treatment Relationship. *Law and Human Behavior*, 38(1), 47-57.
- Marmarosh, C. L. & Kivlighan Jr., D. M. (2012). Relationships among client and counselor agreement about the working alliance, session evaluations, and change in client symptoms using response surface analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 59(3), 352-367.
- Marshall, W. L. (1989). Intimacy, loneliness and sexual offenders. *Behavior Research and Therapy*, 27(5), 491-504.
- Maruna, S. (2001). *Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington DC: American Psychological Association.
- Matthews, B., & Hubbard, D. (2007). The helping alliance in Juvenile Probation. *Journal of Offender Rehabilitation*, 45(1-2), 105-122.
- McConaughy, E. A., Prochaska, J. O., & Velicer, W. F. (1983). Stages of change in psychotherapy: Measurement and sample profiles. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 20(3), 368-375.
- McNeill, F. (2006). A Desistance Paradigm for Offender Management. *Criminology and Criminal Justice*, 6(1), 39-62.
- McNeill, F., & Whyte, B. (2007). *Reducing Reoffending: Social Work and Community Justice in Scotland*. Cullompton: Willan.
- McMurrin, M., & Theodosi, E. (2004). *Offenders who do not complete treatment: A literature review. Unpublished report*. London: HM Prison Service.
- Meier, P. S., Barrowclough, C., & Donmall, M. C. (2005). The role of the therapeutic alliance in the treatment of substance misuse: A critical review of the literature. *Addiction*, 100(3), 304-316. doi:10.1111/j.1360-0443.2004.00935.x
- Mellado, A., Suarez, N., Altimir, C., Martinez, C., Perez, J., Krause, M., & Horvath, A. (2016). Disentangling the change-alliance relationship:

- Observational assessment of the therapeutic alliance during change and stuck episodes. *Psychotherapy Research*, 27(5), 595-607. doi:10.1080/10503307.2016.1147657
- Menger, A. (2017). Professionaliteit als norm in het reclasseringswerk. *PROCES*, 96(2), 131-143.
- Menger, A., Bosker, J., & Heij, D. (2012). Verslaafden en reclassering. In E. Blaauw, & H. Roozen (Reds.), *Handboek forensische verslavingszorg* (pp. 129-145). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Menger, A., & Donker, A. G. (2012). Bronnen van professionele effectiviteit: Over verantwoordelijkheid en ruimte van reclasseringswerkers. *Justitiële Verkenningen*, 38(4), 24-42.
- Menger, A., & Donker, A. G. (2014). Sources of professional effectiveness. In I. Durnescu, & F. McNeill, *Understanding Penal Practice* (pp. 281-295). London: Routledge.
- Menger, A., & Donker, A. (2016). De werkalliantie in het gedwongen kader: de theorie. In A. Menger, Krechtig, L. & Bosker, J. (2016): *Werken in Gedwongen Kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3e herziene druk). Amsterdam: SWP. p 113-135
- Menger, A., & Krechtig, L. (2004). *Het Delict als Maatstaf: Methodiek voor werken in gedwongen kader*. Amsterdam: SWP.
- Menger, A., & Krechtig, L. (2016). Werkplaatsen ZSM: Samenwerken bij betekenisvol sanctioneren. *PROCES*, 95(4), 21-33.
- Menger, A., Krechtig, L., & Bosker, J. (2016). *Werken in Gedwongen Kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3e herziene druk). Amsterdam: SWP.
- Miller, C. H., Lane, L. T., Deatrick, L. M., Young, A. M., & Potts, K. A. (2007). Psychological reactance and promotional health messages: The effects of controlling language, lexical concreteness, and the restoration of freedom. *Human Communication Research*, 33(2), 219-240.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational Interviewing: Preparing People for Change* (2nd edition). New York: The Guilford Press.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie. *Besluit van 23 mei 2017 betreffende de wijziging van de Reclasseringsregeling 1995 in verband met de modernisering van die regeling en enkele redactionele en technische wijzigingen*. Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. *Kamerstukken II*, 29270. (2017, 12 juni). Geraadpleegd op 14 december 2017, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/behandelddossier/29270/stb-2017-220?resultIndex=7&sorttype=1&sortorder=4>
- Miragall, M., Banos, R. M., Cebolla, A., & Botella, C. (2015). Working Alliance inventory applied to virtual and augmented reality (WAI-VAR): psychometrics and therapeutic outcomes. *Front Psychology*, 6, 1531. doi: 10.3389/fpsyg.2015.01531
- Moffitt, T. E. (2006). Life-course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In D.

- Moffitt, T. E. (2012). Self-control, then and now. In R. Loeber, & B. C. Welsh (Eds.), *The future of criminology* (pp. 40-45). Oxford University Press.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. A. (2001). *Sex differences in antisocial behavior: Conduct Disorder, Delinquency, and violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge University Press.
- Monahan, J., Redlich, A. D., Swanson, J., Clark Robbins, P., Appelbaum, P. S., Petrila, J., . . . McNiel, D. E. (2005). Use of leverage to improve adherence to psychiatric treatment in the community. *Psychiatric Services*, 56(1), 37-44. doi:10.1176/appi.ps.56.1.37
- Morash, M., Kashy, D. A., Smith, S. W., & Cobbina, J. E. (2016). The Connection Of Probation/Parole Officer Actions To Women Offenders' Recidivism. *Criminal Justice and Behavior*, 43(4), 506- 524. doi: 10.1177/0093854815626490.
- Norcross, J. C. (2010). The therapeutic relationship. In B. L. Duncan, S. D. Miller, B. E. Wampold, & M. A. Hubble (Eds.), *The heart and soul of change: Delivering what works in therapy* (pp. 113-141). Washington DC: American Psychological Association.
- Norcross, J. C. (2011). *Psychotherapy Relationships That Work: Evidence-Based Responsiveness* (2nd edition). Oxford University Press.
- Norcross, J. C., Hogan, T. P., & Koocher, G. P. (2008). *Clinician's guide to evidence based practices: Mental health and the addictions*. Oxford University press.
- Norcross, J. C., & Lambert, M. J. (2011). Evidence Based Therapy Relations. In J. C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationships that work: Evidence Based Responsiveness* (pp. 3-24). Oxford University Press.
- Northey, W. (1999). The politics of denial: A postmodern critique. In B. K. Schwartz (Ed.), *The sex offender: Theoretical advances, treating special populations and legal developments*, (Vol. III., 32.1-32.9). Kingston, NJ: Civic Research Institute.
- Nuytiens, A., Christiaens, J., & Eliaerts, C. (2008). Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar desistance from crime bij persistente jeugddelinquenten. In I. Weijers, & C. Eliaerts (Eds.), *Jeugdcriminologie: Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (pp. 415-427) Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Ofman, D. (1996). *Bezieling en kwaliteit in organisaties*. Utrecht: Servire.
- Olver, M. E., Stockdale, K. C., & Wormith, J. S. (2011). A meta-analysis of predictors of offender treatment attrition and its relationship to recidivism. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(1), 6-21. doi:10.1037/a0022200
- Olver, M. E., & Wong, S. C. P. (2009). Therapeutic responses of psychopathic sexual offenders: Treatment attrition, therapeutic change and long term recidivism. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77(2), 328-336. doi: 10.1037/a0015001
- Orlinsky, D. E. (2000). *Therapist interpersonal behaviors that have consistently shown positive correlations with outcome*. Paper presented at the 108th annual convention of the American Psychological Association, Washington DC.

- Orsi, M. M., Lafortune, D., & Brochu, S. (2010). Care and Control: Working Alliance Among Adolescents in Authoritarian Settings. *Residential Treatment for Children & Youth*, 27(4), 277-303.
- Paparozzi, M. A., & Gendreau, P. (2005). An intensive supervision program that worked: Service delivery, professional orientation, and organizational supportiveness. *The Prison Journal*, 85(4), 455-466.
- Penterman, B. (2015). *Over agressie in de GGZ crisisdienst: Inventarisatie van het probleem en ontwikkelen van een checklist*. Enschede: Ipskamp Drukkers.
- Perlman, H. H. (1957). *Social Casework, a problem-solving process*. Chicago: University of Chicago.
- Pinshof, W. M., Zanberg, R., & Knobloch-Fedders, L. M. (2008). Factorial and construct validity of the revised short form integrative psychotherapy alliance scales for family, couple, and individual therapy. *Family Process*, 47(3), 281-301.
- Piper, W. E., Ogrodniczuk, J. S., & Joyce, A. S. (2004). Quality of object relations as a moderator of the relationship between pattern of alliance and outcome in short-term individual psychotherapy. *Journal of Personality Assessment*, 83(3), 345-356.
- Polaschek, D. L. L. (2011). Many sizes fit all: A preliminary framework for conceptualizing the development and provision of cognitive-behavioral rehabilitation programs for offenders. *Agression and Violent Behavior*, 16, 20-35.
- Polaschek, D. L. L. (2012). An appraisal of the risk-need-responsivity (RNR) model of offender rehabilitation and its application in correctional treatment. *Legal and Criminological Psychology*, 17 (1), 1-17.
- Polaschek, D. L. L., & Ross, E. C. (2010). Do early therapeutic alliance, motivation and stages of change predict therapy change for high-risk, psychopathic violent prisoners? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 20(2), 100-111.
- Poort, R., & Eppink, K. (2009). *Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering: Onderzoek verricht ten behoeve van de Adviescommissie Onderzoeksprogrammering Reclassering*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Proschaska, J. O., Redding, C. A., & Evers, K. W. (2002). The transtheoretical model and stages of change. In K. Glanz, B. K. Rimer, & F. M. Lewis (Eds.), *Health Behavior and Health Education: Theory, research and practice* (3rd edition, pp. 99-120). San Francisco: Jossey-Bass.
- Pijnenburg, H. (2010). *Zorgen dat het werkt* (Intreerede). Hogeschool Arnhem en Nijmegen.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2013). *Reclasseringsrecht: Advies d.d. 17 oktober 2013*.
- Rex, S. (1999). Desistance from Offending: Experiences of Probation. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 38(4), 366-383.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103.

- Rogers, C. R. (1961). *On Becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rooney, R. H. (1992). *Strategies for work with involuntary clients*. New York: Colombia University Press.
- Ross, E. C., Polaschek, D. L. L., & Ward, T. (2007). The therapeutic alliance: A theoretical revision for offender rehabilitation. *Aggression and Violent Behavior*, 13, 462-480.
- Ross, E. C., Polaschek, D. L. L., & Wilson, M. (2011). Shifting perspectives: A confirmative factor analysis of the working alliance inventory (short form) with high-risk violent offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(8), 1308-1323.
- Rovers, B. (2011). De verspilde moeite van *evidence based* criminaliteitspreventie: Een essay. In T. Spapens, M. Groenhuijsen, & T. Kooijmands (Eds.), *Universalis: Liber Amicorum Cyrille Fijnaut* (pp. 821-831). Antwerpen: Intersentia.
- Safran, J. D. (1993). The therapeutic alliance rupture as a transtheoretical phenomenon: Definitional and conceptual issues. *Journal of Psychotherapy Integration*, 3(1), 33-49.
- Safran, J. D., Crocker, P., McMain, S., & Murray, P. (1990). Therapeutic alliance rupture as a therapy event for empirical investigation. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice and Training*, 27(2), 154-165.
- Safran, J. D., & Muran, J. C. (2000). *Negotiating the therapeutic alliance: A relational treatment guide*. New York: Guilford.
- Safran, J. D., & Muran, J. C. (2006). Has the concept of the therapeutic alliance outlived its usefulness? *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 43, 286-291.
- Safran, J. D., Muran, C. J., & Eubanks-Carter, C. (2011). Repairing alliance ruptures. In J. C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationships that work: Evidence-based responsiveness* (2nd edition, pp. 224-238). Oxford University Press.
- Schick Tryon, G., & Winograd, G. (2011). Goal Consensus and Collaboration. In J. C. Norcross, *Psychotherapy relationships that work: Evidence-based responsiveness* (pp. 153-167). Oxford University Press.
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
- Seligman, M. E. P. (1972). Learned Helplessness. *Annual Review of Medicine*, 23(1), 407-412.
- Shen, L. (2010). Mitigating Psychological Reactance: The Role of Message-Induced Empathy in Persuasion. *Human Communication Research*, 36(3), 397-422. doi: 10.1111/j.1468-2958.2010.01381
- Skeem, J. L., Encandela, J., & Eno Loudon, J. (2003). Perspectives on probation and mandated mental health treatment in specialized and traditional probation departments. *Behavioral Sciences & the Law*, 21(4), 429-458.
- Skeem, J., Eno Loudon, J., Manchak, S., Vidal, S., & Haddad, E. (2009). Social networks and social control of probationers with co-occurring mental and

- substance abuse problems. *Law & Human Behavior*, 33, 122-135. doi: 10.1007/s10979-008-9140-1
- Skeem, J. L., Eno Louden, J., Polaschek, D., & Camp, J. (2007). Assessing Relationship Quality in Mandated Community Treatment: Blending Care With Control. *Psychological Assessment*, 19(4), 397-410.
- Skeem, J. L., & Manchak, S. (2008). Back to the Future: From Klockars' Model of Effective Supervision to Evidence-Based Practice in Probation. *Journal of Offender Rehabilitation*, 47(3), 220-247.
- Skeem, J. L., Monahan, J., & Mulvey, E. P. (2002). Psychopathy, treatment involvement and subsequent violence among civil psychiatric patients. *Law and Human Behavior*, 26(6), 577-603.
- Smallbone, S. W., & Dadds, M. R. (1998). Childhood attachment and adult attachment in incarcerated adult male sex offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 13(5), 555-573.
- Smith, S. W., Cornacchione, J. J., Morash, M., Kashy, D., & Cobbina, J. (2015). Communication style as an Antecedent to Reactance, Self-Efficacy, and Restoration of Freedom for Drug- and Alcohol-Involved Women on Probation and Parole. *Journal of Health Communication*, 21(5), 504-511. doi: 10.1080/10810730.2015.1103329
- Spierts, M., Van Pelt, M., Van Rest, E., & Verweij, S. (2017). *Visie en vakbekwaamheid maken het verschil: Over professionele besluitvorming in het sociaal werk*. Utrecht: Movisie.
- Stams, G. J. (2011). *Het recht van de zwakste: De forensische jeugdzorg in orthopedagogisch perspectief*. Oratie, uitgesproken bij de aanvaarding van de Leerstoel Forensische Orthopedagogiek aan de UvA.
- Stevens, C. L., Muran, J. C., Safran, J. D., Gorman, B. S., & Winston, A. (2007). Levels and patterns of the therapeutic alliance in brief psychotherapy. *American Journal of Psychotherapy*, 61(2), 109-129.
- Stiles, W. B., Glick, M. J., Osatuke, K., Hardy, G. E., Shapiro, D. A., Agnew-Davies, R., . . . Barkham, M. (2004). Patterns of Alliance Development and the rupture-repair hypothesis: Are productive relationships U-shaped or V-shaped?. *Journal of Counseling Psychology*, 51(1), 81-92.
- Strauser, D. R., Lustig, D. C., & Donnell, C. (2004). The relationship between working alliance and therapeutic outcomes for individuals with mild mental retardation. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 47(4), 215-223.
- Strauss, J. L., Hayes, A. M., Johnson, S. L., Newman, C. F., Brown, G. K., Barber, J. P., . . . Beck, A. T. (2006). Early alliance, alliance ruptures and symptom change in a nonrandomized trial of cognitive therapy for avoidant and obsessive-compulsive personality disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(2), 337-345.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th revised Edition). Northridge: Pearson.

- Taft, C. T., & Murphy, C. M. (2007). The Working Alliance in Intervention for Partner Violence Perpetrators: Recent Research and Theory. *Journal of Family Violence*, 22(1), 11-18.
- Tatman, A. W., & Love, K. M. (2010). An Offender Version of the Working Alliance Inventory – Short Revised. *Journal of Offender rehabilitation*, 49, 165-179.
- Thornton, D., Mann R. E., & Williams, F. (2000). Therapeutic Style in Sex Offender Treatment. Unpublished Paper available from HM Prison Service, Room 75, Abel House London, SWIP 41, H, United Kingdom.
- Tracey T. J., & Kokotovic A. M. (1989). Factor structure of the Working Alliance Inventory. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1(3), 207-210.
- Trotter, C. (1999). *Working with involuntary clients: A guide to practice*. Thousand Oaks: Sage.
- Trotter, C. (2006). *Working with Involuntary Clients* (2nd edition). Thousand Oaks: Sage.
- Tyler, T. R., & Huo, Y. J. (2002). *Trust in the Law: Encouraging public cooperation with the police and courts*. New York: Russell Sage Foundation.
- Van der Helm, G. H. P. (2011). *First do no harm: Living group climate in secure juvenile correctional institution*. Amsterdam: SWP.
- Van der Laan, G. (1990). *Legitimeringsproblemen in het maatschappelijk werk*. Amsterdam: SWP.
- Van der Linde, M., Van Vliet, J., & Menger, A. (2015). *Canon Reclassering in Nederland*. Geraadpleegd op 14 september 2017 van https://www.canonsociaalwerk.eu/nl_rcl/index.php.
- Van Montfoort, A. (2004). Recidive Risico Inschatting Schalen, RISc. Woerden: Adviesbureau van Montfoort.
- Van Poppel, J., Tackoen, I., & Moors, H. (2005). *Procesevaluatie Cova-2*. Tilburg: IVA.
- Van Yperen, T. A., Booy, Y., & Van der Veldt, M. C. (2003). *Vraaggerichte hulp, motivatie en effectiviteit jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.
- Van Yperen, T., Van der Steege, M., Addink, A., & Boendermaker, L. (2010). *Algemene en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg: Stand van de discussie*. Utrecht: NJI.
- Van Yperen, T., & Van der Steege, M. (2007). *Voor het goede doel: Werken met hulpverleningsdoelen in de jeugdzorg* (2^e druk). Amsterdam: SWP.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten. (2009). *Samenwerkingsmodel Nazorg volwassenen (ex)gedetineerde burgers gemeenten - Justitie*. Den Haag: VNG.
- Vertommen, H., & Vervaeke, G. A. C. (1990). *Werkalliantievragenlijst (WAV). Vertaling voor experimenteel gebruik van de WAI (Dutch translation of the working alliance inventory for experimental use)*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Vidal, S., Oudekerk, B. A., Dickon Reppucci, N., & Woolard, J. (2015). Examining the Link Between Perceptions of Relationship Quality With

- Parole Officers and Recidivism Among Female Youth Parolees. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 13(1), 60-76. doi: 10.1177/1541204013507959
- Vogelvang, B., Rutten, E., De Jong, B., & Van den Braak, J. (2012). *Handreiking reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen*. Woerden: Van Montfoort/ Collegio.
- Walters, G. D. (2016). Working alliance between substance abusing offenders and their parole officers and counselors: its impact on outcome and role as a mediator. *Journal of Crime and Justice*, 39(3), 421-437. doi: 10.1080/0735648X.2015.1053967
- Walton, A., Jeglic, E. L., & Blasko, B. L. (2016). The Role of Psychopathic Traits in the Development of the Therapeutic Alliance Among Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 1-19.
- Wampold, B. E. (2007). Psychotherapy: The humanistic (and effective) treatment. *American Psychologist*, 62(8), 857-873.
- Wampold, B. E., & Brown, G. S. (2005). Estimating variability in outcomes attributable to therapists: A naturalistic study of outcomes in managed care. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(5), 914-923.
- Wampold, B. E., Mondin, G. W., Moody, M., Stich, F., Benson, K., & Ahn, H.-N. (1997). A meta-analysis of outcome studies comparing bona fide psychotherapies: Empirically, all must have prizes. *Psychological Bulletin*, 122(3), 203-215.
- Ward, T. (2010). The Good Lives Model of offender rehabilitation: Basic assumptions, aetiological commitments and practice implications. In F. McNeill, P. Raynor, & C. Trotter (Eds.), *Offender supervision: New directions in theory, research and practice* (pp. 41-64). Cullompton: Willan.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation*. London: Routledge.
- Wartna, B. S. J., Tollenaar, N., Verweij, S., Timmermans, M., Witvliet, M., & Homburg, G. H. J. (2014). *Terugval in recidive: Exploratie van de daling in de recidivecijfers van jeugdigen en ex-gedetineerden, bestraft in de periode 2002-2010* (Cahiers 2014-16). Den Haag: WODC.
- Watson, S., Thomas, S., & Daffern, M. (2015). The Impact of Interpersonal Style on Ruptures and Repairs in the Therapeutic Alliance Between Offenders and Therapists in Sex Offender Treatment. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 1-20. doi: 10.1177/1079063215617514
- Webb, C. A., DeRubeis, R. J., Amsterdam, J. D., Shelton, R. C., Hollon, S. D., & Dimidjian, S. (2011). Two aspects of the therapeutic alliance: Differential relations with depressive symptom change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(3), 279-283.
- Weerasekera, P., Linder, B., Greenberg, L., & Watson, J. (2001). The working alliance in client-centered and process-experiential therapy of depression. *Psychotherapy Research*, 11(2), 221-233.
- Wilcox, D. T., & Gray, R. (2017). Developing more effective interviewing skills with men who commit sexual offences. In D. T. Wilcox, M. L. Donath, R.

- Gray, & C. Baim (Eds.), *Working with Sex Offenders: A guide for practitioners* (pp. 61-73). London: Routledge.
- Wild, W. E. (2011). Probation Officer Role Orientation, Helping Alliance, and Probationer Readiness for Change: The Impact on Juvenile Offender Recidivism. Paper 197. *PCOM Psychology Dissertations*.
- Wilson, N. J., & Tamatea, A. (2013). Challenging the 'urban myth' of psychopathy untreatability: The high-risk personality programme. *Psychology, Crime & Law*, 19(5-6), 493-510. doi: 10.1080/1068316X.2013.758994
- Wong, S. C. P., & Hare, R. D. (2005). *Guidelines for a psychopathy treatment program*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Wormith, J. S., Althouse, R., Simpson, M., Reitzel, L. R., Fagan, T. J., & Morgan, R. D. (2007). The rehabilitation and reintegration of offenders. The current landscape and some future directions for correctional psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 879-892.
- Zack, S. E., Castonguay, L. G., & Boswell, J. F. (2007). Youth working alliance: A core clinical construct in need of empirical maturity. *Harvard review of Psychiatry*, 15(6), 278-288.
- Zetzel, E. R. (1956). Current concepts of transference. *International Journal of Psychoanalysis*, 37, 369-376.
- Zilcha-Mano, S., Muran, J. C., Hungr, C., Eubanks, C. F., Safran, J. D., & Winston, A. (2017). The relationship between alliance and outcome: Analysis of a two-person perspective on alliance and session outcome. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 84(6), 484-496.

Bijlagen

1. Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader

Het proces van selectie en structurering: methode en resultaat per stap

2. Meetinstrumentarium

Vragenlijst cliënten meting 1

Vragenlijst reclasseringswerkers meting 1

Vragenlijst cliënten meting 2: aanpassing voor vervolgmeting

Vragenlijst reclasseringswerkers meting 2: aanpassing voor vervolgmeting

3. Informatie en informed consent

Informatiemail aan reclasseringswerkers van de deelnemende locaties

Verzoek deelname aan reclasseringswerkers

Brief voor cliënten

Toestemmingsformulier voor cliënten

Bijlage 1 Monitor Werkalliantie in Gedwongen Kader

HET PROCES VAN SELECTIE EN STRUCTURERING: METHODE EN RESULTAAT PER STAP

De monitor is ontwikkeld op grond van een werkwijze, waarbij eerst de relatieve samenhang van alle items met de uitkomstmaten is bepaald, waarna de geselecteerde items zijn gestructureerd tot consistente factoren. Deze bijlage bevat een gedetailleerd verslag van de stappen die hierbij zijn gezet.

Voorafgaand aan dit proces van selectie en structurering zijn oriënterend analyses gedaan over de gehele set vragenlijsten. Dit om na te gaan tot welke factoren de items uit de gehele lijst clusterden en of daar consistente factoren uit naar voren kwamen voor zowel cliënten als reclasseringswerkers. Deze analyses leidden niet tot een bevredigend model dat voldeed voor alle vier de datasets (cliënten meting 1 en 2, reclasseringswerkers meting 1 en 2) dat als uitgangspunt voor het onderzoek kon dienen.

Hieronder een globale samenvatting van de bevindingen. Samengevat werd bij principale componenten-analyses (PCA; Bijleveld & Commandeur, 2012; Tabachnick & Fidell, 2012) over de gehele set vragenlijsten aanvankelijk een groot aantal factoren gevonden. Na dwingen tot vier factoren (op basis van knikcriterium en theoretisch model) kwamen de volgende vier factoren naar voren, op basis van de dataset cliënten meting 2. Ten eerste een grote factor die geheel bestaat uit items over interpersoonlijke interacties en gevoelens, waarin items van binding, vertrouwen, relationele rechtvaardigheid en zorg clusterden. Ten tweede een kleinere factor die verwees naar doel – en taakgerichtheid, waarin items uit doel en taak clusterden. Ten derde een kleine factor die verwees naar heldere communicatie van kader/verplichtingen, waarin items uit relationele rechtvaardigheid, strak/punitief en helderheid clusterden. En tot slot een kleine factor die verwees naar stroeve communicatie, waarin de items over *reactance* clusterden. De verklaarde variantie van de factoren gezamenlijk was 40.7%. De interne consistentie van de eerste drie factoren was bij cliënten meting 2 goed, van de vierde factor was het daar matig/onvoldoende. Bij toepassing van dit model op de drie andere datasets bleek de vierde factor, ook na alpha-optimalisatie, onvoldoende consistent bij de datasets cliënten en reclasseringswerkers meting 1. Ook de derde factor bleek slechts bij twee datasets voldoende. Deze bevinding wijst op de al verwachte complicatie bij het meten van een construct dat in de kern interactief is en alleen vanuit twee perspectieven is te begrijpen. Gevonden modellen bij cliënten passen niet vanzelfsprekend bij reclasseringswerkers en

vice versa. Mogelijk speelt dit verschil voor het gedwongen kader een grotere rol dan in vrijwillig kader, omdat de perspectieven, zeker bij de start, meer uiteen kunnen lopen.

Hierna is gekozen voor de werkwijze waarbij eerst de kracht van de samenhang van alle items met de uitkomstmaten is bepaald, waarna de geselecteerde items zijn gestructureerd tot consistente factoren. Bij het selectieproces van items en factoren is gebruik gemaakt van de methode van schaalontwikkeling van DeVellis (2012, p.73-114). De ontwikkeling verliep in drie hoofdstappen:

- ten eerste selectie van items (§1),
- ten tweede structurering van de geselecteerde items tot consistente factoren (§2),
- vaststellen van het model (§3, verwijzend naar hoofdstuk 6),
- en tot slot toetsing van het gevonden model (§4).

Hieronder zijn deze stappen toegelicht.

1 SELECTIE VAN ITEMS OP GROND VAN RELEVANTIE VOOR UITKOMSTMATEN

Eerste selectie op grond van significante correlaties en verschillen

Methode

Allereerst is nagegaan welke items uit de totale set vragenlijsten, bij alle vier de datasets, significante samenhang vertonen ($p < .05$; *Pearsons' r*) met de verondersteld convergente maten rapportcijfer en toegenomen recidivekans (volgens reclasseringswerker bij meting 2). Daarnaast is gekeken bij welke items de gemiddelde scores verschillen ($p < .05$; *t-toets*)⁴¹ bij verdeling naar de volgende dichotome uitkomstmaten:⁴²

- Wel/niet minimaal twee keer te laat of niet komen opdagen in de eerste 6 tot 9 maanden van het reclasseringstoezicht, volgens de reclasseringswerker bij meting 2;

41 Er is gekozen voor *t*-toetsen nadat bij MANOVA-analyses het aantal geldige respondenten afnam tot $n = 78$, omdat MANOVA alleen werkt op basis van listwise deletion. De *t*-toetsen zijn bij 58 items op de vier uitkomstmaten vanuit de vier datasets uitgevoerd. De selectiecriteria voor de volgende stap zijn zodanig opgesteld (zie stap 2) dat alleen items zijn opgenomen die vanuit minstens twee datasets (of op grond van de verschillen tussen twee datasets) differentiëren op minstens twee uitkomstmaten. Dat vermindert het risico op items die op basis van een Type I-fout aan de selectiecriteria voldaan hebben.

42 Voor details over de uitkomstmaten en de manier waarop deze zijn gemeten zie hoofdstuk 6.

- Wel/geen formele handelingen door reclasseringswerker (aanwijzing, berisping, formeel overleg met opdrachtgever) in de eerste 6 tot 9 maanden van het reclasseringstoezicht volgens de reclasseringswerker bij meting 2 en check in dossiers;
- Wel/niet een vroeghulpmelding (volgend op nieuwe aanhouding) in de eerste 2 jaar na de start van het reclasseringstoezicht in IRIS geregistreerd;
- Wel/geen voortijdig negatieve beëindiging binnen 2 jaar na de start van het reclasseringstoezicht in IRIS geregistreerd.

Resultaat

Bij deze stap blijken 58 van de 65 items significantie te bereiken in minimaal een van beide gevallen (samenhang met convergente maten of verschil op uitkomstmaten).

Vanuit reclasseringswerkers blijken meer items te differentiëren op de uitkomstmaten dan vanuit cliënten. Dit is gedeeltelijk te verklaren door de toevoeging, voor alleen reclasseringswerkers, van de extra items *Contrareactance*, waardoor voor reclasseringswerkers meer items meetellen. Los daarvan blijken ook meer parallelle items vanuit reclasseringswerkers te differentiëren op de uitkomstmaten.

Tweede selectie op grond van vier opeenvolgende criteria

Methode

Bij de volgende stap is gekeken welke van de bij stap 1 geselecteerde 58 items significantie laten zien, rekening houdend met de bron (cliënt of reclasseringswerker) en de timing (meting 1 of 2). Hiertoe is een nieuwe selectie gemaakt uit de 58 items die overbleven na de eerste stap, op basis van de volgende vier opeenvolgende criteria:

- a. Items die bij zowel cliënten als reclasseringswerkers vanuit twee metingen significant differentiëren op minimaal twee uitkomstmaten en correleren met toegenomen recidivekans en/of rapportcijfer.
- b. Items die alleen bij cliënten of alleen bij toezichthouders, maar vanuit beide metingen significant differentiëren op minimaal twee uitkomstmaten en correleren met toegenomen recidivekans en/of rapportcijfer.
- c. Items die bij zowel bij toezichthouders als cliënten vanuit één meting significant differentiëren op minimaal twee uitkomstmaten en correleren met toegenomen recidivekans en/of rapportcijfer.
- d. Items waarvan de verschillcores tussen cliënten en toezichthouders differentiëren op minimaal twee uitkomstmaten en correleren met toegenomen recidivekans en/of rapportcijfer.

Resultaat

Tabel 1 toont een overzicht van de uitkomsten van de selectiestappen na vaststelling van de 34 items die voldoen aan minimaal één van de hierboven

Tabel 1. Selectie van items op grond van de criteria a tot en met f

Werkalliantie-item	Selectiecriteria						
	Differentiatie en correlatie				Statistisch voorspelend	Factor-analyse	SEM-analyse
	a.	b.	c.	d.			
1. Elkaar mogen	X				X	X	X
2. Strak controleren	Xa				X	X	
3. Zorgen over delict	X				X	X	
4. Moeilijk aan voorwaarden houden	X			X	X	X	X
5. Duidelijk bespreken wat te doen	X				X	X	X
6. Belangrijke zaken niet vertellen	X				X	X	X
7. Vertrouwt mij	X				X	X	X
8. Stevig corrigeren	Xa				X	X	X
9. Alles alleen doen zonder hulp	X			X	X		
10. Eens over doelen		X			X	X	X
11. Goed luisteren		X			X	X	X
12. Duidelijke uitleg voorwaarden		X					
13. Veel er tegen in		X		X	X	X	X
14. Zaken beter voorstellen		X		X	X	X	X
15. Twijfel over voldoen aan eisen		X		X	X		
16. Tijdens elk contact vragen		Xa					
17. Snel vergeten		X		X	X	X	X
18. Enthousiast en optimistisch		X			X	X	X
19. Vrij om te bespreken		X			X	X	X
20. Open en eerlijk		X		X	X	X	X
21. Veilig genoeg		X		X	X	X	X
22. Als niet aan voorwaarden, rustig uitleggen		X					
23. Zegt meewerken, maar merk het niet		X			X	X	
24. Energie geven		X			X	X	
25. Meer dan gemiddeld strak		X			X	X	
26. Samen doelen bepaald			X		X	X	X
27. Respecteert mij, zelfs als ik			X		X	X	X
28. Bespreken als ik de fout in ga			X				
29. Reclassering bepaalt zelf doelen			X		X	X	
30. Duidelijke uitleg verwachting			X		X	X	X
31. Anders naar problemen kijken				X			
32. Eens wat er veranderen moet				X	X	X	X
33. Liever andere toezichthouder				X	X		
34. Lijkt op straffen				X	X		

a = dit item differentieert op minimaal 2 uitkomstmaten, maar correleert niet met toegenomen recidivekans of rapportcijfers.

X= correlatie of differentiatie vanuit alleen reclasseringswerker

X= correlatie of differentiatie vanuit alleen cliënten

genoemde selectiecriteria. De resultaten van de bovenstaande analyse zijn weergegeven in de meest linkse kolom (differentiatie en correlatie). Er staat een kruisje bij die items waarvoor geldt dat een significante correlatie is gevonden met toegenomen recidivekans of rapportcijfer of dat het item differentieert op basis van de uitkomstmaten. In de kolommen daarna zijn de resultaten van de volgende selectiestappen alvast weergegeven. De definitieve selectie van items (na het doorlopen van alle stappen) is gearceerd. De letters a tot en met b verwijzen naar de selectiecriteria a tot en met d die hierboven zijn beschreven.

Derde selectie: bepalen relatieve kracht van de samenhang van items met uitkomstmaten

Methode

Over de 34 items die zijn geselecteerd bij stap 2 zijn zowel meervoudige- als enkelvoudige regressie analyses uitgevoerd. Dit om meer informatie te krijgen over de statistisch voorspellende waarde voor de uitkomstmaten per item en de unieke bijdrage wanneer gecontroleerd wordt voor andere items. Meervoudige logistische regressieanalyses zijn per dataset (cliënten 1 en 2, reclasseringswerkers 1 en 2) en op twee manieren uitgevoerd: eerst over het totaal van de 34 items en vervolgens per oorspronkelijke factor van de onderliggende vragenlijsten. Daarna zijn enkelvoudige logistische regressies uitgevoerd om de kracht van de samenhang per item te toetsen.

Resultaat

In de tweede kolom van Tabel 1 (statistisch voorspellend) is te zien dat 5 van de items die waren geselecteerd bij stap 2 niet zijn geselecteerd bij deze derde stap. Dit geldt voor items 12, 16, 22, 28 en 31. Bij deze items is de kracht van de samenhang met de betrokken uitkomstmaten laag in vergelijking met de overige items. Na deze stap bleven 26 parallelle items over plus de drie *Contra Reactance*-items (item 23, 24 en 25), die alleen gelden voor toezichthouders.

2 STRUCTURERING VAN ITEMS TOT VOLDOENDE CONSISTENTE FACTOREN

Na selectie van deze 26 (+3) items vond het volgende proces van structureren plaats.

2.1 Factoranalyse door middel van principale componenten analyse

Methode

Vervolgens is een principale componentenanalyse (PCA) uitgevoerd over de overgebleven 26 parallelle items, om vast te stellen of zij op een logische wijze clusteren. Voorafgaand aan de PCA zijn item 2 (lijkt op straffen), item 9 (alles alleen doen zonder hulp) en item 15 (twijfel over voldoen aan eisen) verwijderd, omdat de scores bipolair verdeeld bleken te zijn.

Bij de initiële PCA zijn de volgende keuzes gemaakt:

1. Varimax rotation
2. Pairwise deletion
3. Ompoling item 3_11 'Mijn toezichthouder denkt dat ik belangrijke zaken niet aan hem/haar vertel' – Trust
4. Bij reclasseringswerkers meting 1 en 2 zijn de drie Contra-Reactance-items meegenomen in de PCA.

De PCA is uitgevoerd over de vier datasets.

Resultaat

Evenals bij de PCA over alle 65 items blijkt de clustering bij de dataset cliënten meting 2 het meest duidelijk. Daarom is voor de bepaling van de factoren de dataset voor cliënten meting 2 als uitgangspunt genomen, leidend tot een keus voor dwingen tot vier factoren bij de PCA over de andere drie datasets⁴³. Bij de PCA bleek een item bij cliënten niet conform conceptuele verwachting op een factor te laden (item 34, lijkt op straffen,) en bleek een item op geen enkele factor te laden (item 33, liever andere toezichthouder). Deze zijn uit de selectie verwijderd, zoals in de derde kolom van Tabel 1 is te zien. Op grond van inhoudelijke interpretatie van de items die op de factoren laden lijken de vier gevonden factoren het volgende te meten:

1. Factor 1, 5 items (Vertrouwen)

Deze factor lijkt te meten in hoeverre de cliënt zich vrijelijk kan uiten in het contact met de reclasseringswerker, vertrouwen heeft in diens inzet en ervaart dat de reclasseringswerker hem/haar vertrouwt.

⁴³ Hiermee is tevens de lijn gevolgd van Tatman & Love (2010) en Skeem et al. (2007), die hun optimale factorstructuur baseren op alleen de cliëntmeting.

2. Factor 2, 4 items (Richting en Kader)

Deze factor lijkt te meten in hoeverre er sprake is van duidelijkheid over de doelen, taken, kader en verplichtingen in het toezicht.

3. Factor 3, 6 items (Binding)

Deze factor lijkt te meten de mate waarin de cliënt en reclasseringswerker binding ervaren aan het traject en aan elkaar en de mate waarin zij het met elkaar eens zijn over de richting en het kader.

4. Factor 4, 6 items (Stroefheid)

Deze factor lijkt te meten een negatieve beleving van de wederzijdse interactie en van de inzet van de cliënt.

Tot slot zijn drie losse items, die geen factor vormen en die alleen voor de reclasseringswerkers gelden, meegenomen op grond van de relatieve kracht van de samenhang bij selectiestap 3. Deze items meten een negatieve beleving door de reclasseringswerker (item 23, 24 en 25 in Tabel 1, *Contrareactance*). Tabel 2 toont de verdeling van de items over factoren. De factorladingen zijn alleen weergegeven voor het definitieve model, in Tabel 10.

2.2 Toets op basis van confirmatieve factoranalyse en inhoudelijke overwegingen

Methode

Om de geselecteerde items en de bij PCA gevonden factoren te toetsen op houdbaarheid wanneer de onderlinge samenhang wordt meeberekend is een confirmatieve factoranalyse uitgevoerd door middel van Structural Equation Modelling (SEM) in AMOS (Blunch, 2008). Hierbij is de *maximum likelihood estimations* methode gebruikt om te toetsen in hoeverre de geselecteerde items en gevonden factorstructuur bevestigd worden in een model.

Tabel 2 toont welke items en factorstructuur initieel zijn getoetst.

In de SEM-analyse is de keus gemaakt om de factoren met elkaar te laten correleren. Evenals bij de PCA zijn ook hier de analyses om de modelfit te bepalen uitgevoerd over de data van cliënten meting 2, waarbij alleen gekeken is naar de cliëntmetingen zonder missende waarden ($n = 179$ van de 204). Dit is gedaan omdat het programma AMOS alleen dan suggesties doet ter verbetering van het model. De verbeteringsuggesties vanuit AMOS zijn vervolgens één voor één, in volgorde van hoeveelheid impact, overwogen. Waar zij inhoudelijk zinvol leken zijn ze opgevolgd, waarna een nieuwe SEM-analyse is uitgevoerd. Dit is herhaald totdat de suggesties van AMOS inhoudelijk niet meer zinvol leken. Het uiteindelijke model is vervolgens in alle vier de data-sets (nu weer met missende waarden) getoetst.

Tabel 2. Overzicht van items per factor in SEM-analyse

Factor	Vertrouwen	Richting en kader	Binding	Stroefheid
Items	20. Open en eerlijk	30. Duidelijke uitleg verwachting	10. Eens over doelen	17. Snel vergeten
	6. Belangrijke zaken niet vertellen	26. Samen doelen bepaald	1. Elkaar mogen	3. Zorgen over delict
	19. Vrij om te bespreken	8. Stevig corrigeren	27. Respecteert mij, zelf als ik	14. Zaken beter voorstellen
	7. Vertrouwt mij	5. Duidelijk bespreken wat te doen	18. Enthousiast en optimistisch	4. Moeilijk aan voorwaarden houden
	21. Veilig genoeg		11. Goed luisteren	13. Veel er tegen in
			32. Eens wat er veranderen moet	29. Reclassering bepaalt zelf doelen

Voor de beoordeling van de kwaliteit van het model is gebruik gemaakt van de minimale waarde van χ^2 (CMIN), *Comparative Fit Index* (CFI), en de *Root Mean Square Error of Approximation* (RMSEA). Dit zijn gebruikelijke maten om de kwaliteit van een model te interpreteren bij een SEM-analyse. Ideaal is een model waarbij χ^2 (CMIN, het verschil tussen de ideale waarde en het model) niet significant is, bij een fit (CFI) van .90 of hoger en een foutenkans (RMSEA) van .05 of lager (Evers, Lucassen, Meijer, & Sijsma, 2009).

Resultaat

Op grond van dit selectieproces zijn geen items afgevallen en verbetert het model door drie items op twee factoren te laten laden:

- Item 10 (Eens over doelen) laadde oorspronkelijk op binding, nu ook op richting en kader;
- Item 17 (Snel vergeten) laadde oorspronkelijk op stroefheid, nu ook, negatief, op richting en kader;
- Item 32 (Eens wat er veranderen moet) laadde oorspronkelijk op binding, nu ook op richting en kader.

Dit model, zoals gevonden bij cliënten meting 2, is vervolgens getoetst op alle vier de datasets. Het resultaat is weergegeven in Tabel 3. De tabel toont een redelijke model fit over de vier datasets. Hoewel de verschillen wel significant zijn (CMIN) naderen de fit (CFI) en de foutenkans (RMSEA) bij verschillende datasets (en vooral bij reclasseringswerkers) het ideale model. Ondanks dat het model is geconstrueerd op basis van de dataset cliënten meting 2, is de modelfit bij reclasseringswerkers beter.

Tabel 3. Resultaten SEM-analyses voor het definitieve model per dataset

	Cliënten		Reclasseringswerkers	
	Meting 1 (n=302)	Meting 2 (n=204)	Meting 1 (n=267)	Meting 2 (n=175)
CMIN	363.06***	428.64***	349.51***	328.57***
CFI	.87	.81	.89	.90
RMSEA	.053	.076	.054	.062

Noot: *** $p < .001$.

2.3 Interne consistentie van de schalen

Methode

Vervolgens is gekeken naar de interne consistentie van de vier schalen uit Tabel 2, per dataset, met behulp van Cronbach’s alpha. Om te kunnen spreken van een consistente schaal zijn de grenswaarden uit de COTAN gehanteerd (Lucassen, Meijer & Sijsma, 2009). Hierbij geldt een grenswaarde van .60 als voldoende voor beslissingen op groepsniveau, van .70 voor minder belangrijke beslissingen op individueel niveau en van .80 voor belangrijke beslissingen op individueel niveau.

Resultaat

De interne consistentie van de factoren *Vertrouwen*, met de items die zijn getoetst in het SEM-model (Tabel 2), is voldoende voor cliënten meting 1, ruim voldoende bij cliënten meting 2 en goed bij beide metingen van reclasseringswerkers. Zie Tabel 4. Voor de factor *Binding* is de interne consistentie bij alle datasets ruim voldoende tot goed.

Voor de schaal *Richting en Kader* werd Cronbach’s alpha beter na verwijdering van enkele items uit de schaal. Voor cliënten is item 17 (snel vergeten) verwijderd en voor reclasseringswerkers zijn items 5 (duidelijk bespreken wat te doen) en 8 (stevig corrigeren) verwijderd. Dat resulteert bij zowel cliënten als reclasseringswerkers bij beide metingen in een ruim voldoende consistente schaal, die bestaat uit vier parallelle items met daarnaast enkele verschillende items (1 voor reclasseringswerkers en 2 voor cliënten).

Voor de factor *Stroefheid* is de interne consistentie bij reclasseringswerkers voldoende bij meting 1 en ruim voldoende bij meting 2. Op beide metingen voor de cliënten blijft de interne consistentie, ook na pogingen tot optimaliseren, volgens de COTAN onder de maat ⁴⁴.

44 Er is echter wel sprake van verbetering ten opzichte van de interne consistentie van de negatieve factor strak/punitief uit de DRI-R, die op de data uit het onderhavige onderzoek met Nederlandse reclasseringscliënten een nog lagere interne consistentie laat zien (namelijk voor cliënten .42 en .34 en voor reclasseringswerkers .35 en .43).

Na optimalisatie van de factor Richting en Kader is de Cronbach’s Alpha van alle factoren bij reclasseringswerkers in orde. Bij cliënten zijn drie van de vier factoren voldoende intern consistent. Tabel 4 toont de uitkomsten. De interne consistentie is voor alle datasets bij meting 2 beter dan bij meting 1.

Tabel 4. De Cronbach’s Alpha van de schalen per dataset na optimalisatie

	Cliënten		Reclasseringswerkers	
	Meting 1 (n = 302)	Meting 2 (n = 204)	Meting 1 (n = 267)	Meting 2 (n = 175)
Vertrouwen	.68	.78	.81	.85
Richting en Kader	.74	.77	.71	.75
Binding	.72	.78	.75	.81
Stroefheid	.50	.50	.69	.72

Vervolgens zijn voor de vier datasets opnieuw SEM-analyses uitgevoerd over de overgebleven items. Vanwege de lage interne consistentie bij cliënten van *Stroefheid* zijn de SEM-analyses bij cliënten uitgevoerd met en zonder toevoeging van *Stroefheid*. Tabel 5 toont de definitieve SEM-modellen over alle vier de datasets.

Tabel 5. Uitkomsten SEM-analyses definitieve modellen. Met en zonder stroefheid bij cliënten.

	Cliënten				Reclasseringswerkers	
	Meting 1 (n = 302)		Meting 2 (n = 204)		Meting 1 (n = 267)	Meting 2 (n = 175)
	Zonder stroefheid	Met stroefheid	Zonder stroefheid	Met stroefheid		
CMIN	223.40***	304.41***	229.73***	325.20***	222.20***	165.32**
CFI	.87	.86	.86	.83	.91	.95
RMSEA	.074	.061	.092	.079	.062	.054

Noot: **: $p < .01$, ***: $p < .001$.

Ten opzichte van de initiële SEM-analyses, zoals getoond in Tabel 3, is de definitieve modelfit bij cliënten iets achteruitgegaan en bij reclasseringswerkers iets verbeterd⁴⁵.

Toevoeging van *stroefheid* bij cliënten maakt de fit (CFI) bij cliënten iets lager, maar de foutenkans (RMSEA) eveneens. Vanwege het theoretische veronderstelde belang van een construct met items over een negatieve beleving

45 In vergelijking met de modelfit bij Skeem et al. (2007; CMIN = 402**, CFI = .90; RMSA .09;) is de modelfit van de Alliantiemonitor – GK voor cliënten vergelijkbaar (een kleiner verschil bij CMIN, een iets lagere CFI, een lagere RMSEA) en voor reclasseringswerkers is het model van de Alliantiemonitor – GK beter.

(Kennealy et al., 2010; Skeem et al., 2014) en het geringe verschil in modelfit wordt *stroefheid* bij vervolganalyses over cliënten wel meegenomen, steeds met inachtneming van het feit dat het hier voor cliënten gaat om een schaal met een te lage interne consistentie.

2.4 Factorladingen op basis van Principale Componentenanalyse

Method

Omdat op grond van de SEM-analyse (selectiestap 5) drie items onder twee factoren blijken te vallen en bij bepaling van de interne consistentie (selectiestap 6) drie items zijn uitgevallen zijn de factorladingen opnieuw bepaald voor het definitieve model.

Resultaat

Tabel 6 toont de factorladingen.

Aan de zijde van reclasseringswerkers blijven de ladingen bij alle vier de factoren min of meer gelijk bij meting 1 en meting 2.

Aan cliëntzijde laden enkele items bij meting 2 anders op een factor dan bij meting 1.

Bij de factor *Vertrouwen* zijn bij cliënten de ladingen in de tweede meting sterker, vooral bij de items 7 (vertrouwt mij) en 20 (open en eerlijk). Bij de factor *Richting en Kader* laden bij cliënten de items over duidelijke en mogelijk eenzijdige bepaling van doelen en kaders (5, duidelijk bespreken wat te doen, 8, stevig corrigeren en 30, duidelijke uitleg verwachtingen) bij meting 2 sterker op deze factor. Terwijl de twee items over de mate van gezamenlijkheid hierbij (10, eens over doelen en 32, eens wat er veranderen moet) bij cliënten meting 2 juist wat zwakker laden op deze factor. Bij de factor *Binding* is het spiegelbeeld hiervan te zien: de twee items over de mate van gezamenlijkheid bij doelen en kaders (waarvan bij de SEM-analyses is vastgesteld dat ze ook laden op de factor *binding*) laden bij cliënten meting 2 juist sterker op de factor *binding* dan bij meting 1. Bij de factor *Stroefheid* zijn de ladingen aan cliëntzijde bij meting 2 iets sterker, behalve bij item 4 (moeilijk aan voorwaarden).

Tabel 6. Factorlading op basis van PCA

	Cliënten Meting 1	Cliënten Meting 2	Reclasserings- werkers Meting 1	Reclasserings- werkers Meting 2
Vertrouwen	α	α	α	α
6 Belangrijke zaken niet vertellen	-.569	-.714	-.444	-.526
7 Vertrouwt mij	.271	.688	.749	.740
19 Vrij om te bespreken	.776	.679	.747	.768
20 Open en Eerlijk	.242	.765	.773	.728
21 Veilig genoeg	.701	.671	.760	.753
Richting en kader	α	α	α	α
5 Duidelijk bespreken wat te doen	.631	.783	/	/
8 Stevig corrigeren	.355	.702	/	/
10 Eens over doelen ^a	.753	.490	.779	.781
17 Snel vergeten ^b	/	/	-.253	-.190
26 Samen doelen bepaald	.727	.706	.710	.735
30 Duidelijke uitleg verwachting	.394	.680	.195	.087
32 Eens wat er veranderen moet ^a	.739	.565	.780	.754
Binding	α	α	α	α
1 Elkaar mogen	.573	.747	.337	.244
10 Eens over doelen ^a	.286	.563	.044	.054
11 Goed luisteren	.627	.671	.345	.797
18 Enthousiast en optimistisch	.673	.460	.669	.286
27 Respecteert mij, zelfs als ik	.557	.659	.418	.482
32 Eens wat er veranderen moet ^a	.232	.495	.098	.135
Stroefheid	α	α	α	α
4 Moeilijk aan voorwaarden houden	.658	.349	.680	.722
13 Veel er tegen in	.609	.786	.581	.554
14 Zaken beter voorstellen	.381	.635	.687	.674
17 Snel vergeten ^b	.332	.465	.687	.648

Noot: ^a laadt zowel op Richting en Kader als Binding;

^b laadt op zowel Richting en Kader als Stroefheid

3 VASTSTELLEN VAN HET MODEL

Vervolgens is het model van de monitor werkalliantie in gedwongen kader vastgesteld. Dit model, voor cliënten en reclasseringswerkers, is beschreven in hoofdstuk 7, §2, waar ook de gehele monitor is opgenomen.

4 TOETSING VAN ONDERLINGE SAMENHANG EN CONVERGENTE VALIDITEIT

Na vaststelling van het model is nagegaan in hoeverre de factoren onderling samenhangen en vervolgens is de convergente validiteit met algemene satisfactie en met de beide bestaande onderliggende instrumenten bepaald.

4.1 Samenhang tussen factoren onderling en van de factoren met de werkalliantie-totaal

Methode

Na vaststelling van het definitieve model is de Pearson's correlatie tussen de vier factoren onderling vastgesteld voor alle datasets. Dit om na te gaan in welke mate de factoren verschillende kenmerken van de werkalliantie meten en hoe deze factoren zich tot elkaar verhouden.

Resultaat

Tabel 7 toont de resultaten voor cliënten.

Tabel 7. Correlaties tussen de factoren onderling en met WA-totaal voor de cliënten meting 1 (M1) en meting 2 (M2)

		Vertrouwen		Richting en kader		Binding		Stroefheid	
		M1	M2	M1	M2	M1	M2	M1	M2
Richting en kader	r	.36***	.25***						
	n	302	204						
Binding	r	.48***	.48***	.70***	.53***				
	n	302	204	300	204				
Stroefheid	r	-.38***	-.34***	-.34***	-.20**	-.23***	-.18*		
	n	302	204	300	204	302	204		
WA-totaal	r	.73***	.72***	.81***	.75***	.82***	.79***	-.61***	-.53***
	n	300	204	300	204	302	204	302	204

Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Uitgaande van de grenswaarden Cohen ($r > .10$ = zwak; klein effect, $r > .30$ = matig; medium effect, $r > .50$ = sterk; groot effect; 1988) is er bij cliënten sprake van matige respectievelijk sterke correlaties tussen de factoren. De factor

Stroefheid correleert zwak tot matig negatief met de drie andere schalen. Dit is, ondanks gebrek aan interne consistentie van de schaal bij cliënten, conform theoretische verwachting. De correlatie tussen *Binding* en *Richting en Kader* is het sterkste. Dit is verklaarbaar, aangezien twee items die vragen naar de mate van gezamenlijkheid van doelen (26, samen doelen bepaald) en middelen (32, eens wat veranderen moet) laden op beide factoren. Er is tevens een sterke correlatie van de factoren afzonderlijk met de Werkalliantie-totaal, vooral bij de eerste drie factoren.

De onderlinge correlaties bij meting 2 zijn steeds iets lager dan bij meting 1. Bij *Stroefheid* is bij meting 2 de negatieve samenhang met *Richting en Kader* en *Binding* zwakker geworden. Ook de correlatie tussen *Vertrouwen* en *Richting en Kader* en tussen *Binding* en *Richting en Kader* is bij meting 2 minder sterk geworden. Dit laatste is in lijn met de factorladingen bij *Richting en Kader*, waar bij de items over de mate van gezamenlijkheid bij meting 2 minder sterk laden op deze factor dan bij meting 1, en de items over duidelijke (en mogelijk eenzijdige) doelbepaling juist sterker. De overlap tussen *Richting en Kader* en *Binding* wordt dus in het verloop van het traject minder sterk dan bij de start.

Tabel 8 toont de resultaten voor reclasseringswerkers.

De correlatie tussen de factoren is bij reclasseringswerkers soms matig en merendeels sterk. Tussen meting 1 en 2 zijn ze meer stabiel dan bij cliënten en waar ze verschillen worden ze bij meting 2 juist wat sterker. De negatieve correlatie tussen *Stroefheid* en de andere factoren is bij reclasseringswerkers iets sterker dan bij de cliënten. Ook bij reclasseringswerkers is de correlatie tussen de factoren *Richting en Kader* en *Binding* het sterkste⁴⁶.

46 Ter vergelijking met de onderliggende instrumenten van de monitor: Tatman & Love (2010) rapporteren aan cliëntzijde zeer hogere correlaties tussen de drie factoren bij de Offender Version van de WAI (.99 tussen doel en taak, .97 tussen taak en binding, en .96 tussen doel en binding), op grond waarvan zij doel en taak samenvoegden tot een factor. Kennealy et al. (2012) rapporteren aan cliëntzijde matige tot hoge correlatie tussen de factoren van de DRI-R (variërend van -.49 tussen punitiviteit en vertrouwen tot .86 tussen relationele rechtvaardigheid en vertrouwen). Over correlaties aan werkerzijde rapporteren beide auteurs niet.

Tabel 8. Correlaties tussen de factoren onderling en met WA-totaal voor de reclasseringswerkers meting 1 (M1) en meting 2 (M2)

		Vertrouwen		Richting en kader		Binding		Stroefheid	
		M1	M2	M1	M2	M1	M2	M1	M2
Richting en kader	r	.38***	.52***						
	n	266	174						
Binding	r	.48***	.70***	.70***	.73***				
	n	266	175	267	174				
Stroefheid	r	-.50***	-.64***	-.51***	-.54***	-.48***	-.61***		
	n	266	175	267	174	267	175		
WA-totaal	r	.79***	.86***	.79***	.75***	.80***	.88***	-.77*	-.83***
	n	266	175	267	174	267	175	267	175

Noot. * $p < .001$

4.2 Convergente validiteit met algemene satisfactie

Methode

Vervolgens is nagegaan in hoeverre er bij het definitieve model sprake is van convergente validiteit met het rapportcijfer, als de meest beknopte maat voor algemene satisfactie over de werkalliantie. Dit is ook gebruikt als convergente maat door Skeem et al. (2007) en Wild (2011).

Resultaat: samenhang met rapportcijfer

Tabel 9 toont de samenhang van de monitor met het rapportcijfer als algemene maat voor algemene satisfactie, bij meting 1 en 2.

Tabel 9. Correlatie alliantie-monitor met rapportcijfer, bij cliënten en reclasseringswerkers, meting 1 en 2

Werkalliantie(-kenmerk) bij de start van het toezicht		Rapportcijfer werkalliantie bij meting 1 en 2			
		Cliënten meting 1	Cliënten meting 2	Werkers meting 1	Werkers meting 2
Vertrouwen	r_s	.36**	.42**	.48**	.55**
	n	298	209	267	180
Richting en kader	r_s	.28**	.37**	.48**	.55**
	n	290	209	268	179
Binding	r_s	.46**	.47**	.53**	.61**
	n	296	209	268	180
Stroefheid	r_s	-.19**	-.23**	-.46**	-.54**
	n	298	209	268	180
Werkalliantie totaal	r_s	.44**	.50**	.45**	.53**
	n	298	209	268	180

* $p < .05$, ** $p < .01$

Er is dus sprake van convergente validiteit van de monitor met de algemene satisfactie, maar er is geen volledige overlap: de monitor meet specifiekere aspecten van de werkalliantie dan algemene tevredenheid ⁴⁷.

4.3 Convergente validiteit op basis van onderliggende instrumenten WAI en DRI-R

Tot slot is de samenhang bepaald met de WAI en de DRI-R. Theoretisch zijn hier zowel verschillen als overeenkomsten te verwachten. Deze maat is gebruikt in navolging van Skeem et al. (2007), die de convergente validiteit van de DRI-R mede bepaalde aan de hand van samenhang met de WAI.

Resultaat: samenhang van de alliantiemonitor – GK met de WAI en DRI-R bij cliënten

In Tabel 10 en Tabel 11 te zien dat de factoren van de alliantiemonitor bij cliënten samenhang vertonen met de factoren met de WAI en de DRI-R. De correlaties variëren van zwak tot sterk, de groottes variëren tussen .18 en .10.

Tabel 10. Correlaties alliantiemonitor met WAI en DRI-R bij cliënten meting 1

			WAGK (Menger & Donker)			
			Vertrouwen	Richting & Kader	Binding	Stroefheid
WAI (Horvath)	Goal	r	.30**	.79**	.74**	-.13*
		n	295	291	295	295
	Task	r	.29**	.65**	.66**	-.12*
		n	294	291	294	294
	Bond	r	.43**	.47**	.86**	-.19**
		n	302	294	302	302
DRI-R (Skeem)	Caring	r	.50**	.55**	.72**	-.23**
		n	302	294	302	302
	Trust	r	1.0**	.36**	.48**	-.38
		n	302	294	302	302
	Relational Fairness	r	.56**	.54	.72**	-.22**
		n	298	291	298	298
	Toughness	r	-.36**	-.12*	-.30**	.40**
		n	301	293	301	301

*p < .05, **p < .01

47 Ter vergelijking: Skeem et al. (2007) vonden op grond van hun data geen significante correlatie met algemene satisfactie van de WAI en een matige correlatie met algemene satisfactie van de DRI-R en daarbinnen vooral met de factor relationele rechtvaardigheid.

Tabel 11. Correlaties alliantiemonitor met WAI en DRI-R cliënten meting 2

			WAGK (Menger & Donker)			
			Vertrouwen	Richting & Kader	Binding	Stroefheid
WAI (Horvath)	Goal	<i>r</i>	.26**	.77**	.71**	-.11
		<i>n</i>	210	210	210	210
	Task	<i>r</i>	.28**	.63**	.62**	.01
		<i>n</i>	209	209	209	209
	Bond	<i>r</i>	.45**	.29**	.90**	-.15*
		<i>n</i>	210	210	210	210
DRI-R (Skeem)	Caring	<i>r</i>	.53**	.46**	.78**	-.19**
		<i>n</i>	210	210	210	210
	Trust	<i>r</i>	1.0**	.25**	.49**	-.34**
		<i>n</i>	210	210	210	210
	Relational Fairness	<i>r</i>	.47**	.64**	.72**	-.16*
		<i>n</i>	210	210	210	210
	Toughness	<i>r</i>	-.21**	-.08	-.28**	.25**
		<i>n</i>	210	210	210	210

p* < .05; *p* < .01

Met de WAI: De factor *Richting en Kader* uit de monitor hangt sterk samen met de factor doel en taak van de WAI. Dit is verklaarbaar op grond van de samenstelling van deze factor uit de monitor, waarin meerdere items uit deze WAI-factor zijn opgenomen. Hetzelfde geldt voor de beide factoren *Binding*. De sterke correlatie tussen *Binding* met zowel doel als taak uit de WAI is eveneens verklaarbaar, doordat in de monitor voor het gedwongen kader ‘de mate van gezamenlijkheid bij doelen en taken’ ook onder de factor binding valt. Met *Stroefheid* correleren de factoren van de WAI negatief, maar zwak of niet significant. De correlaties van *Vertrouwen* met de WAI zijn zwak tot matig.

Met de DRI-R: De factor *Vertrouwen* in de alliantiemonitor valt samen met die van de DRI-R. Deze factor correleert zwak negatief met strak/punitief en matig met de overige factoren van de DRI-R. Er is een relatief sterke samenhang tussen de factoren *Richting en Kader* uit de monitor en de factor relationele rechtvaardigheid uit de DRI-R. Deze DRI- factor beoogt de combinatie van kaderstelling en inspraak te meten; de factor *Richting en Kader* uit de monitor doet dit deels ook, wat een verklaring kan zijn voor deze samenhang. Hetzelfde geldt voor de factor *Binding* uit de monitor, die eveneens sterk correleert met de DRI-R factor relationele rechtvaardigheid en daarnaast met de DRI-R factor zorg. *Stroefheid* correleert zwak tot matig negatief met de positieve schalen van de DRI-R en zwak negatief met de negatieve schaal strak/punitief.

Resultaat: samenhang van de alliantiemonitor – GK met de WAI en DRI-R bij reclasseringswerkers

Tabel 12 en 13 tonen de correlaties bij reclasseringswerkers. De correlaties voor reclasseringswerkers met de WAI en DRI-R volgen hetzelfde patroon als voor cliënten, met dien verstande dat de factor *Stroefheid* (die bij reclasseringswerkers voldoende consistent is) consequenter matig of hoog negatief samenhangt met de positieve factoren van zowel de WAI als de DRI-R.

Tabel 12. Correlaties alliantiemonitor met WAI en DRI-R reclasseringswerkers meting 1

			WAGK (Menger & Donker)			
			Vertrouwen	Richting & Kader	Binding	Stroefheid
WAI (Horvath)	Goal	<i>r</i> <i>n</i>	.41** 272	.81** 273	.81** 273	-.41** 273
	Task	<i>r</i> <i>n</i>	.31** 258	.66** 259	.70** 259	-.38** 259
	Bond	<i>r</i> <i>n</i>	.47** 272	.49** 273	.85** 273	-.38** 273
DRI-R (Skeem)	Caring	<i>r</i> <i>n</i>	.42** 272	.47** 272	.63** 272	-.33** 272
	Trust	<i>r</i> <i>n</i>	1.0** 272	.39** 272	.49** 272	-.50** 272
	Relational Fairness	<i>r</i> <i>n</i>	.37** 272	.42** 272	.45** 272	-.22** 272
	Toughness	<i>r</i> <i>n</i>	.09 269	.11 269	-.12* 269	.06 269

p* < .05; *p* < .01

Tabel 13. Correlaties alliantie-monitor met WAI en DRI-R reclasseringswerkers meting 2

			WAGK (Menger & Donker)			
			Vertrouwen	Richting & Kader	Binding	Stroefheid
WAI (Horvath)	Goal	<i>r</i>	.60**	.80**	.85**	-.56**
		<i>n</i>	179	179	179	179
	Task	<i>r</i>	.58**	.69**	.75**	-.53**
		<i>n</i>	179	178	179	179
	Bond	<i>r</i>	.62**	.54**	.84**	-.44**
		<i>n</i>	180	179	180	180
DRI-R (Skeem)	Caring	<i>r</i>	.50**	.49**	.69**	-.37**
		<i>n</i>	179	178	179	179
	Trust	<i>r</i>	1.0**	.52**	.69**	-.63**
		<i>n</i>	180	179	180	180
	Relational Fairness	<i>r</i>	.39**	.59**	.55**	-.24**
		<i>n</i>	180	179	180	180
	Toughness	<i>r</i>	-.18*	.19*	-.09	.24**
		<i>n</i>	176	175	176	176

p* < .05; *p* < .01

Concluderend: de monitor meet bij een factor (vertrouwen) hetzelfde als de DRI-R en gezien de overige correlaties meet de monitor ook overigens vergelijkbare constructen als de WAI en de DRI-R. Maar met de nieuwe samenvoeging *Richting en Kader* (samenstelling van doel, taak en kader) en met de nieuwe negatieve factor *Stroefheid* komen andere aspecten naar voren dan in de WAI en de DRI-R, die mogelijk beter passen bij de context van een gemiddelde cliëntèle van de (Nederlandse) reclassering⁴⁸

48 Ter vergelijking: Skeem et al. (2007) vonden bij cliënten een matige correlatie tussen de WAI en de factor zorg - relationele rechtvaardigheid van de DRI-R.

Bijlage 2: Vragenlijsten

VRAGENLIJST CLIËNTEN METING 1

Beste mevrouw, meneer,

Welkom bij deze vragenlijst. De vragenlijst gaat over uw werkrelatie met uw reclasseringswerker, die in de vragen als ‘mijn toezichthouder’ wordt aangeduid.

De vragenlijst is **VERTROUWELIJK**. Noch uw reclasseringswerker, noch de organisatie zullen de antwoorden zien. De onderzoekers hebben de vertrouwelijkheidsverklaring van de reclassering ondertekend en zijn ook gehouden aan de gedragscode voor onderzoekers van Hogeschool Utrecht.

Alvast hartelijk dank voor uw deelname.

Anneke Menger

Lector Werken in Justitieel Kader

Hogeschool Utrecht

Onderzoeksnummer van de cliënt (in te voeren door de onderzoeksleider)

Geslacht

Man

Vrouw

Wat is uw leeftijd

18-23

23-30

31-40

41-50

51-60

>61

Heeft u momenteel werk?

Ja, betaald

Ja, vrijwilligerswerk

Nee

Wat is uw leefsituatie?

Met partner

Met partner en kinderen

Met kinderen

Alleen

Anders, namelijk

Ik heb al eerder onder toezicht gestaan van de reclassering

Ja

Nee

Indien ja: mijn ervaring met dit toezicht was

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Sinds de start van het toezicht is er veranderd van toezichthouder

Nee – 1 keer – 2 keer – 3 keer – meer dan 3 keer

Mijn ervaring met de vorige toezichthouder was

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Ik heb ooit in detentie gezeten

Ja

Nee

Indien ja

Een keer

Meerdere keren

Indien ja: mijn ervaring met het personeel in detentie was

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Over mijn delict is een rechtszaak geweest

Ja

Nee

Indien ja: mijn ervaringen met de rechtszaak zijn

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Ik heb naast het toezicht een werkstraf

Ja

Nee

Indien ja: mijn ervaring met de werkstrafbegeleider is

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Ik heb contact gehad met een adviseur van de reclassering over een voorlichtingsrapport

Ja

Nee

Indien ja: mijn ervaring met de adviseur was

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Vragenlijsten Werkalliantie, gerandomiseerd

Vragenlijst 1 (Hoofdstuk 5, Tabel 5.1.)

Vragenlijst 2 (Hoofdstuk 5, Tabel 5.4)

Vragenlijst 3 (Hoofdstuk 5, Tabel 5.2. en 5.3)

Antwoorden in 7 puntsschaal

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik werk mee aan het toezicht:

Omdat het interessant is

Omdat ik me goed voel als ik het doe

Omdat het belangrijk voor me is

Omdat ik voel dat ik het moet doen

Omdat ik geen keus heb

Maar ik weet niet of het de moeite waard is

Omdat men verwacht dat ik dat doe

Omdat het voor mijn bestwil is

Maar ik zie niet in waarom het goed voor me is

Omdat het goed voor me is

Maar ik weet nog niet wat het me oplevert

Omdat het iets is wat ik moet doen

Als u een rapportcijfer zou geven aan het contact dat u nu heeft met uw reclasseringswerker, welk cijfer zou dat dan zijn?

VRAGENLIJST VORM RECLASSERINGSWERKERS METING 1

Beste reclasseringswerker,

Welkom bij de vragenlijst over de werkalliantie. De vragen gaan over uw werkalliantie met een specifieke cliënt, die wordt aangeduid als 'mijn cliënt'. De vragenlijst is **VERTROUWELIJK**. Noch uw cliënt, noch de organisatie zullen de antwoorden zien. Het onderzoeksteam kan de antwoorden niet verbinden aan namen. Dit verband kan alleen worden gelegd door de bij het onderzoek betrokken onderzoeksassistent. De onderzoekers hebben allen de vertrouwelijkheidsverklaring van de reclassering ondertekend en zijn bovendien gehouden aan de gedragscode voor onderzoekers van Hogeschool Utrecht.

Zou u zo vriendelijk willen zijn om de vragenlijst in één keer in te vullen, of wanneer dat niet lukt de pagina niet af te sluiten voordat de vragenlijst is voltooid. U kunt terug in de vragenlijst zolang u de vragenlijst niet heeft afgesloten.

Alvast hartelijk dank voor uw deelname.

Anneke Menger
Lector Werken in Justitieel Kader
Hogeschool Utrecht

Gaarne hieronder uw onderzoeksnummer invullen. Deze heeft u ontvangen via de mail. Dit nummer begint altijd met een T of met een N, gevolgd door drie cijfers.

Om te beginnen stellen we u een paar algemene vragen

Ik ben een

Man

Vrouw

Wat is uw leeftijd?

21-30

31-40

41-50

51-60

>61

Wat is het niveau van uw hoogst afgeronde opleiding?

MBO

HBO

WO

Hoeveel jaren ervaring heeft u bij de reclassering?

Heeft u hiervoor ergens anders gewerkt binnen de justitieketen en zo ja, hoe lang?

Heeft u voorafgaand aan uw werk bij de justitieketen ergens anders gewerkt binnen hulpverlening of zorg en zo ja, hoe lang?

Hoeveel jaren werkervaring heeft u in totaal?

Heeft deze cliënt eerder onder toezicht gestaan van de reclassering?

De mening van de cliënt over eerder (e) toezicht(en) is

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Is over de zaak van uw cliënt een rechtszaak geweest?

Ja

Nee

De mening van de cliënt over deze rechtszaak is

Zeer negatief – negatief - beetje negatief - neutraal- beetje positief – positief – zeer positief

Voert deze cliënt momenteel een werkstraf uit?

Ja

Nee

Over deze cliënt is een reclasseringsadvies uitgebracht

Ja

Nee

Het juridisch kader van deze cliënt is

Voorwaardelijke veroordeling

Voorwaardelijke schorsing van voorlopige hechtenis

Voorwaardelijke invrijheidsstelling

Penitentiair programma

Anders

Nu volgen een paar algemene vragen over uw cliënt

Ik zie mijn cliënt als verslaafd aan alcohol

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik zie mijn cliënt als verslaafd aan hasj/wiet/cannabis

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik zie mijn cliënt als verslaafd aan harddrugs

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik zie mijn cliënt als verslaafd aan gokken

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik denk dat deze cliënt licht verstandelijk beperkt is

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik denk dat deze cliënt bovengemiddeld intelligent is

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik denk dat bij deze cliënt de gewetensontwikkeling normaal is verlopen

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Vragenlijsten Werkalliantie, gerandomiseerd

Vragenlijst 1 (Hoofdstuk 5, Tabel 5.1.)

Vragenlijst 2 (Hoofdstuk 5, Tabel 5.4)

Vragenlijst 3 (Hoofdstuk 5, Tabel 5.2. en 5.3)

Ik vind deze cliënt lastiger dan de meeste van mijn cliënten

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Ik voel me ruimschoots competent om het toezicht bij hem/haar goed uit te voeren

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

Welk rapportcijfer geeft u de werkalliantie met deze cliënt?

Wij danken u voor uw tijd en medewerking!

Mocht u naar aanleiding van de vragenlijst nog vragen hebben dan kunt u ons bereiken op werkalliantie@hu.nl

Met vriendelijke groet,
Anneke Menger

**VRAGENLIJST CLIËNTEN METING 2:
AANPASSING VOOR VERVOLGMETING**

Alleen de veranderingen ten opzicht van de Vorm Meting 1 worden vermeld.

Bij meting 2 zijn de vragenlijsten over de werkalliantie afgenomen als bij meting 1. Ook de motivatie is opnieuw bevraagd volgens dezelfde methode, evenals de vraag over algemene satisfactie. Bij meting 2 zijn de statische demografische vragen en vragen over de justitiële voorgeschiedenis verwijderd. Daarvoor in de plaats zijn de volgende vragen gesteld.

Kreeg u in de afgelopen maanden een andere toezichthouder?

Nee – 1 keer – 2 keer – 3 keer – meer dan 3 keer

Is uw werksituatie veranderd in het afgelopen halfjaar?

Nee

Ja, van werkend naar werkloos

Ja, van werkloos naar werkend

Anders, namelijk

Is uw leefsituatie veranderd in het afgelopen halfjaar?

Nee

Ja, veranderd namelijk

In de laatste zes maanden is er een rechtszaak geweest

Ja

Nee

Doet u momenteel een werkstraf naast het toezicht?

Ja

Nee

Indien ja: mijn ervaring met de werkstrafbegeleider is

Zeer negatief – negatief – beetje negatief – neutraal – beetje positief – positief – zeer positief

VRAGENLIJST VORM RECLASSERINGSWERKERS METING 2: AANPASSING VOOR VERVOLGMETING

Alleen de veranderingen ten opzicht van de Vorm Meting 1 worden vermeld.

Bij meting 2 zijn de achtergrondvragen over de reclasseringswerkers en over cliënten verwijderd. De drie vragenlijsten over de werkalliantie zijn ongewijzigd opgenomen, evenals de vragen over het middelengebruik van de cliënt en over de ervaren eigen competentie en de vraag over algemene satisfactie. Daarnaast zijn de volgende nieuwe vragen gesteld.

Was u ook de toezichthouder van deze cliënt bij de start van het toezicht?

Ja

Nee, ik ben de tweede toezichthouder

Nee, er waren meer dan een toezichthouders voor mij

Is de werksituatie van de cliënt veranderd in het afgelopen halfjaar?

Nee

Ja, namelijk

Is de leefsituatie van de cliënt veranderd in het afgelopen halfjaar?

Nee

Ja, namelijk

Is het juridische kader van deze cliënt veranderd sinds de start van het toezicht?

Nee

Ja, namelijk

In de afgelopen maanden is de kans op het plegen van een nieuw delict bij deze cliënt toegenomen

Helemaal oneens – bijna helemaal oneens – beetje oneens – beetje eens – bijna helemaal eens – helemaal eens

In de afgelopen maanden is het risico op recidive besproken met

De cliënt zelf	Ja	Nee
Het sociale netwerk van de cliënt	Ja	Nee
Betrokken professionals (zorg, sociaal werk etc) Ja	Nee	
De werkbegeleider	Ja	Nee
De opdrachtgever	Ja	Nee

Er is met de opdrachtgever besproken of voortzetting van het toezicht verantwoord is

Ja, eenmaal	Ja, meerdere malen	Nee
Weet ik niet		

Deze cliënt heb ik de afgelopen maanden een officiële waarschuwing gegeven

Ja, eenmaal	Ja, meerdere malen	Nee
Weet ik niet		

Deze cliënt heb ik de afgelopen maanden een aanwijzing gegeven

Ja, eenmaal	Ja, meerdere malen	Nee
Weet ik niet		

In de afgelopen maanden kwam deze cliënt te laat zonder voorafgaand bericht

Ja, eenmaal	Ja, meerdere malen	Nee
Weet ik niet		

In de afgelopen maanden kwam deze cliënt niet opdagen

Ja, eenmaal	Ja, meerdere malen	Nee
Weet ik niet		

Heeft er zich sinds de start van het toezicht in het leven van uw cliënt een van de onderstaande ingrijpende voorvallen plaatsgevonden?

Verlies werk	Ja	Nee
Verlies woning/verblijfplaats	Ja	Nee
Overlijden dierbare	Ja	Nee
Verlies partner	Ja	Nee
Ernstige ziekte/operatie	Ja	Nee
Verhuizing	Ja	Nee

Bijlage 3: Communicatie en informed consent

1 INFORMATIEMAIL AAN RECLASSERINGSWERKERS VAN DE DEELNEMENDE LOCATIES

(in combinatie met mondelinge presentaties tijdens locatiebezoeken)

Beste reclasseringswerker,

De regio XXX heeft in het jaarplan 2012 'De Professional in Positie' de start van het onderzoeksproject "Bronnen van continuïteit, professioneel handelen in het reclasseringsproces" benoemd. Wij investeren graag in dit project, want het raakt in de kern een hoofdthema in het jaarplan: wij streven naar versterking van vakmanschap en eigen verantwoordelijkheid van onze professionals.

In dit onderzoek van het lectoraat Werken in een Justitieel kader van de Hogeschool Utrecht werken reclasseringswerkers en onderzoekers samen aan de verdere versterking van de professionaliteit en wordt gehouden in vier regio's bij alle drie reclasseringsorganisaties. Het onderzoek staat onder leiding van Anneke Menger.

We hebben ervoor gekozen om het onderzoek te laten plaatsvinden bij de Toezichtunit in XXX en de Toezichtunits in XXX

In deze mail informeren de onderzoekers jullie over de start in de regio XXX en verzoeken we jullie om medewerking.

Met vriendelijke groet,

XXXX, manager van de betrokken regio.

Waarom dit onderzoek

In het onderzoek gaan we na wat kenmerken zijn van een effectieve werkaliantie in jullie werk. Daarover is namelijk nog niet veel bekend. Voor het reclasseringswerk is vooral veel onderzoek gedaan naar effectiviteit van (gedrags)interventies en naar specifieke methoden en technieken. Het werken met goed onderbouwde methodieken vergroot de kans op succes.

Uit de psychotherapie en de zorg weten we echter dat ook de werkalliantie van belang is. Over kenmerken van de alliantie in vrijwillig kader is vrij veel bekend, maar wij denken dat de alliantie in gedwongen kader gecompliceerder is en dat daar andere kenmerken een rol spelen. In dit onderzoek gaan we na welke kenmerken dat zijn. We kijken dus niet naar de vraag 'of de allianties goed zijn'. Simpelweg omdat we nog niet precies weten wat een goede alliantie is in het reclasseringstoezicht. We hopen met dit onderzoek hierop juist wat meer zicht te krijgen.

Hoe onderzoeken we dit

We doen dit door een vragenlijst voor te leggen aan 265 koppels van reclasseringswerkers en reclasseringcliënten. De lijst bestaat uit vragen over de werkalliantie met een specifieke cliënt; de toezichthouder en cliënt beantwoorden voor een groot deel dezelfde vragen, elk vanuit het eigen perspectief. De toezichthouders kunnen de vragen digitaal beantwoorden, bij cliënten nemen we het interview mondeling af. Het invullen van de vragenlijst duurt tussen de 20 à 30 minuten. De vertrouwelijkheid is strikt geregeld en de cliënten ontvangen een cadeaubon van €10,=. Cliënten ondertekenen ook een informed consent formulier. Wij hopen bij regio XXXX 30 koppels te kunnen onderzoeken.

Wat betekent het concreet

Een onderzoeker van het lectoraat Werken in Justitieel Kader selecteert uit Iris cliënten die aan de criteria voor het onderzoek voldoen. Dat zijn cliënten in de startfase van het toezicht, tijdens het 2^e, 3^e of 4^e gesprek. De toezichthouders van de geselecteerde cliënten krijgen een mail met het verzoek de vragenlijst voor deze cliënt in te vullen en deze cliënt bij het volgende face-to-face contact te vragen om medewerking. Deze cliënt wordt dan na het gesprek met de toezichthouder opgewacht door een van de interviewers.

De start van het onderzoek in jullie regio is gepland vanaf de week na Pasen. Indien nodig kom ik langs om nadere uitleg te geven.

We hopen van harte op jullie medewerking!

Met vriendelijke groet,
Anneke Menger, lector Werken in Justitieel Kader Hogeschool Utrecht

2 MAIL AAN RECLASSERINGSWERKERS MET VERZOEK OM DEELNAME MET EEN CLIËNT

Geachte heer/mevrouw,

Onlangs heeft u een e-mail ontvangen van ons lectoraat, waarin we u hebben geïnformeerd over het onderzoek Werkalliantie van het lectoraat Werken in Justitieel Kader van de Hogeschool Utrecht.

Het gaat om een onderzoek naar kenmerken van de werkalliantie tussen cliënt en toezichthouder binnen de reclassering. In de komende periode zullen wij vragenlijsten afnemen bij ongeveer 265 cliënten en hun toezichthouders, verdeeld over vier regio's van het land, 3 RO-breed.

In het onderzoek zijn alle cliënten met een voorwaardelijke sanctievariant en die zich in de startfase van het toezicht bevinden de doelgroep. De cliënt moet zijn of haar vijfde face-to-face gesprek nog niet hebben gehad, omdat we hem of haar graag ná zijn tweede, derde of vierde gesprek willen interviewen.

Uit ons overzicht blijkt dat u 3 cliënten heeft die aan onze criteria voldoen, namelijk:

Naam:	Cliëntnummer:	Onderzoeksnummer:

Indien deze cliënten inderdaad bij u in toezicht zijn, verzoeken wij u vriendelijk mee te werken aan dit onderzoek. Doelstelling is om de interviews op uw regiokantoor af te nemen in de periode van maandag XXXX t/m vrijdag XXXX. Deelname van zoveel mogelijk koppels van toezichthouders en cliënten is belangrijk voor het slagen van het onderzoek.

We horen graag van u:

- 1) of u inderdaad de toezichthouder van bovenstaande cliënten bent;
- 2) hoeveel face-to-face-gesprekken bovenstaande cliënten hebben gehad;
- 3) wanneer het volgende gesprek is gepland.

Voor vragen kunt u contact opnemen met onderstaand telefoonnummer. Wij hopen van harte op uw deelname en zien uit naar uw reactie. Bij voorbaat dank hiervoor!

Met vriendelijke groet,

XXX

E-mail: werkalliantie@hu.nl

3 BRIEF AAN CLIËNTEN

Geachte heer, mevrouw,

Hierbij vragen we u vriendelijk om uw medewerking bij een onderzoek. In dit onderzoek gaat het om de vraag hoe reclasseringscliënten denken over het contact met hun reclasseringswerkers. Het onderzoek is uiteraard volstrekt anoniem en gaat uit van Hogeschool Utrecht.

Het onderzoek bestaat uit een lijst van vragen die aan u worden gesteld. De vragen zullen u mondeling worden voorgelegd door een onderzoeker van de hogeschool. Er worden geen vragen gesteld over uw rechtszaak of het delict, het gaat alleen over de samenwerking tussen u en de reclasseringswerker. Het beantwoorden van de vragen neemt 20 tot 30 minuten in beslag. Het gesprek met de onderzoeker wordt gepland aansluitend op uw afspraak met de toezichthouder. De vragen worden u gesteld nadat u drie gesprekken heeft gehad met uw toezichthouder. Na 6 maanden zal de vragenlijst nog een keer bij u worden afgenomen.

Het onderzoek is strikt vertrouwelijk. De onderzoekers werken onder strikte geheimhouding. Zij weten ook niet met welke reclasseringswerker u contact heeft. Uw antwoorden komen nooit terecht bij de reclassering en worden volledig anoniem verwerkt. De onderzoekers hebben tevens allemaal een privacyverklaring ondertekend.

De resultaten van het onderzoek worden gebruikt om de werkwijze van de reclassering en de opleiding van reclasseringswerkers aan te passen waar dat nodig is.

Voordat u de vragen beantwoordt geeft de onderzoeker u verdere uitleg over het onderzoek. Hij of zij vraagt u dan ook een formulier te ondertekenen waarin staat dat u wilt deelnemen en dat u weet dat het helemaal anoniem en vertrouwelijk is. Na afloop van het vraaggesprek krijgt u als dank voor uw medewerking een cadeaubon van €10,-.

Wij hopen van harte dat u wilt deelnemen aan ons onderzoek.

Met vriendelijke groet,

Anneke Menger

Lector Werken in Justitieel Kader

4 TOESTEMMINGSFORMULIER

U bent gevraagd om deel te nemen aan een onderzoek naar de samenwerking tussen reclasseringscliënten en reclasseringswerkers. Dit wetenschappelijke onderzoek wordt uitgevoerd door de Hogeschool Utrecht.

Wat vragen we van u?

U krijgt twee keer een vragenlijst voorgelegd:

- Bij het derde gesprek na de start van het reclasseringtoezicht,
- Na zes maanden toezicht.

Het beantwoorden van de vragen duurt rond de 30 minuten.

De vragen worden u mondeling gesteld door een onderzoeker van de Hogeschool.

Het is mogelijk dat u na zes maanden toezicht nogmaals wordt gevraagd om enkele vragen te beantwoorden.

Wat garanderen we u?

Uw antwoorden worden vertrouwelijk en anoniem behandeld. Ze worden nooit openbaar gemaakt. De reclassering en uw eigen reclasseringswerker horen **nooit** iets over uw antwoorden. De interviewer kent de naam van uw toezichthouder niet. Op het antwoordformulier bij de vragen staat alleen een nummer, niet uw naam en ook niet uw dossiernummer. Dit toestemmingsformulier wordt los van de antwoorden bewaard.

Vergoeding

Beide keren dat u de vragen beantwoordt ontvangt u een cadeaubon ter waarde van €10,=.

Stel alle vragen die u heeft voordat u instemt met deelname!

Toestemming voor deelname onderzoek

Hierbij bevestig ik het volgende:

Ik ben schriftelijk en mondeling geïnformeerd over dit onderzoek.
Ik begrijp het doel van het onderzoek.
Ik weet wat er van me gevraagd wordt.
Ik kreeg de gelegenheid om aanvullende vragen te stellen en als ik dat deed zijn die beantwoord.
Ik weet dat mijn antwoorden anoniem en vertrouwelijk worden behandeld en nooit bij de reclassering terecht komen en niet openbaar worden gemaakt.

Ik geef toestemming voor deelname door het beantwoorden van de vragen.
Ik geef toestemming voor de anonieme verwerking van de gegevens voor het wetenschappelijk onderzoek.

Ik geef toestemming aan de onderzoeker om mij over zes maanden nogmaals een vragenlijst voor te leggen.

Ik houd het recht om zonder opgave van reden mijn deelname aan het onderzoek te beëindigen.

Ik vind het goed dat ik de volgende keer gebeld wordt om een afspraak voor een interview te maken:

- ☐ Ja, mijn telefoonnummer is
- ☐ Nee.

Naam respondent.....	Naam onderzoeker
Datum	Datum
Handtekening	Handtekening

Samenvatting

In dit onderzoek staat de vraag centraal, welke specifieke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader samenhangen met het verloop en de afloop van het reclasseringstoezicht. De werkalliantie staat voor de kwaliteit van de doelgerichte samenwerking tussen cliënten en professionals, afgemeten aan de beleving daarvan door hen beide. Bij hulp of zorg in het vrijwillige kader wordt de werkalliantie al decennialang beschouwd als een van de werkzame factoren voor resultaat. Voor het gedwongen kader komt onderzoek hiernaar pas sinds de eeuwwisseling op gang.

Design

Op grond van literatuurstudie is een theoretisch model opgesteld voor mogelijke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader en voor de werkalliantie als werkzame factor naast kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het justitietraject. Voor het meten van de werkalliantie is een instrumentarium samengesteld, bestaande uit een internationaal gebruikte en gestandaardiseerde vragenlijst voor de werkalliantie in vrijwillig kader en een internationaal in ontwikkeling zijnde vragenlijst voor het gedwongen kader. Hieraan zijn eigen items toegevoegd om de theoretisch veronderstelde kenmerken voldoende dekkend te meten. Daarnaast zijn enkele betrouwbaar vast te stellen andere kenmerken uit het model gemeten. Als uitkomstmaten zijn gemeten haperingen in het toezicht (no show van cliënten en formele handelingen van reclasseringswerkers), voortijdig negatieve uitval en een nieuwe vroeghulpmelding na aanhouding. Na enkele pilots met dit instrumentarium is een steekproef getrokken van 267 dyades van cliënten en reclasseringswerkers in de startfase van het toezicht, volgens de cohortmethode en enkele inclusiecriteria. Aan de zijde van cliënten zijn significant meer cliënten met een laag risicoprofiel en minder met een hoog risicoprofiel dan bij de vergelijkingsgroep. De bevindingen zijn dus te generaliseren voor deze iets lichtere cliëntengroep. De onderzoeksgroep aan de zijde van reclasseringswerkers is representatief. De dyades zijn twee keer ondervraagd, in de startfase en zes tot negen maanden later. Analyses zijn uitgevoerd op basis van twee subvragen: 1^e) welke gemeten kenmerken van cliënten en reclasseringswerkers in het theoretische model hangen samen met kenmerken van de werkalliantie en 2^e) welke kenmerken van de werkalliantie hangen samen met het verloop en de afronding van het toezicht? In het onderzoek is eerst de samenhang tussen achtergrondkenmerken van het model met de werkalliantie gemeten en vervolgens de samenhang tussen (kenmerken van) de werkalliantie met cliëntmotivatie en de uitkomstma-

ten. Het onderzoek voorziet niet in een integrale analyse van alle onderling interacterende invloeden.

Om tot passende factoren te komen, voor cliënten en reclasseringswerkers en voor twee metingen, is een proces van selectie, structurering en toetsing doorlopen van de items. Dit resulteerde in vier passende factoren met dien verstande dat een schaal (Stroefheid) aan cliëntzijde onder de maat blijft. Het gevonden model kreeg de naam 'monitor werkalliantie in gedwongen kader' mee. Deze monitor meet : Vertrouwen, Richting en Kader, Binding en Stroefheid. Aan de zijde van de werkers zijn tevens indicaties voor *Contra-reactance* (emotionele respons van de reclasseringswerker op stroefheid in de interactie) gemeten, aan de hand van drie losse items.

Bevindingen

De groep cliënten scoort gemiddeld hoog op de schaal, hoewel er ook een groep is die vanaf de start laag scoort en aanzienlijke stroefheid rapporteert. Mogelijk zijn deze scores beïnvloed door het onbedoelde selectie-effect en sociale wenselijkheid. De groep reclasseringswerkers scoort dichterbij het schaalgemiddelde. Verschillen tussen beide zijn het grootse bij de alliantiekenmerken Vertrouwen en Stroefheid

In antwoord op de eerste subvraag blijkt de werkalliantie aan cliëntzijde zwak positief samen te hangen met hun leeftijd, werksituatie en leefsituatie (de groep die zelfstandig of met partner/kinderen leeft is iets positiever), het risicoprofiel, eerdere detentie, eerder toezicht, beleving van het voorafgaande justitietraject en vooral met de vorige reclasseringswerker. De groep cliënten die volgens hun reclasseringswerker verslaafd is aan middelen rapporteert iets negatiever over de werkalliantie. De groep cliënten scoort gemiddeld iets positiever op de werkalliantie bij reclasseringswerkers met meer ervaringsjaren, die ouder zijn dan 30 en die vrouw zijn. De werkalliantie volgens cliënten hangt zwak tot matig samen met de aard van diens motivatie. Een positieve verschuiving van de werkalliantie over de tijd gaat tevens samen met een stijging op de interne vormen van motivatie en een daling van amotivatie, en vice versa.

De werkalliantie volgens reclasseringswerkers vertoont geen verband met hun demografische kenmerken, behalve bij de groep reclasseringswerkers met meer ervaringsjaren, die iets lager scoort op de *Contra-reactance*-items. Reclasseringswerkers die de cliënt waarover wordt gerapporteerd moeilijker dan normaal vinden of die zichzelf minder competent voelen rapporteren iets negatiever over de werkalliantie. De groep reclasseringswerkers rapporteert iets positiever over de werkalliantie met vrouwelijke cliënten en iets negatiever bij jongvolwassen cliënten en bij cliënten met een hoog-gemiddeld of hoog risicoprofiel. Er is een (zeer) zwak verband met amotivatie van

de cliënt en een negatieve ontwikkeling van de werkalliantie volgens reclaseringswerker is terug te zien in een groeiende amotivatie van cliënten.

In antwoord op de tweede subvraag zijn samenhangen gevonden tussen de werkalliantie en de gehanteerde uitkomstmaten. De gevonden verbanden zijn vermoedelijk deels het resultaat van interactie met andere factoren, waaronder kenmerken van cliënten die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten. Eerst is getoetst voor twee perspectieven (cliënten en reclaseringswerkers) afzonderlijk en vervolgens vanuit gecombineerd perspectief. Vanuit cliëntzijde afzonderlijk hangen meer *Vertrouwen* en meer *Stroefheid* zwak samen met de negatieve variant van de uitkomstmaten. Meer *Richting en Kader* volgens cliënten hangt sterker dan de andere kenmerken samen met interne vormen van motivatie, maar ook met meer formele handelingen. Vanuit reclaseringswerkers hangen alle alliantiekenmerken, merendeels zwak en soms matig, samen met meerdere uitkomstmaten. Bij haperingen in het toezicht is er wel minder *Vertrouwen*, *Binding* en *Stroefheid*, maar niet minder *Richting en Kader*. Bij negatieve uitval is er na verloop van tijd ook minder *Richting en Kader*.

Vanuit een gecombineerd perspectief lijkt een groter absoluut verschil tussen cliënten en reclaseringswerkers bij *Vertrouwen*, *Stroefheid* en later ook *Binding*, enigszins samen te gaan met meer haperingen in het toezicht. Meer voortijdig negatieve uitval gaat samen met een groter absoluut verschil bij *Vertrouwen*. Over de tijd gezien is de samenhang tussen de negatieve variant van de uitkomstmaten en onderlinge verschillen na zes tot negen maanden sterker dan bij de start.

Vanuit een gecombineerd perspectief blijkt meer samenhang met de uitkomstmaten dan vanuit de twee afzonderlijke perspectieven. Globaal gesproken verkleinen hogere scores bij *Binding* en / of *Vertrouwen* de kans op haperingen in het toezicht of uitval, terwijl hogere scores bij *Stroefheid* de kans daarop vergroten. Hogere scores bij *Richting en Kader* laten ook in een gecombineerd model positieve samenhang zien met formele handelingen. Waar hogere scores bij *Richting en Kader* de kans op haperingen of uitval vergroten gaat dit echter altijd samen met hogere scores bij *Stroefheid* van reclaseringswerkers. In een gecombineerd model blijkt de relatieve kracht van de samenhang vanuit cliënten ongeveer even zwaar te wegen als die vanuit reclaseringswerkers.

Sterk aan het onderzoek is dat een studie van deze omvang, vanuit twee perspectieven en met twee metingen, ook internationaal zeldzaam is in het gedwongen kader. Het onderzoek kent als beperking de formulering van uitkomstmaten vanuit alleen formeel reclaseringsperspectief, de onbedoelde afwijking van de representativiteit aan cliëntzijde, de onvoldoende interne

consistentie van de factor *Stroefheid* aan cliëntzijde, de hoogte van de cliënt-scores die kan wijzen op sociale wenselijkheid en het feit dat voor bepaling van gewetensontwikkeling en licht verstandelijke beperking geen instrument is gebruikt. Daarnaast is het aantal cliënten dat na meting 2 nog uitviel is te klein om de bevindingen te kunnen generaliseren naar de hele onderzoekspopulatie, de bevindingen rond deze uitkomstmaat bij meting 2 gelden alleen als een indicatie die nader onderzoek behoeft.

Vervolgonderzoek naar de werkalliantie zou nog consequenter gebaseerd moeten zijn op de tweezijdigheid (cliënten en professionals) van het concept, ook als dat leidt tot een model van factoren dat verschilt voor beide perspectieven. Concrete suggesties zijn gedaan voor vervolgonderzoek op basis van de data uit dit onderzoek. De betekenis voor de beroepspraktijk ligt in het feit dat de gevonden kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader een alternatief kunnen bieden voor het beeld dat er ‘eerst een relatie zou moeten zijn’ voordat de reclasseringswerker zou kunnen overgaan tot be-grenzende activiteiten. En ook voor het beeld dat de controlerende taak van de reclasseringswerker zou impliceren dat er geen goede samenwerking nodig is. Voor beide overtuigingen is geen ondersteuning gevonden in het onderzoek. Met de bevindingen is het juridische- en professionele belang van communicatie over doelen, kader, grenzen en verplichtingen geïntegreerd in een model van de werkalliantie, dat tegelijk is gericht op motiveren, ondersteunen en passende bejegening. Voorts zijn enkele suggesties gedaan om aandacht voor beleving van de samenwerking door zowel cliënten als reclasseringswerkers te integreren in de werkprocessen.

Summary

Working Alliance with Mandated Clients. A Research in Probation Supervision

This research project on working alliance with mandated clients seeks to find an answer on the following main question: what specific characteristics of working alliance with mandated clients are relevant for stagnation, continuity or drop out in one-to-one supervision in probation? In general, working alliance is defined as the quality of the goal-orientated collaboration between clients and professionals. In research publications on working alliance there is a general agreement about characteristics and relevance of working alliance for therapy or social work in voluntary contexts. However, the research tradition on this theme for working with delinquent clients in mandated contexts is young and findings are not consistent yet.

Design

For this research project a theoretical model was designed, wherein potential specific characteristics of working alliance with mandated clients were placed in the context of other active factors for the results of probation-supervision, such as characteristics of probationers, probation-officers (PO's) and the judicial context. Working alliance was assessed by a set of inventories: an internationally used and frequently validated inventory for working alliance in voluntary contexts and an internationally used inventory designed for care in mandated contexts, supplemented with new items for measurement of the theoretically assumed characteristics. Outcomes were: stagnations within supervision (such as no show by probationers and warnings by the probation-officer), drop-out and re-arrest. After several pilots, a sample was drawn of 267 dyads of probationers and probation-officers, following the cohort-method and some inclusion-criteria. The research group of probationers represented significantly more low-risk and less high-risk clients than the comparable population. The research- group of probation-officers (PO) was representative. The dyads were interviewed twice, at the start and six-nine months later. Analysis was done following two sub questions and include correlations between 1e) the assumed active factors in the theoretical model and characteristics of working alliance with mandated clients and 2e) between the working alliance and outcomes. Based on the many variables, inside and outside the model, with possible relevance for results of probation, only small effects from the working alliance were to be expected. To find suitable factors for working alliance, for both proba-

tioners and probation-officers and for two waves, all items went through a procedure of selection, structuring and control. This procedure resulted in four factors, with the restriction that one of these factors (reactance) did not fit the criteria for sufficient internal consistence (.50). The final model of items and factors is called 'working-alliance inventory for mandated clients'. This inventory measures: Trust, Goals and Restriction, Bond and Reactance. For probation-officers, Contra-reactance (emotional response on clients reactance) was also measured, in three individual items.

Findings

The group probationers reports on average high levels of appreciation of the working alliance with their probation-officers. This might be affected by the unmeant selection-effect in the research-group or social desirability. Reports of the group probation-officers are more moderate. The biggest differences between both perspectives are observed at their ratings of Trust and Reactance.

Following the first sub-question of the study, working alliance according to probationers appears to correlate weakly positive with age, having a job and living with partner or children, weakly negative with risk-profile, previous detention and previous supervision and moderately positive with their perception of previous probation-interventions. Probationers with substance abuse report slightly lower working alliance-rates. Probationers report slightly higher alliance-rates with probation-officers who are female or older than 30. Working alliance according to probationers correlates weakly to moderately positive (depending on the specific alliance-characteristics) with internal regulation / motivation. Furthermore, a positive development over time corresponds with increasing internal motivation and decreasing amotivation, and vice versa. Working alliance according to probation-officers does not correlate with their demographic characteristics, except a lower rate on contra-reactance from PO's with more working experience. When PO's perceive their client (in the researched dyad) as more difficult than average, or when they feel less competent with these client, they averagely tend to report lower appreciation of the working alliance. Their rates are slightly higher with female clients and lower with young-adults and with moderate to high and high risk probationers. A weak negative correlation was found between clients amotivation and working alliance, especially with the alliance-characteristic Goals and Restriction. Furthermore, increasing amotivation correlates with PO's decreasing alliance rates over time.

Following the second sub-question of the study, correlations between working alliance and outcomes are first analyzed from both perspectives separately, followed by analysis from a combined perspective. From probationers' perspective more Trust correlates weakly negative with stagnations and

drop-out. More Goals and Restriction and more Reactance correlates weakly positive with stagnation. From PO's perspective the correlations include all four alliance-characteristics. When stagnations in supervision occur, PO's also reported less Trust and Bond and more Reactance. The same pattern is seen when drop - out occurs, but in that case PO's also report less Goals and Restrictions. From a combined perspective a bigger absolute difference between PO and client in Trust, Reactance and later also Bond, seems to go together with more stagnations in supervision. Furthermore, a bigger difference in Trust correlates with more drop-out. Correlations with outcomes after six-nine months are stronger than at the start. Analyzed separately, the outcomes seem to differentiate for PO's more than for probationers. However, in the combined model, the strength of correlations appears to be equal for both perspectives. From a combined perspective, generally spoken more Bond and / or Trust decreases the chance of the negative form of the outcomes, while more Reactance (according to the PO) increases this chance. More Goals and Restriction correlates with more stagnations, but only in combination with more Reactance as perceived by the PO,

Strong elements of this research are the inclusion of 276 dyads, the assessment and analysis from two perspectives and in two time waves. Limitations of this research include the outcome measures, formulated only from a formal probation perspective (for reasons explained in the design), the deviation in representativeness in the sample of probationers and the high level of clients ratings, suggesting a considerable social desirability. Furthermore the factor Reactance is not consistent enough from clients perspective and drop-out after the second wave (6-9 months after start) was only 8, so findings that include the second wave and this outcome are to be interpreted carefully.

In the discussion section it is suggested that further research should consider working alliance more consequently as a double sided construct, what could possibly lead to a model of factors that differs for both perspectives. Some concrete suggestions for further research are made. For probation practice suggestions are made for better integration of clients' perception of the working alliance in interventions and routines, as well as more attention to the importance of PO's perceptions. Findings suggest that probation-officers do not need to wait with communication of goals and restrictions 'until there is a good relationship with their client'. This communication should go together with investments in bond en trust. The working alliance with mandated clients integrates the importance and effectiveness of being clear on goals and restrictions with trustworthy and respectful treatment of clients.

Dankwoord

Dit onderzoek had ik niet kunnen uitvoeren en afronden zonder medewerking en steun van een groot aantal mensen.

Mijn eerste dank gaat uit naar de vele reclasseringscliënten en reclasseringswerkers die hebben meegewerkt als respondent. Zij besteedden hier tijd aan in het vertrouwen dat het onderzoek zou leiden tot verbetering van het reclasseringswerk en ik hoop dat de bevindingen daar aanleiding toe geven. Ook de leidinggevendenden en beleidsmedewerkers op de verschillende locaties die dit hebben gefaciliteerd dank ik hiervoor. Extra dank voor de cliënten en medewerkers van locatie Utrecht van Reclassering Nederland, die naast het onderzoek ook deelnamen aan de pilots en die me van goede feedback voorzagen. De directies van de drie reclasseringsorganisaties (Sjef van Gennip van RN, eerst Edwin ten Holte en later Ellen Sinnige van SVG en Peter Palsma van LJ&R) dank ik voor hun instemming met dit onderzoek. Zij laten steeds zien dat zij wetenschappelijke onderbouwing van het reclasseringswerk een warm hart toedragen. De afdeling SIBA van Reclassering Nederland (statistische informatie en beleidsanalyse) dank ik voor hun soepele en tijdige medewerking om toegang te krijgen tot de benodigde bestanden.

Mijn beide promotoren, Peter van der Laan en Jo Hermanns, hebben mij elk op hun eigen wijze de weg gewezen op cruciale momenten in het traject. Peter dank ik voor zijn empirische scherpte, die eraan bijdroeg dat niet mijn in de loop der jaren gestolde opvattingen, maar de open onderzoeksvragen leidend bleven. Zijn enthousiasme voor het vraagstuk groeide mettertijd, wat vooral in de slotfase motiverend werkte. Jo dank ik voor zijn conceptuele helderheid en de grote zorgvuldigheid waarmee hij zowel de theoretische als de empirische conceptteksten las en van scherp commentaar voorzag. Hij begreep in essentie waarnaar ik op zoek was en dat hield me gemotiveerd. Mijn copromotor Andrea Donker dank ik voor het feit dat ze haar analytische gaven in dienst heeft willen stellen van het thema dat ik jarenlang, al vanaf ruim voor de start van dit onderzoek, als vraagstuk met me heb meegedragen. Met geduld en precisie begeleidde ze mij in de diverse stadia van opzet en uitvoering van het onderzoek en gaf ze gedetailleerd commentaar op conceptteksten. En op gezette tijden gaf ze me de morele steun die soms nodig is tijdens een promotieonderzoek.

De wisselende leden van het College van Bestuur van Hogeschool Utrecht dank ik voor hun vertrouwen in mij als lector, ondanks dat er nog geen proef-

schrift was geschreven, en voor hun geduld. Hetzelfde geldt voor de wisselende directeuren van de Faculteit Maatschappij en Recht, waarbij ik met name de positieve steun van Loes Berendsen en Martha Stuy heb gewaardeerd.

Het onderzoeksfonds SIA (Stichting Innovatie Alliantie) dank ik voor de Raak Publiek subsidie die ondermeer de intensieve fase van de dataverzameling financieel mogelijk maakte.

Later maakte een Raak Pro subsidie van SIA voor vervolgstudies nauwe samenwerking mogelijk met de afdeling Methoden & Statistiek van de Universiteit Utrecht. Tijdens de ontwikkeling van het meetinstrument en het analyseplan waren eenmalige consulten bij deze afdeling verhelderend, met achtereenvolgens dr. Rens van de Schoot (UHD), prof. dr. Joop Hox en prof. dr. en Peter van der Heijden. Tijdens de analysefase maakte ik dankbaar gebruik van de toegankelijke, resultaatgerichte en aardse begeleiding door Peter Lugtig, UHD Methoden & Statistiek. Tevens kon ik een frequent beroep doen op drie elkaar opvolgende UU docenten statistiek, die mij handson ondersteunden en nooit moe werden van de vele grote en kleine vragen en alle dilemma's die ik hen voorlegde. Hiervoor dank ik Joram Hoogink, Hidde Leplaa en Sander van Schie van harte.

Het stadium van uitvoeren van een groot onderzoek bestaat voor een aanzienlijk deel uit planning en organisatie. Widya de Bakker en Lisette Bitter dank ik voor de zorgvuldige en volhardende manier waarop zij de dataverzameling coördineerden, mails, telefoontjes en reminders stuurden naar reclasseringswerkers en de interviewplanning met cliënten ter hand namen. Ook dank ik de drie hoofdinterviewers van de cliënten, Erik Lems, Daniel Tempelman en Amber Trapman, voor hun betrouwbaarheid en enthousiasme. Na de dataverzameling bleef Widya op haar eigen zorgvuldige en prettige wijze, binnen en buiten werktijd, ondersteunend werk verrichten bij de analyses. En in het eindstadium nam Lisette de controle en correcties in de laatste concepttekst voor haar rekening, merendeels in haar vrije tijd. Aan beide veel dank hiervoor.

De bijdrage van alle kenniskringleden van het lectoraat Werken in Justitieel Kader aan dit proefschrift is indirect, maar groot. Zij werkten door aan de onderzoeksprojecten en de onderwijsontwikkeling van het lectoraat in periodes dat ik me even terugtrok voor het proefschrift en daardoor als leidinggevend lector minder beschikbaar was. De kwaliteit en betrouwbaarheid van kernteam en projectleiders van het lectoraat maakten deze korte retraiteperiodes mogelijk. Hiervoor ben ik grote dank verschuldigd aan Jacqueline Bosker, Joep Hanrath, Maaike de Boois, Vivienne de Vogel, Lous Krechtig, Lianne Kleijer, Marie-José Geenen, Katinka Lünemann en Sietske Dijkstra.

Vivienne voorzag bovendien mijn voorlaatste concept van fris commentaar, leidend tot diverse verhelderingen in de tekst.

Het enthousiasme van Annelies Sturm en Widya de Bakker voor het onderwerp van dit proefschrift leidde tot hun wens om zelf een vervolg promotieonderzoek te wijden aan de werkalliantie in gedwongen kader, deels op basis van data uit dit onderzoek. Hun wens en het feit dat de HU dit honoreerde gaven mij een extra stimulans om door te zetten. Hiervoor dank ik zowel henzelf als het CvB van de HU.

Opzetten en uitvoeren van een promotieonderzoek, in de laatste fase van mijn loopbaan en merendeels naast een ruime fulltime baan en een gezinsleven, is een opdracht gebleken waarvan ik de omvang bij de start heb onderschat. Ik dank de groep mensen buiten en binnen de HU die mij niet alleen vroegen naar voortgang en planning, maar die inhoudelijk geïnteresseerd en persoonlijk steunend en motiverend bleven. Naast alle genoemde mensen die betrokken waren bij het onderzoek en het lectoraat dank ik hiervoor met name mijn externe samenwerkingspartners Elly Westerbeek, Ellen Verbeem, Ellen Sinnige, Jessica Westerik en Renee Henskens. Binnen mijn eigen hogeschool dank ik hiervoor mijn collega's Nadja Jungmann, Lia van Doorn, Saskia Wijsbroek, Stijn Verhagen, Elise Nauta, Esther Verboon en Helga Veldhuizen. Ook het feit dat vier collega-lectoren de potentie van het concept 'werkalliantie-in-gedwongen-kader' voor hun eigen domein zagen en mee wilden werken aan een vervolgonderzoek met Raak Pro subsidie heb ik ervaren als een grote steun en stimulans.

Een postuum dankwoord wijd ik graag aan Geert van der Laan, emeritus hoogleraar Grondslagen van het Maatschappelijk Werk bij de Universiteit voor Humanistiek, die helaas enkele maanden voor de afronding van dit proefschrift overleed. Hij was de eerste die mij in 1983, bij mijn afstuderen in Groningen waar hij destijds universitair docent was, op het hart bond te gaan promoveren. Hij was begripvol maar ook teleurgesteld toen ik er destijds voor koos eerst de praktijk van de hulpverlening aan weerbarstige cliënten beter te ervaren en begrijpen alvorens ik er onderzoek naar ging doen. Hij heeft gedurende mijn loopbaan met regelmaat getracht me aan het promoveren te krijgen. Ik betreur het dat hij de afronding van mijn promotieonderzoek niet meemaakt.

Tot slot dank ik mijn naaste familie die me de warme en stabiele basis bood om gemotiveerd te blijven tot aan de afronding. Mijn volwassen 'kinderen' Erik en Rianne waren belangstellend en stelden de meest kritische inhoudelijke vragen. Dat geldt ook voor onze schoonzoon Anthony, die met zijn kinderen Finn en Zus een welkome uitbreiding van ons gezin vormt. Onze kleinzoon Julian is een grote vreugde en voor hem kon ook mijn proefschrift

rücksichtslos wijken. Zonder de praktische, morele en mentale steun van mijn echtgenoot Peter had ik mijn parallelle missies van een proefschrift schrijven en een lectoraat opbouwen nooit kunnen starten en volbrengen. Zijn bijdrage aan dit onderzoek is daarmee onmisbaar en groot.

9 april 2018

Gouda/Utrecht

Anneke Menger

Curriculum Vitae

Anneke Menger (1952) studeerde maatschappelijk werk in Driebergen en Sociale Wetenschappen in Groningen. Tijdens en na haar studie werkte ze als maatschappelijk werker, in de psychiatrie en in diverse stadswijken. In 1988 stapte ze over naar Hogeschool Rotterdam (HR), waar ze achtereenvolgens werkte als docente, programmaleider en manager bij de sociale opleidingen. Vanaf 1997 was zij trainer, onderzoeker en productgroepleider bij Transfergroep Rotterdam (de commerciële poot van de HR), van waaruit ze tevens omvangrijke projecten leidde voor ondermeer het Oranje Fonds, de arbeidsintegratie, schuldhulpverlening en reclassering. Voor de reclassering ontwikkelde ze in die jaren, met anderen, een basismethodiek, *Het Delict als Maatstaf* (2004). Deze publicatie was aanleiding tot de ontwikkeling van de eerste minor voor het werken in gedwongen kader (2007) die thans op alle hogescholen is ingeburgerd. Vanaf 2003 werd ze lid van het directieteam van Hogeschool De Horst en na de fusie met Hogeschool Utrecht bleef ze nog enige tijd lid van de directie van de sociale opleidingen aldaar. In 2007 initieerde de reclassering twee lectoraten, waaronder het lectoraat Werken in Justitieel Kader bij Hogeschool Utrecht, waar Anneke Menger in 2008 lector werd. Zij was lector bij dit lectoraat tot haar pensioen in mei 2018. Onder haar leiding voerde het lectoraat praktijkgerichte onderzoeksprojecten uit, is onderwijs ontwikkeld voor sociale, juridische- en veiligheidskundige HBO-opleidingen, is de ontwikkeling van het landelijke competentieprofiel forensisch-sociaal werk geïnitieerd en de (geaccrediteerde en bekostigde) Master Forensisch-Sociale Professional ontwikkeld. Menger publiceerde diverse boeken, vele artikelen en hield een groot aantal lezingen, in Nederland en internationaal, en is lid van meerdere advies- en begeleidingscommissies in het forensisch-sociale domein. Als nevenfunctie is zij lid van de Raad van Toezicht bij Samen Veilig Midden Nederland.

Enkele recente publicaties:

Menger, A., Krechtig, L., & Bosker, J. (Red.) (2016). *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (3e herziene en geactualiseerde druk). Amsterdam: SWP.

Menger, A. & Donker A. (2016). Werk aan een goede werkalliantie. *Sozio, vakblad voor sociale professionals en het sociale domein*, 3, 36-39.

Menger, A. & Krechtig, L. (2016). Werkplaatsen ZSM: Samenwerken bij Betekenisvol Sanctioneren. *Proces. Tijdschrift voor Strafrechtspleging* (4), 21-33.

Menger, A., Krechtig, L. & Vos, M. de (2016). De jeugdreclassering: werken aan veiligheid en perspectief. In I. Weijers, *Justitiële interventies voor jeugdige daders en risicojongeren* (2^e herziene en geactualiseerde druk) (pp. 49-63). Den Haag: Boom Criminologie.

Menger, A. & Krechtig, L. (2016). Motiveren in het kader van de jeugdreclassering. In I. Weijers, *Justitiële Interventies voor jeugdige daders en risicojongeren* (2^e herziene en geactualiseerde druk) (pp. 335-348). Den Haag: Boom Criminologie.

Menger, A. (2017): Professionaliteit als norm in het reclasseringswerk. *Proces, Tijdschrift voor Strafrechtspleging* (2), 131-143.

De reclassering werkt met burgers die in aanraking komen met Justitie. Reclasseringwerkers begeleiden hun cliënten bij de afbouw van delictgedrag, waarbij zij controlerende, begrenzendende, motiverende en ondersteunende activiteiten met elkaar combineren. Reclasseringscliënten komen niet uit eigen beweging bij de reclassering. Reclasseringstoezicht wordt hen opgelegd door Justitie en bemoeienis van de reclassering vindt dus plaats in een gedwongen kader.

Deze studie gaat over de vraag wat dit gedwongen kader betekent voor de onderlinge samenwerking tussen reclasseringscliënten en reclasseringwerkers. De onderlinge doelgerichte samenwerking tussen cliënten en reclasseringwerkers wordt hier aangeduid met de term 'werkalliantie'. Bij hulp en begeleiding in vrijwillig kader is er onder onderzoekers algemene overeenstemming over de kenmerken en het belang van een goede kwaliteit werkalliantie voor het bereiken van de gezamenlijke doelen. Bij bemoeienis in het gedwongen kader, zoals reclasseringstoezicht, is dit nog veel minder duidelijk.

Is er sprake van specifieke kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader? En zo ja, welke zijn dat? En wat is het belang van deze kenmerken voor het verloop en de afronding van het reclasseringscontact? Dat zijn de leidende vragen bij dit onderzoek.

Aan de hand van deze vragen is een literatuurstudie gedaan en een empirisch onderzoek onder 267 koppels van reclasseringscliënten en reclasseringwerkers. De bevindingen leiden tot een eerste zicht op specifieke kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader en hun relevantie voor het verloop van het reclasseringstoezicht.